

**Færder
nasjonalpark**

Forvaltningsplan

Færder nasjonalpark

2017 - 2027 - Hoveddokument

Foto: Erik Bleken

Forvaltningsplan
Færder nasjonalpark
Hoveddokument
2017 – 2027

FORORD

1	INNLEDNING	2
1.1	FÆRDER NASJONALPARK.....	2
1.2	VERNEFORMÅL.....	4
1.3	VERNEFORSKRIFTEN.....	5
1.4	OM FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL.....	6
1.5	ORGANISERING AV FORVALTNINGEN.....	6
1.6	NASJONALPARKEN OG SAMFUNNET.....	7
1.7	FORVALTNINGSPLANEN.....	8
2	VERNEVERDIER OG NATURRESSURSER, UTFORDRINGER OG RETNINGSLINJER	12
2.1	GENERELL OMRÅDEBESKRIVELSE.....	12
2.2	NATURLANDSKAP OG GEOLOGI.....	13
2.3	KULTURLANDSKAP OG KULTURMINNER.....	16
2.4	PLANTELIV OG GENRESSURSER.....	20
2.5	DYRELIV.....	25
2.6	MARINE NATURKVALITETER.....	30
2.6.1	<i>Habitatklasser (EUNIS)</i>	31
2.6.2	<i>Oversikt over registrerte marine naturtyper</i>	32
2.6.3	<i>Tareskogforekomster</i>	35
2.6.4	<i>Bløtbunnsområder i strandsonen</i>	37
2.6.5	<i>Ålegrasenger</i>	40
2.6.6	<i>Skjellsandforekomster</i>	42
2.6.7	<i>Dype bløtbunnsområder</i>	43
2.6.8	<i>Dype hardbunnsområder</i>	45
2.6.9	<i>Fremmede arter</i>	46
2.7	FISKERESSURSER.....	49
2.7.1	<i>Dyreplankton</i>	49
2.7.2	<i>Torsk</i>	50
2.7.3	<i>Leppefisk</i>	51
2.7.4	<i>Sjørret</i>	52
2.7.5	<i>Hummer</i>	53
2.7.6	<i>Sjøkreps</i>	54
3	BRUKERINTERESSER, UTFORDRINGER, MÅL OG RETNINGSLINJER	56
3.1	VANNKVALITET, FORURENSNING OG STØY.....	56
3.2	SAMFUNNSSIKKERHET, SKIPSTRAFIKK OG BRANN.....	62
3.3	FISKE.....	65
3.4	BRUK OG RESTAURERING AV KULTURLANDSKAP.....	70
3.5	ANNET UTTAK AV NATURRESSURSER.....	76
3.6	FRILUFTSLIV OG FERDSEL.....	86
3.7	REISELIVSNÆRING.....	100
3.8	MOTORFERDSEL.....	104
3.9	HYTTER OG ANDRE BYGNINGER.....	112
3.10	INFRASTRUKTUR OG ANDRE TEKNISKE INNGREP.....	120
3.11	TILTAK I NASJONALPARKENS RANDSONE.....	128
3.12	FORSKNING, FORMIDLING OG UNDERVISNING.....	129
4	FORVALTNINGSOPPGAVER, UTFORDRINGER, MÅL OG RETNINGSLINJER	134
4.1	GENERELT OM FORVALTNING AV VERNEFORSKRIFTEN.....	134
4.1.1	<i>Organisering</i>	134
4.1.2	<i>Effektiv forvaltning</i>	135
4.1.3	<i>Generelle saksbehandlingsrutiner</i>	136
4.1.4	<i>Unntaksbestemmelser</i>	138

4.1.5	Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser.....	138
4.1.6	Generelle dispensasjonsbestemmelser.....	139
4.1.7	Myndighet, roller og oppgavefordeling.....	140
4.2	SKJØTSEL AV NATURKVALITETER.....	143
4.3	FORVALTNING AV KULTURMINNER.....	149
4.4	SKJØTSEL OG DRIFT AV SIKREDE FRILUFTSOMRÅDER.....	156
4.5	INFORMASJON OG VEILEDNING.....	160
4.6	OPPSYN OG GRENSEMERKING.....	164
4.7	YTTERLIGERE STYRKING AV KUNNSKAPSGRUNNLAGET.....	166
4.8	OVERVÅKING.....	168
5	BESØKSSTRATEGI.....	172
5.1	STATUS OG UTFORDRINGER.....	172
5.2	FORSLAG TIL PRINSIPPER OG MÅL.....	176
5.3	FORSLAG TIL OPPFØLGENDE TILTAK.....	177
6	FORVENTNINGER TIL ANDRE OFFENTLIGE OG PRIVATE AKTØRER.....	178
6.1	SAMARBEID MED FRIVILLIGE.....	179
6.2	SAMARBEID MED ANDRE NASJONALPARKER OG INTERNASJONALT SAMARBEID.....	179
6.3	VANNKVALITET.....	180
6.4	MARINT AVFALL.....	181
6.5	SAMFUNNSSIKKERHET, RISIKO FOR SKIPSUHELL OG BRANN.....	182
6.6	FISKERESSURSER.....	184
6.7	STILLEHAVSØSTERS.....	185
6.8	KULTURLANDSKAP.....	186
6.9	FORVALTNING AV SEL OG GÅS.....	187
6.10	SAMARBEID OM OPPSYN, OVERVÅKING OG STYRKING AV KUNNSKAPSGRUNNLAGET.....	188
6.11	BESØKSSENTER.....	189
6.12	TILTAK I NASJONALPARKENS RANDSONER.....	190
6.13	SAMARBEID OM INVESTERINGER.....	191
7	LITTERATUR OG DOKUMENTASJON.....	192

VEDLEGG (eget dokument)

- 1: Verneforskrift
- 2: Oversiktskart
- 3: Oppsummering av foreslåtte tiltak i forvaltningsplanen
- 4: Skjøtselstiltak i kulturpåvirkede landområder
- 5: Skiltinfoplan, temakart brukerinteresser og tabelloversikt friluftslivtiltak
- 6: Skjøtselstiltak kulturminner
- 7: Rødlistearter på land og i sjø
- 8: Registrerte svartelistearter
- 9: Temakart Verneverdier på land – naturtyper og kulturminner
- 10: Forvaltning gås
- 11: Tiltak mot villmink
- 12: In situ – genressursbevaring
- 13: Temakart naturverdier i sjø
- 14: Storskala miljøforhold og utviklingstrekk i sjø
- 15: Høstbare arter i sjø – bestandsutvikling
- 16: Fartsgrenser i skjærgården
- 17: Sjøørretbekker i nasjonalparkens nærområder
- 18: Viktige begreper i forvaltningsplanen

Forord

Færder nasjonalpark ble opprettet i august 2013.

Formålet er å ta vare på særlig verdifull natur, historie og friluftsliv i Oslofjordens kystmiljø.

Store deler av denne nasjonalparken er preget av tidligere tiders bruk. De kulturbetingete naturtypene krever betydelig restaurering og vedlikehold. Dette er viktig for området historiske identitet og det biologiske mangfoldet.

Færder nasjonalpark gir oss utfordringer som ikke uten videre kan løses gjennom verneforskriften alene. Eksempler på dette er vannkvalitet, sikkerhet i skipstrafikken, bærekraftige fiskebestander og marint avfall. Dette må løses gjennom samarbeid med en rekke offentlige og private organisasjoner.

Planen skal tjene flere hensikter:

- Den skal være en kunnskapsbase for Færder nasjonalpark
- Den gir oversikt over brukerinteresser og påvirkningsfaktorer
- Den gir retningslinjer for hvordan verneforskriften skal forstås og danne grunnlag for nasjonalparkforvaltningens beslutninger
- Den peker på konkrete utfordringer som tilsier samarbeid med en rekke andre offentlige og private aktører.

Vi takker alle som har bidratt til utvikling av planen. Det gjelder en rekke høyt kompetente fagpersoner og de som har uttalt seg i den formelle høringsprosessen i 2015/16. Planperioden er nå satt til 10 år. Det vil ta tid å følge opp alle mål og oppfølgingstiltak i planen. Nasjonalparkstyret tar sikte på å lage en årlig oversikt som viser prioriteringene fra år til år.

Vårt håp er at planen vil bidra til å ta vare på og utvikle verdiene i nasjonalparken, og at dette vil være til glede for de mange som besøker området. I planleggingen av Færder nasjonalpark etablerte vi metaforen «VERN GJENNOM BRUK». Vi mener at dette fortsatt bør gjelde i forvaltningen av Færder nasjonalpark.

2. mai 2017

Roar Jonstang
leder i Færder nasjonalparkstyre

Bjørn Strandli
nasjonalparkforvalter

Færder fyr. Foto: Bjørn Strandli

1 Innledning

1.1 Færder nasjonalpark

Skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme er et særegent kystlandskap med stor naturrikdom, lite berørte naturområder og mange kulturminner. Det har lenge vært klart at området har store verneverdier, både fra naturens side og gjennom den lange kulturhistorien som har preget det.

En rekke øyer og holmer i området ble vernet som sjøfuglreservater i 1978. Men først gjennom Verneplan for Oslofjorden – delplan Vestfold, ble hele skjærgårdslandskapet vernet. Ormø-Færder landskapsvernområde ble opprettet ved kronprinsregentens resolusjon 30. juni 2006.

Områdets kvaliteter understrekes ved at store deler i 2008 også ble utpekt som et av 22 spesielt verdifulle kulturlandskap i Norge gjennom satsingen "Utvalgte kulturlandskap i jordbruket". Det utvalgte kulturlandskapet sammenfaller i stor grad med nasjonalparken øst for Nøtterøy og Tjøme, men omfatter i tillegg Vasskalven og de bebygde delene av Sandø og Bjerkøy.

Vinteren 2012 tok Fylkesmannen i Vestfold initiativ til å endre status for landskapsvernområdet til nasjonalpark. Bakgrunnen var de meget store verneverdiene i området. Nøtterøy og Tjøme kommuner sluttet seg til forslaget, og våren 2012 ble plan- og utredningsarbeidet startet opp. Sommeren og høsten 2012 var en innspills- og dialogfase med dialogkonferanser, møter og befaringer. Deretter ble verneplan utarbeidet og sendt på høring i desember 2012. Fylkesmannens endelige tilråding med forslag til verneforskrift ble

oversendt Miljødirektoratet i april 2013. Færder nasjonalpark ble opprettet ved kongelig resolusjon av 23. august 2013.

Nasjonalparken omfatter det tidligere landskapsvernområdet, og sjøfuglreservater og andre verneområder som var omsluttet av dette. I tillegg er områder ved Verdens Ende og Moutmarka innlemmet. En vesentlig endring fra tidligere er at også store marine områder inngår i nasjonalparken.

Det er både naturlig og formålstjenlig å se Færder nasjonalpark i sammenheng med andre nasjonalparker i kystområdene rundt Skagerak og Kattegat. Ytre Hvaler nasjonalpark i Østfold og Kosterhavets nasjonalpark i Bohuslän er marine nasjonalparker med mange av de samme verneverdiene, påvirkningsfaktorene og utfordringene som Færder nasjonalpark. Det samme gjelder de nye nasjonalparkene langs Telemarkskysten og Sørlandskysten. Et samarbeid vil styrke de lokale fagmiljøene og dermed også forvaltningen av hver enkelt park. En felles profilering kan også styrke parkenes attraksjonskraft som reisemål for besøkende fra inn- og utland.

Tilstanden i nasjonalparken påvirkes dels av nasjonalparkforskriften og de vedtak som fattes i medhold av denne. Hovedinnholdet i kap. 1 – 4 er knyttet til nasjonalparkforskriften.

En rekke faktorer påvirkes imidlertid av aktivitet som ikke styres gjennom nasjonalparkforskriften. Gjennomføring av tiltak på disse områdene vil i stor grad avhenge av samarbeid med en rekke offentlige og private aktører. Hovedinnholdet i kap. 5 -6 er knyttet til slikt samarbeid.

1.2 Verneformål

Motivene for vernet av Færder nasjonalpark fremgår av formålsparagrafen i verneforskriften (§ 2). Den gir samtidig de overordnede forvaltningsmålene for nasjonalparken.

§ 2. Formål

Formålet med opprettelsen av Færder nasjonalpark er å bevare et større naturområde med representative økosystemer ved kysten i ytre Oslofjord med særlig vekt på landskap, naturtyper, arter og geologiske forekomster på land og i sjø og som er uten tyngre naturinngrep.

Formålet med nasjonalparken er videre å ta vare på;

- representative økosystemer med variasjonsbredden i naturmangfold, herunder arter, bestander, naturtyper, geologi og økologiske prosesser
- det opprinnelige skjærgårdslandskapet og det marine miljøet, herunder kulturminnene på land og i sjø
- et undersjøisk landskap med variert bunntopografi og med stor variasjon i marine naturtyper herunder ålegraseng, større tareskog, bløtbunnsområder i strandsonen og skjellsandområder
- viktige naturtyper som kystfuruskog, rik sumpskog og edelløvskog, strandenger og strandsumper på østre del av Sandø og Mellom Bolæren
- en lite påvirket kystskog på Vestre Bolæren, som viser en stor grad av variasjon i utforming og artssammensetning
- leveområder for flere truede arter herunder kammarimjelle, kjempestarr og flatøsters.

Allmennheten skal gis anledning til uforstyrret opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv, med liten grad av teknisk tilrettelegging.

I sone A er formålet å ta vare på naturtyper som hagemark, hule eiker, naturbeitemark, slåtteenger, tørrenger og strandenger.

I sone B er formålet å ta vare på livsmiljøet for plante- og dyrelivet, spesielt med hensyn til sjøfuglene og deres hekkeplasser. På Lille Rauer er det i tillegg særlig viktig å bevare den truede arten gul hornvalmue og dens livsmiljø.

I sone C er formålet å ta vare på et område med særskilt vitenskapelig betydning som referanseområde og som er egenartet i form av stor variasjon i naturtyper herunder tangvoller, strandsumper, strandenger, dammer, strandkratt og artsrike tørrenger. I tillegg er området levested for en rekke nasjonalt truede arter av bl.a. karplanter, beitemarkssopp og insekter.

Vinterstorm. Foto: Erik Bleken

1.3 Verneforskriften

Verneforskriften er rammen for vern, bruk og forvaltning av nasjonalparken. Forskriften inneholder følgende punkter: Avgrensning, formål, vernebestemmelser, generelle dispensasjonsbestemmelser, forvaltningsplan, skjøtsel, forvaltningsmyndighet, rådgivende utvalg og ikrafttredelse. Vernebestemmelsene inneholder de konkrete reguleringene av ulike aktiviteter og tiltak i nasjonalparken. De er bygget opp slik at det først angis hva som er forbudt, så hvilke unntak som automatisk gjelder og til slutt hva det kan søkes om tillatelse til. Bestemmelsene må derfor leses i sammenheng for å få et korrekt bilde av en bestemt restriksjon.

Verneforskriften for nasjonalparken er hjemlet i naturmangfoldloven, og forskriften er spesielt innrettet mot vern og forvaltning av naturmiljøet. Dette er også bakgrunnen for at flere av bestemmelsene i verneforskriften i sin ordlyd retter seg mot vern av naturmiljøet, f. eks bestemmelsene om organisert ferdsel (§ 3 pkt. 5.3) og regulering av ferdsel (§ 3 pkt. 5.7).

Kulturminnene er imidlertid også en del av verneformålet for nasjonalparken. Det kan derfor virke unaturlig at flere av vernebestemmelsene kun omtaler naturmiljøet. Årsaken er at vern og forvaltning av kulturminner primært reguleres i kulturminneloven, som forvaltes av Riksantikvaren, fylkeskommunen og andre kulturminnemyndigheter, jf. kap. 4.3.

1.4 Om forvaltningsmål og bevaringsmål

Det overordnede målet for forvaltning av verneområder er å ivareta verneverdiene, både ved å beskytte dem mot uønskede inngrep og ved å fremme ønsket aktivitet. Forvaltningsmål og bevaringsmål er viktige verktøy for å oppnå dette.

Forvaltningsmål er et samlebegrep for alle målsettinger knyttet til et verneområde. Disse kan være knyttet til verneverdier som landskap, kulturminner, biologisk mangfold og naturtyper, og til brukerinteresser som landbruk, friluftsliv og reiselivsnæring.

Bevaringsmål er en presisering av forvaltningsmål knyttet til naturkvaliteter, og definerer den tilstanden en ønsker en naturkvalitet i nasjonalparken skal ha. Bevaringsmål skal være målbare. Det vil si at de skal presiseres gjennom mål for f. eks. areal, forekomster av bestemte arter, ønskede strukturer (f. eks. maksimalt innslag av busker og trær i en strandeng) eller prosesser (f. eks. årvisse hekking av sjøfugl). Bevaringsmål rettes mot spesielle egenskaper ved naturkvaliteten, og forutsetter både basiskunnskap om status og løpende kunnskap om utviklingen for disse egenskapene.

Naturkvaliteter er naturtyper, arter, geologi og landskap som skal bevares i et verneområde. Et verneområde kan ha en eller flere naturkvaliteter som det er viktig å ta vare på. Naturkvalitetene fremgår gjerne direkte av det overordnede verneformålet. I tillegg kan det være nødvendig å definere naturkvaliteter ut over verneformålet, f. eks. der verneformålene er for generelle eller der ny kunnskap om biologisk mangfold har kommet til etter at vernet ble etablert og verneformålet formulert.

I enkelte tilfeller kan det være aktuelt å supplere forvaltningsplanen med skjøtselsplaner, der det gis utdypende målsettinger.

De bevaringsmålene som er satt i forvaltningsplanen fremgår av kapittel 2.4 (planteliv), 2.5 (dyreliv) og 2.6 (marine verneverdier) og 2.7 (fiskeressurser). Øvrige målsettinger for naturkvaliteter er formulert som mer generelle forvaltningsmål.

1.5 Organisering av forvaltningen

Forvaltningsmyndighet. Færder nasjonalpark har lokal forvaltning. Forvaltningsmyndigheten ligger hos et nasjonalparkstyre med representanter fra Nøtterøy og Tjøme kommuner og Vestfold fylkeskommune. Styret er oppnevnt av Miljødirektoratet etter innstilling fra kommunene og fylkeskommunen. Sekretariatet for styret utgjøres av en nasjonalparkforvalter, som er tilsatt av Fylkesmannen i Vestfold. Forvaltningsmyndighetens oppgaver og kompetanse er nærmere gjennomgått i kapittel 4.

Rådgivende utvalg. Et tett og konstruktivt samarbeid med de ulike brukerinteressene i nasjonalparken er helt nødvendig for å få til en god forvaltning. Styret skal derfor samarbeide med andre berørte parter gjennom et bredt sammensatt faglig rådgivende utvalg bestående av bl.a. grunneiere, organisasjoner, næringsdrivende og berørte offentlige myndigheter. Det rådgivende utvalget etableres av nasjonalparkstyret med hjemmel i verneforskriftens § 8.

Administrativt kontaktutvalg. Mange saker som behandles av nasjonalparkstyret vil også kreve behandling etter annet lovverk som kommunene forvalter, spesielt plan- og

bygningsloven. For å sikre at forvaltningen av nasjonalparken blir godt integrert i den kommunale forvaltningen, kan det være hensiktsmessig med et administrativt kontaktutvalg med representanter for bl.a. nasjonalparkforvaltningen og kommunene. Medlemmene i et slikt utvalg oppnevnes av rådmennene og nasjonalparkstyret.

Bestillingsdialogen om økonomiske midler til forvaltningen. Det avsettes hvert år midler i statsbudsjettet til forvaltning av verneområder. Fordeling av disse midlene skjer etter en intern prosess i naturforvaltningen. Nasjonalparkstyret kan søke om midler til forvaltningstiltak i nasjonalparken. Styret melder hver høst inn behovet for midler til Miljødirektoratet, som fordeler tiltaksmidlene på grunnlag av innmeldte behov fra alle landets forvaltningsmyndigheter.

Samarbeid. Færder nasjonalpark ligger inntil et tett befolket område med mange interesser og aktører. Dette representerer først og fremst en stor ressurs for forvaltningen. For å ivareta denne ressursen er det viktig at forvaltningen av nasjonalparken preges av samarbeid, åpenhet og tverrfaglighet.

Foto: Erik Bleken

1.6 Nasjonalparken og samfunnet

Et skjærgårdsområde som Færder nasjonalpark påvirkes mer enn mange andre områder av aktivitet og myndighet som ikke styres av nasjonalparkstyret.

Et eksempel er vannkvaliteten i området. Den påvirkes av vannkvaliteten på havstrømmene, utslipp fra lokale elver, kommunale utslipp, utslipp fra industri og kommunale båthavner osv.

Marint avfall, som nå i all hovedsak består av plast, har gjennom årene utviklet seg til å bli et stort forurensningsproblem. Plasten brytes ned og tar veien inn i ulike økosystemer. Lokalt har vi dessuten lang erfaring med at opprydding langs strendene er arbeidskrevende.

Landets mest trafikkerte skipsled går gjennom nasjonalparken. Vi har hatt flere store skipsulykker i Ytre Oslofjord de senere årene. Store utslipp i nasjonalparken vil kunne bli katastrofalt for naturen, friluftslivet og eiendom i området. Opprydding etter store oljeutslipp krever store ressurser.

Slukking av brann ute på øyene kan være en vanskelig oppgave. Derfor er det viktig å forebygge slik at brann ikke oppstår. Dessuten vil det være viktig å ha en god slukningsberedskap.

Fornybare marine ressurser forvaltes av Fiskeridirektoratet (havressursloven) og Fylkesmannen (lakse- og innlandsfiskeloven). Ål forvaltes av Fiskeridirektoratet i saltvann og av Fylkesmannen i ferskvann. Det er viktig å ha livskraftige stammer av fisk og skalldyr i nasjonalparken. Derfor er det viktig å få til et godt samarbeid mellom nasjonalparkstyret, Fiskeridirektoratet og Fylkesmannen.

1.7 Forvaltningsplanen

Hjemmel. Forvaltningsplanen for nasjonalparken er hjemlet i vernebestemmelsenes § 5.

§ 5. Forvaltningsplan

Det skal utarbeides en forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon mv. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Miljødirektoratet.

Funksjon. Forvaltningsplanen skal være et praktisk hjelpemiddel for å opprettholde og fremme verneformålet. Den skal samtidig sikre en enhetlig forvaltning av nasjonalparken ved å gi konkrete retningslinjer om bruk, informasjon, skjøtsel, tilrettelegging osv. Ved hjelp av en forvaltningsplan skal man unngå tilfeldige enkeltavgjørelser som kan være uheldige for verneverdiene. Gjennom planarbeidet skal det avklares og tas stilling til hvordan ulike verne- og brukerinteresser skal behandles. Slik vil forvaltningsplanen også bidra til en mer forutsigbar forvaltning av nasjonalparken, og til at konflikter dempes.

Hovedrammer. Forvaltningsmål og retningslinjer i planen er gitt innenfor rammen av de restriksjoner som er satt i verneforskriften. Det kan ikke utformes retningslinjer i forvaltningsplanen som er i strid med vernebestemmelsene. Planen kan imidlertid presisere og utdype verneforskriften som en støtte til den praktiske forvaltningen av nasjonalparken.

Juridiske konsekvenser. Forvaltningsplanen er i utgangspunktet ikke et juridisk bindende dokument, men kan være juridisk bindende der bestemmelser i verneforskriften viser direkte til planen. Bestemmelser fra verneforskriften, samt retningslinjer, bestemmelser etc. der verneforskriften viser direkte til forvaltningsplanen, er vist med egen farge (se mer om fargebruk nedenfor).

Planens oppbygning. Forvaltningsplanen er disponert i henhold til anbefalingen i DN-håndbok 17 – Områdevern og forvaltning. Den gjennomgår verneverdier, brukerinteresser og påvirkningsfaktorer, forvaltningsoppgaver og saksbehandling i nasjonalparken. **Verneverdier**

og naturressurser (kap. 2) beskrives med vekt på status, forvaltningsmål, utfordringer og mer spesifikke bevaringsmål for enkelte forekomster.

For **brukerinteresser** (kap. 3) beskrives også status, forvaltningsmål og utfordringer. I tillegg gjennomgås de mest relevante vernebestemmelsene og det gis retningslinjer, og eventuelt bestemmelser, som utdyper disse. Til slutt anvises aktuelle tiltak for å oppnå forvaltningsmålet for brukerinteressen eller påvirkningsfaktoren.

I kapittelet om **forvaltningsoppgaver** (kap. 4) gjennomgås de viktigste forvaltningstemaene, som skjøtsel, informasjon etc. For hvert tema beskrives dagens status, det settes opp forvaltningsmål og utfordringer gjennomgås. Videre beskrives viktige rammer for forvaltningen og det gis retningslinjer for hvordan de aktuelle oppgavene skal løses. Til slutt konkretiseres en rekke forvaltningstiltak.

Kapittel 4 beskriver også viktige rutiner for **saksbehandling**, herunder forvaltning av dispensasjonsbestemmelsene, samt **myndighet, roller og oppgavefordeling** i forvaltningen.

Kap. 5 beskriver en besøksstrategi for nasjonalparken.

Kap. 6 understreker viktigheten av at nasjonalparken på flere områder er et samfunnsansvar som berører langt flere myndigheter og private aktører enn bare nasjonalparkstyret. Det gjelder bl.a. vannkvalitet i fjorden, sjøsikkerhet, brannberedskap, forvaltningen av fiskeressursene, transport, samarbeid om investeringer mv.

Foruten å være en rettesnor for forvaltningen av nasjonalparken, er planen også det dokumentet som gir den største samlede oversikt over kunnskap om nasjonalparken. Derfor er det til slutt (kap. 7) en fylldig litteraturliste.

Planen har også flere viktige **vedlegg**, blant annet temakart og oversikter over viktige naturkvaliteter og ønskede skjøtselstiltak.

Fargebruk. Sentrale elementer i planen er rammet inn med farge:

Rødt: Forvaltningsmål og bevaringsmål

Gult: Juridisk bindende rammer for forvaltningen

- Bestemmelser fra verneforskriften.
- Deler av forvaltningsplanen som har status som forskriftsbestemmelse eller enkeltvedtak, dvs. retningslinjer etc. som innebærer juridisk bindende restriksjoner eller som setter absolutte rammer for hva det kan gis tillatelse til.

Grått: Veiledende rammer for forvaltningen

- Retningslinjer, tolkninger og definisjoner som har veiledende status.

Blått: Oppfølgende tiltak

Grønt: Forslag til mål/tiltak, andre offentlige og private aktører

Varighet. Planperioden fastsettes til 10 år fra planen er endelig godkjent. Ved behov kan planen eller deler av planen revideres før planperioden utløp.

Høst på Froungen øst. Foto: Birgit Brosø

2 Verneverdier og naturressurser, utfordringer og retningslinjer

2.1 Generell områdebeskrivelse

Nasjonalparken omfatter det meste av skjærgården øst for den landfaste delen av Nøtterøy kommune og øst og sør for den landfaste delen av Tjøme kommune. I tillegg inngår landområder ved Verdens Ende og Moutmarka, og et betydelig sjøareal. Det samlede arealet er ca. 340 km², hvorav ca. 15 km² er landareal. Vernet omfatter ca. 50 øyer og et stort antall mindre holmer og skjær.

Store deler av nasjonalparken var tidligere vernet som landskapsvernområde (Ormø-Færder), sjøfuglreservater og andre naturreservater og verneområder. De tidligere verneområdene er nå innlemmet i nasjonalparken og delvis plassert i egne soner. Enkelte områder i skjærgården med større anlegg og inngrep er ikke med i nasjonalparken. Dette gjelder de regulerte områdene på Østre Bolæren og havneområdene på Vestre Bolæren. Nasjonalparken med de ulike vernesonene er vist på oversiktskart.

Nasjonalparken blir mye benyttet til båtliv, fritidsfiske og annen rekreasjon, samt sjøbaserte næringer som fiskeri og sjøfart. Mange av øyene er tilrettelagt for friluftsliv, de fleste på et moderat nivå.

Nye, tekniske inngrep som representerer en varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner er den største trusselen mot verneverdiene. Vernets hovedsiktemål er derfor å sikre området mot slike inngrep. Dette innebærer at eksisterende bruk av området stort sett kan foregå som før. En annen betydelig utfordring er gjengroing av kulturlandskapet som følge av store endringer i landbruket.

Geologien er spektakulær i parken. Foto: Erik Bleken

2.2 Naturlandskap og geologi

Status

Naturlandskapet i nasjonalparken er først og fremst et resultat av arbeidet som de enorme ismassene utførte i kvartærperioden - en skjærgård bestående av et stort antall øyer, holmer og skjær.

Berggrunnen tilhører Oslofeltet og ble dannet for ca. 300 millioner år siden i den geologiske perioden som kalles «permtiden». Hovedbergarten innenfor nasjonalparken består av dypbergarten larvikitt/tønsbergitt. Larvikitt og Tønsbergitt tilhører bergartsgruppen monzonitt, som er en dypbergart. Dypbergart er en betegnelse på bergarter som har stivnet under bakken. Larvikitten har blitt blottlagt ved at istider har slipt ned landskapet opptil et par kilometer. Stedvis brytes bergarten av mørke diabasganger med basaltisk opprinnelse og mer brunlige syenittganger. Bergarten inneholder også mange ganger (sprekker) fylt med pegmatitt. På et par av øyene rundt Tørfest finnes rombeporfyrr, som er dagbergarten til monzonitt. Denne har samme opprinnelse som larvikitt, men har størknet på overflaten i lavastrømmer.

De permiske bevegelsene har gitt et sprekkesystem i berggrunnen med lengderetning nord-sør. Dette illustreres tydelig av de nord-sørgående ryggene og dalførene på nær samtlige øyer. Ryggene er slake not nord og bratte mot sør. På Flere av de store øyene, spesielt Tjøme, løper store glover øst-vest.

Mineraler

Bergartene larvikitt og tønsbergitt består for det meste av feltspat, dominert av alkaliefeltspat og plagioklas. Det vil også finnes biotitter, pyroksener, amfiboler og kvarts i mindre mengder. Rombeorfyrt inneholder oftest de samme mineralene. I pegmatittgangene finnes det en rekke mineraler, men dominert av feltspat – ofte i form av månestein. Dette er en feltspatvariant med betegnelsen kryptopertitt, og kjennes lett igjen med sitt blålige skimmer. Kwarts forekommer i krystaller med variantene røykkvarts og bergkrystaller. Pyroksener forekommer som ægirin og amfiboler som hornblende. Glimmermineraler finnes i flak og er oftest definert som sort biotitt. Det finnes også mindre mengder zorkon, magnetitt, pyroklor, flourapatitt, polymignitt, bastnasitt, albit og mikroklin.

Løsmasser av betydning finnes kun på de største øyene. Tykkelsen er størst i de lavereliggende deler av terrenget. Høyereliggende og eksponerte partier har som oftest bart fjell i dagen. Resten av skjærgården består av mer eller mindre nakne holmer og skjær. Løsmassene utgjøres av blokker, grus, sand, silt og leire. Dette materialet har i det alt vesentlige blitt avsatt i forbindelse med innlandsisens tilbaketrekning for ca. 14 000 år siden. Løsmassene ble opprinnelig avsatt under vann. I løpet av den påfølgende landhevings-prosessen har dette materialet delvis blitt utvasket av havet. En stor del av finmaterialet har senere blitt akkumulert på beskyttede steder. Innholdet i avsetningene som er synlige, består av stein som har blitt med isen fra nord. Det finnes et utall av forskjellige stein som ikke har sin opprinnelse fra fjellgrunnen i nasjonalparken. Avsetningene i Moutmarka/Hellesmo stammer fra det ytterste raet som er datert til 14200 år siden.

I den eldste fasen av nedsmeltingen foregikk isskuringen fra nord. Mot slutten beveget isen seg fra nordvest mot sørøst (gjelder bare nordre del av området). De tydeligste **erosjonsformene** etter isbreen og smeltevannet er rundsva (hvalskrottfjell), svaberg, sigdbrudd, jettegryter og en rekke plastiske former i berget. Færder nasjonalpark har noen av de best tilgjengelige eksemplene på disse fenomenene.

På enkelte øyer opptrer **strandvoller** eller serier av strandvoller. Strandavsetningene, som består av sand, grus og blokker, har vanligvis en tykkelse på 0,5-2 m. Dette materialet ligger til dels oppå gamle havavsetninger (leire og silt). Sandstrender og sandbanker forekommer noen steder i midtskjærgården. Skjellbanker opptrer enkelte steder i strandsonen. Både på Store Hui, Kråkene og Lille Rauer ligger store blåskjellbanker godt synlig i landskapet.

Sandø er særlig rik på kvartærgeologiske formelementer. Det finnes flere markerte strandvoller, med strandvullen ut til Kåvikribba som et spesielt fint eksempel på havets forming av løsmassene i brenningssonen.

Det mest særegne ved Sandøs løsmasser er likevel et flyvesandområde nordøst på øya. Dette er antagelig Vestfolds største og mest karakteristiske flyvesandforekomst, med uregelmessig, småkupert overflate av sanddyner og groper. Sandflukten er i dag liten, i og med at størstedelen av området er dekket av vegetasjon. På Sandø finnes også flere jettegryter og erosjonsformer i svaberg, spesielt i fjellet på vestsiden av Furusand.

På rombeorfyroyene lengst i nord finnes rauker og brenningshuler. Stedvis forekommer forvittringsmateriale i form av et sammenhengende løst steinlag over berggrunnen.

Nasjonalparken er vurdert til å ha nasjonal verdi som geologisk referanseområde. Den er rik på geologiske formasjoner, slik at svært mye av historien fra siste istid fram til vår tid kan studeres.

Forvaltningsmål

- Det geologiske mangfoldet i nasjonalparken skal bevares.

Utfordringer

Hovedutfordringen er å unngå ødeleggelse av verdifulle geologiske forekomster gjennom større eller mindre inngrep. Det er også en utfordring å unngå gjengroing av spesielle elementer, som f. eks flyvesandområdene på Sandø.

Det foreligger i dag ingen samlet oversikt over geologiske verneverdier i området, og det er derfor en utfordring å bedre kunnskapsgrunnlaget. Deretter bør det fastsettes mer konkrete bevaringsmål for verdifulle forekomster.

Gårdsvei på Søndre Årøy. Foto: Hilde Marianne Lien

2.3 Kulturlandskap og kulturminner

Status

Mange av øyene i nasjonalparken har hatt fast bosetting og bærer preg av menneskers liv og virksomhet langt tilbake i tid. Gjennom historien har så godt som alle øyer og skjær med vegetasjon vært utnyttet til dyrking, slått, beite, jakt og fangst. I tillegg har mange av de vegetasjonsløse holmene og skjærene kulturhistoriske spor. Fiskeri, sjøfart, skipsbygging, losvesen, fyrvesen, steinindustri og militær aktivitet er noen eksempler. Kulturminnene i nasjonalparken er dermed mange, varierte og strekker seg over et langt historisk spenn.

I nyere tid har friluftsliv og rekreasjon også satt sitt preg på mange øyer. På 12 av dem er det fritidsbebyggelse, og adskillig flere er sikret og tilrettelagt for båtbasert friluftsliv. Skjærgården har gjennom de siste hundre årene slik gradvis forandret seg fra et marginalområde ved kysten med variert ressursutnyttelse, til en idyll tilpasset folks fritidsaktiviteter.

Kulturminnene er i sum avgjørende for forståelsen av samspillet mellom mennesker og skjærgårdslandskapet og endringer i dette opp gjennom historien.

Kulturlandskap kan defineres som landskap som er tydelig påvirket av menneskers bruk og ressursutnyttning. Begrepet brukes gjerne om landskap som er formet av tradisjonell jordbruksdrift. I dette skjærgårdsområdet er det meningsfylt også å ta med de andre formene for kulturpåvirkning som er nevnt ovenfor. Ut fra en slik forståelse kan hele området betegnes som et kulturlandskap – så vel over som under vann.

Kulturlandskap og kulturminner er uløselig knyttet til naturen. Sjøen var både ferdselsvei og knyttet til myter og religiøse forestillinger. Steiner lagt igjen av isen under siste istid ble brukt i gravrøyser. Sjøen og løsmasser på land ga livsgrunnlag for fiskerbonden. Uvær og grunner stoppet skip på seilas. Og skjærgården ga mulighet for militære befestninger langt fra fastlandet.

Naturgrunnlaget har i stor grad påvirket hvilke bruksformer og aktiviteter som har vært drevet opp gjennom tidene. Noen steder er det også de naturgitte elementene som dominerer landskapet, slik som de ytterste, blankskurte skjærene. Enkelte av de verdifulle naturtypene i området er dessuten lite/ikke kulturbetingede, som f. eks. edelløvsoger i fri utvikling.

Deler av landområdet i nasjonalparken kan betraktes som overveiende kulturlandskapspreget, med en glidende overgang fra det helt kulturbetingede til det helt naturgitte. Kulturhistorisk henger også havområder, sjøområder og strandsoner i dette området sammen.

I Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap (1994) ble den nordlige del av nasjonalparken (Nøtterøyskjærgården) vurdert som ett av fire spesielt verdifulle landskap i Vestfold. Områdene ble valgt ut fra en rekke kriterier og underkriterier som omfatter både biologiske, økologiske og kulturhistoriske verdier. Disse kan samles i tre hovedgrupper ut fra hvilke hovedkriterier som er utslagsgivende: representative/typiske, særpregede eller mangfoldige landskap.

Nøtterøyskjærgården ble prioritert som representant for den siste kategorien – et mangfoldig kulturlandskap med stor artsrikdom og variasjon. Slike landskap er generelt kjennetegnet ved:

- Svært rik flora og/eller fauna, og varierte naturtyper
- Stor variasjon av kulturmarkstyper av vekslende alder med stor historisk dybde
- Kulturhistorisk innhold/mangfold fra ulike tidsbolker
- Et variasjonsrikt landskap med mange restbiotoper og innhold av kulturminner, ofte mosaikkpreget

I hovedtrekk beskriver dette kulturlandskapsverdiene i hele nasjonalparken.

Kulturlandskap av nasjonal verdi finner vi på øyer med gårdsdrift og på øyer hvor beiteressursene nyttes. Det samme gjelder der hvor nåværende fritidsbebyggelse ligger på gamle boplasser, enten som opprinnelig bebyggelse eller som nye bygg oppført etter stedegen byggeskikk. Her er ofte den gamle kulturmarka holdt i hevd som nærmiljø for fritidsbebyggelsen.

Skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme ble i 2008 pekt ut som ett av landets 22 "Utvalgte kulturlandskap i jordbruket". Dette innebærer en særskilt satsing på kulturlandskapsverdiene med egne midler til skjøtsel og andre tiltak. Fredete og verneverdige bygninger, anlegg og enkeltminner utenfor offentlig eie vil likeledes kunne søke økonomisk støtte til vedlikeholds- og restaureringstiltak fra ulike offentlige ordninger som for eksempel statsbudsjettet (Riksantikvaren), Norsk kulturminnefond og Vestfold fylkeskommune.

Kulturminner. Kulturminneloven definerer kulturminner som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. De fysiske kulturminnene dekker et vidt spekter, som for eksempel, gravminner, fangstanlegg, hustuffer, brygger, bygninger, sjømerker, forsvarsanlegg og skipsvrak. Kulturmiljøer er områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Alle faste arkeologiske kulturminner (dvs kulturminner som ligger i landskapet) fra tiden før 1537, byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649 og samiske kulturminner eldre enn 100 år, er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4. Båter, vrak, last mm. som er eldre enn 100 år, løse kulturminner (dvs gjenstander) fra før 1537, mynter fra før 1650 og samiske gjenstander eldre enn 100 år har tilsvarende vern etter kulturminneloven §§ 12 og 14.

De fleste automatisk fredete kulturminnene i nasjonalparken er gravrøysler, gravfelt og sunkne skip. Det er også registrert enkelte bosetningsområder og et havneområde. De fredete kulturminnene er vist på temakartene for verneverdier.

Jakt og fangst har trolig pågått i området siden steinalder, men har etterlatt seg få eller ingen synlige spor. Skjærgårdslandskapet har sakte vokst frem med landhevingen etter siste istid. For 8000 år siden sto havet 50 meter høyere enn nå. Da var Store Færder en liten holme som stakk noen få meter opp over havet. De eldste påviste kulturminnene på øyene er de omkring 3000 år gamle gravrøysene fra bronsealder. Røysene signaliserer eierskap til land og sjø. Vi vet lite om ressursutnyttelse i bronse- og jernalderen. Fra middelalderen er det sannsynlig at ressursutnyttelsen er i full utvikling. Muligheten er til stede for at det kan ha vært fastboende på øyene allerede da. Emnet bør bli gjenstand for fremtidig forskning.

Rapporten fra registreringen av Nøtterøys del av skjærgården ("Een Øe langt fra Landet", 1993) presenterer kart med de kulturminnene man kjente til den gangen. I ettertid er automatisk fredete kulturminner på land i Tjøme og Nøtterøy kommuner kontrollregistrert av fylkeskommunen og lagt inn i kulturminnedatabasen Askeladden. Arbeidet ble gjort etter standard NS 9450.

Blant verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som ikke er formelt fredet gjennom kulturminneloven, finner vi russerfangeleiren og husmannsplassene Nordre Jensesund og Vestre Rønningen på Mellom Bolæren, den innrissede kompassrosen i fjellet nordvest på Østre Bolæren, Fulehuk fyr og deler av gårdsbebyggelsen på Søndre Årøy. I tillegg finnes rundt 300 antikvariske bygninger og anlegg med ukjent verneverdi.

De ikke fredete kulturminnene er en del av helheten i kulturmiljøene. Variasjonen utgjør stedets kulturelle identitet. Kulturminnene spiller en vesentlig rolle både for vedlikehold av stedsidentiteten, befolkningens lokale identitet og i tilreisendes opplevelse av stedet. For mange er kulturminnene en viktig del av opplevelsen når man driver friluftsliv og annen rekreasjon i nasjonalparken. Også i reiselivssammenheng vil kulturminnene ha stor verdi. I noen tilfeller er kulturminnet selve hovedmålet for aktiviteten, f. eks for besøkende på fyrstasjonene.

Forvaltningsmål

- Det verdifulle kulturlandskapet, kulturminnene og kulturmiljøene skal forvaltes og tas vare på i et langsiktig perspektiv som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.
- Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig, jf. nasjonalt resultatmål, St. meld. nr.16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*.
- Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholds nivå i 2020, jf. nasjonalt resultatmål, St. meld. nr.16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*.

Utfordringer

Kulturminner og kulturmiljøer er ikke-fornybare ressurser. Hvert kulturminne og kulturmiljø har sitt særlige trusselbilde, som må få sitt motsvar i særlige tiltak. Et mer solid kunnskapsgrunnlag og mer eksakte dateringer vil korrigere og berike forståelsen og kvalitetssikre forvaltningen. Automatisk fredete kulturminner på land i nasjonalparken er godt registrert, men det er fortsatt potensial for å finne flere og behov for mer detaljert dokumentasjon og forskningsinnsats.

Russerfangeleiren fra siste krig på Mellom Bolæren vekker sterke følelser og stiller særskilte etiske krav til forvaltningen. For å sikre forsvarlig vern og formidling trengs kunnskap om fysiske spor over bakken i leiren og innsikt i historien til gravplassen rett ved.

Særlig stort er behovet for registrering og dokumentasjon av kulturminner under vann. Kulturminneforvaltningen kjenner til rundt 70 lokaliteter. Posisjonering, vernestatus, bevaringstilstand og sårbarhet er ukjent på et stort antall. Det betyr at det er mangelfull oversikt over nasjonale kulturminneverdier under vann. Skipsfunn fra første verdenskrig blir også om få år statens eiendom og beskyttet gjennom kulturminneloven. Flere vrak kan også utgjøre betydelige forurensningsrisikoer.

Det finnes kulturminner i nasjonalparken fredet ved forskrift eller vedtak: Grevestuen på Mellom Bolæren, Store Færder fyrstasjon (hele sone A på Store Færder) og Færder fyrstasjon på Tristein. På mange av de mindre øyene ligger en rekke kulturminner fra aktiviteter knyttet til uttak av naturressurser. Det er spesielt mange små jaktstillinger fra jakt på sjøfugl. Flere kan skrive seg fra forrige århundres jakt med skytevåpen. En rekke mer eller mindre sesongmessige tufter fra diverse ressursutnyttelser er med dagens kunnskapsgrunnlag vanskelige å datere. Vi kjenner derfor ikke deres fredningsstatus.

Verneverdige bygninger i privat eie er gjerne i bruk til fritidsformål. Moderne krav til standard, komfort og estetikk medfører gjerne store endringer som ofte går utover autentisiteten og kulturminneverdien til objektet. Gode og tydelige bestemmelser og forskrifter er en nødvendig utfordring, men vel så viktig er informasjon og rådgivning mot eiere, arkitekter og utøvende håndverkere. Fredete og verneverdige bygninger i offentlig eie, for eksempel Nordre Jensesund, Vestre Rønningen og Grevestuen på Mellom Bolæren, Minemagasinet på Vestre Bolæren, Grøndahls hus på Østre Bolæren og Fulehuk fyr har i tillegg en utfordring med å finne en egnet bruk som gir tilstrekkelig avkastning for et kontinuerlig, langsiktig og godt vedlikehold og derved et bærekraftig vern. Det er nødvendig med en gjennomgang av verneverdien på de rundt 300 antikvariske bygninger og anlegg i nasjonalparken samt Fulehuk fyr.

For øvrig kan kunnskapsheving innebære forskning knyttet til kvartærgeologi, vegetasjonshistorie og studier av områdebeskrivelser i skriftlige kilder fra middelalder.

Kulturlandskapet er sårbart på to måter. For det første kan det endres i uønsket retning gjennom inngrep og tiltak. Slike endringer kan skje ved at landskapet tilføres uønskede elementer (som ny bebyggelse), men også ved at verdifulle elementer fjernes eller på annen måte ødelegges (som gamle, verdifulle bygninger eller plantede trær og busker). Det er en utfordring å begrense slike inngrep, og verneforskriften vier derfor stor oppmerksomhet til slike tiltak.

Landskapet er imidlertid også utsatt for gjengroing fordi gunstig aktivitet som f. eks utmarksbeiting og slått opphører. Klimaendringer og tilførsel av næringsstoffer gjennom nedbør bidrar også til at vekstbetingelsene blir bedre. De fleste større øyene i nasjonalparken er i dag preget av slik gjengroing. Det er derfor en spesiell utfordring å unngå

at verdifulle kulturbetingede landskapselementer gror igjen. Det å opprettholde fortsatt landbruksdrift med beiting og annen skjøtsel av gammel kulturmark er en sentral del av denne utfordringen.

Kulturbetingede naturtyper og artsmangfold er en viktig del av kulturlandskapet. Det er fremdeles et betydelig behov for kartlegging av slike verdier som grunnlag for å identifisere skjøtselsbehov og -tiltak.

De enkelte kulturminner møter de samme hovedtyper utfordringer: Inngrep som ødelegger eller forstyrrer kulturminnet og gjengroing som fører til at det ikke lenger kan fortelle sin historie i landskapet.

Informasjon om kulturminner til beboere og besøkende i nasjonalparken er et viktig tiltak for å forhindre skader og skjemming av kulturminner. Kulturminnebasen Kulturminnesøk oppdateres direkte fra forvaltningsdatabasen Askeladden, og gir alle tilgang til oversikt over registrerte kulturminner. Skilting og informasjon av kulturminner over og under vann i skjærgården er likeledes viktig.

Kammarimjelle. Foto: Bjørn Strandli

2.4 Planteliv og genressurser

Status

Oslofjordområdet har landets største artsmangfold, og det største antallet sjeldne og truede arter. Sommertemperaturen er avgjørende for plantearters utbredelse. De gunstige temperaturforholdene langs Oslofjorden og Skagerrakkysten fører til at det i dette området finnes flere varmekjære strandplanter enn noe annet sted langs norskekysten. Flere av disse har sin europeiske nordgrense her.

Plantegeografisk faller nasjonalparken inn under den boreonemorale region (nordlige edelløv- og barskogsone), som karakteriseres ved å ha edelløvsogger med eik, ask, alm, lind og hassel i solvendte lier med godt jordsmonn. Tilhørende undervegetasjon domineres av frostmfintlige og varmekrevende arter. Resten av naturlandskapet innenfor regionen domineres av bjørke-, gråor-, svartor- eller barskogger.

Denne blandingen av nordlige (boreale) og sørlige (nemorale) arter er også typisk for strandvegetasjonen. Som eksempel på nordlige arter kan nevnes østersurt og strandkjeks, mens strandrisp og dverggyllen er eksempler på sørlige arter.

Både jordsmonn, sjø og vind påvirker artssammensetningen og vekstformene i skjærgården. Øyer og holmer i **ytterskjærgården** er i hovedsak vegetasjonsløse. Det lille plantelivet som finnes er ofte knyttet til sprekker og små flater med løsmasser. Her finnes nøysomme, vanlige arter som fjørkoll og bergknapp, men også sjeldenheter som gul hornvalmue. Der det ikke er jord, kan fjellet være dekket av messinglav og andre lavararter.

I **mellomskjærgården** er vegetasjonen bedre utviklet, og artsrikdommen betydelig større. Dette henger blant annet sammen med at jordsmonnet er bedre. Innenfor strandkanten finnes ofte tørrenger som går over i busk- og trevegetasjon. Der det finnes skjellsand, er engfloraen spesielt godt utviklet. I tørrengene vokser gress, mose, lav og urter. Disse engsamfunnene omfatter også sjeldne og til dels truede plantearter. Buskvegetasjonen danner ofte tette kratt av arter som slåpetorn, hagtorn, rose, berberis og einer.

Furu er det vanligste treslaget, men avhengig av jordsmonnet finner en også gran, barlind, bjørk, svartor, rogn og edelløvtrær som eik, lønn, hassel, ask, lind og alm. Vinden begrenser i stor grad vegetasjonens utbredelse, og gir strandkratt og trevegetasjon et karakteristisk krypende eller vindslitt utseende på utsatte steder.

De fleste øyene i **innerskjærgården** er skogkledte. Treslagssammensetningen viser stor likhet med det en finner på hovedøyene Nøtterøy og Tjøme.

Vegetasjonsbildet på rombeporfyrøyene lengst i nord avviker fra det en finner på de andre øyene. Busker og trær er nesten helt fraværende. Til gjengjeld finnes større områder med tørrengvegetasjon.

Nasjonalparken har et stort mangfold av **botaniske verneverdier**, både i form av naturtyper, plantesamfunn og enkeltarter. Det er registrert en rekke verdifulle planteforekomster, for eksempel kam-marimjelle, gul hornvalmue, kjempestarr, liguster, kystfrøstjerne, nikkesmelle, kubjelle, vårerteknapp, bukkebeinurt, sannikel, strandkål, strandflatebelg, marehalm, saftmelde, strandrisp, barlind og geitved.

Flere av øyene i inn- og midtskjærgården har en tydelig kulturpåvirket vegetasjon som følge av tidligere bosetting og jordbruksdrift. Her kan man fortsatt finne rester av den gamle slåtte- og beitemarksfloraen, med "skjærgårdsjordbruksarter", eksempelvis marianøkleblom, nyresildre, kattefot og fioler. Mange av lokalitetene er imidlertid under gjengroing. Urterike enger, gressdominerte beiter, hagemarker, beitede strandenger og beiteskogger er eksempler på verdifulle kulturmarkstyper som mange steder gror igjen.

Sandområdene i nasjonalparken er den landskapstypen som i løpet av siste århundre antakelig har endret seg mest dramatisk i nasjonalparken. Dette skyldes gjengroing, tilplantning og påvirkning fra friluftslivet. Gjengroing inkluderer her både den generelle fortettingen av vegetasjonen og utvikling av fremmede arter, særlig rynkerose.

Tidligere hadde Ytre Oslofjord flere flygesandområder, med Tjøme som et av hovedområdene. Det er knapt flygesand igjen i dette området i dag, siden de fleste områdene er stabilisert med vegetasjon.

Det arbeides med egen handlingsplan for sandområder i Norge. Når denne planen foreligger bør det gjøres en vurdering av skjøtsel i de mest aktuelle delene av nasjonalparken. Store deler av landarealet i nasjonalparken er gammelt kulturlandskap. Gjengroing er en gjennomgående trussel for mye av det botaniske mangfoldet. Utvidet bruk av gjødsel på gammel innmark er også en trussel mot mange arter.

Når det gjelder de enkelte øyene i nasjonalparken, finner vi et særlig mangfold på Sandø, Mellom Bolæren, Vestre Bolæren, Kjøkkenbukta på Østre Bolæren og Østre Bustein. På land har Moutmarka (sone C) store botaniske verneverdier. For øvrig er mangfoldet spredd på langt flere øyer enn de som er nevnt her (vedlegg 7).

Vår kunnskap om området bygger på:

- Botaniske undersøkelser av karplanter på 87 øyer i nasjonalparken i perioden 2008 – 2015.
- Materiale fra naturhistorisk museum fra 1807 og fram til dag.

Totalt kjenner vi rundt 50 000 funn og 800 arter fra området. I vedlegg 7 er det listet opp 41 rødlistede karplanter (Artsdatabanken 2015).

Blant de rikeste øyene nevnes følgende:

Sandø har en svært sammensatt vegetasjon og er en klassisk botanisk lokalitet i Oslofjorden. Her finnes både skogbevokste områder, områder med ulike utforminger av åpen strandvegetasjon, områder med rik vegetasjon med innslag av kalkkrevende arter og områder med nøysom vegetasjon. Den østre delen av øya utgjør et sjeldent stort, variert og sammenhengende botanisk verneområde i Oslofjorden. Området var tidligere vernet som plantefredningsområde.

Mellom Bolæren er en usedvanlig lite slitt øy i forhold til sin sentrale beliggenhet i Oslofjorden. Den har samtidig et relativt høyt artsmangfold på en rekke naturtyper og utforminger som er svært viktige for biologisk mangfold. Disse omfatter urskoger/gammelskoger av furu, rike edelløvskoger, strandenger og strandsumper, samt tangvoller. Det meste av Mellom Bolæren var tidligere vernet som plantefredningsområde.

Vestre Bolæren består for det meste av barskog med bærlyng, og med innslag av lågurtgranskog og lavfurskog. Skogen er generelt gammel, har god sjiktning og er lite hogstpåvirket. Enkelte av trærne, spesielt furutrærne og seljene, er svært grove. Det er stedvis mye død ved av gran og furu i alle nedbrytningsstadier. Fordi lokaliteten er en av få gjenværende områder i Øst-Norge med gammel og tildels høyproduktiv kystnær barskog med innslag av varmekjær løvskog, var den tidligere vernet som naturreservat.

Østre Bolæren (Kjøkkenbukta) har en forekomst av den nasjonalt svært sjeldne og truede arten kam-marimjelle. Det er kun dokumentert fem forekomster i landet hvor denne arten fortsatt fantes i 2012 – tre i Vestfold og to i Østfold. Lokaliteten var tidligere vernet som plantefredningsområde.

Østre Bustein er en tilnærmet urørt øy med stor verdi som vitenskapelig referanseområde og med forekomst av den nasjonalt sjeldne og truede arten kjempestarr. Øya var tidligere vernet som naturreservat.

Moutmarka er et særpreget kystområde med store verneverdier. Området har stor variasjon i vegetasjonstyper, med bl.a. tangvoller, strandsump, strandenger, dammer, strandkratt og artsrike tørrenger. Området er levested for en rekke nasjonalt sjeldne og truede arter av blant annet karplanter, beitemarkssopp og insekter. Moutmarka var tidligere vernet som naturreservat.

Registrerte prioriterte naturtyper i nasjonalparken etter DN-håndbok 13 er vist på temakart Verneverdier på land. Skjøtsel av spesielle naturkvaliteter er nærmere behandlet i kap. 4.3.

Genetisk mangfold

Færder nasjonalpark utmerker seg med å ha et særlig rikt genetisk mangfold.

Nasjonalparken representerer det rikeste livsmiljøet vi har i Norge. Norsk genressurscenter arbeider blant annet med å bevare et utvalg av ville plantearter i Norge, slik at genvariasjonen kan bevares og utvikle seg videre. Hovedhensikten er å bevare en base av genressurser med tanke på utvikling av framtidige nytteplanter og matproduksjon.

Genressurscenteret har valgt ut 204 plantearter til dette formålet i Norge. 109 av disse finnes i Færder nasjonalpark. Genressurscenteret ønsker at forvaltningsplanen og skjøtselstiltakene i nasjonalparken bidrar til å sikre at alle de aktuelle artene overlever i nasjonalparken. Det er foreslått å etablere et såkalt genressursreservat inne i nasjonalparken. Dette innebærer at et utvalg av plantearter må tas vare på og overvåkes i sitt opprinnelige miljø, etter en nærmere definert internasjonal standard. Norsk genressurscenter vil i så fall bidra med de nødvendige ressurser til oppfølging av dette. Forslaget om etablering av genressursreservat er nærmere omtalt i vedlegg 12.

Statusen som genressursreservat er ikke forankret i noe lovverk.

Registrerte rødlistede arter av karplanter, lav, moser og sopp i nasjonalparken er vist i vedlegg.

Forvaltningsmål

- Mangfoldet av plantearter, plantesamfunn og naturtyper i nasjonalparken skal bevares.
- *Ingen rødlistede plantearter skal utryddes i området*
- Levedyktige bestander av rødlistearter skal opprettholdes på de lokalitetene der artene forekommer. Se vedlegg 7 for en oversikt over rødlistearter.
- Kunnskapen om rødlistearter i nasjonalparken skal bedres ytterligere.
- Forekomster av svartelistede plantearter skal reduseres. Høyrisikoarter som truer verdifulle naturtyper og rødlistearter skal prioriteres.
- Slitasje fra bl.a. friluftsliv skal holdes på et akseptabelt nivå og ikke forringe verdifulle naturkvaliteter.
- Bevare den genetiske variasjonen i ca. 100 plantearter definert av Norsk genressurscenter.

Bevaringsmål

- Forekomstene (arealet) av prioriterte naturtyper i nasjonalparken skal opprettholdes, og om nødvendig restaureres.
- Færder nasjonalpark etableres som et *in situ* bevaringsområde/genressursreservat for plantegenetiske ressurser og livskraftige bestand av prioriterte arter, som skal bevares i sine naturlige leveområder.
- Skjøtsel av sandområder bør vurderes nærmere når nasjonal handlingsplan for sandområder foreligger.

Utfordringer

En hovedutfordring for forvaltningen er å hindre påvirkning som kan true sjeldne og sårbare plantearter, for eksempel inngrep, slitasje på vegetasjonen, overbeiting og økt næringstilførsel til næringsfattige områder.

Noen forekomster er imidlertid ikke truet av slitasje og inngrep, men av gjengroing. Dette gjelder blant annet enkelte strandenger, kalkrike enger og forekomster av gammel kulturmark. Her er utfordringen å restaurere utvalgte forekomster som allerede er gjengrodd, og deretter sørge for en skjøtsel som opprettholder verneverdiene.

På **Sandø** er enkelte sjeldne arter allerede forsvunnet fra de populære sandstrendene, og det er behov for å finne en balanse mellom friluftsliv og botaniske verneverdier. Dette gjelder både den konsentrerte bruken av arealene nærmest vannet, og mer diffus slitasje på partiene innover mot dynefronten. De samme arealene er imidlertid også utsatt for gjengroing, spesielt av rynkerose og buskuru. Rynkerose er en svartelistet art som er spredd fra hager og beplantninger, mens buskuru er innplantet.

Sårbarheten på **Mellom Bolæren** er spesielt knyttet til hogst og andre inngrep i verdifulle skogsområder, og vegetasjonsslitasje på enkelte strender som følge av økt ferdsel. I A-sonene på Mellom Bolæren er det dessuten behov for videre restaurering og skjøtsel av kulturmarka for å gjenskape og opprettholde det gamle kulturlandskapet.

På **Vestre Bolæren** er det en utfordring å sikre at reglene for bålrensing overholdes. Skogen har mye gamle trær og død ved, og en brann vil raskt spre seg. Øya ligger dessuten langt fra land, og det vil ta tid før brannmannskap kan være på plass.

På **Østre Bolæren** (Kjøkkenbukta) er hovedutfordringene å hindre gjengroing som fortrenger kam-marimjellen. Dessuten er det viktig at beitedyr ikke slipper inn på vokseplassen, siden beiting kan true forekomsten.

På **Østre Bustein** er situasjonen for kjempestarrbestanden god sammenlignet med tidligere registreringer. Lokaliteten står forholdsvis lysåpent i dag, men kan på sikt bli truet av gjenvoksing/utskygging av bl.a. bjørk, som er i god vekst. Gjengroingen er for øvrig tiltagende på hele øya.

På **Moutmarka** er gjengroing den viktigste negative påvirkningsfaktoren. Tre andre trusler mot verneverdiene vurderes som mer begrensede i dag, men bør overvåkes. Det er hardt beitetrykk, ferdsel med slitasje på vegetasjon og forstyrrelse av dyrelivet, og fremmede arter. Det vises til forvaltningsplanen for området for en nærmere gjennomgang av utfordringene.

To **svartelistede plantearter** med vurdering Høy risiko er registrert i nasjonalparken. Rynkerose står her i en særstilling. Planten er opprinnelig hjemmehørende i Øst-Asia og regnes som en av de mest skadelige invaderende plantearter i Europa. Den er svært vanlig i nasjonalparken, og danner tette, ugjennomtrengelige kratt på sanddyner, grusstrender og grasmark nær kysten. Dermed truer den de hjemmehørende artene i disse naturtypene. Den er vanskelig å bekjempe, og kan spre seg over lange avstander ved hjelp av nyper som flyter og fugler som beiter på frøene. På Søndre Årøy er det dessuten en forekomst av parkslirekne i et felt på ca. 140 m² på en åkerholme. Det er en utfordring å bekjempe og hindre videre spredning av svartelistede arter i nasjonalparken, og da spesielt rynkerosen.

Friluftsliv er en meget positiv aktivitet i nasjonalparken, men kan føre til slitasje på utsatte steder. Enkelte naturtyper er så lite motstandsdyktige mot tråkk, telting etc. at selv hensynsfull ferdsel kan utgjøre en trussel. På slike steder er det en utfordring å kanalisere friluftaktiviteten slik at verneverdiene ivaretas, samtidig som brukernes opplevelser ikke blir vesentlig redusert.

Grågåsa har blitt mer og mer vanlig. Foto: Jørgen Kirsebom

2.5 Dyreliv

Status

Dyre- og fuglelivet i området er rikt og variert. Dette har sammenheng med gunstige klimaforhold, strategisk beliggenhet på sørøstlandet, samt stor lokal variasjon i natur- og vegetasjonsforhold.

Pattedyrfaunaen på land omfatter elg, rådyr, rødrev, grevling, mår, smågnagere og insektetere. Rådyr, hare og rev finnes i varierende bestander på de største øyene, mens elg

og hjort opptrer mer sporadisk. Når det er strenge vintre, streifer ofte dyrene mellom øyene på isen. I den ytre delen av skjærgården har en stamme av steinkobbe etablert seg.

Selarten steinkobbe forekommer regelmessig i nasjonalparken, samt i randsonene rundt. Nasjonalparken er et viktig leveområde for steinkobbe i Skagerrak/Oslofjordområdet. Havert forekommer ikke regelmessig. Bestanden av steinkobbe utgjør, sammen med forekomstene i Østfold og på svensk side, det vesentlige av bestanden i indre Skagerrak. Hovedområdene for bestanden i Oslofjorden er de grunne sjøområdene ytterst i Hvaler i Østfold, samt innenfor Færder Nasjonalpark i Vestfold. Her er det viktige kaste- og hårfellingsplasser på nakne holmer og skjær.

Fra tid til annen opptrer også andre selarter og streifdyr av hval innenfor området.

Fuglelivet i skjærgården er rikt og domineres av et stort antall spurve- og sjøfuglarter. Spurvefuglfaunaen på de skogkledte øyene i innskjærgården viser mange fellestrekk med det en finner på hovedøyene. Flere sørlige og østlige arter inngår, blant annet hekker nattergal (rødlistestatus: NT) på flere øyer og i Moutmarka. Artsmangfoldet blant spurvefuglene avtar utover i skjærgården.

Blant **sjøfuglene** dominerer måke- og andefugl. Gråmåke, svartbak er mest tallrike blant måkefuglene, mens hettemåke (rødlistestatus: NT) fiskemåke og sildemåke har vært i tilbakegang de senere årene. Makrellterne (rødlistestatus: VU) var tidligere en vanlig hekkefugl i skjærgården, spesielt i ytre områder. De senere årene har den vært i sterk tilbakegang og hekker nå mest på små skjær innover i skjærgården. Langeskjærene er viktige hekkeområder for både sildemåke og makrellterne. I tillegg har Geiteskjærene mellom Nordre og Søndre Årøy vært viktig for makrellterne.

Ærfugl har lenge vært i sterk fremgang, og det hekker anslagsvis 500-700 par innenfor nasjonalparken. Arten viser nå tilbakegang og for landet som helhet er ærfugl nå klassifisert som nært truet (NT) på rødlista.

Grågås er en annen art som har etablert seg på nytt i Oslofjorden. Fra den første hekkingen ble registrert på Bolærneøyene i 1982, er det nå 500-800 hekkende par i Vestfold. 80 prosent av disse finnes innenfor nasjonalparkområdet. Nasjonalparken er det viktigste myteområdet for grågås i Oslofjorden. Den sterke økningen i antall gås i området har ført til at kommunene Horten, Nøtterøy, Stokke, Tjøme og Tønsberg sammen har laget en egen forvaltningsplan for grågås. Denne planen angir rammer for jakt, organisering, oversikt over erstatningsordninger ved beiteskader, og prioriterte forebyggende skader forvoldt av grågås.

Hvitkinngås ble registrert for første gang i 2006. Den har vært i kraftig vekst og i 2014 ble det registrert 160 par.

Av alkefugler hekker omkring 10 par av teist (rødlistestatus: VU) på småøyene Langøya, Knappen og Hjerteskjær ved Store Færder. Dette utgjør omkring 10 prosent av hekkebestanden i fylket.

En rekke vadefuglarter hekker i området, blant annet fåtallige arter som sandlo, vipe og storspove. Storskarv har blitt svært vanlig de senere årene, men er foreløpig ikke observert hekkende innenfor nasjonalparken. Trolig dreier det seg om fugl på næringsvandring. Rovfuglene er blant annet representert ved vandrefalk. Det er også et økende antall observasjoner av havørn i området. Havsule har vist samme utvikling de senere årene. Den følger etter makrellen inn i fjorden. Denne kan komme til å hekke i nasjonalparken i løpet noen år.

Under trekket om våren og høsten, samt i vinterhalvåret, opptrer en rekke andre arter av sjøfugl, først og fremst alkefugl og ender. Mange mer tilfeldige gjester er også registrert i området, spesielt gjennom aktiviteten til Store Færder Ornitologiske Stasjon. Mange av disse er truede og sårbare arter. Rødlistede fuglearter som er registrert i nasjonalparken er vist i vedlegg.

Området rundt Oslofjorden har det største mangfoldet av **insekter** i Norge. Innenfor nasjonalparken er det foreløpig registrert fire spesielt verdifulle insektlokaliteter: Sandø, Mellom Bolæren, Østre Bolæren og Moutmarka.

Insektlivet på **Sandø** er vurdert som unikt i norsk sammenheng, men også interessant internasjonalt. Sjeldne arter er påvist både på sandstrand, tangvoller, sump, strandeng, buskvegetasjon og morkne løvtrær. Det er registrert en rekke rødlistede insektarter på øya, hvorav enkelte har sitt eneste norske funnsted her.

Mellom Bolæren har to spesielt verdifulle områder når det gjelder insektliv. Det ene er løvskogskråningen og furuskogen innenfor den lille sandstranden lengst sørvest på øya. Det andre er løvskogen 200 m vest for Grevestuen, en forsenkning med gammel hassel, or og grove linder.

Østre Bolæren har en spesielt rik sommerfuglfauna, som er knyttet til den rike mosaikken av naturtyper på øya. I 2006 ble det registrert 907 sommerfuglarter der, hvorav en rekke rødlisterarter. Fire av artene var nye for Norge. Dette gjør øya til en av landets mest interessante lokaliteter for sommerfugler.

Moutmarka er godt undersøkt og har en fauna av virvelløse dyr som regnes som unik i nasjonal sammenheng. Spesielt er det registrert mange sjeldne biller og sommerfugler her. Det antas også at dammene har en rik og særegen fauna av vannlevende tovinger.

Registrerte rødlistede insektarter i nasjonalparken er vist i vedlegg 7.

Forvaltningsmål

- Mangfoldet av naturlig forekommende dyrearter skal bevares, først og fremst gjennom bevaring av deres leveområder.
- Levedyktige bestander av rødlisterarter skal opprettholdes.
- Kunnskapen om rødlisterarter i nasjonalparken, spesielt insekter, skal bedres ytterligere.
- Forekomster av høyrisiko svartelisterarter skal reduseres.
- Unødig forstyrrelse av hekkende sjøfugl fra bl.a. friluftsliv skal unngås.
- Hekke- og yngleplasser for sjøfugler og sel skal ha god økologisk status og ferdelsesreguleringene skal fungere.
- Tiltak i regional forvaltningsplan for grågås bør følges opp av viltmyndighetene. En mer aktiv forvaltning og reduksjon av den sterkt økende gåsebestanden bør vurderes (med 2015 som referanseår).
- Selstammen i området bør overvåkes. Beskatning er aktuelt i perioder med et stort antall dyr.

Bevaringsmål

- Antall naturlig forekommende arter av hekkende sjøfugl skal minimum være opprettholdt i planperioden.
- Holmer og skjær i sone B skal i planperioden ha opprettholdt sin kvalitet og funksjon som hekke- og rasteområde for sjøfugl, uten forstyrrelse fra menneskelig aktivitet.
- De to spesielt utpekte områdene ved Store Rauer-Fulehuk og Store Færder-Færder fyr skal holdes frie for mink i planperioden.
- Bestanden av steinkobbe skal opprettholdes på et bærekraftig nivå og bør ikke komme under 100 individer innenfor vernegrensen og tilstøtende områder. Ungeproduksjonen hos steinkobbe skal i samme periode være tilstrekkelig for en stabil bestand.

Utfordringer

Den varierte **pattedyrfaunaen** og **de landlevende fugleartene** representerer viktige verneverdier. Imidlertid har mange av artene en vid utbredelse, og vurderes generelt ikke som spesielt sårbare overfor den påregnelige aktiviteten innenfor nasjonalparken. For disse gruppene er derfor hovedutfordringen å bevare mangfoldet av naturtyper og leveområder i nasjonalparken. Sjøpattedyrene er dessuten utsatt ved akutt forurensning, og det er en utfordring å motvirke slike hendelser.

Forekomst av steinkobbe følger svingninger. Det er en utbredt oppfatning av selen kan beskattes i perioder da den forekommer i stort antall. Lovverk om beskatning av sel forvaltes av Fiskeridirektoratet og fylkeskommunen.

Når det gjelder **sjøfugl**, omfatter nasjonalparken en rekke tidligere sjøfuglreservater. Disse områdene, som ligger i sone B, har ferdselsrestriksjoner i hekkesesongen. For flere av artene foregår imidlertid så mye som halvparten av hekkingen utenfor de tidligere reservatene. I tillegg fungerer deler av nasjonalparken som rasteområder for sjøfugl. Disse hekke- og rasteområdene utenfor sone B representerer betydelige verneverdier, som må ivaretas. Spesielt er små, åpne holmer med vanskelig adgang (dårlig havn) verdifulle. Valg av hekkested for makrellterne, hettemåke og fiskemåke varierer fra år til år. Dette er en utfordring for forvaltningen og vi har lite kjennskap til hvorfor hekkingen er så lite forutsigbar.

I tillegg til varige inngrep i leveområdene, er sjøfuglene generelt sårbare for fire faktorer i nasjonalparken: Menneskelig forstyrrelse i hekke- og rasteområder, beskatning fra villmink, stormåker og kråker, akutt forurensning og næringssvikt. Mink er en trussel mot alle artene. Når det gjelder de andre faktorene, varierer sårbarheten.

Stormåkene (gråmåke og svartbak) hekker tidlig og er fleksible med hensyn til næring. De er derfor mer robuste enn andre, mer spesialiserte arter som hekker senere.

Både sildemåke, hettemåke, fiskemåke og makrellterne har vært i tilbakegang i nasjonalparken de senere årene.

Teist er som nevnt en lite utbredt hekkefugl i Vestfold, og den lille bestanden i Tjømeskjærgården er derfor sårbar.

Ærfugl og grågås er så tallrike at de ikke vurderes som spesielt sårbare i forhold til menneskelig ferdsel. Ved akutt forurensning er imidlertid situasjonen en annen for begge arter. Spesielt er ærfuglen utsatt, noe som viste seg ved oljeutslippet etter "Full City"-forliset

sommeren 2009 og "Godafoss"-forliset vinteren 2011. Ærfuglen har viktige beiteområder i de ytre skjærgårdsområdene ved Tristein-Hoftøya og Fulehuk. Denne arten myter også (feller fjærene) på sjøen, og er derfor spesielt sårbar i denne perioden.

Grågåsbestanden i denne delen av Vestfold er nå så stor at det fører til beiteskader i landbruket. Det er derfor laget en egen forvaltningsplan for grågås (vedlegg), der også Færder nasjonalpark inngår. Aktuelle tiltak er bl.a. justering av jakttider og forsøk på å påvirke det geografiske beitemønsteret. Den sterke økningen av hvitkinngås tilsier at denne arten etter hvert bør kunne forvaltes på samme måte som grågås.

Blant **rovfuglene** står det ene hekkende paret med vandrefalk i en særstilling når det gjelder sårbarhet. Forstyrrelse er en spesiell utfordring både for vandrefalken og de andre hekkende rovfuglene i området. Havørn er en potensiell hekkeart, noe som kan gi forvaltningsmessige utfordringer i et område med mye friluftsliv og annen ferdsel. Erfaringene fra indre Oslofjord, der man i 2008 hadde den første hekkingen ved Oslofjorden på over 100 år, tilsier imidlertid at selv om havørn er sårbar for forstyrrelse, er det mulig å forene disse interessene uten store restriksjoner på ferdselen.

Sårbarheten for **insekter** er særlig knyttet til endring av levesteder gjennom slitasje, hogst, fjerning av død ved og andre inngrep. Den klart største utfordringen er vegetasjonsslitasje på de mest verdifulle lokalitetene som følge av økt bruk. Dette gjelder spesielt for sandstrendene på Sandø, som er et meget populært badeområde, og hvor sterke restriksjoner på ferdselen vil vekke reaksjoner. Utfordringen blir dermed å finne måter å kanalisere ferdselen på, samtidig som friluftsmulighetene ivaretas.

For noen sandlevende insekterarter er det imidlertid en fordel at det finnes partier med eksponert sand. Det er derfor en utfordring å bevare tilstrekkelige arealer også av denne biotopen.

Mellom og Østre Bolæren er ganske nylig frigitt, og bruksmønsteret ikke så etablert som på Sandø. På Mellom Bolæren er utfordringen å bevare de to spesielt verdifulle insektlokalitetene mot hogst (skogsområdene) og slitasje fra friluftsliv (stranden). På Østre Bolæren er de utbygde delene av øya ikke med i nasjonalparken, men de er utgangspunkt for betydelig ferdsel inn i den. Hovedutfordringen der er å beholde den varierte mosaikken av naturtyper mot slitasje og andre inngrep. Spesielt utsatt er busk- og engvegetasjonen langs strendene, siden disse er meget attraktive for friluftsliv og rekreasjon.

For insekter er det også en spesiell utfordring å bedre kunnskapsgrunlaget ytterligere.

Når det gjelder **svartelistearter**, er det registrert to landlevende dyrearter med status Høy risiko: Mink og iberiaskogsnegl. Minken har betydelig negativ virkning på biologisk mangfold. Arten er opprinnelig rømt fra oppdrett og finnes forvillet over hele landet. Den er sterkt knyttet til vann, der den finner det meste av føden, men den kan også forsyne seg grovt av fugleegg og unger. I nasjonalparken tar minken først og fremst egg og unger til bakkerugende småmåker, ender, alkefugl og vadere. Større arter som de store måkene, gjess og svaner vil trolig kunne beskytte seg mot angrep og beskatning.

Minken er godt tilpasset livet i skjærgården, og har stor evne til å etablere seg på øyer og holmer i hele området. Fjerning er derfor en utfordrende oppgave. Det vurderes ikke som realistisk å holde annet enn de ytterste øyene, med relativt stor avstand til andre øyer, tilnærmet frie for mink. Rødrev (ikke svartelistet) finnes på alle de skogkledde øyene. De minkfrie områdene bør holdes frie for rev.

Iberiaskogsnegl er en annen høyrisikoart som er veletablert på land, men foreløpig kun registrert på Søndre Årøy og Burø i nasjonalparken. Det må imidlertid forventes at den vil

spre seg også til andre øyer, spesielt de større øyene nærmest land. Sneglen utkonkurrerer den vanlige norske skogsneglen, og kan gjøre stor skade på vegetasjon og matvekster.

NIVA utredet i 2012 naturkvaliteter i parken. Foto: Janne Kim Gitmark

2.6 Marine naturkvaliteter

Norsk institutt for vannforskning (NIVA) utredet i 2012 marine naturkvaliteter i og omkring Ormø-Færder landskapsvernområde, som underlag for arbeidet med Færder nasjonalpark. Utredningen omfattet sammenstilling av eksisterende kunnskap, supplerende feltregistreringer, beskrivelse av utfordringer, og forslag til forvaltningsmål og bevaringsmål. Dette kapitlet bygger i stor grad på rapporten fra dette prosjektet.

Den marine delen av nasjonalparken inneholder et stort mangfold av naturtyper og miljøforhold som gir grunnlag for en rik og mangfoldig flora og fauna, både på grunt og dypt vann. Med sin plassering i det sentrale Skagerak og nord for Kattegat, er nasjonalparken influert både av utstrømmende vann med lavere saltholdighet fra Østersjøen og av saltere vann fra kyststrømmen. Den hydrografiske variabiliteten er stor i området.

Flere forhold særmerker det marine miljøet i nasjonalparken. Selv om den ligger ganske nær Ytre Hvaler nasjonalpark, skiller Færder seg fra dette området på mange måter. Færder omfatter blant annet flere marine kystvann typer enn Ytre Hvaler, som nesten utelukkende omfatter åpent eksponert kystvann, samt noe ferskvannspåvirkede beskyttede områder. Færder inneholder i tillegg til åpen eksponert kyst, også kystvann typene moderat eksponert kyst/fjord/skjærgård og beskyttet kyst/fjord. I tillegg til øyene innenfor åpent eksponert kystvann, har Færder også en mer beskyttet skjærgård og dermed en stor utbredelse av

grunne, beskyttede naturtyper, med både bløt bunn (sand/mudder) og hard bunn (fjell og stein).

Ved Vestre Bolæren er det etablert et eget fredningsområde for **hummer** med hjemmel i havressursloven. Det er innført spesielle begrensninger på fiske i fredningsområdet. Den største utfordringen er et tilstrekkelig oppsyn med at det totale fangstforbudet overholdes. Dette bør ses i sammenheng med det totale oppsynet i nasjonalparken.

Forvaltningsmål

- Viktige marine naturkvaliteter, dvs. naturtyper, habitater, økologiske prosesser og arter, skal bevares.
- Kunnskapen om viktige marine naturkvaliteter skal bedres ytterligere, spesielt i dype hard- og bløtbunnsområder.
- Vannkvaliteten i nasjonalparken bør oppfylle kravene til svært god økologisk tilstand og god kjemisk tilstand ihht. kriteriene i EUs vannforskrift.

2.6.1 Habitatklasser (EUNIS)

Det marine livsmiljøet på sjøbunnen kan deles inn i såkalte habitatklasser etter det internasjonale EUNIS-systemet (European Nature Information System). Systemet er basert på to hovedfaktorer: bølgeeksponering og dybde. EUNIS inneholder 6 bølgeeksponeringsklasser og 8 dybdeklasser som teoretisk kan forekomme i dette området. Dette gir totalt $6 \times 8 = 48$ mulige kombinasjoner eller habitatklasser.

Nasjonalparken inneholder ca. 325 km² med sjøbunn. Habitatklasser er utredet i hele området bortsett fra den aller sørligste delen (et ca. 25 km² stort område i hele nasjonalparkens bredde). Arealberegningene i dette kapittelet tar derfor utgangspunkt i 300 km² sjøbunn. Innenfor dette arealet forekommer 36 av de 48 mulige habitatklassene. Dette er et høyt tall som innebærer stor variasjon i livsmiljøer. Mesteparten av sjøbunnen befinner seg i moderat bølgeeksponerte (55 prosent) og eksponerte (24 prosent) områder, se tabell 2.1.

Tabell 2.1 Arealfordelingen (km² og prosent) av de ulike bølgeeksponeringsklassene i Færder nasjonalpark. Kilde: NIVA 2012.

Eksponeeringsklasse (EUNIS)	km ²	%
Eksponert	72	24,0
Moderat eksponert	164	54,7
Beskyttet	61	20,3
Svært beskyttet	2	0,66
Ekstremt beskyttet	1	0,33
Ultra beskyttet	0,04	0,01
Sum	300	100

De to mest utbredte dybdeklassene i nasjonalparken er -2 til -30 og -50 til -100 meter, se tabell 2.2. Disse utgjør hver ca. en tredjedel av bunnarealet. Den grunneste (+1 til -2 meter)

og dypeste (-200 til -500 meter) klassen utgjør små arealer og dermed svært beskjedne deler av nasjonalparken (mellom 2 og 3 prosent hver).

Tabell 2.2 Arealfordelingen (km² og prosent) av de ulike dybdeklassene i Færder nasjonalpark. Kilde: NIVA 2012.

Dybdeklasse (EUNIS), meter	km ²	%
+1 til -2	7,9	2,6
-2 til -30	94,6	31,5
-30 til -50	50,1	16,7
-50 til -100	100,8	33,7
-100 til -200	39,9	13,3
-200 til -500	6,5	2,2
Sum	300	100

Kombineres eksponerings- og dybdeklassene, får man habitatklassene som gir et samlet uttrykk for livsmiljøet, se tabell 2.3. Den største habitatklassen er moderat eksponerte områder mellom 50 og 100 meters dyp. Denne dekker 67 km² av nasjonalparken og utgjør ca. 22 prosent av det totale bunnarealet. En annen stor habitatklasse er beskyttede områder mellom 2 og 30 meters dyp. Denne klassen dekker 44 km² (ca. 15 prosent) av bunnarealet.

Tabell 2.3. Arealfordelingen (km²) av de ulike EUNIS-habitatklassene i Færder nasjonalpark. Kilde: NIVA 2012.

Dybde, meter Eksponering	+1 til -2	- 2 til - 30	-30 til -50	-50 til -100	-100 til -200	-200 til -500	Totalt km ²
Eksponert		10,5	13,9	30,5	17,3		72,2
Moderat eksponert	1,8	38,5	30,1	67,1	20,3	5,8	163,6
Beskyttet	4,9	43,9	6,1	3,2	2,3	0,7	61,1
Svært beskyttet	0,8	1,5					2,3
Ekstremt beskyttet	0,4	0,2					0,6
Ultra beskyttet	0,04						0,04

2.6.2 Oversikt over registrerte marine naturtyper

I Miljødirektoratets reviderte håndbok 19-2007 om kartlegging av marine naturtyper er 15 viktige naturtyper angitt. DNs Naturbase viser forekomst av fire av disse naturtypene innenfor nasjonalparken.

- **Større tareskogforekomster**
- **Bløtbunnsområder i strandsonen**
- **Ålegrasenger og andre undervannsenger**
- **Skjellsandforekomster**

I tillegg er enkelte andre nøkkelområder og naturtyper spesielt aktuelle i et område som dette:

Viktige gyteområder for fisk er kartlagt i Oslofjorden av Havforskningsinstituttet. Feltverifisering av slike områder foregår i februar, så hovedoppmerksomheten er rettet mot torsk. Nasjonalparken inneholder ingen av de registrerte forekomstene. Det må tilføyes at det i løpet av de sesongene feltregistrering av fiskeegg ble utført, generelt ble funnet svært få egg i ytre Oslofjord. De viktigste gyteområdene for torsk ble funnet i indre Oslofjord.

Flatøsters. Innen det nasjonale kartleggingsprogrammet er det også registrert forekomster av flatøsters i Oslofjorden. Slike nøkkelområder kan være sårbare for overhøsting. På grunn av usikkerhet rundt hvordan data for denne naturtypen skal presenteres på kart, er den foreløpig ikke inkludert i Naturbasen.

Litoralbasseng og poller er også angitt som viktige marine naturtyper i Miljødirektoratets håndbok, og det finnes sannsynligvis mange litoralbassenger på enkelte av de større øyene. Det er ikke registrert noen viktige poller i området i Naturbasen, men dette skyldes mest sannsynlig at denne naturtypen ikke er kartlagt i området.

En grundig inventering av hele nasjonalparken vil sannsynligvis avdekke ytterligere noen naturtyper. Kunnskapsgrunnlaget er generelt best i de grunnere delene av nasjonalparken, dvs. i det tidligere landskapsvernområdet. Det er i dette området de fleste naturtypene er registrert. For de dypere delene er kunnskapen langt mer mangelfull.

Dette kapittelet tar derfor spesielt for seg naturtypene tareskog, bløtbunnsområder i strandsonen, ålegrasenger og skjellsandforekomster. Disse er knyttet til grunne hard- og bløtbunnsområder. I tillegg gis en generell gjennomgang av dype hard- og bløtbunnsområder og en beskrivelse av utfordringen med fremmede arter.

Totalt er det registrert 255 forekomster av utvalgte, viktige marine naturtyper i nasjonalparken, se tabell 2.4. Av disse har 6 prosent verdi A (13 tareskogforekomster, en skjellsandforekomst og en ålegraseng), 38 prosent har verdi B (flestep skjellsand- og tareskogforekomster) og 56 prosent har verdi C (flestep bløtbunnsområder i strandsonen, men også noen ålegrasenger).

Tabell 2.4. Registrerte marine naturtyper i Færder nasjonalpark. Antall og fordeling på verdiklasser. A = svært viktig, B = viktig, C = lokalt viktig. Kilde: NIVA 2012.

Naturtype	A	B	C	Sum
Større tareskogforekomster	13	39		52
Bløtbunnsområder i strandsonen		9	125	134
Ålegrasenger	1	5	18	24
Skjellsandforekomster	1	44		45
Sum	15	97	143	255

Arealet av de kartlagte marine naturkvalitetene er ca. 9,4 km², dvs ca. 3 prosent av det 300 km² store sjøarealet som er utredet i nasjonalparken, se tabell 2.5. De store tareskogforekomstene utgjør den største andelen av dette arealet (3,9 km²). Forekomsten av viktige bløtbunnsområder i strandsonen utgjør ca. 2,8 km², og viktige skjellsandforekomster ca. 2,2 km². De registrerte ålegrasengene dekker et areal på ca. 0,5 km².

Tabell 2.5. Registrerte marine naturtyper i Færder nasjonalpark. Areal (dekar) og fordeling på verdiklasser. A = svært viktig, B = viktig, C = lokalt viktig. Kilde: NIVA 2012.

Naturtype	A	B	C	Sum
Større tareskogforekomster	2 414	1 512		3 925
Bløtbunnsområder i strandsonen		1 256	1 563	2 819
Ålegrasenger	99	173	247	518
Skjellsandforekomster	210	1 954		2 163
Sum	2 723	4 894	1 810	9 426

Noen av forekomstene (en tareskog, en skjellsandforekomst, tre ålegrasenger og åtte bløtbunnsområder) krysser grensen til nasjonalparken, slik at en del av arealet faller utenfor. Arealberegningene gjelder hele arealet til inkluderte og delvis inkluderte naturtypeforekomster. Det er viktig å understreke at områder i sjø med vegetasjon som ålegrasenger og tareskog, alle er viktige gyte- og oppvekstområder for marine arter. Basert på informasjon fra Fiskeridirektoratet inneholder nasjonalparken viktige gyteområder for reke og sild, men ikke for torsk. Selv om det ikke ble registrert viktige gyteområder for torsk i det nasjonale programmet, inneholder derfor nasjonalparken naturtyper som har viktige funksjoner som gyteområder.

Tareskog. Foto: Janne Kim Gitmark

2.6.3 Tareskogforekomster

Status

Stortare (*Laminaria hyperborea*) har størst forekomst på eksponerte lokaliteter i ytre skjærgård. Denne store algen kan vokse på hardbunn fra noen få meters dyp og ned til 20-30 meter. Sukkertare (*Saccharina lattissima*) er begrenset til mer beskyttede områder.

Tareskog er høyproduktive områder som spiller viktige økologiske roller. Hundrevis av arter av alger og dyr er knyttet til tareskogen, som fungerer som gyteområde, oppvekstområde for ungfisk og som skjulested for en rekke organismer.

I Skagerak er det beregnet at sukkertarebestanden har blitt redusert med ca. 80-90 prosent av opprinnelig størrelse. På tross av en marginal forbedring, er sukkertaren fortsatt vurdert som en svært truet naturtype i Skagerak.

I følge DN-håndbok 19-2007 er tareskoger vurdert som svært viktige (A-områder), særlig lokaliteter med store, intakte tareskogområder (>500 000 m²). I Skagerak regnes alle større tareskogsområder som svært viktige (A-områder) selv om utbredelsen er mindre enn 100 000 m². I landet for øvrig er forekomster i størrelsesorden 100 000 – 500 000 m² ansett som regionalt viktige (B-områder). Tareforekomster (særlig sukkertare) i beskyttede kyst- og fjordområder er også ansett som regionalt viktige (B-områder).

Håndboka skiller mellom tre viktige utforminger:

- Stortareskog kun bestående av stortare
- Stortareskog med innblanding av andre tarearter
- Sukkertare

Nasjonalparken inneholder naturområder av stor verdi med hensyn til forekomst av stortare og sukkertare. Gjennom feltregistreringene ble 29 av 33 modellerte tareskogpunkter verifisert. På 15 av de registrerte punktene var stortaren vanlig til dominerende, noe som indikerer tette bestander av tare i området. Forekomster med spredt sukkertare ble registrert på et av prøvepunktene i de modellerte tareskogsområdene. I tillegg ble spredte forekomster av sukkertare funnet på 9 lokaliteter på 1-8 meters dyp i undersøkte beskyttede, grunne områder. Til sammen finnes det 52 registrerte tareskogsforekomster med et totalt areal på ca. 3,9 km² i nasjonalparken. Av disse har 13 verdi A og 39 verdi B.

Nedre voksegrense for stortareskog var 17 meter ved Færder og Verdens Ende. Dette er innenfor det som anses som normalt for regionen.

Temakart Verneverdier i sjøen viser modellert stortareskog og registrerte forekomster av stortare og sukkertare i nasjonalparken.

Forvaltningsmål

- Forekomstene av stortare- og sukkertareskog i nasjonalparken skal opprettholdes med god økologisk funksjon og et høyt biologisk mangfold.

Bevaringsmål

- Inngrep som reduserer arealutbredelsen eller den økologiske statusen til naturtypene tareskog og sukkertare skal ikke forekomme.
- Nedre voksegrense for stortare og andre indikatorarter skal opprettholdes eller øke.
- Overgroing av stortarebladene med trådformede alger skal ikke forekomme på de kartlagte store tareskogforekomstene
- Miljøforholdene for sukkertare i området skal sikres (*konkretiseres nærmere*)
- Overgroing av sukkertareblad i ytre, bølgeeksponerte områder bør ikke forekomme.

Utfordringer

De største utfordringene for tareskogforekomstene i nasjonalparken er knyttet til endringer i vannkvaliteten. Noen av disse endringene kan i sin tur være knyttet til klimaendringer.

Klart vann og gode lysforhold er en forutsetning for gode vekstforhold og god økologisk status. Undersøkelser av nedre voksegrense hos makroalger i ytre Oslofjord har vist at den for det meste er dårligere enn det som antas å være referanseverdi for de ulike artene, og antagelig betydelig dårligere enn den var for 50-60 år siden.

Økt avrenning fra land har ført til økt turbiditet (partikkelmengde) og dårligere lysforhold de siste 50 årene. I henhold til Vannforskriften blir vannkvaliteten mht. siktdypet i Ytre Oslofjord

klassifisert som Mindre god til Dårlig. Reduserte lysforhold nedover i dypet vil vise seg gjennom reduserte nedre voksegrenser for makroalger (som tareplanter).

Økt temperatur er i seg selv en trussel for tareplanter, som får redusert vekst og overlevelse ved sommertemperaturer over 20° C. Det er høye sommertemperaturer kombinert med høye konsentrasjoner av næringssalter, samt mulige endringer i næringskjedene i økosystemet, som sannsynligvis har ført til den observerte sukkertaredøden i Sør-Norge. Kombinasjonen høy temperatur og høye nivåer av næringssalter kan forsterke eutrofieringseffekter og skadelige virkninger av overgjødning på biologisk mangfold og de økologiske funksjonene i kystøkosystemer. Disse to faktorene vil kunne føre til overgroing og redusert vekst og overlevelse hos plantene, og dermed til at deres funksjon som leveområder for ulike arter blir ødelagt eller redusert.

Økt avrenning fra land på grunn av økte nedbørsmengder og eventuelt dårlige rutiner i forhold til bearbeiding av jordbruksområder, vil føre til økt transport av partikler og næringssalter fra land til sjø. Dette vil igjen føre til både reduserte lysforhold og økt sedimentering i kystområder. Økt produksjon av planteplankton og eventuelle endringer i næringsnettene i åpne kystfarvann vil også kunne føre til økt sedimentering av partikler til dype havområder. Økt sedimentering, eller økt organisk belastning i sjøområder, fører til økt nedbryting ved sjøbunnen, og kan føre til oksygenvinn i bunn og bunnvann og dårlige økologiske forhold.

Bløtbunn i strandsonen. Foto: Janne Kim Gitmark

2.6.4 Bløtbunnsområder i strandsonen

Status

Bløtbunnsområder i strandsonen har substrat bestående av mudder og/eller fin, leirholdig eller grovere sand. Bunnen har også en høy andel av skjellfragmenter og nedbrutt materiale både fra marint miljø og fra land. Ofte tørrlegges de ved lavvann.

Størrelsen på bløtbunnsforekomstene har tidligere vært bestemmende for hvilken verdi forekomstene skal ha. I de reviderte kriteriene ønsker en også å vektlegge parametre som utformingstype og forekomst av blåskjell og fjæremark. Ofte forekommer en flytende overgang mellom fast sand og bløtere bunn, og det kan derfor være vanskelig å definere hvilken type substrat som finnes i området.

Innenfor nasjonalparken er det totalt registrert 134 forekomster av bløtbunnsområder i strandsonen med en total arealutbredelse på ca. 2,8 km². Ingen av disse har verdi A, 9 har verdi B, mens de fleste (93 prosent) har verdi C.

NIVA gjorde i 2012 nærmere undersøkelser i 33 av de grunne bløtbunnsområdene ned til 2 meters dyp. Av disse var 13 fra beskyttede lokaliteter, 9 fra svært beskyttede lokaliteter og 7 fra ekstremt beskyttede lokaliteter i strandsonen. I flere tilfeller inneholdt bløtbunnsområdene ålegrasenger. I tillegg ble det gjort undersøkelser på 4 middels bølgeeksponerte lokaliteter.

Den dominerende utformingen med 23 registreringer var "Strandflater av mudderblandet sand med skjell og fjæremark (*Arenicola marina*), ofte også med spredt vegetasjon av tang på stein ("makkfjære)". Denne utformingen hadde i de aller fleste tilfeller middels god økologisk status. Enkelte steder var det høye tettheter av fjæremark, noe som tilsier høy økologisk status. Totalt ble det registrert fjæremark på 15 lokaliteter.

På de mer beskyttede lokalitetene ble 6 klassifisert til utformingen "Strandflater med bløtt mudder i beskyttede områder". De 4 middels bølgeeksponerte lokalitetene tilhørte utformingen "Bølgepåvirkede strender av ren sand".

Innslag av rødlistede arter gir en naturtypeforekomst økt verdi. I henhold til DN-håndbok 19 skal lokaliteter med forekomst av arter som er kritisk truet, truet eller sårbare i henhold til Norsk Rødliste (rødlistekategoriene CR, EN, VU) gis verdi A, mens forekomster med nær truede arter (rødlistekategori NT) gis verdi B. I tilfeller der kommunen har opplysninger om arter som er sjeldne lokalt eller regionalt, kan disse verdisettes som lokalt viktige (C). Den rødlistede arten sandskjell (*Mya arenaria*) ble registrert på åtte lokaliteter. Denne arten indikerer også god økologisk tilstand hos naturtypen.

På en av de større lokalitetene i et svært beskyttet område (Mellom Søndre og Nordre Årøy), ble det registrert svart svovelholdig sediment overdekket av forråtnelsesbakterien *Beggiatoa*. Ingen større, sedimentlevende arter var til stede. Dette viser dårlig tilstand hos denne forekomsten av naturtypen. Bakterien *Beggiatoa* vokser i grenseflaten mellom oksygenholdig vann og svovelholdig sediment, som oftest på grunn av organisk overbelastning av bunnen. På ti av bløtbunnsområdene ble det funnet spredt forekomst av japansk drivtang (*Sargassum muticum*), som er en fremmed brunalge.

Ut fra det store antallet av bløtbunnsområder i strandsonen, funnene av den rødlistede arten sandskjell og at en stor del av de undersøkte bløtbunnsområdene ser ut til å falle innenfor den høyest rangerte av utformingene av naturtypen med hensyn til produksjonsrate (makkfjære), vurderes nasjonalparken til å ha store marinbiologiske verdier i de grunne bløtbunnsområdene.

Temakart Verneverdier i sjøen viser modellerte forekomster av bløtbunnsområder i strandsonen i nasjonalparken.

Forvaltningsmål

- Forekomstene av bløtbunnsområder i strandsonen i nasjonalparken skal opprettholdes med god økologisk funksjon og et høyt biologisk mangfold.

Bevaringsmål

- Inngrep som reduserer arealutbredelsen eller den økologiske statusen til naturtypen bløtbunnsområder i strandsonen skal ikke forekomme.
- Alle forekomster av naturtypen skal ha gode oksygenforhold, dvs. høyere enn 3,5 ml/l (jf. Vanddirektivets krav).
- Utbredelse av fremmede arter skal ikke øke.
- Forekomsten av rødlistede arter i naturtypen skal opprettholdes eller økes.

Utfordringer

I tillegg til storskala påvirkninger som klimaendringer og overgjødning av kystområder, jf. avsnittet om tareskoger, er bløtbunnsområdene utsatt for mer lokale inngrep og tiltak.

Småbåthavner anlegges gjerne på skjermede steder med moderat dybde. Dette vil ofte være bløtbunnsområder i strandsonen. Innenfor nasjonalparken vil det ikke være aktuelt med ordinære småbåthavner, men det finnes en rekke brygger og fortøyningsplasser på bløtbunnsområder. Hovedutfordringen er å begrense mudring, bøyelegging og andre tiltak til det som er nødvendig for å ivareta bruken av øyene, samtidig som viktige verneverdier ikke går tapt.

Mange bløtbunnsområder er lite attraktive som badeplasser fordi bunnmaterialet er finkornet (mudder). Flere steder er det derfor fylt på sand, ofte skjellsand eller annen sand med helt andre egenskaper enn det eksisterende bunnsedimentet. Dette endrer de økologiske forholdene og er en trussel mot naturtypen. Det er en utfordring å sikre at eventuell påfylling av sand ikke reduserer verneverdiene.

Ålesgrassenger. Foto: Janne Kim Gitmark

2.6.5 Ålegrasenger

Status

Ålegrasenger og andre undervannsenger er svært produktive og rike på flora og fauna. De er også viktige oppvekstmiljøer for kommersielle fiskearter. Undervannsenger er ofte viktige næringsøksområder for fugl. Ålegras binder sediment og reduserer erosjonen og er derfor viktige for stabiliteten i grunne kystområder. I Norge er større upåvirkede komplekser av undervannsenger klassifisert som svært viktige naturtyper. Miljødirektoratet har dessuten foreslått ålegrasenger som utvalgt naturtype ihht. naturmangfoldloven.

Innen det nasjonale kartleggingsprogrammet er det totalt registrert 24 ålegrasenger med et samlet areal på ca. 0,5 km² i nasjonalparken. 1 av disse har fått verdi A, 5 har fått verdi B, mens de fleste (75 prosent) har fått verdi C.

I feltregistreringer i bløtbunnsområder fant NIVA i 2012 også noen nye forekomster av ålegras. Disse kommer i tillegg til de 24 tidligere kartlagte, og må avgrenses nærmere og verdivurderes.

For å få informasjon om nedre voksegrense, canopyhøyde (øvre sammenhengende bladsjikt) og eventuelle tegn på eutrofiering, ble det i 2012 gjort registreringer i 33 ålegrasenger i områder med ulik grad av bølgeeksponering. 4 hadde middels grad av bølgeeksponering, 21 var på beskyttede lokaliteter, 6 var på svært beskyttede lokaliteter og 2 var på ekstremt beskyttede lokaliteter. Områdene ligger dels inne i og dels utenfor nasjonalparken.

Nedre voksegrense ble funnet til å være 4,1 til 4,5 m i snitt for alle fire bølgeeksponeringsklassene. Maksimum nedre voksegrense økte fra 5,6 m i ekstremt beskyttede områder til 6,4 m i beskyttet og moderat eksponert klasse. Høyden til ålegraset, dvs 20-60 cm, tilsvarer kategorien middels med tanke på størrelse og produksjonsrate i det nye poengsystemet til det nasjonale kartleggingsprogrammet.

Det var veldig lite påvekst av fintrådige alger på ålegraset. Det ble bare funnet påvekst på ålegrasplantene på fire lokaliteter: en i svært bølgebeskyttet område og 3 i beskyttet område. På kun en av de beskyttede lokalitetene var det mye påvekst. Den lave graden av påvekst kan skyldes at feltregistreringene ble gjennomført tidlig på sommeren. Påveksten av fintrådige alger er høyest på sensommeren.

Samlet vurderes ålegrasforekomstene i nasjonalparken til å representere naturområder av stor marinbiologisk verdi. Utbredelsen av denne naturtypen er nå godt kjent og representerer viktige områder for marine organismer og fugl. Feltundersøkelsene av nedre voksedyp, canopyhøyde og grad av påvekstalger, antyder middels god økologisk status for ålegrasforekomstene i området.

Temakart Verneverdier i sjøen viser forekomster av ålegrasenger i nasjonalparken.

Forvaltningsmål

- Forekomstene av ålegrasenger i nasjonalparken skal opprettholdes med god økologisk funksjon og et høyt biologisk mangfold.

Bevaringsmål

- Inngrep som reduserer arealutbredelsen eller den økologiske statusen til naturtypen ålegrasenger skal ikke forekomme.
- Nedre voksegrense for ålegras i området skal opprettholdes eller øke.
- Overgroing av ålegrasplanter og innslag av trådformede algematter mellom ålegrasplanter skal ikke forekomme.
- Forekomster av fremmede makroalger og andre fremmede arter skal ikke fortrenge ålegrasplanter eller forringe ålegrasengenes funksjon.
- Forekomsten av rødlistede arter i naturtypen skal opprettholdes eller økes.

Merknad: Det kan komme spesifikke krav til tilstand for denne naturtypen ihht. Vanndirektivet. Disse kan i så fall supplere/erstatte bevaringsmålene ovenfor.

Utfordringer

Utfordringene for ålegrasengene er i stor grad de samme som for bløtbunnsområder i strandsonen. Det betyr at i tillegg til storskala påvirkninger som klimaendringer og overgjødning av kystområder, er ålegrasengene utsatt for mer lokale inngrep og tiltak, spesielt mudring og andre tiltak på sjøbunnen.

Ålegraset har i tillegg en spesiell utfordring der det anlegges brygger eller mange båter bøyelegges på samme sted. Ålegras trenger lys, og flytebrygger etc. på overflaten kan derfor skygge ut plantene selv om de ikke representerer store inngrep direkte i sjøbunnen.

Skjellsand på Sandø. Foto: Birgit Brosø

2.6.6 Skjellsandforekomster

Status

Skjellsand er delvis nedbrutte kalkskall fra skjell, snegler, rur, kråkeboller, kalkalger og andre marine organismer. Skjellsand avsettes ofte i le på innsiden av holmer og skjær, og forekommer vanligvis i isolerte lommer ut mot havet. Det er også vanlig å finne masseforekomster av skjellsand i områder med sterk strøm, eller områder hvor det tidligere har vært sterk strøm med høy næringstilgang.

Skjellsand er et habitat som ofte har en rik og spesiell bløtbunnsfauna. Habitatet fungerer som gyte- og oppvekstområder for flere fiskearter og benyttes av større krepsdyr ved skallskifte og parring. I tillegg finner de maten sin her. Skjellsand regnes som en ikke-fornybar ressurs innenfor overskuelige tidsrammer.

I følge DN-håndbok 19 er større sammenhengende forekomster (> 100 dekar) av ren skjellsand på grunt vann ned til ca. 10 m dyp svært viktige (A). I Skagerak regnes alle forekomster større enn ca. 20 dekar som viktige (B).

Innenfor utredningsområdet er det gjennom det nasjonale kartleggingsprogrammet registrert 45 skjellsandforekomster med en total arealutbredelse på ca 2,2 km². Av disse har 1 forekomst fått verdi A og de øvrige verdi B.

NIVA undersøkte i 2012 en rekke av de modellerte skjellsandforekomstene i felt. I den sørlige delen av nasjonalparken ble 11 av 22 modellerte punkter med skjellsand verifisert. På 8 av de registrerte punktene med skjellsand var forekomsten vanlig til dominerende. På de fleste ikke verifiserte punktene var det i stedet for skjellsand stortare på fjell eller stein, eller sandbunn/bløtbunn med stein.

I den nordlige delen av nasjonalparken ble 2 skjellsandforekomster verifisert, og på 4 modellerte skjellsandforekomster ble det ikke registrert skjellsand. Dette gir grunn til å være kritisk til faktisk forekomst av skjellsand i disse områdene. Sannsynligheten for forekomst av skjellsand er relativt lav i de modellerte forekomstene, så resultatet er rimelig. Men siden de fleste av forekomstene kun er undersøkt i ett punkt er det grunn til å gjøre en bedre feltkartlegging før en fjerner disse modellerte forekomstene fra Naturbasen.

Resultatene beskrevet over viser at utredningsområdet inneholder viktige forekomster av naturtypen skjellsand, selv om den faktiske arealutbredelsen sannsynligvis er mindre enn det som er modellert for området.

Temakart Verneverdier i sjøen viser modellerte og verifiserte forekomster av skjellsand i nasjonalparken.

Forvaltningsmål

- Forekomstene av skjellsand i nasjonalparken skal opprettholdes med god økologisk funksjon og et høyt biologisk mangfold.

Bevaringsmål

- Inngrep som reduserer arealutbredelsen eller den økologiske statusen til naturtypen skjellsand skal ikke forekomme.
- Utbredelsen av fremmede arter i naturtypen skal ikke øke.
- Forekomsten av rødlistede arter i naturtypen skal opprettholdes eller økes.

Utfordringer

Hovedutfordringen i skjellsandområder er å unngå uttak av skjellsand, siden naturtypen i praksis er en ikke-fornybar ressurs. Andre viktige utfordringer er ulike typer av fysiske inngrep, spesielt mudring.

2.6.7 Dype bløtbunnsområder

Status

Bløtbunn består av avsetninger av sand, slam og leire og finnes overalt på dypere vann hvor det er lite strøm og vannbevegelser. Bunnsedimentene bygges opp av partikler som sedimenterer gjennom vannsøylen over tid. I bunnsedimentene er det vanligvis 1-4 prosent organisk materiale. Dette er i hovedsak små rester av dødt planteplankton, rester av alger og sjøgras fra grunne områder og planterester fra land. Dette materialet utgjør næringstilbudet

til organismene på bløtbunn på alle dyp større enn omkring 30 m, hvor det ikke er tilstrekkelig lys for planteproduksjon.

Organismesamfunnene på bløtbunn er generelt artsrike. Bløtbunn kan betraktes som et tredimensjonalt system hvor artene finnes både nedgravd i sedimentet (børstemark og muslinger), på bunnoverflaten (større arter av nesledyr, snegl, krepsdyr og pigghuder) og i vannet like over bunnen (reker, små krepsdyr og fisk). Hvilke arter som dominerer er i stor grad avhengig av mengden av finmateriale i sedimentet, dypet og tilgangen på organisk materiale. Samfunnene kan variere mye innenfor et avgrenset område og innenfor samme klasse ved habitatklassifisering, f.eks. ved EUNIS-systemet.

Svært mange av artene ernærer seg på det organiske materialet i bunnsedimentet. Arter som graver i bunnslammet sørger for tilførsel av oksygen til dypere lag. Selv utgjør de næringsdyr for større dyr som reker, krabber og fisk. Ved sin aktivitet sørger artene på bløtbunn for at organisk materiale og næringsalter bokstavelig talt hentes ut fra bunnslammet og bringes inn i næringskjedene igjen, samtidig som graveaktiviteten bidrar til å holde bunnmiljøet friskt.

De første økologiske beskrivelsene av bløtbunnsfaunaen i Skagerakområdet ble foretatt i perioden 1910-1915 av danske C. G. J. Petersen. Han delte inn faunaen i flere forskjellige samfunnstyper, basert på karakteristiske arter. Senere undersøkelser har vist at faunaen kan deles inn i to adskilte faunaelementer: dypere enn ca. 200 meter (influert av Atlanterhavsvann) og grunnere enn 200 meter (influert av vann fra Nordsjøen/Baltisk vann).

Dypområdene med bløtbunn i den nordøstre delen av nasjonalparken strekker seg ned mot 340 meters dyp og omfatter således begge disse faunaelementene. I 1985 ble det foretatt en ny undersøkelse av Petersens lokaliteter og med så lik metodikk som mulig. Undersøkelsen indikerte at det hadde vært endringer i artssammensetningen samtidig som total biomasse hadde økt. Dette ble tolket som et utslag av en generell økt næringstilgang (eutrofiering) i hele Oslofjordområdet.

Det er ikke foretatt mange undersøkelser av bløtbunnsfauna innenfor det aktuelle nasjonalparken. På en lokalitet nordøst for Bolærne på 340 meters dyp som har vært overvåket siden 1989, har det generelt vært moderat høy artsrikhet og normalt artsmangfold. Organismesamfunnet var dominert av arter som også er vanlige i dypområdene lenger ut i Oslofjorden og i Skagerak. I ytre Oslofjord og Skagerak er det flere adskilte dypbassenger (større enn 300 meters dyp) som synes å ha en karakteristisk fauna som skiller seg fra grunnere områder.

Flere av artene i dypområdene er dårlig kjent og kan representere arter som ikke er vitenskapelig beskrevet. Det foreligger imidlertid mange eldre kvalitative undersøkelser av dyrelivet fra området. Et titall arter av børstemark og krepsdyr er originalt beskrevet fra disse innsamlingene. Det er for tiden i gang et arbeid med å registrere hvilke arter det gjelder og hvor innsamlingene er foretatt.

Dypvannssedimentene i området kan karakteriseres som verdifulle ut fra den varierte bunntopografien med mange forskjellige habitater og leveområder for dyr, f. eks. piperensere og gravende organismer. Under NIVAs feltarbeid i 2012 ble piperensere funnet på en av lokalitetene, mens det ble observert flere spor av gravende organismer.

Som nevnt inneholder nasjonalparken også viktige gyteområder for reke og sild, men ikke for torsk. Gyteområdene for reke og sild ligger utenfor områdene som er oppgitt som rekestrålfelter, og tilsier at området har viktige marinbiologiske verdier.

Forvaltningsmål

- Det biologiske mangfoldet i dype bløtbunnsområder skal opprettholdes eller øke.

Bevaringsmål

- Et konstant eller større areal av bunnen skal være fysisk upåvirket av menneskelig aktivitet.
- Andelen bunnareal med lavt oksygenivå (mindre enn 3,5 ml/l) i bunnvannet skal ikke øke.

Utfordringer

De dype bløtbunnsområdene i nasjonalparken er lite undersøkt, og det er en utfordring å bedre kunnskapsgrunnlaget.

Generelt trues bunndyrsamfunnene av eutrofiering og forurensning, fysiske inngrep på bunnen og klimaendringer. Tradisjonelt har det vært mest oppmerksomhet omkring eutrofiering, men etter hvert har det blitt mer klart at fysiske inngrep kan være av større betydning. På bløtbunn er det spesielt tråling med bunntål som kan påvirke bunndyrsamfunnene. Det tråles etter reker i store deler av nasjonalparken, spesielt i sør og øst. Dette er områder som dermed kan antas å avvike fra naturtilstand og ha redusert økologisk tilstand.

2.6.8 Dype hardbunnsområder

Status

Det er generelt lite kunnskap om dyrelivet på dype hardbunnsområder i Sør-Norge. Gjennom det nasjonale kartleggingsprogrammet Mareano kartlegges havbunnen i Barentshavet og Norskehavet. Tilsvarende detaljert kartlegging er ikke gjort i Sør-Norge, med unntak av kartleggingen av korallforekomstene ved Ytre Hvaler. Norges geologiske undersøkelse (NGU) har detaljkartlagt bunnforholdene (dybde og substrattype) i indre Oslofjord med tilsvarende metoder som i Mareano, men det er ikke gjort biologiske undersøkelser knyttet til denne kartleggingen.

I dype hardbunnsområder er det fastsittende dyr som kan skape naturtyper og samfunnsstrukturer. Typiske grupper er svamper, sekkdyr, koraller, sjønelliker, og påfuglmark (børstemarker). Muslinger er også aktuelle samfunnsdannende arter på dype hardbunnsområder. Det vil også kunne forekomme krepsdyr som krabber, hummer, trollhummer, sjøkreps osv. Også blekksprut og pigghuder (sjøliljer og spesielle sjøstjerner) kan forekomme på dype hardbunnsområder, i tillegg til en rekke fiskearter.

Generelt vil variasjoner i substrattype (fjell, stein, blokk, morenebunn) føre til variasjon i artsmangfold også på dypere vann. Det samme vil variasjoner i helningsgrad på terrenget - flat bunn skaper andre miljøforhold enn slak eller bratt bunn, og gir dermed forskjellige

leveforhold for marine arter. På et grovere skalanivå vil også ulike landskapselementer som kløfter og dalsøkk skape variasjon i miljøforholdene og vil dermed kunne huse spesielle samfunn og marinbiologiske verdier.

Forvaltningsmål

- Det biologiske mangfoldet i dype hardbunnsområder skal opprettholdes eller øke.

Bevaringsmål

- Et konstant eller større areal av bunnen skal være fysisk upåvirket av menneskelig aktivitet.
- Sedimentasjonsraten i området skal være konstant eller reduseres for å redusere nedslamming og skader på naturtyper på hardbunn.

Utfordringer

Det er et stort behov for undersøkelser for å få mer kunnskap om marine hardbunnsområder, både om hvilke samfunnstyper som finnes og hvilke arter som lever der.

Fysisk påvirkning gjennom tråling og annen aktivitet på sjøbunnen kan skade verneverdier på dype hardbunnsområder. Det er en utfordring å ikke øke denne aktiviteten.

Eutrofiering og annen tilførsel av partikler til området kan gi økt sedimentering på bunnen. Dette øker muligheten for nedslamming og skader på naturtypene i dype hardbunnsområder. Det er derfor en utfordring å begrense denne påvirkningen.

2.6.9 Fremmede arter

Det er i hovedsak tre introduksjonsveier for fremmede marine arter til Norge: Import i forbindelse med akvakultur, utilsiktet overførsel med skipsfart, småbåter og drivgods (ballastvann og påvekst) og sekundær spredning med havstrømmer etter introduksjon i naboland.

I Oslofjordområdet finnes omkring 28 fremmede marine arter av dyr og planter. Åtte av disse anses å være invaderende med høy risiko for videre spredning i Norge. I NIVA-utredningen i 2012 ble det registrert forekomster av stillehavsøsters og japansk drivtang, som er to store arter med forekomst i hele Skagerakområdet.

Stillehavsøsters er i ferd med å bli en stor utfordring. Foto: Per Espen Fjeld

Stillehavsøsters (*Crassostrea gigas*). Invasjonen av stillehavsøsters i perioden 2005-2008 skjedde sannsynligvis via larver, som fulgte med havstrømmen fra store forvillede østerspopulasjoner i Danmark. Det har også vært drevet oppdrett av stillehavsøsters i Norge siden midten på 1970-tallet.

Stillehavsøsters er en hurtigvoksende og motstandsdyktig østers som har store effekter på det fysiske miljøet. Den har god filtreringskapasitet og gjennom å sementere seg fast på sjøbunnen og på andre østers eller muslingskall, kan den bygge revstrukturer som forandrer bunnssubstratet fra bløtbunn til hardbunn. Den konkurrerer om både plass og mat med andre organismer med lignende levemåte, for eksempel blåskjell, og kan forvandle blåskjellbanker til østersrev. Dette representerer en betydelig økosystemendring. Stillehavsøsters har et svært stort formeringspotensiale og vil etter hvert også skape problemer for turistnæringen og friluftslivet ved at svaberg, badeplasser og badestiger blir mer utilgjengelige når de skarpe stillehavs-østersene etablerer seg der. Stillehavsøsters finnes i dag i hele området.

Japansk drivtang (*Sargassum muticum*). I 1984 ble japansk drivtang for første gang funnet ilanddrevet på Sørlandet. Fire år senere var fastvoksende populasjoner etablert, og i dag er arten meget vanlig langs kysten av Skagerak. Til nå har en ikke funnet indikasjoner på at japansk drivtang fortrenger naturlig hjemmehørende arter. Det ser heller ut til at den utnytter ledig plass.

Vanlige voksesteder for japansk drivtang er steinbunn i beskyttede vikler fra fjæra og ned til ca 10 meters dyp. Den vokser på hardt substrat som større stein og fjell, men også på blåskjell og småstein, og på sandbunn med steiner og skjell. Den liker seg også på områder som er litt bølgeutsatt og gjerne med god strømføring. Blåskjell og småstein er et uegnet substrat for de fleste andre tangarter, og drivtangen kan dermed berike artssammensetningen av makroalger på lokaliteter som domineres av slikt substrat.

Drivtangen og dens raske ekspansjon langs den norske kysten er en av de mest markante endringene i moderne tid av marine makroalger, når en ser bort fra endringer forårsaket av

eutrofiering. Arten konkurrerer med sukkertare om plass, uten at det så langt er vist at den fortrenger stedegne arter.

Det ble registrert japansk drivtang på 10 lokaliteter i felt i NIVA-utredningen i 2012. De fleste av disse områdene var i beskyttede områder med blandet sand/leir og steinete bunn. På de fleste områdene var forekomsten spredt, med påvekst på stein og skjell.

Andre fremmede risikoarter. De seks andre marine artene som anses som høyrisikoarter for Oslofjorden er amerikansk lobemanet (*Mnemiopsis leidyi*), amerikansk hummer (*Homarus americanus*), kinesisk ullhåndskrabbe (*Eriocheir sinensis*), tøffelsnegl (*Crepidula fornicata*), gjelvtang (*Fucus evanescens*) og japansk sjølyng (*Heterosiphonia japonica*).

Trusselen med økt utbredelse av amerikansk hummer er særlig knyttet til spredning av sykdommer som den kan overføre til den europeiske hummeren, men som den selv er resistent mot. Et eksempel på dette er *Gaffkemia*, som er en bakterie som gir en blodsykdom som fører til 100 prosent dødelighet hos den stedegne hummeren. Det er også en risiko for at amerikansk hummer kan føre med seg påvekst og spredning av andre fremmede arter som rankeføttinger og flerbørstemarkere.

Utfordringen knyttet til de øvrige fem artene (og som også gjelder amerikansk hummer) er påvirkningen på lokale arter og samfunn, og en eventuell fortrenkning og utkonkurrering av lokalt tilpassede arter.

Andre fremmede arter i områder er ålens svømmeblærenemato (*Anguillicola crassus*), Tøffelsnegl (*Crepidula fornicata*), japansk spøkelseskreps (*Caprella mutica*), asiatisk lærsjøpung (*Styela, clava*) og strømgarn (*Dasya baillouviana*).

Prøvefiske etter kysttorsk. Foto: Bjørn Strandli

2.7 Fiskeressurser

Nasjonalparkstyret bestilte i 2014 en rapport fra Havforskningsinstituttet (HI), særlig for å få oversikt over bestandsutvikling for viktige stedeegne fiskeressurser i nasjonalparken og tilgrensende områder. Det er lagt vekt på fiskeslag som er knyttet til området gjennom store deler av livssyklusen.

HI har drevet prøvefiske i området siden 1919. Nasjonalparkstyret har vært opptatt av at nasjonalparken må forvaltes på en helhetlig måte, selv om ikke all myndighet i området er samlet «på en hånd». Det er innledet et samarbeid mellom Fiskeridirektoratet og nasjonalparkstyret. For helhetens skyld gjengis den informasjon som er innhentet fra Havforskningsinstituttet om tilstanden i området og innspill til mulige tiltak.

2.7.1 Dyreplankton

Status og utfordringer

Dyreplankton tas med i denne oversikten fordi disse organismene er et svært viktig bindeledd mellom algene, som er primærprodusenter og fisk og andre rovdyr. De spiser mikroalger og er selv mat for fisk og andre marine rovdyr, inkludert flere typer dyreplankton. I dyreplanktonet i Nordsjøområdet er det observert en rekke endringer de siste 25 år, både i mengde og artssammensetning. Det viktigste er en nedgang i forekomsten av raudåte, *Calanus finmarchicus*, som gyter tidlig på våren og er viktig mat for avkom av vinter- og vårgytende fisk, eks. torsk, og en økning av mer varmekjære dyreplankton, for eksempel slektningen *Calanus helgolandicus*, som gyter og forekommer senere på året. Dette har

skapt et misforhold mellom behov for mat og tilgang til mat for blant annet torskens avkom, og bidratt til dårlig rekruttering og kan være sterkt medvirkende til at det er lite torsk langs kysten av Skagerrak. Kalde vintre synes positivt for forekomsten av raudåte, som har vært relativt noe mer tallrik langs kysten av Skagerrak de kaldere årene vi har hatt i det siste. En overvåkning av dyreplankton langs Skagerrakkysten siden 1994 har også vist at totalmengden av dyreplankton har gått i bølger, men en litt mindre type hoppekreps enn raudåte, kalt *Pseudocalanus*, har imidlertid blitt mindre vanlig langs kysten siden tidlig på 2000-tallet. *Pseudocalanus* regnes å være kanskje nest viktigst i næringskjeden i Nordsjøen, etter raudåte, og den opptrer tallrik senere på året enn raudåte. En reduksjon av *Pseudocalanus* kan ha negativ innvirkning på rekruttering av høstgytende fisk, som sild.

Torsk. Foto: Havforskningsinstituttet

2.7.2 Torsk

Status og utfordringer

Torsken utnytter mange av naturtypene i nasjonalparken, alt fra dype bløtbunnsområder til tareskoger og grunne bløtbunnsområder med ålegras. Torsken gyter i dype fjordrenner vintertid. Vår og sent på høsten går torsken inn på grunt vann for å beite på fjæremark og andre næringdyr som lever på grunt vann og i de viktige ålegrasengene,

Området har gjennom mange tiår hatt gode bestander av lokal kysttorsk/fjordtorsk. Siden år 2000 har bestanden i området gått dramatisk tilbake. Siste prøvefiske viste praktisk talt fravær av voksen torsk og torskeyngel innenfor nasjonalparken.

På dypere vann lenger ut i fjorden tas det fortsatt gode fangster av torsk. Dette er imidlertid en annen torskestamme med tilhold Skageraks havområder.

Den lokale kysttorsken er meget stasjonær og lever i indre farvann langs land og i skjærgården. Data fra "vinterfisket" i november/desember 2014 med trollgarn bekrefter det samme bilde som høstundersøkelsene med strandnot viser. Et bilde som viser at før 2000 var mengden stor kysttorsk i Færder Nasjonalpark på linje med det man fant videre sørvestover langs Skagerrakkysten, men etter 2000 ser det ut til, ikke minst utfra trollgarndata, at de østlige områdene har betydelig færre voksen torsk enn de vestlige med Telemarkkysten i en mellomstilling.

Det er tvil blant forskerne om den samlede forklaringen på denne utviklingen, men økende vanntemperatur og for sterk beskatning trekkes fram som hovedfaktorer.

Bergnebb. Foto: Oslofjordens Friluftsråd

2.7.3 Leppefisk

Status og utfordringer

Leppefisk er en gruppe fisk som er tallrik langs kysten av Skagerrak og for tiden har betydelig kommersiell verdi grunnet bruken av levende leppefisk til avlusning av laks i oppdrettsanlegg. Det er fire arter, bergnebb, grønngylt, berggylt og gressgylt, som opptrer i større antall langs Skagerrakkysten. I tillegg finnes rødnebb/ blåstål og brungylt. Rødnebb og blåstål var noe mer tallrik langs Skagerrakkysten tidligere, og har etter 1990 nesten vært fraværende.

Grønngylt opptrådte kun i små mengder før den begynte å øke i antall fra 1970 i hele Skagerrak. For Vrengen/Hvaler synes denne økningen å ha vært enda tydeligere. Økt forekomst av grønngylt skyldes mest sannsynlig økende temperaturer i Skagerrak. Bergnebb har holdt seg på et ganske stabilt nivå siden 1945. Det er foreløpig lite grunnlag for å si at den mulige nedgangen for disse to artene i dette område de siste årene skyldes noe annet enn naturlig variasjon. Leppefisk beveger seg imidlertid lite, og kan bli overfisket helt lokalt i forhold til mer mobile arter.

Hovedbildet for leppefisk i området er at bestandene er i en tilfredsstillende, bærekraftig balanse.

2.7.4 Sjørørret

Status og utfordringer

Sjørørret er vanlig ørret (*Salmo trutta*), som foretar beitevandring ut i saltvann fra gyte- og oppvekstområder i ferskvann. Langs Skagerrakkysten gyter sjørørreten ofte i svært små bekker, der hver bekk kan ha sin egen unike bestand. Selve gytingen foregår på høsten (oktober - desember). Eggene graves ned i groper i bekke-grusen og yngelen klekker neste vår. Ørretungene lever typisk 1-2 år i bekken før de vandrer ut i sjøen for første gang som smolt. Ørretens livshistorie er også svært variabel og formes av de rådende miljøforhold. For eksempel finnes det i mange bekker små stasjonære hannfisk som aldri vandrer ut i sjøen. Generelt kjennetegnes det marine miljøet ved at det er god tilgang på mat og dermed gode vekstvilkår, men samtidig finnes mange predatorer slik at sjansen for å overleve fram til gyting blir relativt liten. I bekken er vekstvilkårene som regel dårligere, mens overlevelsen kan være høyere. Derfor finner man ofte blandede bestander med en andel av vandrende fisk og en andel av stasjonær bekkelevende fisk. Alder og størrelse ved kjønnsmodning varierer svært mye mellom bestander og fra år til år; typisk gyter sjørørreten for første gang ved en alder av 2-4 år og 20-40 cm. Om den overlever kan den gyte flere år etter hverandre. Sammenliknet med laksen (*Salmo salar*), som foretar vandring langt til havs, er sjørørreten mer knyttet til kystnære områder.

På våren beiter ørreten ofte på børstemark i grunne bløtbunnsområder og ålegrasenger, mens fisk blir et viktigere byttedyr om sommeren og høsten. Da kan ørreten trekke mer utover i skjærgården og finnes over tareskog, ålegressenger og rundt strømfylte sund og nes. Generelt beiter små sjørørret mye på invertebrater i grunne, beskyttede farvann, mens stor ørret i større grad beiter på fisk i åpne vannmasser. I Skagerrak kan ørreten også oppholde seg ute i sjøen store deler av vinteren, etter at høstens gyting er unnagjort. I denne perioden fortsetter fisken å beite på både krepsdyr, insekter, børstemark og fisk (Knutsen m.fl. 2004). Mesteparten av veksten foregår likevel i sommerhalvåret. I løpet av en sesong i sjøen kan fisken vokse minst 20 cm. Sjørørret er et ettertraktet bytte for mange fritidsfiskere. Den fanges gjerne på flue, sluk eller dorg. Fiske med garn eller not er ikke tillatt i Skagerrak. For krokfiske gjelder et minstemål på 35 cm.

Forekomst av sjørørret i området har økt sterkt de senere tiårene. Sjørørret er en biologisk ressurs med rekreasjonsverdi for en stor del av landets befolkning. Likevel har den ikke på langt nær blitt tillagt samme vekt som laks innen forskning og forvaltning. Sjørørretfangstene er nær halvert på Vestlandet og i Midt-Norge de siste 5-årene. Tilstanden for sjørørret på Skagerrakkysten-Oslofjorden er imidlertid betydelig bedre, i et område uten oppdrettsvirksomhet. Dermed mangler den største trusselen som påvirker bestandene i resten av Norge. Potensialet for å bedre forholdene for sjørørret er i dag store på hele Skagerrakkysten.

Gode forekomster av sjørørret kan tenkes utnyttet av en reiselivsnæring som er i utvikling. Imidlertid har man så langt kun i begrenset grad sett på mulighetene som ligger "utenfor stuedøra" til å gi besøkende en solid dose sterke lokale naturopplevelser. Sportsfiske er en av de største fritidsaktivitetene i Skandinavia. Våre nordiske naboer har i løpet av en 20 års periode også klart å utvikle arbeidsplasser i stor skala innen sportsfiskesegmentet (eks. Fyn og Bornholm), og vi har den samme mulighet her hos oss.

Sjørørret er i dag kanskje den viktigste sportsfisken i Vestfold. Interessen for å drive sportsfiske etter sjørørret har økt formidabelt de siste 20-årene. Det er svært mange unge som driver et aktivt fiske etter sjørørret og interessen er stor i mange ungdomsutvalg i Jeger og Fiskerforeningene i Vestfold. Man kan fiske sjørørret hele året i sjøen og langs hele kysten av Vestfold. Mange mener i dag at Oslofjorden er "Norges beste fiskevann" sitat hjemmeside NJFF Vestfold.

Oppvekstforholdene for sjørørret innenfor Færder nasjonalpark er svært gode med store arealer med saltholdighet som sjørørreten trives i og med naturtyper som gir god mattilgang, som ålegrasenger og bløtbunn, konferer kartlegging av naturtyper utført av NIVA

Arbeidet med "Sjørørretprosjektet i Vestfold" har gitt gode resultater. I forbindelse med arbeidet som nå utføres, som følge av EUs Vannrammedirektivet, får vi fra Fylkesmannen i Vestfold opplyst at det er et mål at sjørørretvassdragene, som er registrert, blir kartlagt fullverdig. Dersom sjørørretvassdragene deretter restaureres med siktemål å øke produksjonen, vil bestanden av sjørørret i Vestfold kunne forbedres betydelig. I kystfarvannet utenfor vassdragene i Vestfold finnes et rikt næringsgrunnlag for sjørørreten, innenfor det varierte naturmiljøet i Færder nasjonalpark. Forholdene ligger med andre ord meget godt til rette for en kraftig økning av sjørørretbestandene i Færder nasjonalpark. Dette forutsetter bl.a. at interessen for videre kultiveringstiltak i bekker og vassdrag fortsetter.

2.7.5 Hummer

Status og utfordringer

Havforskningsinstituttet har etablert et samarbeid med en del fritidsfiskere langs kysten, som rapporterer sine fangster via en "hummerdagbok". I hummerdagboka føres det informasjon om fangst og innsats for hver gang teinene blir trukket. Hummerdagboken gir derfor en bedre oppløsning i dataene enn de som blir samlet inn fra yrkesfiskerne, og det gir mulighet til å følge eventuelle variasjoner i fangstene gjennom sesongen. Hummerdagbøkene startet i hovedsak opp i 2008. Dagbøkene har en oppløsning på kommunenivå og kan benyttes for å følge med på hummerbestandens utvikling i ulike regioner. Innsamling av data via hummerdagbøker vil fortsette i årene som kommer. Det er også muligheter til å hente ut mer detaljert data i samarbeid med fritidsfiskere. Dette har blitt gjort i Tvedestrand og Lindesnes, der fiskerne fyller ut i kart hvor teinene står. Samarbeid med brukere for å samle inn data (citizen science) er en kostnadseffektiv måte å samle inn data på. I tillegg øker dette dialogen og forståelsen mellom brukere, forvaltning og forskning.

Fritidsfisket dominerer hummerfisket i Vestfold. I 2010 var 75 % av teinene eid av fritidsfiskere i Vestfold og Østfold. Andelen fritidsfiske ser ut til å øke, da 79 % av teinene tilhørte fritidsfiskere i 2013. I perioden 2010 til 2013 har det vært en betydelig økning i antall teiner. Dette er nå under videre analyse.

Hummerbestanden i Skagerrak har vært i sterk tilbakegang de siste 80 årene. Havforskningsinstituttets tidsserie fra 1928 og frem til i dag viser at bestanden har vært på et lavmål siden 1980-tallet. Det er verdt å poengtere at allerede i 1928 hadde det vært et betydelig fiske på hummer i 100-200 år. 1928 er derfor ikke å betrakte som en før-tilstand.

Fiskeridirektoratet har satt et mål om å gjenoppbygge hummerbestanden slik at den ligger på over 0,1 hummer per teine per døgn nasjonalt. Ser vi på historiske data vil dette likevel være en svært lav hummerbestand. I en nasjonalpark bør det være et mål å restaurere/gjenoppbygge hummerbestanden til et høyere nivå.

I 2006 opprettet Fiskeridirektoratet marine bevaringsområder i Skagerrak med vern av hummer og delvis vern av fisk gjennom redskapsbegrensninger (bare tillatt med krok- og snørefiske). Et av disse områdene var Bolærne. Fire år etter hadde hummerbestanden inne i bevaringsområdene økt med 245 prosent eller blitt tilnærmet 3,5 ganger så stor, og gjennomsnittstørrelsen hadde økt med 13 prosent. Merking og gjenfangst viser at hummer fra bevaringsområdene vandrer ut i et relativt stort sjøområde rundt bevaringsområdene.

Bevaringsområder for hummer har vist seg som god strategi for å bygge opp hummerbestanden og dermed også muliggjøre økte fangster. Erfaringstall fra andre områder viser at hummerbestanden kan dobles ved å beskytte ca. 35 % av hummerbiotopene.

2.7.6 Sjøkreps

Status og utfordringer

Teinefisket etter sjøkreps har økt betydelig de siste årene, ikke minst som fritidsfiske. Fisket i Skagerrak foregår i hovedsak på bløtbunn mellom 50 og 100 meter. Fisket foregår hele året, men det er høyest aktivitet fra april til oktober. Spesielt i årene 2008-2009 var det en betydelig økning i denne aktiviteten. Havforskningsinstituttet har i perioden 2012-2014 deltatt i INTERREG-prosjektet "Bærekraftig sjøkrepsfiske i Skagerrak og Kattegat" sammen med danske og svenske forskere. I dette prosjektet ble det etablert et samarbeid med fritidsfiskere langs Skagerrakkysten som i 2 år rapporterte inn sine fangster. Dette har gitt et grunnlag for å kunne følge bestandsutviklingen i årene som kommer, men dataene er fortsatt under analyse. Det er forventet at det foregår et teinefiske etter sjøkreps også innenfor Færder Nasjonalpark, men dette er på nåværende tidspunkt ikke særskilt kartlagt.

Forvaltningsmål

- Nasjonalparken skal beskytte yngle-, oppvekst og leveområder for marine organismer og fugl og pattedyr.
- Sjøområdene innenfor Færder nasjonalpark skal være en ressurs for næringsfiske og fritidsfiske innenfor rammen av verneformålet.
- Beskatning av fisk og skalldyr skal innrettes slik at bestandene er robuste og bærekraftige.
- Bestanden av ørret, torsk og hummer skal økes.

Søndre Årøy. Foto: Birgit Brosø

3 Brukerinteresser, utfordringer, mål og retningslinjer

3.1 Vannkvalitet, forurensning og støy

Status

Vannkvaliteten. Som en oppfølging av Forskrift om rammer for vannforvaltningen (jf. EUs vannrammedirektiv) skal vannregionmyndighetene lage egne forvaltningsplaner for vannressursene. Ytre Oslofjord er et sjøområde som deles mellom vannregionene Vest-Viken og Glomma. Her er det etablert et fellesprosjekt for å løse oppgavene som følger av vannforskriften. Ytre Oslofjord strekker seg fra Kragerø og svenskegrensen i sør til Svelvik- og Drøbakterskelen i nord, og omfatter både fjorder og sentrale sjøområder. Fylkene Telemark, Buskerud, Vestfold og Østfold har til sammen ca. 25 kommuner som omkranser prosjektområdet Ytre Oslofjord. Buskerud fylkeskommune er vannregionmyndighet for vannregion 2 Vest-Viken, der nasjonalparkområdet inngår, og har i samarbeid med Vestfold fylkeskommune ansvaret for arbeidet med forvaltningsplanen i denne regionen.

Hovedformålet med vannforskriften er å sørge for at vannmiljøet blir beskyttet og brukt på en bærekraftig måte, slik at det blir en helhetlig og økosystembasert forvaltning. Det fastsettes miljømål for økologisk og kjemisk tilstand. Vannkvalitet, tilførsler av næringsalter fra vassdragene og aktuelle tiltak for å opprettholde/bedre vannkvaliteten er noen av temaene som vil bli behandlet i planen. Dette er sentrale problemstillinger for nasjonalparken, både med tanke på marine verneverdier og rekreasjon.

Vurdert ut fra kriteriene i EUs vanddirektiv klassifiseres den *økologiske tilstanden* som «god» i størstedelen av nasjonalparken. I noen områder er tilstanden vurdert som «moderat». Dette skyldes i hovedsak for stor tilførsel av næringsalter fra kloakk og avrenning fra landbruket.

Eksempler på slike områder er områdene ved Tønsbergfjorden, Tjømekjæla, Vrengen, og Træla. I slike områder forekommer bl.a. at ålegras og tare blir «overgrodd» av alger og svekkes pga. manglende lystilgang.

Klimaendringer vil føre til økt vanntemperatur i sjøområdene. Klimaendringene gir høyere gjennomsnittstemperatur med mildere vintre, lengre vekstsesong og mer nedbør. Dette vil få konsekvenser for naturforholdene langs kysten. Blant annet øker avrenningen av næringsstoffer fra jordbruksområder og andre arealer på land. Dette kan gi mer hyppig algeoppblomstring, og algene kan tidvis være giftige for annet liv i havet. Avrenningene kan også gi økt nedslamming eller forurensning i kystområdene. Hele økosystemer kan bli påvirket. Dette vil også påvirke vannkvaliteten og naturforholdene i Oslofjorden og i nasjonalparken.

Økt vanntemperatur de senere årene har gitt tilbakegang på flere arter, blant annet sukkertare. Tilbakegang for tareskogene representerer en viktig negativ endring av økosystemene i våre kystområder.

Når det gjelder *kjemisk tilstand*, viser målinger at noe større deler av nasjonalparken har en utilfredsstillende tilstand. Dette gjelder Ytre Tønsbergfjord, Husøyflaket, Tjøme Holtekjærkilen. Det er særlig stoffene PAH, TBT, kvikksølv, nikkel, sink som enkelte steder har for høye verdier. Kilder for disse forurensningene er tidligere industri, båtopplag og båthavner.

Mattilsynet har fastsatt generelle råd for store deler av kysten om ikke å spise lever fra selvfanger fisk. Dette gjelder også for Færder nasjonalpark.

Akutt forurensning. Ulykkene med "Full City" ved Langesund sommeren 2009 og "Godafoss" på Hvaler vinteren 2011 viste imidlertid til fulle problemene som kan oppstå i skjærgårdsområder ved akutt forurensning. Selv moderate mengder forurensning kan få katastrofale følger over store områder på grunn av strøm og vind. Mens Oljen fra "Full City" ikke berørte Færder nasjonalpark, nådde olje fra "Godafoss" området, med påslag blant annet på Sandø. Isforholdene på utslippstidspunktet, stor innsats fra oppryddingsmannskapene og naturlige nedbrytningsprosesser førte til at skadene denne gang ble begrensede. Ulykken illustrerte likevel området sårbarhet, og betydningen av en god beredskap.

Beredskapen mot akutt forurensning i Norge er organisert med mange aktører og under nasjonal koordinering av Kystverket. Akutt oljeforurensning kan opptre hvor som helst og kan variere fra noen få liter til mange tusen tonn utslipp, avhengig av kilde og type hendelse. Beredskapen mot akutt forurensning er lagt opp som et samarbeid mellom private, kommunale og statlige aktører. Ansvar, roller og oppgavefordeling er lovregulert. Forurensningsloven skiller mellom beredskapsplikt og aksjonsplikt:

- Privat virksomhet skal sørge for nødvendig beredskap mot forurensning fra egen virksomhet og har plikt til å iverksette tiltak for å hindre, oppdage, stanse, begrense og fjerne virkningene av akutt forurensning.
- Kommunene skal sørge for nødvendig beredskap mot mindre tilfeller av akutt forurensning som kan inntreffe eller medføre skadevirkninger innen kommunen, og som ikke dekkes av privat beredskap. Kommunenes aksjonsplikt omfatter alle akutte utslipp i kommunen som ikke håndteres av ansvarlig forurensner.
- Staten skal sørge for beredskap mot større tilfeller av akutt forurensning som ikke er dekket av privat eller kommunal beredskap. Etter forurensningsloven er det ikke en plikt for staten å aksjonere, men staten har bistandsplikt til kommuner. Ved større tilfeller av akutt forurensning kan staten helt eller delvis overta ledelsen av arbeidet med å bekjempe ulykken.

Store deler av nasjonalparken omfatter sjøområder. Det er viktig at alle aktørene er orientert om sjøfuglsituasjonen dersom oljeforurensning truer på havet, og tar forholdsregler for å beskytte arter og miljøet. Hekkeområdene til sjøfugl (de tidligere sjøfuglreservatene) samt myte- og overvintringsområder vil være blant de høyest prioriterte områdene i nasjonalparken både når det gjelder skjerming og opprydding. Fylkesmannen er pålagt å sørge for implementering av "Modell for prioritering av miljøressurser ved akutte oljeutslipp langs kysten". Områdene som er prioritert i henhold til denne modellen danner et svært viktig grunnlag for prioritering av innsats under aksjoner mot akutt forurensning.

Nordbukta på Sandø tidlig på våren. Foto: Birgit Brosø

Forsøpling. Stadig mer søppel og tapte fiskeredskaper havner i havet, men lite blir fjernet. På verdensbasis havner årlig rundt 6,4 millioner tonn søppel i havet og hele 80 prosent kommer trolig fra land. Plast er den største miljøtrusselen og utgjør 90 prosent av alt avfall i havet. Plast og annet motstandsdyktig materiale kan bli i havet i hundrevis av år. 15 prosent av søppelet flyter rundt på havoverflaten, 15 prosent blir skylt i land på strendene, mens hele 70 prosent synker ned og blir lagret på havbunnen.

De fleste sikrede friluftsområder innenfor nasjonalparken er med i Skjærgårdstjenestens renovasjonsordning. Hver sesong samles det inn mellom 2000 og 3000 sekker med søppel fra stativer i uthavnene. I tillegg kommer ca. 500 sekker som samles inn gjennom de årlige vårryddingene. Spesielt de sørvendte strendene i området samler en del drivsøppel i løpet av vinteren. Analyse av dette avfallet viser at svært lite kommer fra fritidsbruk. Emballasje, tauverk og plast fra skipstrafikk og fiskeflåten dominerer. En god del av de mindre fragmentene, som er vanskelig å plukke opp, kommer fra husholdningsavfall.

Til tross for at store deler av skjærgården ryddes hver vår, er det ikke kapasitet til grundig rydding av ilanddrevet avfall. Mye av søppelet utgjøres dessuten av små fraksjoner som er svært tidkrevende å rydde. Spesielt plastavfallet er et stort problem, siden dette kan fragmenteres ned til mikroplast som så tilbakeføres til havet og kan gå inn i næringskjedene

der. Forskning viser at organiske miljøgifter kan feste seg til overflaten av denne mikroplasten. Marint dyreliv kan oppfatte plasten som mat, og på den måten få i seg både plastmaterialet og andre skadelige stoffer.

Oslofjordens Friluftsråd har tatt initiativ til et prosjekt som skal utrede omfanget av og utvikle metoder for å redusere marin forsøpling i Ytre Oslofjord. OF er også engasjert i overvåking av en strand på Akerøya i Ytre Hvaler nasjonalpark under det såkalte OSPAR-programmet (Oslo-Paris konvensjonen), og samarbeider der med nasjonalparkforvaltningen. Dette prosjektet kan ha overføringsverdi til Færder nasjonalpark.

Forvaltningsplanen for vannregion Vest-Viken har, blant flere vesentlige vannforvaltnings-spørsmål, til drøfting miljøforebyggende tiltak innen sjøsikkerhet og marin forsøpling.

Støy. Mange aktiviteter i og rundt nasjonalparken bidrar til støy. Samtidig er ro og avslapping de opplevelsene folk oftest søker når de driver friluftsliv og rekreasjon i området. Dette skaper konflikter brukerne i mellom. I tillegg kan støy virke forstyrrende på dyrelivet.

I en brukerundersøkelse blant båtfolk fra 1999 oppga 21 prosent at de opplevde motorstøy fra båter som et ganske stort problem eller større. Lekekjøring med joller, som har et betydelig element av støy i seg, ble oppfattet som et ganske stort problem eller større blant 53 prosent av de spurte. En annen støykilde er fly og helikoptre. Det er en alminnelig oppfatning at flystøyen har økt de senere årene. Dette kan ha sammenheng med økt helikoptertrafikk til fritidsboliger og andre formål. Den økende aktiviteten på Torp flyplass bidrar nok også.

Forvaltningsmål

- Forurensning, forsøpling og støy som truer verneverdiene i området skal ikke forekomme.
- Nasjonalparken skal være et giftfritt økosystem, hvor marine organismer kan spises av mennesker og dyr uten risiko for skadevirkninger.
- Økologisk tilstand i Ytre Oslofjord skal utvikles til svært god, basert på kriteriene i EUs vanndirektiv.
- Kjemisk tilstand skal være god, basert på kriteriene i EUs vanndirektiv.
- Det bør gjøres en utredning om de tekniske og økonomiske konsekvensene av å løfte vannkvaliteten til svært god økologisk kvalitet og god kjemisk tilstand.
- Samlet lokal tilførsel av miljøgifter fra industri, båtthavner, sedimenter og kommunal kloakk skal reduseres slik at det ikke representerer noen risiko for skadevirkninger på arter og økosystem.
- Disse målsettingene bør gjelde for hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).
- Lokale tilførsler av marint avfall skal stoppes.

Utfordringer

Hovedutfordringen generelt er å unngå forurensning, forsøpling og støy som truer verneverdiene i området. Noe av denne forurensningen kan motvirkes ved tiltak i nasjonalparken, men i all hovedsak ligger kildene utenfor området. Hensynet til nasjonalparken på dette feltet må derfor i første rekke ivaretas gjennom håndheving av nasjonal og internasjonal lovgivning og avtaleverk, annet internasjonalt samarbeid, god beredskap, samt gjennomføring av de kommunale hovedplanene for avløp.

For vannforekomstene spesielt er det en utfordring å sikre svært god økologisk tilstand. Vannforekomster forvaltes etter nedslagsfeltene og på tvers av kommune-, fylkes- og landegrenser. Kunnskapsgrunnlaget antas pr. i dag ikke å være fullgodt til å klassifisere miljøtilstanden i vannforekomstene. Flere prosjekter pågår nå på tvers av landegrensene for å fremskaffe best mulig kunnskap om tilstanden i havområdene. Det er en utfordring å følge med på forvaltningsplanarbeidet for vannregion 2 og innarbeide resultatene i kunnskapsgrunnlaget for forvaltningen av nasjonalparken.

I et område med så mange småbåter vil det være behov for å kunne tømme septiktanker i ordnede mottak. Både praktiske forhold og hensynet til verneverdiene tilsier at slike mottak etableres i nasjonalparkens randsoner. Det er en utfordring for nasjonalparkforvaltningen å bidra til at slike mottak etableres så snart som mulig, blant annet gjennom kontakt med lokale forurensningsmyndigheter og andre aktører.

Når det gjelder akutt forurensning, vil områdets status som nasjonalpark innebære økt oppmerksomhet rundt forebyggende tiltak. Det er viktig å bidra til at det tas hensyn til områdets status i beslutningsprosesser som angår forebyggende tiltak mot akutt forurensning.

For marin forsøpling er det en utfordring å opprettholde strandryddingen i området, spesielt av plast. Dessuten bør nasjonalparken inngå dersom Oslofjordens Friluftsråd gjennomfører sitt prosjekt om marin forsøpling.

Når det gjelder støy, vil informasjon og holdningsskapende aktivitet være viktige virkemidler.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Forurensning, forsøpling og støy reguleres i stor grad av særlover med forskrifter, i tillegg til bestemmelsene i verneforskriften.

Forurensning og forsøpling

§ 3 pkt. 7.1. Forurensning og forsøpling er forbudt. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt. Det er forbudt å tømme kloakkvann i sjøen.

Retningslinjer

Forurensning og forsøpling omfatter tilførsel til luft, vann eller i grunnen av alle faste stoffer, væsker eller gasser som er eller kan være til skade eller ulempe for miljøet. All slik aktivitet er forbudt i nasjonalparken.

Avfall skal tas med ut av området eller legges i godkjente søppelstativer.

Støy

§ 3 pkt. 7.2. Unødvendig støy er forbudt. Bruk av motordrevet modellfly og lignende er forbudt. Forbudet gjelder ikke motordrevne hageredskaper i tilknytning til fritidsboliger innenfor nasjonalparken.

Retningslinjer

Bruk av droner må omsøkes. Alle motoriserte fremkomstmidler skal brukes på en slik måte at de ikke skaper unødvendig støy. Musikkutstyr og andre lydtkilder skal benyttes på en slik måte at de ikke forstyrrer andre på en uakseptabel måte. Hva som er akseptabelt vil i noen grad avhenge av type sted. Man må forvente mer lyd i en populær uthavn enn på en lite besøkt holme, men regelen om unødvendig støy gjelder likevel i hele området.

Alminnelig støy fra lovlig virksomhet regnes som akseptabelt.

Bruk av gjødsel, kalk og plantevernmidler i jordbruket

§ 3 pkt. 7.3. Bestemmelsen i pkt. 7.1 er ikke til hinder for bruk av gjødsel, kalk og plantevernmidler som ledd i jordbruksdrift i sone A i henhold til forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

"Jordbruksdrift" omfatter drift av dyrka mark og innmarksbeiter. Bruk av gjødsel, kalk og plantevernmidler skal begrenses til det som er nødvendig.

Oppfølgende tiltak

- Samarbeide aktivt med andre offentlige og private aktører for å nå forvaltningsmålene
- Formidle informasjon om vernebestemmelser og retningslinjer til brukere av området.
- Bidra til å videreutvikle renovasjonsordningen i området gjennom Skjærgårdstjenesten.
- Innarbeide den kommende forvaltningsplanen for Vannregion Vest-Viken i kunnskapsgrunnlaget for nasjonalparkforvaltningen.
- Delta i et eventuelt EU-prosjekt om marint avfall.
- Bidra til at det tas hensyn til områdets nasjonalparkstatus i forebyggende arbeid mot akutt forurensning.
- Bidra til at tømmestasjoner for båtseptik etableres i nasjonalparkens randsoner.

Oljevernøvelse. Foto: Bjørn Strandli

3.2 Samfunnssikkerhet, skipstrafikk og brann

Status og utfordringer

Større utslipp av olje eller andre kjemikalier kan få store negative konsekvenser for naturmiljøet i nasjonalparken, bruken om friluftsområdene, næringsinteresser og grunneiere i området. Erfaringer viser at opprydding etter en slik hendelse også er svært kostbar. Oppryddingen etter Full City, som havarerte ved Langesundsfjorden i 2009, kostet anslagsvis 240 mill. kroner. Et større utslipp innimellom de mange holmer og skjær i nasjonalparken, vil kunne få enda større omfang enn Full City ulykken.

Etablering av nasjonalparken medfører behov for å styrke beredskapen mot akutt forurensning. Den sikkerheten som ligger i dagens lostjeneste må opprettholdes. Det er dessuten behov for bedre samarbeidsrutiner mellom beredskapsmiljøene i hele Ytre Oslofjord, inkludert Kosterhavet. De store verneverdiene i området underbygger behovet for å etablere og vedlikeholde en beredskapsanalyse for Oslofjorden, som igjen gir grunnlag for en beredskapsplan for området.

Det er behov for en mer gjennomarbeidet plan for prioritering av tiltak og praktisk gjennomføring av disse, i tilfelle en ulykke skulle skje. Kystverket har startet opp et arbeid med såkalte "tiltakskort mot akutt forurensning". Tiltakskortene skal illustrere og beskrive strategi og tiltak for å beskytte utvalgte miljøsårbare områder i akutfase, og vil være et verktøy for å hindre/begrense miljøskade som følge av akutt forurensning. Tiltakskortene vil bidra til å styrke beredskapen i nasjonalparken, ved at de lokale beredskapsstyrkene raskt kan iverksette innsats og skadebegrensende tiltak, og dermed redusere skadeomfanget ved en akutt forurensningshendelse.

Brann i skjærgården kan gjøre stor skade på naturverdier, muligheten for friluftsliv og eiendom. For noen år tilbake hadde vi en stor brann på Vestre Bustein der all vegetasjon brant ned til grunnen. Det er tidkrevende å få fram tungt utstyr fra fastlandet til øyene.

Responstiden ved større brannutvikling er derfor relativt lang. Skjærgårdstjenesten har pumpeutstyr om bord og brannvesenet har en egen båt liggende i Knarberg båthavn. Det er i dag et forbud i nasjonalparken mot brenning på fjell og vegetasjonsdekket mark. Ved utforming av regelverket er tatt høyde for at det skal være mulig å tenne et «kaffebål», dersom det ikke gjøres på fjell eller vegetasjonsdekket mark. Tilrettelagte bålplasser har en viktig forebyggende funksjon. Ved å ha et tilstrekkelig antall tilrettelagte bålplasser sikrer man i større grad at brenning skjer på egnede steder, og det er lettere med en systematisk håndhevelse av regelverket for bålrensning.

Ansvar og ressurser for forebygging og beredskap i nasjonalparken:

Kommunene

Kommunene er en del av den offentlige beredskapen og har beredskaps- og aksjonsplikt overfor mindre tilfeller av akutt forurensning innenfor kommunens grenser som ikke dekkes av privat beredskap, og der forurenser ikke selv er i stand til å aksjonere. Ansvaret gjelder også når forurenser er ukjent.

Havnevesenet i Tønsberg disponerer et eget fartøy, hvor det også er en del fremskutt lagret materiell som kan fraktes om bord i havnevesenets fartøy.

Redningsselskapet

Redningsselskapet er stasjonert med fartøy som opererer fra faste baser i Stavern og Moss. Fartøy med frivillige i sjøredningskorpene er stasjonert i Tønsberg og Skjærhalden. Redningsselskapet patruljerer farvannet og har kompetanse og utstyr for håndtering av akutt forurensning, brann og redning og søk.

Interkommunalt utvalg mot akutt forurensning (IUA) Vestfold

IUA Vestfold ledes av brannsjef i Vestfold Interkommunale brannvesen (VIB) og har ansvar for drift av beredskap og er forberedt på å lede innsats mot akutt forurensning innen regionen. IUA`et har materiell og kompetanse til å lede og håndtere akutt forurensning i nasjonalparken, både til sjøs og på land. Beredskapsplan for IUA Vestfold kan lastes ned fra følgende adresse: <http://www.vibr.no/Filnedlasting.aspx?MId1=779&Filld=1680>

Vestfold interkommunale brannvesen (VIB)

VIB dekker ivaretar brann og redningsberedskapen, inkl forebyggende aktiviteter for eierkommunene. Bekjemping av skogbrann vil normalt ledes av brannsjef. VIB dekker aktuelle kommuner som omfatter Færder nasjonalpark. VIB har mobilitet også i skjærgården med en egen brannbåt stasjonert på Nøtterøy.

Sivilforsvaret

Vestfold sivilforsvarsdistrikt har hovedkontor i Stavern, men har lokalisert fredsinnsettsgrupper (FIG) over hele fylket. Sivilforsvaret har en samarbeidsavtale med Kystverket og vil støtte aksjoner slik som akutt forurensning, lyngbranner og søk etter savnede med personell og materiell. Sivilforsvaret i Vestfold er også satt opp med egen båt.

Politiet

Vestfold politidistrikt leder hendelser hvor det foreligger fare for liv og helse, men også andre hendelser inntil riktig myndighet kan overta ledelsen av håndteringen. I sommerhalvåret patruljerer politiet skjærgården med egen båt, men har ikke materiell og kapasitet for annet enn ledelse av en innsats. Politiet kan også rekvirerer støtte fra sentrale ressurser, slik som politihelikopter for overvåking og søk.

Lostjenesten

Lostjenesten for Oslofjorden opererer fra losstasjonen på Hvasser. Losstasjonen har materiell og kompetanse for bistand ved akutt forurensning, slik som ledelse, transport og

samband. I tillegg har Kystverket en fremskutt lagring av en henger med oljevernmateriell på Sandøysund.

Kystvakta

Kystvakta patruljerer med jevne mellomrom Vestfold-skjærgården, men har ikke fast tilstedeværelse i Oslofjorden. Kystvakta har materiell og kompetanse til ledelse og direkte innsats ved akutt forurensning, søk etter savnede eller branner i nasjonalparken. Kystvakta har politimyndighet på sjøen.

Statens naturoppsyn

Statens naturoppsyn (SNO) er miljøforvaltningens operative feltorgan som er myndighetsutøver etter lov om statlig naturoppsyn av 21. juni 1996. Loven gir SNO-personell tilsynsmyndighet og ansvar for oppsyn med overholdelse av miljølover både på privat og offentlig grunn.

Kontroll med at lover og forskrifter blir overholdt skjer ofte i forbindelse med annet arbeid i felt, men også større eller mindre kontrollaksjoner blir planlagt på forhånd. Disse gjennomføres ofte i samarbeid med andre etater, slik som for eksempel politiet og Kystvakta. I Vestfold har SNO noen mindre båter og kan hente større fartøy fra Telemark.

Skjærgårdstjenesten

Skjærgårdstjenesten i Færder enhet har ansvar for skjøtsel, tilsyn og drift av offentlige friluftsområder, herunder friluftsområdene i Færder nasjonalpark. Tjenesten disponerer et fartøy som seiler i sommerhalvåret. Basen i Vestfold ligger på Tjøme. Skjærgårdstjenesten vil primært kunne støtte aksjoner med transport, personell, lokalkunnskap og noe pumpemateriell.

330 skvadronen/720 skvadronen på Rygge i Østfold

Luftforsvaret har stasjonert både Bell 412 transporthelikopter og SeaKing redningshelikopter på Rygge. Dette er fartøy som har kapasitet til transport og overvåking.

Kystverket

På vegne av Staten har Kystverket beredskaps- og aksjonsplikt overfor større tilfeller av akutt forurensning som ikke er dekket av privat eller kommunal beredskap. I hovedsak dreier dette seg om innsats mot oljeutslipp fra skip og skipsvrak, eller ukjente kilder. Dersom ansvarlig forurensner ikke selv er i stand til å aksjonere, kan Kystverket helt eller delvis overta ledelsen av arbeidet med å bekjempe ulykken.

Kystverket kan mobilisere beredskapsressurser fra både privat og kommunal beredskap til en større statlig aksjon. Gjennom internasjonale beredskapsavtaler kan det også søkes om bistand internasjonalt. I Vestfold har Kystverket beredskapsdepot i Horten.

Nødhavner

Nødhavner er havner og ankringsplasser som inngår i Kystverkets beredskapsplan. I nasjonalparken er Hvasser, Mågerøflaket, og Bolærne vurdert som egnede lokaliteter for plassering av skip i en nødssituasjon, eksempelvis skip som grunnet den inntrådte nødssituasjonen representerer en forhøyet risiko med tanke på akutt forurensning. Se for øvrig kap. 6.5.

Skøyta Tristein. Foto: Birgit Brosø

3.3 Fiske

Status

Næringsfiske. Høsting av det sjøen gir har alltid vært en viktig del av næringsgrunnlaget på Nøtterøy og Tjøme. Kommunenes beliggenhet på vestsiden av ytre Oslofjord gir gode betingelser for fiskerinæringen. Gunstige strømforhold gir god tilførsel av næringsrikt vann, grunne områder gir stor produksjon av marint liv, og det er en gunstig sammenheng mellom grunne områder og dype områder mot Oslofjorden og Skagerrak. Samtidig er det svært lite forurensende industri i kommunene.

I 2011 var det registrert seks personer på Nøtterøy og åtte personer på Tjøme med fiske som hovedyrke. I tillegg hadde fire personer på Tjøme fiske som biyrke. Det meste av fisket foregår med fiskefartøyer under 11 meters lengde. Fiskebestandene i området er mindre enn nordover i landet, men til gjengjeld er det mange slag å fiske på. Garn brukes til fiske etter flatfisk, torsk og annen hvitfisk, mens hummer og krabbe fanges med teiner på de mange gode plassene for dette fisket. Fiske etter ål er nå forbudt av hensyn til bestandssituasjonen (havressursloven). I stedet har flere begynt med ruse- og teinefiske etter leppefisk for leveranse av levende fisk til oppdrettsnæringen.

Det viktige rekefisket foregår med trål i områdene østover og sydover mot fjorden og Skagerrak, på dybder større enn 60 meter, tidvis også innenfor nasjonalparkens grenser.

Noen av de beste feltene for fiske etter brisling i Oslofjorden finnes i området. Brisling- og sildefisket drives av fiskere fra Østfold, Rogaland og Hordaland. Fiskeridirektoratets kartlegging av kystnære fiskeridata viser at fisket har nasjonal betydning. Området er et svært viktig beite- og oppvekstområde for sild og brisling, og noen av de beste gyteplassene for sild er også registrert her.

I 2011 ble det til fiskemottaket på Hvasser levert ca. 97 tonn fisk, kreps og reker til en førstehandsverdi av ca. 3,6 millioner kroner. Reker utgjør ca. tre fjerdedeler av både fangstkvantum og verdi. Resten er fordelt på torsk og torskearter (19 tonn), sjøkreps (5 tonn), flat- og bunnfisk (4,3 tonn), dypvannsfisk (2,1 tonn), hummer (0,56 tonn) og pelagisk fisk inkl. makrell (0,07 tonn). I tillegg ble det fisket 1,67 tonn leppefisk (berggyllt, bergnebb og grønngyllt) for levende leveranse til andre mottak.

Fritidsfiske har en lang tradisjon og er fremdeles svært populært. Fangstene er imidlertid noe endret de senere årene. Mens torskefisket er i sterk tilbakegang, øker kreps- og krabbefisket. Det tas også mye sjørret i området, og sommerens makrellfiske er fremdeles en årviss begivenhet for svært mange.

I verneforskriften er det ikke lagt noen begrensninger på utøvelse av fisket, men det er gitt enkelte bestemmelser som tillater spesielle aktiviteter knyttet til yrkesfiske, eks. bruk og vedlikehold av registrerte låsettingsplasser. Disse er behandlet nedenfor under "Vernebestemmelser og retningslinjer". For øvrig reguleres uttak av fisk og andre marine ressurser av særlovgivingen, spesielt havressursloven.

Akvakultur defineres som produksjon av vannlevende dyr og planter. Det pågår for tiden ingen akvakulturvirksomhet i nasjonalparkområdet.

Stillehavsøsters er en art som har etablert seg langs Skagerakkysten de senere tiårene. Den har innvandret gjennom ballastvann og havstrømmer. Arten har vært utnyttet kommersielt i store oppdrettsanlegg lenger syd i Europa. Stillehavsøsters er svartelistet.

Stillehavsøsters finnes nå over hele Færder nasjonalpark og den viser en kraftig utvikling. Etter hvert vil store grunvannsområder forandres til «østersrev», dersom det ikke tas grep for å holde arten i sjakk.

Stillehavsøsters er en stor potensiell matressurs. Flere offentlige og private aktører arbeider nå for å utrede de kommersielle mulighetene knyttet til denne arten.

Forvaltningsmål

- Nasjonalparken skal beskytte yngle-, oppvekst og leveområder for marine organismer, og fugl og pattedyr.
- Sjøområdene innenfor Færder nasjonalpark skal være en ressurs for næringsfiske og fritidsfiske innenfor rammen av verneformålet.
- Beskatning av fisk og skalldyr skal innrettes slik at bestandene er robuste og bærekraftige.
- Bestanden av øret, torsk og hummer skal økes.
- Den svartlistede stillehavsøstersen skal beskattes/bekjempes slik at viktige friluftsområder, naturtyper og oppvekstområder for fisk i grunvannsområdene ikke tar skade.

Utfordringer

I tillegg til de nærings- og opplevelsesmessige verdiene av fisket, er disse aktivitetene også en viktig del av kulturhistorie og identitet i området. Det er derfor flere grunner til at det er

ønskelig å videreføre dagens bruk av området til fiske. Aktiviteten vil i stor grad bli regulert gjennom gjeldende særlovgiving, spesielt havressursloven (se kap. 6.5.).

Den generelle utfordringen er å sikre at verneverdiene opprettholdes samtidig som fiskervirksomheten videreføres. Området har flere viktige marine arter som er utsatt for stort press. Bl.a. er hummerbestanden sårbar med stor beskatning og bestanden av kysttorsk er på et eksistensminimum. Fiskeriressursene forvaltes ikke av nasjonalparkstyret, men av Fiskeridirektoratet. Dette temaet omtales derfor nærmere i kap. 2.7 og 7.5.

Stillehavsøsters har fått en stor utredelse langs hele Skagerakkysten og i Færder nasjonalpark. På grunn av artens enorme formeringsevne vil den etter hvert kunne gjøre store strandområder ubrukelige til bading. Mange gruntvannsområder vil bli dekket av østers og dette vil gi økosystemendringer. Naturmiljøet som er avhengig av dagens naturtyper i gruntvannsområdene, vil bli endret. Det gjelder både livet i sjøen og for eksempel fugleliv som lever av marine arter (eks. ærfugl). Store oppvekstområder for fisk vil bli forringet.

I 2015 døde store mengder stillehavsøsters av et virusangrep, men arten har kommet meget raskt tilbake. I dag kjenner vi ikke metoder som effektivt kan holde denne arten på et forsvarlig nivå. Det er imidlertid et håp om at det kan finnes et kommersielt marked.

Stillehavsøsters er en stor matressurs, dersom den blir tatt i bruk.

I flere gruntvannsområder (flere steder med ålegrasenger) er det under utvikling tilfeldige bøyehavner. Det vil si at enkeltpersoner legger ut moringer og brukes disse uten noen forutgående godkjenning av grunneier eller offentlig myndighet. Dette er i strid med nasjonalparkforskriften når det gjelder bevaring av viktige gruntvannsområder, som ressurs for fugleliv og yngle/oppvekstområder for mange marine organismer. Utlegging av moringer er med noen få unntak, derfor ikke tillatt i nasjonalparken.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt om inngrep

§ 3 pkt. 1.1. Vern mot inngrep

Området er vernet mot inngrep av enhver art, som vegbygging, riving av bygninger, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, konstruksjoner, anlegg eller innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler, brakker og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, utendørs opplag av båter, gjerding, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, påfylling av sand eller skjellsand på sjøbunnen eller på strender, sprenging og boring, uttak og fjerning av stein og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, tilplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av brygger, bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. og bøyelegging av båter. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Bestemmelsen innebærer at etablering av akvakulturanlegg ikke er tillatt. Det er heller ikke inntatt noen spesifisert dispensasjonsbestemmelse om slike anlegg i verneforskriften. Eventuelle søknader om akvakulturanlegg må derfor behandles etter § 4 i forskriften.

Låsettingsplasser

§ 3 pkt. 1.2 g). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for bruk og vedlikehold av registrerte låsettingsplasser.

Registrerte låssettingsplasser fremgår av vedlegg 5.

Vern av dyrelivet

§ 3 pkt. 3.1. Dyrelivet, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser, er vernet mot skade og ødeleggelse. Utsetting av dyr på land og i vann er forbudt.

Bestemmelsen innebærer at man skal ta hensyn til yngle- og gyteplasser ved utøvelse av aktiviteter i sjøområdene. Forbudet mot utsetting av dyr i vann medfører at havbeitevirksomhet (utsetting og gjenfangst av marine organismer) ikke er tillatt.

Fiske og sanking av skjell

§ 3 pkt. 3.2. Bestemmelsene i § 3 pkt. 3.1 er ikke til hinder for jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldende lovverk. Det samme gjelder sanking av skjell til eget bruk.

Nærings- og fritidsfiske kan skje på grunnlag av bl.a. havressursloven. Det samme gjelder sanking av skjell til eget bruk. Fiskerimyndighetene har utarbeidet flere brosjyrer og annet informasjonsmateriell om regelverket for fritidsfiske.

Forekomsten av den svartlistede arten stillehavsøsters vokser raskt i nasjonalparken.

Retningslinjer

Større næringsmessig uttak av denne arten bør tillates etter søknad. Annen offentlig og privat rydding av strender er tillatt. Eventuell bruk av metoder (f.eks. kjemiske eller mekaniske) som kan føre til skade på naturmiljøet krever tillatelse fra nasjonalparkstyret.

Ferdse i sone B

§ 3 pkt. 5.2. I sone B er det i tiden fra og med 15. april til og med 15. juli forbud mot all ferdsel på land og på sjø nærmere enn 50 meter fra land. Dette omfatter også surfebrett, seilbrett, kiting, paraglider og lignende samt dykkeaktivitet.

Forbudet gjelder ikke for

a) ferdsel på land ved bruk av landfester i forbindelse med yrkesfiske.

Unntaket i pkt. 5.2 a) gjelder ikke-motorisert ferdsel på land i forbindelse med yrkesfiske knyttet til landfester som er lovlig etablert i nasjonalparkens sone B (sjøfuglområder). Ferdse i sone B gjelder kun på land og ikke på sjøen. Unntaket har sitt opphav i de tidligere vernebestemmelsene for sjøfuglreservatene på Lille Rauer og Hoftøya. Fordi de andre sjøfuglområdene i sone B omfatter hele øyer og skjær med omkringliggende sjøarealer, vil unntaket i praksis kun gjelde Lille Rauer og Hoftøya. Der er deler av land- og sjøområdene holdt utenfor reservatene, slik at landfestene kan nås uten å bryte mot ferdselsforbudet.

Retningslinjer

Ved all ferdsel på land i sone B etter denne bestemmelsen skal man vise hensyn til fuglelivet og unngå unødig forstyrrelse. Dette er spesielt viktig i hekketiden for sjøfugl. Ferdselen skal begrenses til det som er nødvendig for utøvelse av yrkesfiske.

Oppfølgende tiltak

- Ulovlig fiske skal bekjempes gjennom effektivt oppsynssamarbeid og informasjon.
- Utrede flere bevaringsområder for marine organismer sammen med Fiskeridirektoratet og fiskernes organisasjoner.
- Utvikle kurstilbud til lokale fiskere og forvaltere om marin økologi og forvaltning av marine ressurser.
- Fjerne innretninger som er i strid med nasjonalparkens formål og som kan skade yngle, oppvekst og oppholdsområder for marine organismer, fugl og pattedyr, eks. tekniske innretninger, ulovlige flytebrygger, moringer, bøyehevner.

Slåttearbeid på Sandø. Foto: Hauan gård

3.4 Bruk og restaurering av kulturlandskap

Status

Både Nøtterøy og Tjøme har store, lett-drevne jordbruksarealer på hovedøyene. I skjærgården er forholdene langt mer varierte, noe som gjenspeiles i **det historiske bosettingsmønsteret**. De største øyene nærmest land, som hadde godt med dyrket jord og ikke skilte seg så mye fra fastlandet, ble først tatt i bruk. For Søndre Årøy og Bjerkøy skjedde dette på slutten av 1500-tallet.

Deretter ble stadig nye deler av innerskjærgården, og etter hvert også mellomskjærgården, tatt i bruk fram til skjærgårdsbefolkningen nådde sitt høydepunkt på slutten av 1800-tallet. Mange av de mindre øyene hadde lite dyrkbar jord, og driften ble ofte kombinert med fiske, losing og sjøfart. I den ytre skjærgården, der det ikke er jord av betydning, er det heller ikke spor etter fast bosetting utenom fyrstasjonene.

Avfolkningen av skjærgården gikk fort. De fleste øyene mistet sin faste bosetting i perioden 1890-1920. Noen ble avfolket tidligere (som Tørfest og Roppestadholmen i 1875) og noen senere (som Lindholmen i 1929 og Gåsøy i 1955). Sandø har sin spesielle historie. Den ble kjøpt til fritidsformål i 1918, men hadde aktiv gårdsdrift fram til 1960-tallet gjennom forpaktere.

Innenfor nasjonalparken er det i dag kun **aktiv gårdsdrift** på Søndre Årøy. Bruket består av ca. 80 dekar dyrka mark, 50 dekar innmarksbeite og nær 600 dekar skog og utmark som for det meste nyttes til skogsbeite. Driftsformen er kjøttfe og sau.

Hvaløy hadde inntil nylig gårdsdrift basert på sau. Øya har ca. 42 dekar dyrka mark, som benyttes til beite.

På mange av øyene i skjærgården foregår det **beiting**. I tillegg til kjøttproduksjonen fungerer beitingen som et meget verdifullt skjøtselstiltak for å opprettholde det åpne kulturlandskapet. I Nøtterøys del av nasjonalparken beites det på Ormøy, Tørfest, Masseløy, Espelund, Langeskjæra, Haneflu, Østre Bolæren, Mellom Bolæren, Hvaløy, Bjerkøy, Gåsøy, Lindholmen og Søndre Årøy. I Tjømes del beites det på Leistein, Burø, Ildverket, Vestre Bustein, Sandø, Store Færder, Kløvningen og i Moutmarka.

Det kan søkes om tilskudd til dyr på beite i skjærgården gjennom Regionalt miljøprogram for landbruket, forutsatt at det fremlegges en skjøtselplan fra søker. Kommunene forvalter tilskuddsordningen som en del av miljøtiltakene i landbruket.

Husdyrholdet og beitingen på øyene er basert på å utnytte de naturlige beiteressursene som finnes i utmarka, og utnytte den dyrka marka som finnes. Bjerkø Gård blir drevet økologisk. Det benyttes normalt heller ikke gjødsel, kalk eller plantevernmidler på de andre øyene. Et unntak kan være i forbindelse med at dyrka mark med eng skal fornyes en sjelden gang på Søndre Årøy. Det vil være et mål at husdyrholdet og beitebruken i nasjonalparken skjer etter miljøvennlige prinsipper

De spesielle naturforholdene i skjærgården legger også begrensninger på **skogsdriften**. På de større øyene i Nøtterøy har det tidligere vært ordinære skogsdrifter, men dette opphørte flere år før området ble vernet. I Tjømes skjærgård har det kun vært avvirking av skog på Burø de senere årene. Alle skogvokste øyer i Nøtterøy/Tjømeskjærgården, med unntak av Bjerkøy, fikk i 1993 status som vernskog etter lov om skogbruk og skogvern av 1965 (§ 32). Denne bestemmelsen ble opphevet da området ble nasjonalpark og ordinær skogsdrift ikke lenger ble tillatt. Skogressursene på øyene er begrensede og skogen kan ivaretas gjennom skjøtselshogst i regi av forvaltningsmyndigheten. Vedhogst til eget bruk i tråd med verneforskriften er dessuten aktuelt.

I 2008 ble alle øyene i skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme utpekt til Vestfolds "Utvalgte kulturlandskap i jordbruket", som del av en nasjonal satsning. Formålet er å ta vare på verdifulle miljøverdier knyttet til jordbruket, herunder biologisk mangfold og kulturmiljøer. Dette innebærer blant annet å sikre videre bosetting og drift på øyene og motvirke gjengroing av kulturlandskapet. Det er satt av egne midler til denne satsingen i hvert fylke.

Forvaltningsmål

- Nasjonalparken skal kunne utnyttes som en ressurs for jordbruket innenfor rammene av verneformål og vernebestemmelser.
- Beiting og andre skjøtselstiltak i landbruket skal være et bidrag til bevaring av verneverdier.

Bevaringsmål

- 100 dekar med gjengrodde hagemarker, naturbeitemarker, slåttenger, tørrenger og strandenger i sone A skal istandsettes i forvaltningsplanens planperiode.
- I den grad gamle hustufter finnes på disse arealene skal de holdes fri for trær og kratt.

Utfordringer

Landbruksdriften er viktig for å opprettholde et åpent kulturlandskap. Dette gjelder både jordbruket på de aktive gårdsbrukene, og ikke minst utmarksbeitet, som foregår over store deler av skjærgården. Fra næringen er det pekt på at landbruksdrift i skjærgården møter flere utfordringer, både når det gjelder det naturgitte driftsgrunnlaget og behovet for transport. I tillegg er det økonomiske resultatet av utmarksbeiting beskjedent. Det er derfor en betydelig utfordring å opprettholde landbruksdriften i området, både som et kulturelement i seg selv og som ledd i landskapspleien.

Beitedyr oppleves av de fleste som et positivt innslag i skjærgården. I noen få tilfeller kan imidlertid beiting komme i konflikt med friluftsliv og rekreasjon. Dette gjelder først og fremst i sikrede friluftsområder hvor det samtidig er begrensede beite- og oppholdsarealer. Her vil noen kunne reagere negativt på beitedyrenes etterlatenskaper, for eksempel på bade- og teltplasser. Noen vil også være redde for dyrene, spesielt for storfe. På enkelte fritidseiendommer har det også forekommet at beitedyr har spist opp hageplanter, noe som har skapt negative reaksjoner. Det er en utfordring å minimere slike konflikter.

Det finnes også eksempler på at øyer har vært overbeitet i forhold til ressursgrunnlaget og verneverdiene. I dag vurderes ikke overbeiting som noe problem. Utfordringen er i stedet å opprettholde den gode tilstanden med beiting tilpasset beitegrunnlaget. Videre er det en utfordring å få en enda mer variert beiting enn i dag, med en kombinasjon av flere dyreslag. Beiteressursene på en rekke øyer ble kartlagt i 2010, og rapporten herfra er et godt hjelpemiddel for dyreholdere og forvaltning.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1. Vern mot inngrep

Området er vernet mot inngrep av enhver art, som vegbygging, riving av bygninger, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, konstruksjoner, anlegg eller innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler, brakker og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, utendørs opplag av båter, gjerding, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, påfylling av sand eller skjellsand på sjøbunnen eller på strender, sprenging og boring, uttak og fjerning av stein og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, tilplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av brygger, bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. og bøyelegging av båter. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Drift av jordbruksarealer

§ 3 pkt. 1.2 c). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for drift og vedlikehold av jordbruksarealer i sone A. Retningslinjer for drift fastsettes i forvaltningsplan jf. § 5.

Retningslinjer

"Jordbruksarealer i sone A" omfatter dyrka mark og innmarksbeiter.

Drift og vedlikehold omfatter alle oppgaver knyttet til å opprettholde dagens driftsform og kvalitetsnivå på jordbruksarealene. Dessuten forebyggende arbeider som utføres for å motvirke forfall. Andre driftsformer enn dagens, og andre tiltak enn vedlikehold, krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten.

På eksisterende dyrka mark er vernet ikke til hinder for vedlikehold av grøfter og andre dreneringstiltak, gjødsling, kalking, bruk av godkjente kjemiske bekjempningsmidler, fjerning av stein, samt fjerning og oppsetting av trådgjerder rundt innmarksbeite.

Steingjerdene er et viktig element i kulturlandskapet, og det er derfor i strid med verneformålet å ødelegge disse. Dersom en ved hogst eller annen aktivitet ødelegger deler av eksisterende steingjerder, skal disse settes opp igjen.

Nydyrking er ikke tillatt. Med nydyrking menes fulldyrking og overflatedyrking av jord. Gjenoppdyrking av jordbruksareal regnes som nydyrking. Hvis slike områder ønskes gjenoppdyrket, kreves tillatelse fra forvaltningsmyndigheten.

Vedlikehold av gjerding for husdyr

§ 3 pkt. 1.2 d). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for vedlikehold av nødvendig gjerding for husdyr etter retningslinjer i forvaltningsplan etter § 5.

Retningslinjer

Vedlikehold omfatter alle tiltak knyttet til å opprettholde eksisterende tekniske utførelse og kvalitetsnivå på gjerdene. Dessuten forebyggende arbeider som utføres for å motvirke forfall. Andre tiltak enn vedlikehold krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten.

Oppsetting og ombygging av gjerder

§ 3 pkt. 1.3 j). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til ombygging og oppsetting av gjerder.

Retningslinjer

Ombygging og oppsetting av gjerder skal følge reglene i gjerdeloven og annet relevant lovverk (plan- og bygningsloven, friluftsløven og dyrevernloven).

Gjerder må ikke være farlige for folk eller husdyr. I tillegg må de ikke være til unødvendig eller urimelig ulempe eller sjenanse for naboeiendom.

Det skal i nødvendig utstrekning settes opp grunder eller gjerdekliv ved stier, langs sjøen og ved andre mye benyttede ferdselsårer, slik at allmennhetens friluftsliv ikke blir unødig hindret.

Ved behandling av søknad om oppsetting av gjerde vil formålet med gjerdet bli vektlagt.

Pyntegjerder rundt eiendommer/fritidsboliger vil normalt ikke bli tillatt, mens gjerder som dekker et behov lettere vil kunne få tillatelse.

Oppføring av nye bygninger som er nødvendig for jordbruk

§ 3 pkt. 1.3 g). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppføring av nye bygninger som er nødvendig for jordbruk i sone A, og som ikke er i strid med verneformålet.

Retningslinjer

”Jordbruk” omfatter drift av dyrka mark og innmarksbeiter. Tillatelser kan gis når det kan dokumenteres nødvendige behov for nye bygninger i jordbruksdriften. Bygningen skal ha en direkte funksjon for aktiviteter som normalt regnes som en del av jordbruksdrift. Det er også et krav at nye bygninger etter en konkret vurdering ikke er i strid med verneformålet.

Hensynet til landskap, naturmiljø og kulturmiljø skal være spesielt tungtveiende ved tillatelser til nye bygninger etter denne bestemmelsen. Materialbruk og bygningsmessige arbeider skal være av en slik karakter at bebyggelsen får gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Endret fargebruk som medfører at bygninger unødig stikker seg frem, bør unngås. Stedlig vegetasjon skal i størst mulig grad bevares.

Beiting

§ 3 pkt. 2.4. Beiting i er tillatt. Miljødirektoratet kan av hensyn til verneformålet ved forskrift regulere beitetrykket i hele eller deler av nasjonalparkområdet.

Retningslinjer

Beiting bør i størst mulig grad tilpasses beitegrunnet. Det henvises her til rapporten fra prosjektet ”Kartlegging av beiteressurser i skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme”.

På de sikrede friluftsområdene skal beiting tilpasses friluftslivet, slik at konflikter unngås. Dette kan blant annet skje gjennom gjerding og tidsavgrenset beiting.

All beiting forutsetter at det foreligger en beiteavtale mellom dyreholder og grunneier. All beiting skal underbygge formålet med nasjonalparken, herunder bevaring av artsmangfold og rødlistearter. Beiteavtaler skal være godkjent av forvaltningsmyndigheten.

Bruk av gjødsel, kalk og plantevernmidler i jordbruket

§ 3, pkt. 7.1 forbyr all bruk av kjemiske midler som kan påvirke miljøet. Forurensning og forsøpling er forbudt. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt.

§ 3 pkt. 7.3. Bestemmelsen i pkt. 7.1 er ikke til hinder for bruk av gjødsel, kalk og plantevernmidler som ledd i jordbruksdrift i sone A i henhold til forvaltningsplan, jf. § 5.

Bestemmelsen i pkt. 7.1 forbyr all bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet.

Retningslinjer

Jordbruksdrift i sone A" omfatter drift av dyrka mark og innmarksbeiter. Bruk av gjødsel, kalk og plantevernmidler skal begrenses til det som er nødvendig.

Rutiner ved igangsetting av skjøtselstiltak

Retningslinjer

Skjøtselstiltak skal normalt ikke skje med mindre de er i samsvar med forvaltningsplanen. Før igangsetting av skjøtselstiltak, skal den praktiske gjennomføringen og ansvar være avklart med forvaltningsmyndigheten, som også tar stilling til behovet for særskilt befarings. Hogst skal normalt ikke skje uten forutgående blinking. Blinking gjøres av forvaltningsmyndigheten eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer.

Oppfølgende tiltak

- Tilby kurs til grunneiere, frivillige og andre interesserte om kulturlandskapets driftshistorie og skjøtsel av historiske kulturlandskap («kulturlandskapsskolen»). Lage en utstilling om historiske kulturlandskap i nasjonalparken på Østre Bolæren.
- Formidle informasjon til beiteaktører om beitegrunnlaget og ønskelige beiteprogrammer på de ulike øyene/delområdene.
- Tilby gårdbrukerne i skjærgården å delta i ulike skjøtselstiltak for å skape et bredere næringsgrunnlag.
- Tilby frivilligheten i å delta i skjøtselsarbeid på de ulike øyene. Dette må skje i samråd med grunneierne.
- Bistå med frakt av beitedyr gjennom Skjærgårdstjenesten.
- Overvåke utviklingen av verdifulle natur- og kulturkvaliteter i områder som beites og slås, jf. kapittel 4.

Sjøfugljakt. Foto: Per Espen Fjeld

3.5 Annet uttak av naturressurser

Status

I dette kapittelet behandles uttak av naturressurser som er regulert i verneforskriften, og som kan gjelde flere brukergrupper. Bruk av naturressurser som er særlig knyttet til spesielle brukerinteresser, er behandlet i øvrige delkapitler.

Ordinær skogsdrift og hogst av ved for salg er ikke tillatt i nasjonalparken. **Hogst av ved til eget bruk** er derimot aktuelt. Det forekommer også mer tilfeldig **fjerning av trær og busker** rundt bebyggelsen for å gi utsikt, opparbeide innmarksarealer eller bare holde det ryddig. Verneforskriften har bestemmelser om plantelivet som gir rammer for denne aktiviteten.

I eldre tider var det tradisjon i skjærgården for å hente **tang, skjell og skjellsand** til eget bruk. Tang og skjellsand ble benyttet til jordforbedringsmiddel og fôrtilskudd til husdyr. Spesielt skjellsand er et viktig grunnlag for kalkrike enger, som er en lite utbredt naturtype i nasjonalparken, og som ofte har kravfulle arter med små populasjoner. Strender og berg med skjellbanker er også viktige hekkeområder for fugl. Tangvoller er en verdifull naturtype med spesiell flora og fauna (insekter og edderkopper), og også viktige beiteområder for fugl. Det er ikke registrert betydelige uttak av slike ressurser i dag.

Det er heller ikke registrert noen store interesser knyttet til **løsmasser og steinmaterialer** i området i dag. For mange år siden var det flere mindre steinbrudd i drift og det finnes fortsatt spor etter disse, blant annet på Mellom Bolæren og Hvaløy. Slottet i Oslo er bygget på grunnmur av tønnsbergitt fra Bolærene og øyene rundt.

Flere steder i nasjonalparken finnes det fine utforminger av rullesteinsstrender. Rullestein fra strender og steinrøyser er i noen grad blitt hentet i området og brukt som fundamenter og dekorasjon ved ulike byggetiltak (plattinger, piper, peiser etc). Dette har blant annet skjedd i Moutmarka, i strid med tidligere verneforskrift for dette området.

I forbindelse med friluftsliv og rekreasjon plukkes det **bær og sopp**. Det foregår også noe plukking av **blomster og andre planter**.

Det foregår en betydelig **jakt** på sjøfugl i nasjonalparken, og interessen har vært sterkt økende de senere årene i takt med at bestandene av ærfugl og storskarv har økt. Disse to artene utgjør hoveddelen av jaktutbyttet. I tillegg jaktes det på grågås, mens andre jaktbare arter av dykkender og fiskeender kun utgjør en marginal del av utbyttet.

Mange av øyene i nasjonalparken er med i ordningen "Jakt i skjærgården", som er et samarbeid mellom myndighetene og store grunneiere i området. På øyene som inngår i ordningen er det ikke nødvendig med grunneiers tillatelse for å drive jakt på sjøfugl og mink. Nesten all sjøfugljakt skjer fra land ved at jegerne sitter skjult på holmer, skjær og odder med lokkefugl på vannet utenfor. Mink jaktes primært i de to områdene ved Fulehuk og Store Færder som forvaltningsmyndigheten ønsker å holde minkfrie.

På noen av de store øyene jaktes det rådyr.

Det er en bestand av sel (steinkobbe) i nasjonalparken. I 2015 ble det gitt tillatelse fra Fiskeridirektoratet til kvotejakt i tidsrommet 2.1. - 30.4 og 1.8. – 30.9.

Forvaltningsmål

- Uttak av naturressurser i nasjonalparken skal ikke være i strid med verneformål og vernebestemmelser.

Utfordringer

Hovedutfordringen når det gjelder fjerning av trær og busker for å skaffe utsikt etc. er å forvalte vernebestemmelsene slik at verneverdiene opprettholdes, samtidig som kravet til saksbehandling blir overkommelig, både for grunneiere/brukere og forvaltning. Dette innebærer blant annet at det må etableres en hensiktsmessig standard for når fjerning av trær og busker er søknadspliktig.

Tilfeldig uttak av løsmasser, rullestein etc. vil i de fleste tilfeller fortone seg som bagatellmessige. Siden nasjonalparken ligger sentralt og har svært mange brukere, vil imidlertid slike inngrep over tid kunne representere en betydelig forringelse av verneverdier. Informasjon vil være et viktig tiltak for å motvirke dette.

En spesiell utfordring er knyttet til behovet for restaureringsstein til Slottet og andre nasjonalt viktige bygg som har stein fra området (f. eks middelalderkirker). Det finnes ingen oversikt over hvor det har vært uttak av stein - den ble ikke bare tatt fra steder hvor det nå er åpenbare steinbrudd. Dette må derfor kartlegges og det må vurderes hvor restaureringsstein eventuelt kan tas ut i framtida til nasjonalt viktige bygg.

Plukking av bær og sopp anses ikke som noen stor utfordring. Derimot kan plukking av blomster og andre planter utgjøre en fare for verneverdiene hvis man plukker sjeldne arter.

Hovedutfordringen når det gjelder sjøfugljakt er å holde jaktinteressen ved like, slik at jakttrykket på de vanlige, tallrike artene holdes oppe. Dermed vil bestandene kunne holdes på et bærekraftig nivå. Dette er spesielt viktig for arter som har økt sterkt i antall de senere årene, f. eks skarv. En annen utfordring er å unngå at det skytes vilt som ikke er jaktbare, spesielt arter av andefugl som lett kan forveksles med de jaktbare artene. Informasjon er et viktig virkemiddel her.

I et så sterkt beferdet område kan det by på utfordringer å jakte sel i august, dels også september.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1. Vern mot inngrep

Området er vernet mot inngrep av enhver art, som vegbygging, riving av bygninger, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, konstruksjoner, anlegg eller innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler, brakker og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, utendørs opplag av båter, gjerding, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, påfylling av sand eller skjellsand på sjøbunnen eller på strender, sprenging og boring, uttak og fjerning av stein og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, tilplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av brygger, bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. og bøyelegging av båter. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Inngrep og tiltak som er nevnt under § 3 pkt. 1.1 er forbudt hvis de ikke omfattes av unntaksbestemmelsene i § 3 pkt. 1.2. Det kan også gis tillatelse til spesifiserte tiltak etter § 3 pkt. 1.3. Øvrige tiltak som rammes av denne bestemmelsen krever søknad om dispensasjon etter § 4.

Vern av plantelivet

§ 3 pkt. 2.1. Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare, er vernet mot skade og ødeleggelse. Planting og såing er ikke tillatt. Nye plantearter må ikke innføres i nasjonalparkområdet.

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare, er vernet mot skade og ødeleggelse. Bestemmelsen innebærer at all plukking, bryting, ødeleggelse og fjerning av planter eller plantedeler er forbudt, uavhengig av art, sjeldenhet eller andre forhold. Bestemmelsen gjelder også ilanddrevet tang og tare. Bakgrunnen er at tarevoller er en verdifull naturtype som gir opphav til et spesielt plante- og insektliv.

Det er gitt flere unntak fra de generelle vernebestemmelsene, se § 2.2 a-f nedenfor. I tillegg til merknadene til de enkelte unntaksbestemmelsene, vises det til den generelle aktsomhetsplikten i naturmangfoldloven § 6, som bestemmer at enhver skal opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet. Dette vil være spesielt viktig i forhold til prioriterte naturtyper og rødlistearter, jf. vedlegg 8 og 9.

Plukking av bær og matsopp

§ 3 pkt. 2.2 a). Bestemmelsen i § 3 pkt. 2.1 er ikke til hinder for plukking av bær og matsopp.

Retningslinjer

Med "matsopp" menes arter som er tradisjonelle og anerkjente som matsopp, og som ikke står på rødlisten over truede eller sjeldne arter.

Bestemmelsen innebærer at plukking av bær og matsopp etter verneforskriften er tillatt i hele nasjonalparken.

Det vises for øvrig til friluftslovens bestemmelser om allmenn ferdsel, som innebærer begrensninger i allmennhetens ferdselsrett på innmark, og dermed også deres mulighet til å sanke bær og matsopp på innmarksarealer. Det er også ferdselsrestriksjoner i sone B i deler av året, jf. § 3 pkt. 5.2.

Plukking av vanlige planter til eget bruk

§ 3 pkt. 2.2 b). Bestemmelsen i § 3 pkt. 2.1 er ikke til hinder for plukking av vanlige planter til eget bruk unntatt i en sone på Østre Bolæren, jf. forvaltningsplan § 5.

Retningslinjer

Med "vanlige planter" menes arter som ikke står på rødlisten over truede eller nær truede arter. "Eget bruk" innebærer at det ikke kan plukkes planter for salg eller annen næringsvirksomhet, eller for distribusjon til andre i noe omfang. Sonen på Østre Bolæren er vist på eget kart bakerst i planen.

Skånsom bruk av nedfalt trevirke til bålbrekking

§ 3 pkt. 2.2 c). Bestemmelsen i § 3 pkt. 2.1 er ikke til hinder for skånsom bruk av nedfalt trevirke til bålbrekking unntatt i en sone på Vestre Bolæren, jf. forvaltningsplan § 5.

Retningslinjer

Avgrensningen til "nedfalt trevirke" innebærer at det ikke er tillatt å bryte kvister av stående trær (verken levende eller døde) til bål. "Skånsom bruk" innebærer at man skal ta hensyn til mengden av tilgjengelig nedfalt trevirke på stedet når man plukker ved til bål. Døde trær, også nedfalne, er viktige leveområder for insekter, og man skal derfor unngå å rydde et område fullstendig for nedfalne døde trær. Bålbrekkingen skal dessuten skje etter øvrige regler i verneforskriften og annet lovverk, for å sikre at den skjer på en skånsom og sikker måte. Sonen på Vestre Bolæren er vist på eget kart bakerst i planen.

Skånsom vegetasjonsrydding og beplantning rundt fritidsboliger

§ 3 pkt. 2.2 d). Bestemmelsen i § 3 pkt. 2.1 er ikke til hinder for skånsom vegetasjonsrydding og beplantning rundt fritidsboliger, jf. forvaltningsplan § 5.

Retningslinjer

Begrepet "rundt fritidsboliger" omfatter selve bygningene og tomten som hører til. Med "tomten" menes her den nærmeste, private sonen rundt huset, jf. tomtebegrepet i frilufsloven. Området hvor skånsom vegetasjonsrydding kan foregå vil dermed normalt være i størrelsesorden 0,5 – 1,5 dekar inkl. arealet som opptas av selve bygningene.

Vegetasjonsrydding

Rydding av vegetasjon etter denne bestemmelsen omfatter mindre inngrep som rydding av busker, kratt, mindre trær etc.

Det stilles ikke generelt krav om skjøtselsplan for denne type rydding. Ryddingen skal likevel skje på en skånsom måte som ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Dette innebærer blant annet:

- Spesielt verdifulle trær (store, karakteristiske, uvanlige, hule mm.) skal ikke felles.
- Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, med unntak for nyere vindfall eller der trærne er til fare for brukere av området.
- Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon.
- Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.
- Rødlistede plantearter skal ikke ryddes.

Beplantning

Beplantningen skal skje på en skånsom måte. Det innebærer blant annet:

- Det er ikke åpning for å benytte ikke-stedegne arter med spredningspotensial til andre deler av nasjonalparken.
- Plantearter med status svært høy risiko, høy risiko og potensiell høy risiko i til enhver tid nyeste utgave av norsk svarteliste kan uansett ikke benyttes til beplantning. Dette er planter med spesiell risiko for spredning med uheldige økologiske virkninger.
- Beplantning skal ikke redusere verdifullt naturmangfold, som rødlistearter og prioriterte naturtyper.
- Beplantning skal ikke være i strid med annet lovverk. Det vises her spesielt til plan- og bygningsloven og planer gitt i medhold av denne.

Annen rydding av vegetasjon

§ 3 pkt. 2.3 b). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til rydding av vegetasjon utover det som er tillatt etter § 3 pkt. 2.2 d, jf. forvaltningsplan § 5.

Retningslinjer

Rydding av vegetasjon etter denne bestemmelsen omfatter mindre inngrep som rydding av busker, kratt, mindre trær etc., primært med det formål å hindre alminnelig gjengroing av gammel innmark. Utsikt regnes ikke som tilstrekkelig grunn for rydding.

Det stilles ikke generelt krav om skjøtselsplan for denne type rydding. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at ryddingen skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Følgende generelle retningslinjer skal legges til grunn ved behandling av søknader. Disse kan ved behov tilpasses det enkelte tilfelle:

Rødlistede plantearter eller utvalgte naturtyper etter nml. § 52 skal ikke ryddes. Spesielt verdifulle trær (store, karakteristiske, uvanlige, hule mm.) skal ikke felles. Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, med unntak for nyere vindfall eller der trærne er til fare for brukere av området. Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon. Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.

I søknaden skal det i tillegg til en beskrivelse av tiltaket også redegjøres for formålet med ryddingen.

Rydding av ilanddrevet tang og tare på mye brukte badestrender

§ 3 pkt. 2.2 f). Bestemmelsen i § 3 pkt. 2.1 er ikke til hinder for rydding av ilanddrevet tang og tare på mye brukte badestrender, unntatt på permanente tangvoller, jf. forvaltningsplan § 5.

Retningslinjer

"Mye brukte badestrender" er badestrender som er allment tilgjengelige og som brukes av mange mennesker. «Mye brukte badestrender» er vist i vedlegg 5. Rydding av tang kan skje under forutsetning av at dette ikke er i konflikt med forekomster av rødlistearter.

Rydding av tang på andre strender må behandles etter naturmangfoldloven § 48. Dette kan eksempelvis gjelde små, skjermede badestrender som brukes av hytteeiere og andre. Tillatelse til slik rydding kan bare gis dersom dette ikke strider mot verneformålet og ikke påvirker verneverdiene nevneverdig. Dersom disse vilkårene er oppfylt vil det i vurderingen om tillatelse skal gis bli lagt vekt på hvorvidt det omfatter permanente tangvoller eller er påvist forekomst av rødlistearter.

"Permanente tangvoller" omfatter opphopninger av tang og tare som naturlig blir liggende over flere år og gir opphav til et karakteristisk planteliv med stort innslag av nitrogenelskende og salttålende plantearter.

Enkelte permanente tangvoller er registrerte i Naturbasen, men ikke alle. Hvis man er i tvil om en tangvoll skal regnes som permanent, skal forvaltningsmyndigheten kontaktes for å avklare spørsmålet.

Vanlige plantearter i nyetablerte tangvoller er kvasssdå, strandmelde og tangmelde. Blir tangvollene liggende vil etter hvert andre arter etablere seg, som hestehavre, kveke,

strandreverumpe, strandvendelrot, strandvortemelk, vrangdå og åkerdylle. Råtnende tang og tare er videre grobunn for store mengder insekter, som i sin tur er næring for mange fugler.

Rydding av vegetasjon på mye brukte friluftsområder

§ 3 pkt. 2.3 a). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til rydding av vegetasjon som er til hinder eller vesentlig ulempe for mye brukte friluftsområder, jf. forvaltningsplan § 5.

Retningslinjer

Rydding av vegetasjon etter denne bestemmelsen omfatter mindre inngrep som rydding av busker, kratt, mindre trær etc.

"Mye brukte friluftsområder" omfatter områder som brukes av mange mennesker og som er offentlig sikret til friluftformål eller hvor allmenn ferdsel ellers er tillatt.

Det kan søkes om tillatelse til vegetasjonsrydding på f. eks oppholdsarealer, aktivitetsområder og alminnelig brukte stier og veier.

Det stilles ikke generelt krav om skjøtelsesplan for denne type rydding. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at ryddingen skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Følgende generelle retningslinjer skal legges til grunn ved behandling av søknader. Disse kan ved behov tilpasses det enkelte tilfelle:

Spesielt verdifulle trær (store, karakteristiske, uvanlige, hule mm.) skal ikke felles. Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, med unntak for nyere vindfall eller der trærne er til fare for brukere av området. Hogstfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon. Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.

I søknaden skal det i tillegg til en beskrivelse av tiltaket også dokumenteres at vegetasjonen er til hinder eller vesentlig ulempe for friluftslivet (behovet for rydding).

Motorisert ferdsel i forbindelse med slik rydding krever særskilt dispensasjon etter § 4, dersom den ikke er hjemlet i § 3 pkt. 6.3.

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, kan for øvrig iverksette tiltak for å fremme formålet med vernet, jf. verneforskriftens § 6. Dette omfatter også rydding og annen skjøtsel av vegetasjon for å fremme allmennhetens muligheter for naturopplevelse gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv.

Hogst av ved til eget bruk i sone A

§ 3 pkt. 2.2 e). Bestemmelsen i § 3 pkt. 2.1 er ikke til hinder for hogst av ved til eget bruk til fritidsboliger og gårdsbruk på Nordre og Søndre Årøy i sone A etter retningslinjer i forvaltningsplan jf. § 5.

Bestemmelsen omfatter vanlig privat forbruk av ved til oppvarming i fritidsboliger som man eier eller disponerer i nasjonalparken, samt til gårdstunene på Søndre og Nordre Årøy. Uttak av ved til bruk i fritidsboliger utenfor nasjonalparken omfattes ikke. Hogsten er begrenset til sone A.

Felling av trær kan også gjøres i medhold av tillatelse etter § 3 pkt. 2.2 d) som gir anledning til skånsom vegetasjonsrydding mv. rundt fritidsboliger i henhold til forvaltningsplanen. Denne vegetasjonen vil også kunne nyttes til ved.

Forvaltningsmyndigheten kan i medhold av § 3 pkt. 6.4 d) gi tillatelse til bruk av motorkjøretøy i forbindelse med vedhogst, se kap. 3.6.

Skjøtsel som forvaltningsmyndigheten ønsker å sette i gang for å ivareta områdets naturkvaliteter og fremme formålet med vernet omtales i kap. 4. Skjøtselen skjer i tråd med bestemmelsene i § 6 og naturmangfoldloven § 47, og kan i noen tilfeller innebære hogst av virke som kan benyttes til ved.

Retningslinjer

Vedhogsten skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Følgende generelle retningslinjer skal legges til grunn for hogst av ved etter denne bestemmelsen:

- Rødlisterarter eller utvalgte naturtyper etter nml. § 52 skal ikke hogges.
- Hogsten skal skje som plukkhogst.
- Spesielt verdifulle trær skal ikke felles (bl.a. store, karakteristiske, uvanlige, hule eller egnet for hulerugende fugler).
- Urskogslommer og skog i bekkedrag og på koller skal bevares.
- Edelløvskog og arealer med fuktskog skal ikke hogges bortsett fra i skjøtselsøyemed.
- Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, med unntak for nyere vindfall eller der trærne er til fare for brukere av området.
- Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon.
- Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.

Hogst av ved til eget bruk utenom sone A

§ 3 pkt. 2.3 c). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til hogst av ved til eget bruk til fritidsboliger unntatt i sone B og C, jf. forvaltningsplan § 5.

Bestemmelsen omfatter vanlig privat forbruk av ved til oppvarming i fritidsboliger som man eier eller disponerer i nasjonalparken. Uttak av ved til bruk i fritidsboliger utenfor nasjonalparken omfattes ikke.

Felling av trær kan også gjøres i medhold av § 3 pkt. 2.2 d) som gir anledning til skånsom vegetasjonsrydding mv. rundt fritidsboliger i henhold til forvaltningsplanen, se kap. 3.3. Denne vegetasjonen vil også kunne benyttes til ved.

Forvaltningsmyndigheten kan i medhold av § 3 pkt. 6.4 d) gi tillatelse til bruk av motorkjøretøy i forbindelse med vedhogst, se kap. 3.6.

Skjøtsel som forvaltningsmyndigheten ønsker å sette i gang for å ivareta områdets naturkvaliteter og fremme formålet med vernet omtales i kap. 4. Skjøtselen skjer i tråd med bestemmelsene i § 6 og naturmangfoldloven § 47, og kan i noen tilfeller innebære hogst av virke som kan benyttes til ved.

Retningslinjer

Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at vedhogsten skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Følgende generelle retningslinjer skal legges til grunn ved behandling av søknader. Disse kan ved behov tilpasses det enkelte tilfelle:

- Rødlistearter eller utvalgte naturtyper etter nml. § 52 skal ikke hogges.
- I prioriterte naturtyper etter DN-håndbok 13, og der skog er en del av naturtypen, kan det kun gis tillatelse til hogst av treslag/arter som ikke karakteriserer den aktuelle naturtypen.
- Hogsten skal skje som plukkhogst.
- Spesielt verdifulle trær skal ikke felles (bl.a store, karakteristiske, uvanlige, hule eller egnet for hulerugende fugler).
- Urskogslommer og skog i bekkedrag og på koller skal bevares
- Edelløvskog og arealer med fuktskog skal ikke hogges bortsett fra i skjøtselsøyemed.
- Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, med unntak for nyere vindfall eller der trærne er til fare for brukere av området.
- Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon.
- Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.

Når det gis tillatelse til hogst, skal det settes vilkår som sikrer at hogsten skjer på en mest mulig skånsom måte.

Forvaltningsmyndigheten skal vurdere behovet for befarings ved første gangs vedhogst i et område.

Det kan gis tillatelse til vedhogst for inntil tre år.

Vern av dyrelivet

§ 3 pkt. 3.1. Dyrelivet, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser, er vernet mot skade og unødig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i vann er forbudt.

Jakt og fangst

§ 3 pkt. 3.2. Bestemmelsene i § 3 pkt. 3.1 er ikke til hinder for jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldende lovverk. Det samme gjelder sanking av skjell til eget bruk.

Jakt, fangst og eventuell skadefelling av viltartene reguleres av bestemmelsene i naturmangfoldloven og villloven med tilhørende forskrifter. Jakt og fangst av sjøpattedyr reguleres av havressursloven.

Adgangen til jakt er en del av grunneierretten på landområdene. Mot hav og fjord går grunneiers jaktrett så langt som landet ligger tørt. Utenfor denne grensen, og på grunner og skjær som er overskylt ved alminnelig høyvann, er jakt og fangst tillatt for norske statsborgere og alle som det siste året har vært og fortsatt er bosatt i Norge.

Oppfølgende tiltak

- Formidle informasjon om vernebestemmelser og retningslinjer til grunneiere og andre som ønsker å ta ut naturressurser.
- Kartlegge hvor det har vært tatt ut stein til Slottet og andre nasjonalt verneverdige bygninger. Vurdere hvor restaureringsstein til disse anleggene eventuelt kan tas ut.
- Jakt på sel bør så langt det er mulig søkes gjennomført i vintersesong og tidlig vår.
- Mindre badestrender i skjermede områder bør kartlegges i samarbeid med hytteierne.
- Overvåking av jakttrykk og bestandsutvikling på ærfugl bør prioriteres.
- Graving og uttak av rullestein er registrert flere steder i nasjonalparken. Skader i verneverdige rullesteinforekomster bør restaureres. Det bør følges opp gjennom oppsyn og informasjon til brukerne.
- Eventuelle konflikter mellom rydding av tang og forekomst av rødlistearter på mye brukte badestrender, bør kartlegges.

Mange overnatter i telt i skjærgården om sommeren. Foto: Erling Marcussen

3.6 Friluftsliv og ferdsel

Vi gjør oppmerksom på at kap. 3.6 og kap. 5 om «Besøksstrategi» griper inn i hverandre. Overordnede føringer for tilrettelegging av infrastruktur og kanalisering av ferdsel er gitt i kapittel 5, besøksstrategi.

Status

Færder nasjonalpark er et svært attraktivt område for friluftsliv og ferdsel. Både lokalbefolkning, hyttefolk og tilreisende vet å sette pris på de gode mulighetene for naturopplevelse, soling, bading, båtliv, telting, fiske og andre friluftaktiviteter en finner her.

Allmenn ferdselsrett etter friluftsløven utgjør selve fundamentet for friluftslivet i nasjonalparken. Allemannsretten gjelder uavhengig av eiendomsforhold. En rekke øyer og områder er dessuten spesielt sikret for friluftsliv gjennom oppkjøp og avtaler. Av de ca. 15 km² i nasjonalparken som er landareal, eies ca. 1,2 km² av staten og 6,4 km² av andre offentlige organer. Størstedelen av de offentlig eide arealene er enten særskilt sikret som allmenne friluftsområder eller fungerer i praksis som dette. I tillegg er enkelte private øyer sikret for friluftsliv gjennom avtaler med grunneier. Særskilt sikrede friluftsområder i nasjonalparken er vist på temakart.

Ulike former for **båtliv** er den klart mest omfattende friluftaktiviteten i nasjonalparken. Øyer og holmer brukes hvert år av tusenvis av båtfolk. Bruksmønsteret er etablert gjennom mange generasjoners aktivitet. Sommerferien er naturligvis hovedsesongen, og på fine dager kan

det være båter og folk selv på det minste skjær. Om vinteren er situasjonen en helt annen. Da er det nesten bare folk som fisker, jakter eller padler som er ute.

Selv om hovedtrekkene i båtbruken er etablert, foregår det også enkelte endringer. Basert på Skjærgårdstjenestens observasjoner, ser både antall båter og størrelsen på båtene ut til å være økende. Samtidig ser det ut til at også enkle ferdselsformer som padling øker. Det observeres flere båter i skjærgården om våren og høsten enn tidligere. Spesielt er forsommerhelgene populære. Inntrykket er også at brukerne har blitt mer selektive i forhold til været. Når været er dårlig, er skjærgården nesten tom, og så strømmer båtene til når det blir fint igjen. Stadig flere ønsker dessuten tilgang til gode gjestehavner med sikker fortøyning og gode fasiliteter.

Små, hurtiggående passasjerbåter (RIBer) som brukes i kommersiell virksomhet er et nytt innslag i skjærgården. Totalt antas det at omkring 10 slike båter har nasjonalparken innen rekkevidde. Det er også blitt populært med større charterbåter om sommeren. Disse gjør rundturer i skjærgården, eventuelt med ilandstigning på øyer med tilstrekkelig bryggekapasitet. Slike aktiviteter er nærmere omtalt under kapittelet om reiselivsnæring.

Telting er en aktivitet med lang tradisjon i skjærgården. Omfanget av telting varierer fra år til år. Det er de siste årene observert at teltingsmønsteret er i endring. Spesielt ser det ut til at langtidstelting er i tilbakegang, til fordel for kortere turer med færre overnattinger. I sikrede friluftsområder ble det for flere år siden innført en ordning med 14 dagers liggetid. På Skjellerøy er det i tillegg etablert en spesiell ordning med inntil 6 ukers liggetid på et avgrenset område, etter ønske fra brukerne. I andre områder reguleres telting av friluftslovens bestemmelser. Denne ordningen har stort sett vist seg å fungere godt, både i forholdt til slitasje og andre brukere.

De landfaste områdene som inngår i nasjonalparken er også svært mye brukt. Verdens Ende og Moutmarka-området har en helt spesiell attraksjonskraft, og tilbyr nærkontakt med skjærgårdsnaturen også for dem som ikke kommer i egen båt. Områdene er dessuten tilgjengelige hele året, og åpner dermed for andre naturopplevelser. For eksempel oppsøker mange Verdens Ende for å oppleve skjærgården i høststorm eller vinterlys.

Tilrettelegging for friluftsliv er gjennomført på en rekke øyer og i Moutmarka. De vanligste tiltakene i skjærgården er toaletter, søppelstativer, brygger, fortøyningsbolter, bålplasser og informasjonsskilt. Den mest omfattende tilretteleggingen finnes på steder som naturlig har gode havneforhold, og dermed også mest bruk. Kystled er et nytt tilbud, der eksisterende bygninger tas i bruk til enkel overnatting. Kystledhytter finnes på Mellom Bolæren, Østre Bolæren, Fulehuk fyr og Ildverket. Friluftsområdene driftes av Skjærgårdstjenesten, Færder enhet, jf. kap. 4.4.

Det er foreløpig få merkede stier i nasjonalparken. På Vestre, Mellom og Østre Bolæren er det merket kyststier, med samme standard og merking som kyststien ellers på Nøtterøy. Det finnes også privat merking av enkel standard på enkelte øyer.

Moutmarka er det mest brukte friluftsområdet i nasjonalparken, med et velutviklet stinett.

Forvaltningsmål

- Forvaltningen av nasjonalparken skal bidra til å fremme gode friluftslivsopplevelser, samtidig som verneverdiene opprettholdes.

Utfordringer

Hovedutfordringen i forvaltningen av friluftslivet i nasjonalparken er å sikre at verneverdier og opplevelseskvaliteter opprettholdes. Enkelte aktiviteter kan føre til slitasje, forsøpling, støy og forstyrrelse, både av dyreliv og andre brukere av skjærgården.

I formålsbestemmelsene pekes det på at området er av nasjonal verdi for båtbasert friluftsliv. Videre skal allmennheten gis anledning til opplevelse av naturen gjennom utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging. Friluftslivet er dermed spesielt fremhevet som en brukerinteresse det skal tas hensyn til ved tolkning av verneforskriften og forvaltning av nasjonalparken.

Mange båter har en størrelse, utstyrsnivå, fartspotensial og bruksområde som få vil forbinde med tradisjonelt og enkelt friluftsliv. En rekke utfartsområder har dessuten teknisk tilrettelegging i form av toaletter, renovasjon, brygger etc. Det kan derfor være en utfordring å ta stilling til hvilke typer båtbasert friluftsliv som skal fremmes i nasjonalparken. En praktisk tilnærming kan være å akseptere hovedtrekkene i båtlivet som gitt, og konsentrere forvaltningsinnsatsen om å unngå miljøpåvirkninger som er i strid med verneforskriften, samt gi brukerne muligheter for gode opplevelser og videreføre det tilretteleggingsnivået som er etablert.

Det kan skilles mellom to typer negative miljøpåvirkninger fra friluftsliv: Fysiske og sosiale. **Fysiske miljøpåvirkninger** setter først og fremst spor i det fysiske miljøet, og oppfattes i varierende grad av dem som bruker friluftsområdene. De mest aktuelle fysiske miljøpåvirkningene fra friluftsliv er slitasje på markdekket, brekkasje på busker og trær, skader etter bålbrenning og grilling, samt forsøpling etter friluftsbruk. Skjærgårdstjenesten har hvert år undersøkt omfanget av disse utfordringene gjennom egne registreringer i friluftsområdene.

Resultatene varierer fra år til år avhengig av værforhold og bruksintensitet. For 2009 ble det registrert noe brekkasje på busker og trær, men det var kun mindre slitasje etter teltning etc. Svimerker etter bål, og spesielt grilling på gress og svaberg, er redusert i forhold til tidligere år, og vurderes ikke som et stort problem. Sjøpøl etter friluftsbruk registreres nesten ikke. En viktig utfordring blir dermed å holde disse miljøpåvirkningene på et fortsatt lavt nivå, samt å overvåke tilstanden videre.

Slitasje og andre skader på vegetasjon, jordsmonn og berggrunn er særlig uheldig der det finnes spesielle verneverdier. Det er en utfordring å øke kunnskapen om slike verneverdier ytterligere, slik at man vet hvilke områder som er mest sårbare. Videre er det en utfordring å etablere et ferdselsmønster som skjermer slike sårbare områder. Viktige virkemidler her er informasjon og kanalisering av ferdselen gjennom tilrettelegging.

Sosiale miljøpåvirkninger er først og fremst et problem fordi de forstyrrer eller ødelegger andre brukeres opplevelser og sikkerhet. I 1999 ble det gjennomført en brukerundersøkelse i området der fastboende, hyttefolk og båtturister ble bedt om å vurdere ulike påvirkninger fra andre brukere i forbindelse med båtlivet. Forhold knyttet til andres båtbruk (bølger, fart, lekekjøring med joller, uvettig båtbruk) ble opplevd som den klart største utfordringen, sammen med for mye folk og båter. Mange opplevde også fysiske påvirkninger, som forsøpling og vegetasjonsslitasje, som problemer.

Båtførere som er født etter 1.1.1980 og som vil føre båt over 8 meter eller med effekt over 25 hk, må fra 2010 ha båtførerbevis. Fra samme år er det dessuten innført strengere fartsgrenser i området (se kapittelet 3.8 om motorferdsel). Disse tiltakene kan på sikt motvirke noen av de opplevde utfordringene knyttet til andres båtbruk.

Kommunene har ikke registrert at privatiserende adferd er et stort problem i nasjonalparken. Tidligere stod enkelte telt i lang tid på gode teltplasser, men reglene for telting blir nå håndhevet mer aktivt av Skjærgårdstjenesten. Telting reguleres av verneforskriften, og er nærmere behandlet under "Vernebestemmelser og retningslinjer". Båter som ligger lenge i spesielt lune og gode havner kan nok forekomme, uten at omfanget er kjent. Fortøyning og overnatting i båt skjer med hjemmel i friluftsløven. Eventuell regulering av denne aktiviteten må derfor skje på grunnlag av denne loven, eventuelt også gjennom egne adferdsregler med hjemmel i loven.

Selv om friluftslivet noen steder fører til slitasje, er det også mange steder en stor utfordring at områder gror igjen. Dette reduserer ferdselsmulighetene, ved at det rent fysisk blir vanskeligere å ta seg fram. Gjengrodde områder kan også bli mindre attraktive for friluftslivet ved at opplevelseskvaliteter blir borte. Et eksempel er åpne blomsterenger som erstattes av tett buskas.

Bestanden av **flått** har fått økt oppmerksomhet i nasjonalparken de senere årene, spesielt i forbindelse med friluftsliv. I følge Folkehelseinstituttet er flåtten regnet som den verste smittesprederen blant blodsugende organismer i Europa. Den viktigste sykdommen som overføres med flått i Norge er borreliose, men den kan også overføre andre alvorlige sykdommer. Det er som regel ikke mulig å fjerne flåtten i naturen. For å redusere forekomsten, kan det hjelpe noe å fjerne høyt gress, busker og kratt. På øyer med store flåttproblemer kan det også hjelpe hvis man fjerner eventuelle hjortedyr, som er verter for de voksne flåttene. Områder som skjøttes med tanke på å fjerne flått, bør overvåkes for å registrere om tiltakene har den ønskede effekt.

Nasjonalparken forventes å gi økt trafikk av fritidsbåter. Selv om mange båtførere er dyktige og båtene får stadig bedre navigasjonshjelpemidler, kan det være en utfordring å navigere sikkert mellom de mange umerkede grunner og skjær i området. Det har i nasjonalparkprosessen kommet innspill om merking av flere grunner og skjær for å minske risikoen for ulykker. Kystverket vurderer fortløpende merking for fritidsbåttrafikken, men har for tiden ikke konkrete merkeprosjekter i nasjonalparkområdet. Det finnes også argumenter mot utstrakt merking. Behovet for merking bør imidlertid utredes.

Organisert ferdsel er foreløpig på et moderat nivå, og oppfattes derfor ikke som en stor utfordring i forhold til verneformålet i dag. Det er imidlertid grunn til å følge utviklingen her, slik at det ikke oppstår nye brukerkonflikter og skader/forstyrrelser i sårbare områder.

På flere øyer er det fra før innført adferdsregler etter friluftsløven. Det er behov for en gjennomgang av disse for å sikre at de er i tråd med viktige hensyn i nasjonalparken. Det er også behov for å vurdere om bestemmelsene kan samordnes bedre og om det er aktuelt med bestemmelser for flere øyer. Et tema her kan være teltingsavstand til sjøen, som ikke er regulert i verneforskriften.

Forvaltningen av de sikrede friluftsområdene i nasjonalparkområdet har siden 2001 skjedd på grunnlag av en felles forvaltningsplan utarbeidet av de to kommunene. Planen omfatter både systematisk overvåking av miljøpåvirkninger i friluftsområdene og etablering av fysiske tilretteleggingstiltak. I forbindelse med statlig sikring av friluftsområder og statlige tilskudd til tilrettelegging av slike områder, stilles det nå krav om egne forvaltningsplaner etter en felles mal utarbeidet av Miljødirektoratet. Malen vil også bli lagt til grunn ved revisjonen av forvaltningsplanen fra 2001. Disse planene er mer detaljerte enn forvaltningsplanen for nasjonalparken, og omfatter til dels andre hensyn (bl.a. tilretteleggingstiltak som ikke primært etableres av hensyn til verneverdiene). Det er viktig at slike forvaltningsplaner for enkeltområder er i tråd med de overordnede føringene som er gitt gjennom nasjonalparkvernet.

Oslofjordens Friluftsråd har foreslått at det etableres et eget samarbeidsforum for friluftsliv knyttet til nasjonalparken. Friluftsliv er en helt sentral brukerinteresse i området og det er viktig å sikre godt samarbeid. Det rådgivende utvalget vil være et sentralt organ for rådgivning og diskusjon av ulike forvaltningsspørsmål, inkludert friluftsliv, og friluftslivsorganisasjoner vil bli representert der. Forvaltningen ser likevel på positivt på at f. eks. Oslofjordens Friluftsråd etablerer og driver et samarbeidsforum for friluftsliv.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1. Vern mot inngrep

Området er vernet mot inngrep av enhver art, som vegbygging, riving av bygninger, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, konstruksjoner, anlegg eller innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler, brakker og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, utendørs opplag av båter, gjerdning, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, påfylling av sand eller skjellsand på sjøbunnen eller på strender, sprenging og boring, uttak og fjerning av stein og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, tilplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av brygger, bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. og bøyelegging av båter. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Inngrep og tiltak som er nevnt under § 3 pkt. 1.1 er forbudt hvis de ikke omfattes av unntaksbestemmelsene i § 3 pkt. 1.2. Det kan også gis tillatelse til spesifiserte tiltak etter § 3 pkt. 1.3. Øvrige tiltak som rammes av denne bestemmelsen krever søknad om dispensasjon etter § 4.

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, har i vernebestemmelsens § 6 hjemmel til å iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- og kulturtilstand som er formålet med vernet. Dette omfatter også tilretteleggingstiltak som etableres med sikte på å ivareta verneformålet.

Retningslinjer

Følgende overordnede retningslinjer gjelder for forvaltning og tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel:

Valgfrihet og verneverdier

Friluftslivsutøveren skal i størst mulig grad kunne velge hvor han/hun vil ferdes innenfor nasjonalparken. Samtidig skal ikke friluftslivsaktiviteten være til skade for verneverdiene. Ved behov skal derfor forvaltningsmyndigheten søke å styre ferdselen bort fra spesielt sårbare områder.

Hensynsfull forvaltning

Forvaltningstiltak skal i størst mulig grad utformes slik at brukeren ikke opplever at ferdselen blir unødig regulert. Nødvendig styring av ferdselen skal fortrinnsvis skje gjennom informasjon eller kanalisering gjennom positive tiltak. Strengere håndheving og reaksjoner skal først og fremst benyttes i forbindelse med bevisste overtredelser av reglene i sårbare områder. Merk likevel ferdselsforbudet i sone B.

Tilrettelegging

All tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel skal være i tråd med DN-håndbok 27 Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv (2006) og Merkehandboka (2014). Nasjonalparken forvaltes i to hovedgrupper av øyer/områder med tanke på tilrettelegging: Tilrettelagte og ikke tilrettelagte. Graden av tilrettelegging vil variere, men som oftest vil de tilrettelagte områdene ha toalett og avfallsstativer. Ved all tilrettelegging skal det vurderes konkret om tiltaket kan og bør ha universell utforming. Der universell utforming ikke oppnås, skal det tilstrebes så god tilgjengelighet som mulig.

Ved planlegging av tiltak skal forvaltningsmyndigheten for nasjonalparken kontaktes på et tidlig tidspunkt.

Vedlikehold av stier, skilt, bruer og løyper

§ 3 pkt. 1.2 b). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for vedlikehold av stier, skilt, bruer og løyper i henhold til forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

Vedlikehold omfatter ikke omlegging og utvidelse, og skal skje på en slik at måte at stier, skilt, bruer og løyper opprettholdes uten å endre karakter. Dette innebærer bruk av materialer, løsninger og teknikker som ikke vesentlig skiller seg fra det som tidligere er benyttet.

Vedlikehold av bygninger og innretninger for allment friluftsliv

§ 3 pkt. 1.2 h). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for vedlikehold av bygninger og innretninger for allment friluftsliv i henhold til forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

Vedlikehold omfatter ikke utvidelse og ombygging, og skal skje på en slik at måte at bygninger og innretninger opprettholdes uten å endre karakter. Dette innebærer bruk av materialer, løsninger og teknikker som ikke vesentlig skiller seg fra det som tidligere er benyttet.

Oppføring av nye bygninger, brygger og innretninger for allment friluftsliv

§ 3 pkt. 1.3 f). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppføring av nye bygninger, brygger og innretninger for allment friluftsliv i henhold til forvaltningsplan, jf. § 5.

Bygninger og innretninger for allment friluftsliv omfatter bl.a. enkle overnattingssteder (kystled), servicebygg, toaletter/søppelboder, gapahuker, brygger, badetrapper og

fortøyningsbolter. Brygger omfatter et bredt spekter, fra enkle ilandstigningsbrygger til større fortøyningsbrygger.

I forvaltningsplanen for Ormø-Færder landskapsvernområde ble behovet for tilretteleggingstiltak for friluftsliv gjennomgått. Bakgrunnen var en unntaksbestemmelse i verneforskriften som tillot etablering av bygninger og anlegg for allment friluftsliv i henhold til forvaltningsplan. De foreslåtte tiltakene omfattet både slike som var nødvendige for å ivareta natur- og kulturverdier, og tiltak rettet mot å øke tilgjengeligheten.

I Færder nasjonalpark er det i stedet en søknadshjemmel for slike tiltak. Søkere kan være kommuner, organisasjoner og privatpersoner som ønsker å tilrettelegge for allment friluftsliv. Disse må også finansiere og gjennomføre tiltakene. Forvaltningens egen tilrettelegging for allment friluftsliv vil være avgrenset til det som er nødvendig for å ivareta verneformålet, med spesiell vekt på sårbare natur- og kulturkvaliteter i vedlegg 7.

Retningslinjer

Bestemmelsen åpner for å søke om tiltak i områder som er offentlig sikret til friluftsmål eller hvor allmenn ferdsel ellers er tillatt.

Nye bygninger, brygger og innretninger representerer endringer i skjærgårdslandskapet. Det er derfor viktig at behovet vurderes nøye før de etableres. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye bygninger, brygger og innretninger for allment friluftsliv skal etableres på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformål. Innenfor denne hovedrammen skal man tilstrebe bygninger, brygger og innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

De fleste toalettene i nasjonalparken er bygget inn i boder der det også er plassert søppelstativer. Modellen er funksjonell, og utforming og fargevalg passer godt i skjærgården. Med god terrengtilpasning er dette en hensiktsmessig løsning som bør videreføres der nye toaletter skal settes opp. Dette vil også bidra til at tilretteleggingen fremstår som gjennomført og helhetlig.

Oppsetting av skilt og merking av stier

§ 3 pkt. 1.3 I). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppsetting av skilt og merking av stier.

Den offentlige skiltingen av nasjonalparken vil skje i regi av forvaltningsmyndigheten. Bestemmelsen gjelder i de tilfellene der andre enn forvaltningsmyndigheten ønsker å sette opp skilt for ulike formål eller merke stier.

Retningslinjer

Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at oppsetting av nye skilt eller merking av stier skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet.

Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe skilt med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Skilting på Store Færder og Færder fyr (fredet kulturminne) må være i samsvar med kulturminneloven og Kystverkets retningslinjer for skilting.

Merking av stier skal i størst mulig grad følge merkevarestrategien for nasjonalparkene.

Generelt om ferdsel

§ 3 pkt. 5.1. All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.

Forbud mot ferdsel

§ 3 pkt. 5.2. I sone B er det i tiden fra og med 15. april til og med 15. juli forbud mot all ferdsel på land og på sjø nærmere enn 50 meter fra land. Dette omfatter også surfebrett, seilbrett, kiting, paraglider og lignende samt dykkeaktivitet.

Forbudet gjelder ikke for:

c) fortøyning av fritidsbåter på Lille Rauer ved hjelp av akterfeste på østsiden av bukta i vest, når værforholdene gjør dette nødvendig

Forbudssonen omfatter den aktuelle holmen/skjæret med tilstøtende sjøareal ihht. vernekartet. Bakgrunnen for unntaket på Lille Rauer er at bukta i vest ikke var med i det tidligere naturreservatet (nå sone B) av hensyn til båtlivet. For å ligge trygt kan det her under visse forhold være behov for å legge fortøyning i land innenfor sone B.

Organisert ferdsel

§ 3 pkt. 5.3. Bestemmelsene i denne forskrift, med unntak av § 3 pkt. 5.2, er ikke til hinder for organisert turvirksomhet så lenge naturmiljøet ikke blir skadelidende.

Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha tillatelse av forvaltningsmyndigheten.

Nærmere retningslinjer gis i forvaltningsplanen, jf. § 5.

Utgangspunktet for regulering av ferdsel etter denne bestemmelsen er den frie ferdselen i utmark og på sjøen etter allemannsretten. Med ferdsel menes her ikke-motorisert ferdsel på land og på sjøen.

Det er lagt til grunn at den opplevelsesverdi naturen i nasjonalparken representerer skal være grunnlag for økt turistmessig bruk og verdiskaping. Det vil innenfor rammene av verneforskriften være mulig å drive med ulike reiselivsrelaterte aktiviteter som guiding og annen organisert turvirksomhet, uavhengig av om virksomheten er kommersiell eller ikke. Det avgjørende i forhold til verneforskriften er virksomhetens virkning på naturmiljøet- og kulturminner.

Restriksjoner på visse typer organisert ferdsel er tatt inn for å sikre en dialog mellom brukere og forvaltning og gi forvaltningsmyndigheten mulighet til å styre uheldig ferdsel slik at det ikke oppstår konflikter i forhold til dyreliv, sårbar natur og kulturminner.

Organisert ferdsel som ikke krever tillatelse etter verneforskriften, kan likevel kreve grunneiers tillatelse, f. eks når den går ut over frilufslovens rammer. Det er i så fall arrangørens ansvar å innhente dette.

Retningslinjer

Ferdselen betraktes som organisert når personer, lag, firmaer e.l. planlegger, koordinerer eller arrangerer aktiviteten, samtidig som ferdselen omfatter grupper av deltagere eller foregår med en viss hyppighet over et tidsrom.

Vernet hindrer ikke organisert turvirksomhet, så lenge naturmiljøet ikke blir skadelidende. Når dette vilkåret er oppfylt, kan slike aktiviteter gjennomføres uten at det søkes om tillatelse.

Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha dispensasjon. Kriteriet "som kan skade naturmiljøet" gjelder både for organisert ferdsel og andre ferdselsformer. Kriteriet angir videre at ferdselen kun trenger å ha potensial til å skade naturmiljøet, ikke at skade nødvendigvis oppstår i alle tilfeller. Eksempler på denne type ferdsel kan være teltleire på en slette med rødlistede plantearter eller permanent bruk av en grunnlendt tørreng til ballbane gjennom sommeren.

De som ønsker å utøve denne type ferdsel, har selv hovedansvaret for å vurdere om ferdselen kan skade naturmiljøet. Hvis man er i tvil, skal forvaltningsmyndigheten kontaktes for en vurdering av om aktiviteten krever tillatelse.

Søknader som gjelder ferdselsformer som kan skade naturmiljøet skal vurderes strengt. Kun i tilfeller der eventuelle skader etter ferdselen vil være beskjedne eller lett lar seg reparere, skal søknader vurderes imøtekommet. Det kan settes vilkår for eventuelle tillatelser.

Unødvendig regulering og kontroll av aktiviteter skal unngås. Faste arrangementer bør derfor kunne få flerårige tillatelser hvis det ikke oppstår konflikter i forhold til naturmiljøet.

Retningslinjer

Ofte vil det være en sammenheng mellom omfanget av den organiserte ferdselen og faren for skade på naturmiljøet. Følgende typer av organisert ferdsel krever alltid tillatelse:

- Grupper og arrangementer med minst 50 deltagere. Skoleklasser på tur omfattes normalt ikke av denne regelen, bortsett fra hvis antallet blir over 90 deltagere (tre skoleklasser).
- Grupper og arrangementer med færre enn 50 deltagere, når aktiviteten planlegges gjennomført minst tre ganger pr. år på samme sted. Alminnelig turaktivitet i mindre grupper i regi av familie og venner krever likevel ikke tillatelse etter denne regelen.
- Teltleire med minst 10 telt.

Telting

§ 3 pkt. 5.4. Oppsetting av telt er forbudt på Ruseodden på Østre Bolæren, på Sandø og Østre Bustein, og i sonene B og C. Forbudet gjelder ikke på Lille Rauer og Hoftøya.

Telting vurderes generelt ikke som en stor trussel mot verneverdiene i området, men kan være det i spesielle tilfeller. Verneforskriften legger derfor opp til at telting i størst mulig grad skal kunne foregå som tidligere, og slik at spesielt sårbare naturområder unntas. Disse områdene er Ruseodden på Østre Bolæren, Sandø, Østre Bustein, de tidligere sjøfuglreservatene og Moutmarka. Disse hadde teltingsforbud også i de gamle verneforskriftene. Ønsker man ytterligere regulering av teltingen, for eksempel av hensyn til andre friluftslivsutøvere, vil det være nødvendig å innføre atferdsregler etter friluftslvsloven.

Ut over dette reguleres telting i nasjonalparken av friluftslvslovens bestemmelser. Hovedregelen er telting i inntil to døgn uten grunneiers tillatelse. I de offentlig sikrede friluftsområdene har kommunene for de fleste områder utvidet denne adgangen til to uker før teltet må flyttes til et annet sted. For øyene Masseløy, Skjellerøy, Ramsholmen (Nøtterøy), Ildverket og Uleholmen (Tjøme) er det innført atferdsregler etter friluftslvsloven. Disse forbyr telting nærmere strandkanten enn 30 meter eller i henhold til særskilt skilting.

Det er viktig med god informasjon om hvilke regler som gjelder for telting i nasjonalparken.

Bålbrenning

§ 3 pkt. 5.5

a). Bålbrenning er kun tillatt i anlegg laget spesielt for dette, eller på løsmasser uten vegetasjon.

b). Brenning av avfall etter hogst og rydding i forbindelse med tiltak etter § 3 pkt. 2.2 d og pkt. 2.3 a og b kan skje ihht. forvaltningsplan, jf. § 5.

Bålbrenning må ikke skje så nær vegetasjon, svaberg eller annet fast fjell at det forårsaker skade. I hele nasjonalparken er bruk av grill direkte på underlaget forbudt.

Retningslinjer

Reglene for bålbrekking gjelder også St. Hansbål, Olsokbål og andre tradisjonelle aktiviteter som innebærer bruk av bål.

Brekking av hogstavfall i forbindelse med tiltak etter § 3 pkt. 2.2 d) og 2.3 a) og b) skal fortrinnsvis utføres i den kalde årstiden. Brekkingen skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet.

Brekking av hogstavfall må ikke skje så nær svaberg eller annet fast fjell at det forårsaker skade. Brekking skal heller ikke foregå så nær verdifull vegetasjon at denne skades. Viktige eksempler på verdifull vegetasjon er rødlistearter, tørrenger og utvalgte naturtyper etter nml. § 52 og vegetasjon i prioriterte naturtyper etter DN-håndbok 13 som karakteriserer naturtypen. Hvis det er tvil om brekking av hogstavfall på ønsket sted kan ødelegge verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet, skal forvaltningsmyndigheten kontaktes.

Bestemmelsene i Forskrift om brannforebygging gjelder også i nasjonalparken. Det innebærer at all bålbrekking i eller i nærheten av skogsmark er forbudt uten brannsjefens tillatelse i tiden 15. april – 15. september.

I sone B skal hunder holdes i bånd hele året. Foto: Birgit Brosø

Hunder

§ 3 pkt. 3.3. Hunder skal holdes i bånd hele året i sone B. I de øvrige delene av nasjonalparken skal hunder holdes i bånd i perioden 1. april til 15. oktober.

I de gamle sjøfuglreservatene var det båndtvang for hund hele året, og dette er videreført (sone B). I resten av nasjonalparken er båndtvangen 1. april til 15. oktober. Dette er det tidsrommet hvor det er påregnelig med beitedyr på øyene.

Bestemmelsen innebærer at det gjelder andre regler for båndtvang i nasjonalparken enn i hundeloven m/forskrifter.

Sykling og bruk av hest. Gjeldende forskrift gjelder inntil eventuelle endringer.

§ 3 pkt. 5.6 Sykling og organisert bruk av hest er kun tillatt på veier. Det kan i forvaltningsplan fastsettes traseer, stier og områder som er godkjent for slik bruk, jf. § 5. I sone C er ikke-organisert bruk av hest kun tillatt på veier, samt traseer som er godkjent for slik bruk i forvaltningsplanen, jf. § 5.

Retningslinjer

Med "veier" menes bil- og traktorveier. Med "traseer" menes stitraseer, løypetraseer og kjørespor.

Aktiviteten regnes som organisert bruk av hest når ett av følgende kriterier er oppfylt:

- Rideturer med 10 hester eller flere i følge.
- Rideturer med færre enn 10 hester i følge når ridningen foregår med utgangspunkt i et ridesenter eller annen organisasjon/virksomhet med riding som fast aktivitet.

Veier, traseer og områder som er godkjent for sykling og organisert bruk av hest

Vedlegg 5 viser veier, traseer og områder i sone C godkjent for sykling og organisert bruk av hest med hjemmel i verneforskriften § 3 pkt. 5.6, første ledd.

Veier og traseer i som er godkjent for ikke-organisert bruk av hest

Vedlegg 5 viser veier og traseer i sone C godkjent for ikke-organisert bruk av hest med hjemmel i verneforskriften § 3 pkt. 5.6, andre ledd.

Regulering av ferdsel

§ 3 pkt. 5.7. Innenfor nærmere avgrensede deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved særskilt forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

Denne bestemmelsen vil kun være aktuell innenfor et avgrenset område dersom ferdsel kan være til skade for naturmiljøet.

Omlegging av stier

§ 3 pkt. 5.8. Av hensyn til naturmiljøet og kulturminner kan forvaltningsmyndigheten legge om eller kreve fjernet merking av stier.

Generelt unntak fra bestemmelsene om ferdsel

§ 3 pkt. 5.9. Bestemmelsene i § 3 pkt. 5 gjelder ikke for ferdsel i forbindelse med gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i ambulanse-, politi-, brannvern-, akutt forurensning-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver som er bestemt av forvaltningsmyndigheten.

Oppfølgende tiltak

Besøksstrategi og overordnede føringer for kanalisering av ferdsel er omtalt i kap. 5 om «Besøksstrategi».

- Etablere tilrettelagte bålplasser på de mest brukte stedene i nasjonalparken.
- Merke viktige turstier.
- Fjerne plantet gran i offentlige friluftsområder.
- Oppfordre kommunene til å utrede merking av flere grunner og skjær i området av hensyn til småbåttrafikken.
- Oppfordre kommunene til å gjennomgå adferdsreglene etter frilufsloven som tidligere er innført på flere øyer.
- Bidra til at forvaltningsplaner for statlig sikrede friluftsområder blir i tråd med overordnede føringer som er gitt gjennom nasjonalparkvernet. Alle offentlige friluftsområder innenfor nasjonalparken bør ha en godkjent forvaltningsplan etter mal fra Miljødirektoratet.
- Bidra til at fartsgrensene i området gjøres kjent og overholdes, blant annet gjennom informasjon og oppsyn.
- Det bør etableres en padleled i nasjonalparken med enkle overnattingsmuligheter.
- Kystledhytte etableres på Færder fyr.
- Den søndre hytta på Hoftøya vurderes som overnattingsbu i tilknytning til kystleden, eventuelt padleled.
- Årlig telling av ferdsel i Moutmarka/Verdens Ende er ønskelig. En bedre stiforbindelse mellom Verdens Ende og Moutmarka bør prioriteres.
- Økt utsetting av hvilebenker bør vurderes av friluftsmyndighetene.
- Frilufslovens bestemmelser om telting bør overholdes og følges opp av oppsynet i nasjonalparken, der ikke særlig regler om utvidet telting er innført.

Planlagte tiltak på enkeltøyer er vist i vedlegg 4 og 5.

Taxibåt. Foto: Jørgen Kirsebom

3.7 Reiselivsnæring

Status

Statistisk sentralbyrå definerer reiser som opphold utenfor helårsboligen av minimum én overnattings varighet. Etter denne definisjonen vil svært mange brukere av nasjonalparken utøve reiselivsaktivitet, f.eks. båtturer med overnatting eller opphold på hytter inne i parken. Mye bruk foregår i tillegg som del av reiselivet, f. eks dagsturer i nasjonalparken med utgangspunkt i hytter, hoteller og andre overnattingssteder i randsonen. Skillet mellom reiseliv og friluftsliv er heller ikke skarpt. Mange av aktivitetene som er beskrevet i kapittel 3.6 er etter definisjonen ovenfor en del av reiselivet. Det vises derfor til dette kapittelet for nærmere gjennomgang av organisert ferdsel, som er spesielt relevant for reiselivet.

Det er også paralleller mellom «reiselivsnæring» og kap. 6 om «Besøksstrategi». De målene som er foreslått i kap. 6 gjelder også for kapittelet om reiselivsnæring.

Reiselivsnæring kan defineres som næringer som i større eller mindre grad er avhengig av reisendes konsum. Reiseliv er en stor næring i globalt perspektiv. Det er anslått at den står for 11 prosent av verdens årlige bruttoomsetning og at over 6 prosent av jordas befolkning er direkte eller indirekte tilknyttet reiselivsnæringen. Næringen er i sterk vekst og øker med 3-4 prosent årlig. Innen 2020 forventes en dobling av antall turistreiser globalt.

I Norge sto reiselivsnæringen i 2009 for 3,3 prosent av BNP og 6,3 prosent av den totale sysselsettingen. Norge som turistmål rangeres høyt i ulike kåringer utført av internasjonalt anerkjente medier. I 2010 utgjorde tyskere den største andelen av utenlandske turister (21 prosent), mens dansker og svensker utgjorde 12 prosent hver. Regjeringen har utarbeidet en nasjonal reiselivsstrategi, med organisasjonen Innovasjon Norge som et viktig instrument.

Innovasjon Norge er eiet av Nærings- og handelsdepartementet (51 prosent) og fylkeskommunene (49 prosent), og har kontorer i alle fylker og i 30 land.

Naturbasert reiseliv er en av de raskest voksende sektorene innenfor internasjonalt reiseliv. Potensialet for reiselivsutvikling i norske nasjonalparker er derfor betydelig.

Tønsbergregionen med Nøtterøy og Tjøme er et populært reisemål som tar i mot mange besøkende, spesielt om sommeren. **Overnatting** foregår på hoteller, moteller, pensjonater, gårdsbruk, campingplasser, private hytter og gjestehavner. Inne i nasjonalparken er det imidlertid få kommersielle overnattingstilbud. Fulehuk fyr har kystledhytte og annen overnatting i fyrbygningene. Kystledhytter finnes også på Mellom Bolæren, Ildverket og Østre Bolæren. Det er også enkle overnattingstilbud på Vestre Bolæren, utenfor nasjonalparken. Østre Bolæren har overnattingstilbud i de tidligere militærforlegningene, samt gjestehavn. Disse ligger på den regulerte delen av øya, som ikke inngår i nasjonalparken.

Det er for tiden to **serveringssteder** ute i skjærgården: Ladestasjonen på Vestre Bolæren og restauranten på Østre Bolæren. Begge ligger utenfor selve nasjonalparken. I tillegg er det en rekke serveringssteder i Tønsberg, Nøtterøy og Tjøme med relativt kort vei til nasjonalparken.

Flere selskaper driver **båttrafikk** i skjærgården. En rekke firmaer i distriktet tilbyr et bredt spekter av **sjøbaserte aktiviteter og opplevelser**, som kajakkpadling, seiling, ulike former for vannsport og rundturer med hurtiggående båter (RIBer mm.). Flere av aktivitetene foregår innenfor nasjonalparken.

Spesielt om sommeren er det et yrende **kulturliv** i Tønsbergregionen. Selv om det foreløpig ikke er så mange aktiviteter ute i selve nasjonalparken, har det vært holdt konserter, kurs og guidede natur- og kulturvandringene på Østre Bolæren. Guidede turer arrangeres også fra tid til annen på Store Færder og Færder Fyr.

Verdens Ende på Tjøme er et spesielt mye besøkt reisemål. Området er lett tilgjengelig med bil og buss, og har dessuten en svært populær gjestehavn. Det er meget godt tilrettelagt for opphold, bading, fiske og andre friluftaktiviteter. Verdens Ende brukes også til konserter. Nasjonalparksenteret som planlegges her vil øke attraktiviteten ytterligere.

Flere av aktørene innenfor reiseliv, kultur og andre virksomheter i skjærgården har organisert seg i paraplyorganisasjonen Ytre Oslofjord.

Forvaltningsmål

- Nasjonalparken skal kunne brukes som en ressurs for reiselivsnæringen i regionen.
- I selve nasjonalparken skal det ikke etableres tekniske anlegg for reiseliv, disse må etableres utenfor verneområdet.
- Reiselivet i nasjonalparken skal være bærekraftig og ikke i strid med nasjonalparkens formål og regelverk. Reiselivet skal ikke medføre forringelse av miljøverdiene i nasjonalparken.
- Reiseliv skal kunne videreføres og utvikles innenfor disse rammene.

Se også forslag til mål i kap. 5.

Utfordringer

Klimagassutslipp i forbindelse med transport er reiselivsnæringens største miljøutfordring. Det er anslått at transport i forbindelse med reiseliv står for ca. 5 prosent av de årlige klimagassutslippene globalt. Denne utfordringen må primært løses nasjonalt og globalt av myndighetene og næringen gjennom klimapolitikken.

Selv om potensialet for reiselivsutvikling i nasjonalparkene er betydelig, må en del faktorer være på plass:

Samarbeid og samhandling mellom reiselivsaktører og forvaltning er en grunnleggende forutsetning for vellykket reiselivsutvikling i nasjonalparker. Samhandlingen må være kontinuerlig - fra utarbeiding av verneforskrift og forvaltningsplan til den løpende forvaltningsfasen.

Når Færder nasjonalpark er etablert bør reiselivet være representert i det rådgivende utvalget. Det kan også være behov for et eget samarbeidsforum mellom reiselivsnæringen, Fylkesmannen i Vestfold, nasjonalparkforvaltningen, kommunene, Vestfold fylkeskommune og Innovasjon Norge. Fylkesmannen i Vestfold har som et av sine oppdrag å stimulere utvikling av landbruksbaserte opplevelser og reiseliv. Fylkeskommunen er deleier i Innovasjon Norge og regional utviklingsaktør, hvor et av målene er å styrke næringslivet i fylket. Nasjonalparkforvaltningen vil være en medspiller, mens de øvrige aktørene har hovedansvaret for reiselivssatsingen innenfor nasjonalparkens rammer.

Mye av reiselivsnæringen vil foregå med utgangspunkt i randsonene til nasjonalparken, hvor også den vesentlige fysiske infrastrukturen vil måtte komme. Dermed blir det også viktig å trekke inn lokale og regionale planmyndigheter i samarbeidet. I den forbindelse skal det nevnes at Vestfold fylkeskommune våren 2013 har satt i gang en prosess som skal sikre en mer optimal samhandling mellom offentlige og private aktører innenfor reiselivet i Vestfold. Denne prosessen foregår parallelt med utviklingen av nasjonalparken.

Opprettholdelse av de verdiene turistene kommer for å oppleve.

Natur- og kulturverdiene er de to viktigste innsatsfaktorene for reiseliv i nasjonalparken. De er attraksjoner i seg selv, og utgangspunktet for produksjon av de aktiviteter, opplevelser, varer og tjenester som reiselivet tilbyr og som markedet i økende grad etterspør. Gjennom å bevare disse verdiene i området, sikrer man også grunnlaget for reiselivet.

Selv om mange, og kanskje de fleste, av dagens reiselivsaktiviteter ikke utgjør noen stor utfordring i forhold til vernet, finnes det eksempler på virksomheter som kan komme i konflikt med verneformålet, for eksempel organisert ferdsel med mange deltakere, større arrangementer, teltleire etc.. Dette kan skape konflikter i forhold til andre brukere, slitasje på sårbar vegetasjon osv.

For forvaltningen ligger det en utfordring i å opprettholde verneverdiene samtidig som reiselivsnæringen ikke pålegges unødige begrensninger på sine aktiviteter og tilbud. I den forbindelse er det viktig å følge utviklingen av reiselivet og effektene av dette på verneverdiene, og løpende tilpasse forvaltningen til situasjonen.

Kunnskap om brukernes ønsker og behov. Status som nasjonalpark gir helt klare forventninger hos gjester/turister. Mange ønsker mer tilrettelegging i og omkring nasjonalparken, samtidig som man er opptatt av at opplevelsesverdiene opprettholdes.

Fra andre nasjonalparker (først og fremst i innlandet og på fjellet) vet man at tiltak som skilting, stier, informasjon, rasteplasser, servicepersoner og aktivitetsmuligheter er etterspurt inne i nasjonalparkene. I randsonene er overnattingstilbud, veier og parkering, lokal mat,

besøkssenter, tilbud om guiding og serveringstilbud populært. Det må antas at mange av disse resultatene også gjelder for reiselivet i Færder nasjonalpark. Samtidig er det grunn til å tro at forholdene i en kystnasjonalpark skiller seg noe fra de undersøkte nasjonalparkene. Det er derfor en spesiell utfordring å kartlegge behovet for tilrettelegging og tilbudsutvikling i Færder nasjonalpark og randsonene gjennom egne undersøkelser. I den forbindelse viser erfaringene fra Ytre Hvaler nasjonalpark at gode parkeringsmuligheter er spesielt viktig.

Utvidelse av sesongen. Færder nasjonalpark er et av landets mest attraktive områder for ferie- og fritidsbruk sommerstid, mens bruken av området på høsten, vinteren og våren er langt mer beskjeden. Samtidig kan disse årstidene gi store natur- og kulturopplevelser, som til dels er svært forskjellige fra det man opplever om sommeren. En spredning av bruken på flere sesonger minsker også faren for at området skal oppleves som overbefolket. For reiselivet ligger det derfor en betydelig utfordring i å utvide besøkssesongen.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Reiselivsvirksomhet og -næring er ikke i seg selv regulert i verneforskriften. Men mange av vernebestemmelsene og retningslinjene som er omtalt under andre kapitler i forvaltningsplanen, gjelder også for reiselivsaktiviteter. Det vises spesielt til kapitlene om friluftsliv og ferdsel (spesielt organisert ferdsel) og motorferdsel. Enkelte aktiviteter, som båtkjøring i høy hastighet, vil også reguleres av annet lovverk.

Forvaltningsmyndigheten har ikke anledning til å stille særskilte krav til reiselivsvirksomheter ut over det som er hjemlet i verneforskriften. Det avgjørende er derfor ikke om virksomheten skjer som del av næring, men hvordan den påvirker verneverdiene.

Det er dermed heller ikke anledning til å stille krav om sertifisering av guider og turledere når det gis tillatelse til f. eks organisert ferdsel. Forvaltningsmyndigheten kan imidlertid bidra til å heve kompetansen for aktørene som bruker nasjonalparken gjennom informasjon og kurs. Det forutsettes at reiselivsvirksomheter som skal drive aktiviteter i nasjonalparken er kjent med verneforskriften.

Retningslinjer

Dokumentasjon av kompetanse innen bærekraftig reiseliv, naturmiljø og områdevern skal tillegges vekt ved behandling av søknader om organisert ferdsel i forbindelse med reiselivs-næring. Eksempler på slik dokumentasjon kan være miljøsertifisering eller kursbevis.

Oppfølgende tiltak

- Informere reiselivsaktører om vernebestemmelser, retningslinjer og natur- og kulturverdier i nasjonalparken.
- Informere reiselivsaktører om miljøsertifiseringsordninger. Vurdere et eget kursopplegg for Færder nasjonalpark.
- Invitere representanter for reiselivsnæringen til å delta i det rådgivende utvalget for nasjonalparken.
- Bidra til etablering av et samarbeidsforum for reiselivsnæringen.
- Bidra til utarbeiding av en kunnskapsbasert og bærekraftig besøksstrategi for nasjonalparken.
-
- Kanalisering av reiselivsaktiviteter som kan virke negativt på naturverdier og andre brukere, vekk fra sårbare områder gjennom fysisk tilrettelegging og håndheving av verneforskriften.

3.8 Motorferdsel

Status

Motorkjøretøyer brukes i beskjedent omfang i nasjonalparken, og da primært på de større øyene der det er veier. I forbindelse med bl.a jordbruksbruksdrift, tilrettelegging for friluftsliv, restaurering av kulturminner og skjøtsel av kulturlandskapet oppstår det behov for å frakte materialer, utstyr, beitedyr etc. På Østre Bolæren er det i tillegg noe kjøring i forbindelse med næringsaktiviteten der.

Motorferdsel med båt er derimot svært utbredt, og formålsparagrafen peker på at området er av nasjonal betydning for båtbasert friluftsliv. Båtlivet er nærmere beskrevet i kapittelet om friluftsliv og ferdse. Verneforskriftens bestemmelser om motorferdsel legger ikke særskilte restriksjoner på motorferdsel med båt, bortsett fra i sone B. Aktiviteten omfattes imidlertid av de generelle bestemmelsene om varsom ferdse, unødig støy mm.

Det er innført felles fartsgrenser på sjøen etter havne- og farvannsloven for kommunene Tønsberg, Nøtterøy, Tjøme og Stokke, se temakart. Den generelle fartsgrensen er 5 knop innenfor 100 meter fra alt land. I tillegg gjelder fartsgrense 5 knop på nærmere angitte steder. I farvann som ikke omfattes av 5-knops grensen, gjelder en fartsgrense på 30 knop innenfor en linje mellom de ytterste øyene mot åpen fjord. Fartsbegrensningene gjelder hele året.

Helikopter brukes i enkelte tilfeller til frakt av materialer til fritidsboliger. Det kan også være aktuelt å benytte helikopter til redningsoppdrag, overvåking av sjøfugl og inspeksjon og reparasjon av ulike tekniske installasjoner. I forbindelse med arrangementer har det også vært interesse for transport av gjester med helikopter. Enkelte firmaer arrangerer dessuten rundturer over nasjonalparken med helikopter. Start og landing med sjøfly forekommer, men er ikke særlig utbredt. Dette skjer først og fremst i forbindelse med feriebesøk sommerstid.

Forvaltningsmål

- Motorferdselen på land i hele nasjonalparken skal holdes på et strengt nødvendig minimum.
- Motorferdsel på sjøen skal foregå på en slik måte at nasjonalparkens kvaliteter og nasjonale betydning for båtbasert friluftsliv opprettholdes.
- Motorferdsel i luften skal ikke redusere mulighetene for stillhet og naturopplevelse på en uakseptabel måte.

Utfordringer

Motorferdselen på land er som nevnt moderat, og langt mindre enn ute på sjøen. Brukerne har derfor grunn til å forvente en betydelig grad av stillhet og fravær av motordur når de er inne på øyene. Samtidig gir verneforskriften gode muligheter til å regulere motorferdsel på land. Det er derfor en spesiell utfordring å forvalte verneforskriften slik at kjøring med ulike motorkjøretøyer og start/landing med helikoptre begrenses til det som er nødvendig og lovlig.

Det er ikke registrert store konflikter, forstyrrelser eller andre alvorlige miljøpåvirkninger i forbindelse med kjøring på land i nasjonalparken. En grunn til dette kan være at ferdsele er begrenset til noen få øyer der det er veier. Dermed opplever brukerne av området sjelden at man uventet støter på kjøretøyer ute i terrenget.

Lyd forsvinner når kjøringen opphører, mens spor i terrenget er mer varige. Spesielt ved kjøring på dårlige veier og ute i marka er det en utfordring å unngå unødvendig slitasje.

Motorisert båtliv skaper flere utfordringer, både i forhold til andre brukere og dyrelivet. Disse er nærmere beskrevet i kapitlet om friluftsliv og ferdsele. Båtlivet er i liten grad regulert i verneforskriften, slik at mange av utfordringene må møtes gjennom annet regelverk. Det er primært brukernes eget ansvar å overholde disse reglene, og politiets oppgave å håndheve dem. Forvaltningsmyndigheten for nasjonalparken kan dessuten bidra gjennom informasjon og holdningsskapende aktivitet.

Helikoptre og enkelte andre flytyper lager mye støy over store områder under flyving. Lavtflyving med helikoptre har blitt mer vanlig i området de senere årene, spesielt i forbindelse med rundturer og sightseeing. Det foregår også en del øvingsflyving i ulike høyder. Verneforskriften forbyr flyving under 300 meter fra bakken, slik at den mest utpregede lavtflyvingen ikke lenger vil være tillatt. Imidlertid kan flyving også over denne høyden oppleves som forstyrrende. Det er ikke hjemmel for å regulere flyving over 300 meter fra bakken gjennom verneforskriften. Utfordringen blir derfor etterlevelse av luftfartslovgivningen, spesielt Forskrift om lufttrafikkregler der § 2.5 forbyr hensynsløs manøvrering, herunder unødig støy og annen ulempe for andre.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

Motorferdsel er regulert i verneforskriftens § 3 pkt. 6. Det er et generelt forbud mot motorferdsel på land, og på sjøen i sone B i hekketiden, men med en rekke unntak. Forvaltningsmyndigheten kan også etter søknad gi tillatelse til motorferdsel for nærmere angitte formål.

§ 3 pkt. 6.1. Forbud mot motorferdsel

Motorferdsel til lands, på is og i lufta under 300 meter fra bakken er forbudt.

§ 3 pkt. 6.2. Forbud mot motorferdsel i sjø

a) *Bruk av vannscooter er forbudt.*

§ 3 pkt. 6.2. Forbud mot motorferdsel i sjø

b) I sone B er det i tiden fra og med 15. april til og med 15. juli forbud mot all motorferdsel på sjø nærmere enn 50 meter fra land.

Generelle retningslinjer for § 3 pkt. 6 (motorferdsel)

Med motorferdsel menes bruk av kjøretøy (bil, traktor, motorsykel, beltebil, snøscooter o.l.) og båt eller annet flytende eller svevende fartøy drevet med motor. Dessuten bruk av motordrevet luftfartøy (fly, helikopter o.l.). Normal bruk av motorisert gressklipper regnes ikke som motorferdsel.

Søknader skal i nødvendig utstrekning opplyse om transportform, trasé for transporten, formålet med kjøringen, tidspunkt og antall turer det er behov for. For søknader om transport av materialer etc. skal det også fremgå hva som skal transporteres. Det er en fordel om kjøretraseen inntegnes på et kart.

Hvis kjøringen omfattes av motorferdselloven, kreves også tillatelse fra kommunene etter denne loven.

Verneforskriften endrer ikke grunneiers rett til å ytterligere begrense, eventuelt nekte, motorferdsel på egen grunn. Søkeren har ansvar for å innhente eventuelle tillatelser fra grunneiere.

Tillatelser etter de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene (§ 3 pkt. 6.4 a-f) skal også vurderes i forhold til verneformålet. Motorferdsel som ikke er hjemlet i unntaksbestemmelsene eller de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene, krever dispensasjon etter § 4.

Det skal generelt gjøres en streng og nøktern vurdering av behov for motortransport i saker som krever behandling etter verneforskriften.

Ved behandling av søknader om motorisert ferdsl, vil det bli lagt vekt på en mest mulig skånsom transportform og et trasévalg som gir minst mulig slitasje på vegetasjon og andre verneverdier, jf. også naturmangfoldloven § 12.

Hovedprinsippet er at den transport som gir minst konflikt med verneverdiene og andre brukerinteresser skal nyttes. Økonomiske vurderinger skal ikke tillegges avgjørende vekt. Der det er veier eller kjørespor, skal transporten fortrinnsvis skje etter disse.

For å redusere antall turer, skal lastekapasiteten utnyttes maksimalt, men likevel slik at det tas hensyn til kjøreforholdene og faren for skader på underlaget ved for tunge transporter.

Forvaltningsmyndigheten kan sette vilkår for tillatelsen. Aktuelle vilkår er antall turer, trasévalg og tidsrom for når transporten kan skje. Det kan også blitt satt krav til samkjøring for flere brukere som har aktivitet i samme området. Et generelt vilkår for alle tillatelser er at

transporten blir avgrenset til det som er strengt nødvendig og at det tas hensyn til verneverdier og andre brukere.

Det kan gis flerårige tillatelser, begrenset inntil fire år.

Forvaltningsmyndigheten skal ha oversikt over hvordan tillatelsen blir brukt og det samlede omfanget av motorferdselen i området. Ved tillatelser og dispensasjoner til motorisert ferdsel skal det følge med kjørebok som skal føres for hver enkelt tur.

Det er i dag noe fast bosetting som er omsluttet av nasjonalparken. I vanskelige isvintre kan det være behov for å benytte snøscooter, hydrokopter eller luftputebåt til ordinær persontransport for fast bosatte. Verneforskriften har ikke spesifiserte dispensasjonsbestemmelser for dette, slik at eventuelle søknader må behandles etter § 4.

Operativ virksomhet og øvelseskjøring

§ 3 pkt. 6.3 a). Forbudet i pkt 6.1 og 6.2 er ikke til hinder for motorferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i ambulanse-, politi-, brannvern-, akutt forurensning-, rednings- og oppsynsøyemed, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver som er bestemt av forvaltningsmyndigheten.

Retningslinjer

Med "militær operativ virksomhet" menes manøvrer av taktisk karakter, for eksempel forflytninger i forbindelse med antatte trusler. Forsvarets ordinære øvingsvirksomhet er ikke å betrakte som "militær operativ virksomhet".

Begrepet redning omfatter alle redningsoppdrag ved ulykke, skade og nødssituasjoner. Verneforskriften setter ingen grense for hvem som kan kjøre i slike oppdrag, men de bør koordineres gjennom politi eller redningstjeneste.

Oppsyn på land bør skje til fots. Bruk av terrenggående kjøretøy bør ikke benyttes under oppsynsvirksomhet, med unntak av ekstraordinære behov.

Skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten omfatter bl.a. skjøtsel av naturkvaliteter, friluftsområder og kulturminner.

§ 3 pkt. 6.4 a). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til øvelseskjøring og øvelsesflyvning til formål som nevnt i pkt. 6.3 a).

Retningslinjer

All øvelseskjøring som kan legges utenfor nasjonalparken, bør legges utenfor vernegrensen. Hovedregelen skal være at man gjør seg kjent i området uten bruk av kjøretøy. Ferietid, høytider og store utfartshelger bør unngås.

Motorferdsel på innmark i forbindelse med drift av jordbruksarealer i sone A

§ 3 pkt. 6.3 c). Forbudet i pkt 6.1 og 6.2 er ikke til hinder for motorferdsel på innmark i forbindelse med drift av jordbruksarealer i sone A.

Retningslinjer

"Jordbruksarealer i sone A" omfatter dyrka mark og innmarksbeiter.

Med "innmark" menes i denne forbindelse gårdsplass, hustomt, dyrket mark, slåtteeng, kulturbeite. Dessuten udyrkede, mindre grunnstykker som ligger i dyrket mark eller engslått, og som er gjerdet inn sammen med slikt område.

Videre regnes veier på eller gjennom slike arealer som innmark, der motorferdsel i forbindelse med drift av jordbruksarealer er tillatt etter denne bestemmelsen. Med veier menes bilveier og traktorveier.

Nødvendig motorferdsel i utmark i tilknytning til jordbruksdrift

§ 3 pkt. 6.3 d). Forbudet i pkt 6.1 og 6.2 er ikke til hinder for nødvendig motorferdsel i utmark i tilknytning til jordbruksdrift i henhold til forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

"Jordbruksdrift" omfatter aktiviteter og tiltak knyttet til drift av de eksisterende jordbruksarealene i nasjonalparken, og som ikke allerede er regulert i § 3 pkt. 6.3 c). Eksempler kan være transport av beitedyr, bruk av beitepusser eller tohjuls slåmaskin for vedlikehold av beiter og enger, og frakt av utstyr til gjerder, grøfter og andre innretninger som brukes i jordbruksdriften. I tvilstilfeller skal forvaltningsmyndigheten avgjøre om en aktivitet eller et tiltak faller innenfor bestemmelsen.

"Nødvendig motorferdsel" omfatter motorferdsel som ikke kan erstattes av ikke-motorisert ferdse/transport på en rasjonell måte. I tvilstilfeller skal forvaltningsmyndigheten avgjøre om motorferdsel er nødvendig.

"Utmark" er arealer som ikke er innmark. Videre regnes veier i eller gjennom utmark som utmark, der motorferdsel i forbindelse med jordbruksdrift er tillatt etter denne bestemmelsen.

Det skal legges vekt på å velge en mest mulig skånsom transport og å minimere transportbehovet. Transport på barmark bør i størst mulig utstrekning skje langs eksisterende veier og kjørespor, og på en måte som er til minst mulig ulempe for verneverdiene.

Motorferdsel på godkjente veier i sone A og C

§ 3 pkt. 6.3 d). Forbudet i pkt 6.1 og 6.2 er ikke til hinder for motorferdsel på veier i sone A og C som er godkjent for dette i forvaltningsplan, jf § 5.

Motorferdsel på veier i inn- og utmark i forbindelse med en rekke spesifiserte, nødvendige samfunnsoppgaver og jordbruksdrift dekkes av andre unntaksbestemmelser i verneforskriften.

Veier i sone A og C som er godkjent for motorferdsel
Vedlegg 5 viser veier i sone A og C godkjent for motorferdsel med hjemmel i verneforskriften § 3 pkt. 6.3 c.

Transport av syke eller skadde bufe

§ 3 pkt. 6.3 f). Forbudet i pkt 6.1 og 6.2 er ikke til hinder for nødvendig motorferdsel i forbindelse med uttransport av syke eller skadde bufe i medhold av lov om dyrevelferd. Kjøring kan først skje etter at det syke/skadde dyret er lokalisert. Kjøretøy som blir benyttet skal være skånsomt mot markoverflaten. Det skal gis melding til ansvarlig oppsyn for nasjonalparken før kjøring.

Kystverkets anlegg

§ 3 pkt. 6.3 g). Forbudet i pkt 6.1 og 6.2 er ikke til hinder for nødvendig motorferdsel i forbindelse med drift og vedlikehold av Kystverkets anlegg.

Energi- og kraftanlegg

§ 3 pkt. 6.4 b). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til nødvendig kjøring for tiltak etter § 3 pkt. 1.2 l, 1.3 l og 1.3 m.

Bestemmelsen omfatter nødvendig kjøring i forbindelse med drift og vedlikehold av eksisterende energi- og kraftanlegg, ved oppgradering samt fornying av kraftlinjer for heving av spenningsnivå og øking av linjetverrsnitt for virksomheter innenfor nasjonalparken, og ved nyetablering av kraftforsyning til eksisterende fritidsboliger.

Retningslinjer

Planlagt vedlikehold og nyetablering av kraftforsyning som krever kjøring bør i størst mulig grad skje når marken er frosset.

Transport av materialer

§ 3 pkt. 6.4 c). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til motorferdsel i forbindelse med transport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på bygninger, brygger og lignende.

Retningslinjer

Forvaltningsmyndigheten er innstilt på å gi nødvendige tillatelser for transport av materialer som skal brukes til vedlikehold og byggearbeid på bygninger, brygger og lignende, dersom dette ikke er i strid med verneformålet. Tiltakshaver må søke om tillatelse for nødvendig transport. Antall turer må vurderes i hvert enkelt tilfelle ut fra behov og type materialtransport.

Det er ikke tillatt med ren persontransport eller bagasje til bygninger i nasjonalparken, men personer og bagasje kan tas med ved annen lovlig transport hvis det er plass, og det ikke medfører mer kjøring (flere turer eller flere kjøretøy).

Det kan ikke forventes å få tillatelse til vanlig kjøring til og fra fritidsboliger med vanlige forbruksvarer.

Vedhogst

§ 3 pkt. 6.4 d). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til motorferdsel i forbindelse med vedhogst ihht. § 3 pkt. 2.2 e og 2.3 c.

Retningslinjer

Behovet for motorferdsel må ved avgjørelsen av søknaden avveies mot de skader eller ulemper den vil føre til, og det kan eventuelt settes vilkår. I områder uten veier eller kjørespor, og hvor det samtidig kun skal hogges små mengder ved, bør hogst og frakt i størst mulig grad skje uten motorferdsel.

Motorferdsel for varig forflytningshemmede til egen hytte

§ 3 pkt. 6.4 e). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til motorferdsel på snødekt mark eller langs eksisterende traktorvei og lignende for varig forflytningshemmede til egen hytte i samsvar med forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

Behovet for motorferdsel må ved avgjørelsen av søknaden avveies mot de skader eller ulemper den vil føre til, og det kan eventuelt settes vilkår. I avveiningen må det legges vekt på den særstilling forflytningshemmede står i med hensyn til transportbehov.

Det kan bare gis tillatelse etter denne bestemmelsen ved varig forflytningshemming. Som varig forflytningshemmet regnes den som ved legeerklæring kan dokumentere at han eller hun på grunn av medfødte fysiske tilstander, sykdom eller alvorlige skader, fysisk er ute av stand til å forflytte seg utenfor vei, og at dette ikke er en forbigående tilstand. Personer som på grunn av alder eller midlertidig sykdom er forflytningshemmet, omfattes ikke av bestemmelsen. Dispensasjon for disse må i tilfelle vurderes etter § 4.

Motorferdsel ved uttransport av felt elg eller hjort

§ 3 pkt. 6.4 f). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til bruk av lett terrenggående beltekjøretøy som ikke setter varige spor i terrenget eller luftfartøy for uttransport av felt elg eller hjort.

Retningslinjer

Det bør være valdansvarlig som søker om tillatelse. Avstand til vei skal vurderes ved behandling av søknader.

Fartsregulering på sjøen

§ 3 pkt. 6.2 b). Miljødirektoratet kan ved særskilt forskrift innføre bestemmelser om fartsregulering på sjøen i nærmere angitte deler av nasjonalparken.

Det er innført fartsgrenser på sjøen i begge kommuner med hjemmel i havneloven. Bestemmelsen innebærer en særskilt hjemmel for nasjonalparken, og kan benyttes for nærmere angitte deler.

Oppfølgende tiltak

- Skape forståelse for bestemmelsene om motorferdsel i nasjonalparken gjennom informasjon og oppsyn. Dette omfatter både verneforskriften og annet relevant regelverk.

Nordre Jensesund. Foto: Ronny Meyer

3.9 Hytter og andre bygninger

Status

Innenfor Færder nasjonalpark er det en rekke bygninger. Disse dekker et vidt spekter av funksjoner og er oppført i ulike historiske perioder. Fritidsboliger med annekser og uthus utgjør hovedtyngden. Disse ligger nesten uten unntak i den indre delen av skjærgården. Flere av anleggene som i dag er fritidsbolig har opprinnelig tilhørt den faste bosettingen i skjærgården fra 17- og 1800-tallet. Hovedtyngden av bygninger er likevel oppført som rene fritidsboliger fra 1920-årene og fremover.

Videre er det en del anlegg knyttet til offentlig virksomhet, i første rekke forsvar, sjøfart og fyrvesen. Det finnes også en rekke mindre bygninger og installasjoner som er uregistrert i matrikkelen, men viktige for forståelsen av områdets kulturhistorie. Dette kan for eksempel være sjøboder, brygger, landinger, slipper, dalber og fortøyningsanlegg. I nyere tid er det etablert en rekke toalett/sjøboder for friluftsmål. Bygningene som er registrert i matrikkelen er vist på temakart.

A – Fredete bygg og anlegg

I denne kategorien inngår objekter som er forskriftsfredet eller vedtaksfredet etter kulturminneloven av 1978. Innenfor nasjonalparkområdet er det kun to anlegg i denne kategorien: Grevestuen på Mellom Bolæren og Færder fyrstasjon på Tristein. Grevestuen er en av landets eldste fritidshus/jakthytter (ca. 1845) og eies av Nøtterøy kommune. Bygningen er rehabilitert av foreningen Mellem-Bolærens Venner og brukes til møter etc. Færder fyr er en av landets mest kjente fyrstasjoner, og brukes som arbeidsstasjon for Kystverket. Ny bruk av fyrstasjonen kan være aktuelt, blant annet til kystled.

B – Verneverdige bygg og anlegg

I denne kategorien inngår objekter som på grunn av høy alder eller individuell vurdering er funnet å ha høy kulturminneverdi. Her inngår alle SEFRAK- registrerte bygninger (oppført før 1900) og bygg og anlegg som er vurdert verneverdige gjennom statlige verneplaner. Dette omfatter bl.a. alle bygninger knyttet til den faste bosettingen på 17- 18- og 1900- tallet, Fulehuk fyrstasjon, militære bygninger og installasjoner mv. Det er ikke utarbeidet en fullstendig oversikt over antall, plassering, tilstand og individuell kulturminneverdi for denne kategorien.

C – Resterende bygningsmasse

I denne kategorien inngår alle bygg og anlegg som i dag ikke er kategorisert i de to foregående. Dette vil innenfor nasjonalparkområdet i hovedsak være bygninger oppført etter 1900. De fleste av disse vil være knyttet til moderne ferie- og fritidsaktiviteter eller moderne offentlige funksjoner. Verneverdien til en enkelt bygning eller et bygningsmiljø kan endre seg ved tilgang på ny kunnskap eller ved fremtidige hendelse av historisk karakter.

Forvaltningsmål

- Forvaltningen av bygningene i nasjonalparken skal i størst mulig grad bidra til å ivareta og fremme verneformålet.
- Bygninger med kulturhistorisk verdi skal i størst mulig grad ivaretas gjennom bruk
- Bygningsmessige tiltak skal vurderes i et langsiktig perspektiv, slik at man unngår at mange små endringer til sammen og over tid ødelegger verneverdier.

Utfordringer

Bygningene i nasjonalparken er en del av kulturlandskapet. Enkeltbygninger og bygningsmiljøer bidrar i større eller mindre grad til å fremme landskapsverdiene. For eksisterende bygninger er derfor hovedutfordringen å sikre at de fortsatt er et positivt bidrag til kulturlandskapet. Dette gjelder både løpende vedlikehold, spørsmål om ombygging/ utvidelser og eventuelt også riving.

Kulturhistorisk verdifulle bygninger utgjør en spesielt synlig del av kulturminnene. Den faglige verdivurderingen i kategoriene A - Fredete bygninger, B - Verneverdige bygninger og C – Resterende bygningsmasse vil være et godt grunnlag for den videre forvaltningen. Det er en utfordring å få gjennomført denne verdivurderingen, spesielt når det gjelder kategoriene B og C.

Oppføring av nye bygninger i nasjonalparken er som hovedregel forbudt. Hovedutfordringene når det gjelder nye bygninger er å sikre at forbudet etterleveres, og at byggevirksomhet i henhold til unntaksbestemmelsene holdes på et lavt nivå. Slike nye bygninger stiller også helt spesielle krav til lokal byggeskikk og landskapstilpasning, både når det gjelder nær- og fjernvirkninger.

En generell utfordring er å unngå at tiltak og endringer som hver for seg kan synes små, til sammen og over tid fører til vesentlige landskapsendringer. I tillegg til at landskapet endres, kan en slik utvikling også føre til at utmarksarealer med ferdselsrett etter friluftslven endrer status til innmark. En konsekvens kan da bli at allmennhetens muligheter til enkelt friluftsliv reduseres, i strid med signalene i verneformålet. En slik "bit-for-bit"-utvikling er spesielt nærliggende for bygninger, ut fra ønsker om mer plass og mer tidsmessig standard.

Østre Bolæren har en betydelig bygningsmasse som ligger utenfor selve nasjonalparken, men som likevel preger landskapet. En eventuell videre utvikling av de regulerte områdene, for eksempel med nye bygninger, bør derfor også vurderes i lys av nasjonalparken og de verdiene som skal bevares gjennom denne.

På Hoftøya i Tjøme står det to bygninger - en liten fiskerhytte fra 1950-tallet og en noe nyere hytte lenger nord med enkel standard. Den nordre hytta ligger eksponert og midt inne i et viktig hekkeområde for sjøfugl. Denne hytta bør fjernes fra øya.

Tilrettelegging for friluftsliv innebærer i noen tilfeller oppføring av toalett/søppelboder. Dette er blant de svært få nye bygningene som kan tenkes etablert i nasjonalparken. Det er derfor en spesiell utfordring å sikre at de får en god tilpasning til topografi og vegetasjon, slik at de ikke reduserer verneverdiene.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

I nasjonalparken er det generelt forbud mot en rekke tiltak og inngrep, blant annet oppføring og ombygging av bygninger. Det finnes enkelte unntak fra denne hovedregelen, og forvaltningsmyndigheten kan dessuten etter søknad gi tillatelse til ombygging, utvidelse, bruksendring, gjenoppføring og riving.

Bygningsmessige tiltak som ikke omfattes av unntaksbestemmelsene og de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene, må behandles som dispensasjonssaker etter § 4.

§ 3 pkt. 1.1. Vern mot inngrep

Området er vernet mot inngrep av enhver art, som vegbygging, riving av bygninger, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, konstruksjoner, anlegg eller innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler, brakker og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, utendørs opplag av båter, gjerding, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, påfylling av sand eller skjellsand på sjøbunnen eller på strender, sprenging og boring, uttak og fjerning av stein og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, tilplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av brygger, bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. og bøyelegging av båter. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Verneforskriften har en generell bestemmelse for de tilfellene der det gis dispensasjon for ombygging, utvidelse eller nybygg:

§ 3 pkt. 1.3. Ombygging, utvidelse og nybygg skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet.

Definisjoner

Bygning	Byggverk med tak og/eller vegger, og som kan angis med bruksareal.
Vedlikehold	Gjelder ikke ombygging eller utvidelse, men oppgaver knyttet til å opprettholde bygningen med samme standard som på vernetidspunktet, og som ikke endrer bygningens karakter. Omfatter også utskifting av deler med kortere levetid enn resten av bygningen, samt forebyggende arbeider som utføres pga. forventet slitasje for å motvirke forfall.
Oppføring	Reising av en ny bygning.
Ombygging	Bygningsmessige endringer innenfor eksisterende grunnflate (som ikke øker bygningens areal, BYA).
Utvidelse	Bygningsmessige endringer utenfor eksisterende grunnflate, og som øker grunnflaten.
Bruksendring	En annen bruk enn den som er angitt i byggetillatelser, Matrikkelen eller andre rettslige grunnlag for bruken av bygningen.
Lokal byggeskikk	Den byggeskikk som er utbredt i området.

Retningslinjer

Eksisterende, lovlig oppførte bygninger kan fortsatt ha normal bruk. Verneforskriften bygger på tilstanden i nasjonalparken på vernetidspunktet, og legger til grunn at bygningsmassen og bruken av den er forenlig med verneformålet.

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til ombygging, utvidelse, bruksendring, gjenoppføring og riving. Søknader vil bli strengt vurdert, med vekt på dokumentert behov og virkningene på verneverdiene.

Innvendig ombygging som ikke endrer bruken av bygningen er tillatt. Arbeider som gjøres med sikte på bruksendring krever imidlertid tillatelse etter verneforskriften. Bruksendring krever også ofte tillatelse etter plan- og bygningsloven.

Det vil kunne stilles vilkår for en tillatelse, for eksempel med hensyn til fargebruk, materialvalg, plassering, valg av trasé for graving etc. Der hvor bygninger ligger spredt og hvor naturlandskapet er den dominerende faktor, bør det som hovedregel brukes dempede farger, for eksempel grå, dyp rød, tjærebrun. Dette vil bli lagt til grunn ved behandling i byggesaker.

De fleste bygningsmessige tiltak som krever tillatelse etter verneforskriften krever også tillatelse etter annet lovverk, spesielt plan- og bygningsloven.

Bygninger i kategori A (Fredete bygg og anlegg): Alle inngrep i forskriftsfredete eller vedtaksfredete kulturminner krever dispensasjon fra Riksantikvaren (for byggverk og anlegg i statlig eie) eller regional kulturminneforvaltning. Det er ikke anledning til å dispensere for

tiltak som innebærer vesentlige inngrep i kulturminnet. Tiltak knyttet til fredete kulturminner krever altså en totrinns behandling, både etter kulturminnefredningen og etter verneforskriften.

Bygninger i kategori B (Verneverdige bygg og anlegg): Alle søknader, utover generelt vedlikehold, knyttet til riving, nybygg, tilbygging, påbygging, underbygging, fasadeendring og andre tiltak som endrer bygningens karakter, krever uttalelse fra regional kulturminneforvaltning.

Bygninger i kategori C (resterende bygg og anlegg): Søknader krever ikke særskilt behandling eller uttalelse fra antikvarisk myndighet.

For bygninger eldre enn 1850 krever fasadeendringer og ombygginger alltid godkjenning av kulturminnemyndigheten.

Vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger

§ 3 pkt. 1.2 a). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.

Retningslinjer

Vedlikeholdet skal skje på en slik måte at bygningen opprettholdes med samme standard som på vernetidspunktet uten å endre karakter. Dette innebærer bruk av materialer, løsninger og teknikker som ikke vesentlig skiller seg fra det som tidligere er benyttet.

Bygninger for allment friluftsliv

Bygninger for allment friluftsliv er behandlet i kapittel 3.6.

Ombygging, utvidelse og bruksendring av eksisterende bygninger

§ 3 pkt. 1.3 a). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til ombygging og mindre utvidelser samt bruksendring av eksisterende bygninger.

Retningslinjer

Søknader skal vurderes konkret i forhold til bl.a. verneformålet, naturforholdene på stedet, prinsippene i naturmangfoldloven §§ 8-12 og betydningen av tiltaket for søkeren.

Hensynet til landskap og naturmiljø skal være spesielt tungtveiende ved ombygginger og utvidelser. Materialbruk og bygningsmessige arbeider skal være av en slik karakter at bebyggelsen får gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Endret fargebruk som medfører at bygninger unødig stikker seg frem, bør unngås. Stedlig vegetasjon skal i størst mulig grad bevares.

Tilbakeføring av bygninger og anlegg til et mer opprinnelig og historisk utseende

§ 3 pkt. 1.3 b). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til tilbakeføring av bygninger og anlegg til et tidligere dokumentert utseende.

Mange bygninger i nasjonalparken er gamle, men er gjennom årene endret for å imøtekomme nye behov. Opprinnelig panelte vegger kan ha fått plater, smårutete vinduer kan ha blitt byttet med store ruter og ulike påbygg kan ha kommet til. Tilbakeføring av slike bygninger til et mer opprinnelig og historisk utseende kan være et positivt bidrag til landskapskvalitetene i området. Dermed kan det også bidra til å fremme verneverdiene.

Retningslinjer

Ved behandling av søknader om tilbakeføring av bygninger og anlegg etter denne bestemmelsen skal det legges stor vekt på den aktuelle bygningens historie, lokal byggeskikk og landskapsmessige hensyn.

Gjenoppføring av bygninger som har gått tapt

§ 3 pkt. 1.3 c). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til gjenoppføring av bygninger som er gått tapt ved brann eller naturskade.

Retningslinjer

"Naturskade" omfatter skade etter akutte naturlige hendelser som flom, ras, sterk vind o.l. Bygninger som går tapt på grunn av manglende vedlikehold, omfattes ikke av denne bestemmelsen.

Normalt vil det bli gitt tillatelse til gjenoppføring av tilnærmet identisk bygning med samme plassering.

Utvidelse, vesentlig endring eller endret bruk vil normalt ikke tillates med hjemmel i denne bestemmelsen.

Forvaltningsmyndigheten kan sette vilkår om endret plassering og utforming av erstatningsbygningen hvis dette tjener verneformålet. Dette er aktuelt der den tapte bygningen hadde en spesielt lite hensiktsmessig utforming eller plassering i forhold til verneformålet. Ved utformingen av slike vilkår skal det legges stor vekt på god kommunikasjon mellom forvaltningsmyndighet og søker.

Riving og gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger

§ 3 pkt. 1.3 e). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til riving av bygninger, anlegg og innretninger og gjenoppføring av nye med samme størrelse og for samme bruk.

Retningslinjer

Bygninger som preger landskapet på en positiv måte i forhold til verneformålet, eller for øvrig støtter opp under dette, skal som hovedregel ikke rives hvis de ikke samtidig gjenoppbygges. Tillatelser kan likevel vurderes hvis rivingen inngår i en restaurering eller rehabilitering av et bygningsmiljø, eller andre helt spesielle grunner foreligger.

I slike tilfeller skal bygningenes kvaliteter i forhold til verneformålet vurderes konkret, med vekt på kulturhistorisk, arkitektonisk og annen kulturell verdi. For bygninger eldre enn 1850 krever riving alltid godkjenning av kulturminnemyndigheten.

For andre bygninger vil det normalt bli gitt tillatelse til gjenoppføring av tilnærmet identisk bygning med samme plassering.

Utvidelse, vesentlig endring eller endret bruk vil normalt ikke tillates med hjemmel i denne bestemmelsen.

Forvaltningsmyndigheten kan sette vilkår om endret plassering og utforming av erstatningsbygningen hvis dette tjener verneformålet. Dette er aktuelt der bygningen som rives har en spesielt lite hensiktsmessig utforming eller plassering i forhold til verneformålet. Ved utformingen av slike vilkår skal det legges stor vekt på god kommunikasjon mellom forvaltningsmyndighet og søker.

Oppføring av nye bygninger knyttet til jordbruk

§ 3 pkt. 1.3 g). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppføring av nye bygninger som er nødvendig for jordbruk i sone A, og som ikke er i strid med verneformålet.

Retningslinjer

Med "jordbruk i sone A" menes drift av dyrka mark og innmarksbeiter.

Tillatelser kan gis når det kan dokumenteres nødvendige behov for nye bygninger i jordbruksdriften. Bygningen skal ha en direkte funksjon for aktiviteter som normalt regnes som en del av jordbruksdrift. Det er også et krav at nye bygninger etter en konkret vurdering ikke er i strid med verneformålet.

Hensynet til landskap, naturmiljø og kulturmiljø skal være spesielt tungtveiende ved tillatelser til nye bygninger etter denne bestemmelsen. Materialbruk og bygningsmessige arbeider skal være av en slik karakter at bebyggelsen får gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Endret fargebruk som medfører at bygninger unødig stikker seg frem, bør unngås. Stedlig vegetasjon skal i størst mulig grad bevares.

Oppføring av båtnaust på Hvaløy

§ 3 pkt. 1.3 p). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppføring av ett båtnaust på eksisterende grunnmur og en brygge jf. reguleringsplan for Hvaløy vedtatt 25. mars 1974.

Retningslinjer

Båtnaustet som er hjemlet i denne bestemmelsen er knyttet til en eksisterende grunnmur, slik at plasseringen er gitt. For øvrig vises det til den generelle bestemmelsen i § 3 pkt. 1.3 om at ombygging, utvidelse og nybygg skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet. Materialbruk og bygningsmessige arbeider skal være av en slik karakter at bebyggelsen får gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Oppfølgende tiltak

- Vurdere og klassifisere bygningsmassen i nasjonalparken mht. verneverdi.
- Etablere og videreføre egnet bruk av bevaringsverdige offentlige bygninger.
- Fjerne den nordre hytta på Hoftøya.

Færder fyr er et av Kystverkets anlegg. Foto: Bjørn Strandli

3.10 Infrastruktur og andre tekniske inngrep

Status

Kortere strekninger med grusveier finnes bl.a. på Søndre Årøy, Nordre Årøy, Hvaløy, Froungen og Store Færder. For øvrig har ferdselsårene på øyene mer karakter av kjørespor og stier. Veienes karakter kan fortelle noe om deres status og betydning i tidligere tiders øysamfunn.

Kystverkets anlegg omfatter fyrstasjoner (Færder fyr), lykter, varder, bøyer, merker og andre innretninger som skal sikre ferdselen for sjøfarende. Disse utgjør ofte verdifulle elementer i kulturlandskapet.

Energi- og kraftanlegg i nasjonalparken omfatter først og fremst master, kabler og ledninger for transport av elektrisk kraft. Synlige master og ledninger finnes over kortere avstander på de øyene som har elektrisk kraft. For øvrig ligger kraftforsyningen i sjøkabler.

Totalt er det registrert 103 **brygger** innenfor nasjonalparken i det offentlige kartgrunnlaget (FKB-data). Bryggene er vist i vedlegg 5. Antall og plassering av fortøyningsbøyer i nasjonalparken er ikke registrert.

Forvaltningsmål

- Eksisterende veier og andre tekniske anlegg i nasjonalparken skal i størst mulig grad bidra til å ivareta og fremme verneformålet.
- Nye tiltak skal vurderes i et langsiktig perspektiv, slik at man unngår at mange små endringer til sammen og over tid gir vesentlige endringer i landskapets art eller karakter.

Utfordringer

Standardheving og nyetablering av veier og andre tekniske anlegg vil ofte kunne virke negativt på verneverdiene. Hovedutfordringen er derfor å forvalte disse anleggene og innretningene slik at verdifulle landskapselementer bevares, samtidig som nye anlegg og tiltak i minst mulig grad reduserer verneverdiene.

Kartverket er noe mangelfullt mht. veier i nasjonalparken, og veiene har dessuten svært ulik standard. Det er derfor en utfordring å definere hva som skal regnes som eksisterende veier. Det kan også være en utfordring å skille mellom vedlikehold av eksisterende veier (som er hjemlet i verneforskriften) og standardheving, som ikke er hjemlet. Begge disse utfordringene må løses gjennom konkrete vurderinger av den enkelte søknad.

Skagerak Nett AS har leveringsplikt innenfor konsesjonsområdet (inkludert nasjonalparken) og kan ha behov for forsterkninger/nyanlegg som vil kunne forårsake inngrep i nasjonalparken. Av hensyn til det fremtidige landskapsbildet er det også en utfordring å gradvis få lagt om luftstrekk til kabel.

Kystverkets installasjoner og sjømerker er en del av den levende landskapshistorien. Det er likevel viktig å sikre at fremtidig merking til sjøs, herunder fornyelser, ikke fører til uønskede landskapsendringer og skader på naturmiljøet.

Brygger har alltid vært en nødvendighet for bosetting og mye annen virksomhet i skjærgården. Mange steder er bryggeanlegg en del av et samlet kulturmiljø. I mange år har utviklingen gått i retning av flere og større båter. Dette øker behovet for brygger, og for å skifte ut eldre bryggeanlegg med mer moderne. En omfattende utbygging og ombygging av brygger vil føre til at landskap, naturmiljø og historisk interessante kulturmiljøer endres, og i noen tilfeller også til at allmennhetens friluftsmuligheter begrenses. Dette er lite ønskelig. Det er derfor en spesiell utfordring å møte behovet for flere brygger uten for store negative virkninger. Dette kan blant annet skje gjennom at bryggene samles noe mer enn tradisjonen har vært.

Bøyelegging av båter er flere steder en utfordring for marine verneverdier og ferdselen. Dette gjelder særlig når mange båter bøyelegges sammen på verdifulle naturtyper som ålegrasenger og grunne bløtbunnsområder. Slike bøyehavner gir også landskapsmessige utfordringer.

Bøyeleggingen er også en utfordring for sikker ferdsel flere steder langs hovedøyene Nøtterøy og Tjøme, men foreløpig i mindre grad ute i nasjonalparken. Bøyer som plasseres langt fra egen bebyggelse og brygge, kan imidlertid virke privatiserende i forhold til allmennhetens bruk av området.

I tillegg til å regulere bøyelegging av båter med hjemmel i nasjonalparkforskriften, er det ønskelig å fjerne frittliggende moringer med bøyer og «bøyehavner» som var lagt ut før etableringen av nasjonalparken. Disse ble kartlagt av SNO i 2014 og er koordinatfestet.

Mange av disse ligger i høyt verneverdige gruntvannsområder og er i strid med nasjonalparkens formål. Nasjonalparkforskriften kan ikke gis tilbakevirkende kraft. En fjerning av disse innretningene vil eventuelt kreve hjemmel i havne- og farvannsloven og eller plan- og bygningsloven.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1. Vern mot inngrep

Området er vernet mot inngrep av enhver art, som vegbygging, riving av bygninger, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, konstruksjoner, anlegg eller innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler, brakker og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, utendørs opplag av båter, gjerding, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, påfylling av sand eller skjellsand på sjøbunnen eller på strender, sprenging og boring, uttak og fjerning av stein og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, tilplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av brygger, bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. og bøyelegging av båter. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Vedlikehold av eksisterende veier

§ 3 pkt. 1.2 e). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for vedlikehold av eksisterende veier etter retningslinjer i forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

Veier omfatter bilveier og traktorveier, men ikke kjørespor.

Med vedlikehold menes alle oppgaver knyttet til å opprettholde veiens standard på vernetidspunktet, samt forebyggende arbeider som utføres pga. forventet slitasje for å motvirke forfall. Andre tiltak på veiene enn vedlikehold, f. eks opprusting til en høyere standard eller omlegging av traseen, krever dispensasjon etter § 4.

Forvaltningsmyndigheten avgjør i tvilstilfeller om en strekning skal regnes som eksisterende vei etter denne bestemmelsen, og hvorvidt et tiltak kan regnes som vedlikehold. Strekninger som skal regnes som vei er angitt i vedlegg 5.

Kystverkets anlegg

§ 3 pkt. 1.2 k). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for drift og vedlikehold av Kystverkets anlegg.

Andre tiltak enn drift og vedlikehold krever særskilt tillatelse, jf. § 3 pkt. 1.3 k.

§ 3 pkt. 1.3 k). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppføring av nye anlegg, flytting av anlegg og tilbygg til eksisterende anlegg for Kystverket.

Retningslinjer

Tillatelser kan gis når det er nødvendig av hensyn til sikkerhet og framkommelighet for sjøveis ferdsel. Kystverkets aktiviteter innebærer at denne type anlegg ofte vil ligge visuelt eksponert. Ved behandling av søknader er det derfor spesielt viktig at det tas landskapsmessige hensyn ved at nye anlegg og tilbygg gis gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Energi- og kraftanlegg

§ 3 pkt. 1.2 l). *Drift og vedlikehold av eksisterende energi- og kraftanlegg.*

Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for drift og vedlikehold av eksisterende energi- og kraftanlegg. Bruk av motorisert transport til lands krever særskilt tillatelse, jf. § 3 pkt. 6.4 b.

Retningslinjer

Vedlikehold omfatter bl.a. utskifting av komponenter knyttet til kraftledninger i samsvar med anleggets tillatte egenskaper i forhold til konsesjon etter energiloven. Oppsetting av master med annen utforming enn eksisterende anlegg, omfattes normalt ikke av vedlikehold.

Ved utskifting av master eller andre komponenter, skal det benyttes komponenter som er mest mulig like dagens, med mindre overgang til andre typer master og komponenter vil redusere anleggets innvirkning på verneverdiene uten urimelige kostnader eller ulemper for anleggseieren, jf. energilovforskriften § 3-5.

Vedlikehold omfatter også rydding av eksisterende, etablerte linjetrasé. All rydding utenfor ryddebeltet innebærer en traséutvidelse som ikke faller inn under det generelle unntaket, og som derfor krever særskilt dispensasjon etter § 4. For vurdering av hva som skal regnes som rydding utover ryddebeltet, er det situasjonen på vernetidspunktet som gjelder. Dersom det på vernetidspunktet ikke var ryddet etter gjeldende avstandskrav, vil en utvidelse av ryddebeltet for å oppfylle forskriften om elektriske forsyningsanlegg måtte vurderes som en dispensasjonssak etter § 4.

§ 3 pkt. 1.2 m). *Istandsetting av energi- og kraftanlegg ved akutt utfall.*

Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for nødvendig istandsetting av eksisterende energi- og kraftanlegg ved akutt utfall. Ved bruk av motorisert transport til lands skal det i ettertid sendes melding til forvaltningsmyndigheten.

Retningslinjer

Det forutsettes at eventuell vegetasjonsrydding og motorferdsel i slike tilfeller skjer mest mulig skånsomt.

§ 3 pkt. 1.3 l). Oppgradering/fornyning av kraftlinjer.

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppgradering samt fornying av kraftlinjer for heving av spenningsnivå og øking av linjetverrsnitt for virksomheter innenfor nasjonalparken.

Retningslinjer

Bestemmelsen omfatter tiltak for oppgradering og fornying mv. av kraftlinjer til virksomheter innenfor nasjonalparken, som boliger, hytter, tekniske installasjoner mm., og når endringen ikke innebærer en vesentlig fysisk endring i forhold til formålet med vernet. Kraftforsyning til virksomheter utenfor nasjonalparken, f. eks overføringsledninger, krever dispensasjon etter § 4.

Det legges til grunn at tiltakene må ligge innenfor rammen av gjeldende konsesjon. Dersom det ligger utenfor rammen av konsesjonen, må tiltaket betraktes som et nytt tiltak og ikke oppgradering/fornyning.

Kraftforsyningsanlegg (ledninger, master mm.) vil ofte ligge visuelt eksponert. Ved behandling av søknader om oppgradering er det derfor spesielt viktig at det tas landskapsmessige hensyn. Videre bør man unngå mer omfattende oppgradering/fornyning av anlegg som påvirker verdifulle natur- eller kulturmiljøer.

Tillatelser kan gis når det er nødvendig for å sikre en hensiktsmessig kraftforsyning med tanke på dagens krav, samtidig som virkningene på verneverdiene er akseptable. I vurderingen skal det legges vekt på tiltakshaverens plikt etter energiloven til å sørge for å holde anlegget i tilfredsstillende driftssikker stand, herunder sørge for vedlikehold og modernisering som sikrer en tilfredsstillende leveringskvalitet. Det skal også legges vekt på plikten til ved planlegging, utførelse og drift av elektriske anlegg å sørge for at allmennheten påføres minst mulig miljø- og landskapsmessige ulemper i den grad det kan skje uten urimelige kostnader eller ulemper for konsesjonsinnehaveren.

Opprettholdelse av luftledning i samme område vil normalt kunne aksepteres, men forvaltningsmyndigheten vil kunne ha ønsker om å justere traseer eller foreslå at luftstrekk erstattes av kabel. Dette må vurderes opp mot verneverdier på land eller i sjøen.

§ 3 pkt. 1.3 m). Nyetablering av kraftforsyning til eksisterende fritidsboliger

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til nyetablering av kraftforsyning til eksisterende fritidsboliger etter retningslinjer i forvaltningsplanen, jf. § 5.

Retningslinjer

Kraftforsyningsanlegg (ledninger, master mm.) vil ofte ligge visuelt eksponert. Ved behandling av søknader om nyetablering er det derfor spesielt viktig at det tas landskapsmessige hensyn. Videre bør man unngå mer omfattende nyetablering som påvirker verdifulle natur- eller kulturmiljøer.

Brygger, bruer og fortøyningsfester

§ 3 pkt. 1.3 d). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til bygging av brygger etter fjerning av eksisterende brygger eller ved samling eksisterende brygger i fellesbrygge, oppsetting av bruer og klopper og oppsetting av fortøyningsfester.

§ 3 pkt. 1.3 p). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til oppføring av ett båtnaust på eksisterende grunnmur og en brygge jf. reguleringsplan for Hvaløy vedtatt 25. mars 1974.

Retningslinjer

Verneforskriften har en egen bestemmelse om brygger og innretninger for allment friluftsliv, jf. kap. 3.4. Bestemmelsen i § 3 pkt. 1.3 d vil derfor gjelde brygger mv. for andre formål, f. eks private fritidsboliger.

Brygger utgjør en spesiell utfordring, både landskapsmessig, for natur- og kulturmiljøer og i forhold til allmennhetens muligheter for friluftsliv og ferdsel. Søknader om nye brygger eller utvidelse av eksisterende brygger i nasjonalparken skal derfor vurderes strengt.

Tillatelse til bygging av brygge etter denne bestemmelsen kan kun vurderes der det allerede er eksisterende brygger som enten fjernes eller samles i fellesbrygge. Andre tilfeller må behandles etter § 4.

Oppsetting av bruer, klopper og fortøyningsfester etter denne bestemmelsen vil utgjøre mindre landskapsmessige inngrep enn brygger, men kan berøre verdifulle natur- og kulturmiljøer. Det legges til grunn at "bruer" omfatter mindre bruer, f. eks over bekker eller bergsprekker.

I vurderingen av tiltak etter denne bestemmelsen skal det legges særlig vekt på landskapsmessige virkninger, påvirkning på verdifulle natur- eller kulturmiljøer (herunder eksisterende, kulturhistorisk verdifulle bryggemiljøer) og søkerens behov for det omsøkte tiltaket.

Bøyelegging av egne båter

§ 3 pkt. 1.2 i). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for bøyelegging av egne båter innenfor en avstand av maksimalt 80 meter fra egen brygge eller egen landfast fortøyningsplass. Bøyene kan også benyttes til midlertidig fortøyning av gjestende båter etter retningslinjer i forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

"Egne båter" omfatter båter man selv eier, leier eller låner. Bøyelegging er dermed ikke tillatt for å etablere faste fortøyningsmuligheter for andres båter, f. eks. gjennom utleie eller langvarig utlån av bøyeplasser.

"Egen brygge" omfatter brygge eller bryggeplass man eier, leier eller låner.

"Midlertidig fortøyning av gjestende båter" omfatter fortøyning i forbindelse med besøk. Det legges til grunn at begrepet "midlertidig" i denne sammenheng uansett er vesentlig kortere enn båtsesongen.

Annen bøyelegging av båter enn det som fremgår av denne bestemmelsen, er forbudt etter § 3 pkt. 1.1 og krever dispensasjon etter § 4.

Opplag av egne båter

§ 3 pkt. 1.2 j). Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.1 er ikke til hinder for opplag av egne båter inntil 16 fot unntatt i sone B og C. Retningslinjer fastsettes i forvaltningsplan, jf. § 5.

Retningslinjer

"Egne båter" omfatter båter man selv eier, leier eller låner.

Båtopplag skal skje på en måte som ikke ødelegger verneverdier, f. eks. rødlistearter eller naturtyper som er spesielt sårbare for slitasje og annen påvirkning som følger av opplaget.

Båtopplag skal ikke være til hinder for lovlig allmenn ferdsel og opphold langs stranden.

Etterfylling av sand på strender

§ 3 pkt. 1.3 o). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til etterfylling av sand av samme type som den stedegne sanden på eksisterende strender.

Retningslinjer

"Etterfylling" innebærer at det skal ligge sand på stranden fra før. "Sand av samme type" innebærer at sanden skal være av samme beskaffenhet som den stedeagne med tanke på mineralsammensetning, kornstørrelse og farge. I sjeldne tilfeller kan det være skjellsand som skal etterfylles, og denne skal da ha samme opphav som den stedeagne med tanke på organisk sammensetning, kornstørrelse og farge. "Stedeagne" viser til den konkrete stranden som skal etterfylles.

Vedlikeholdsmudring

§ 3 pkt. 1.3 m). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til vedlikeholdsmudring i tilknytning til eksisterende brygger.

Retningslinjer

Mudring er normalt strengt regulert i annet lovverk og må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Ved behandling av søknader skal det legges spesiell vekt på hensynet til marine verneverdier.

Boring etter vann

§ 3 pkt. 1.3 h). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til boring etter vann unntatt i sone B og C.

Retningslinjer

Bestemmelsen er kun ment å åpne for at det kan gis tillatelse til boring etter vann til husholdningsbruk i tilknytning til fritidsboliger.

Med mindre anlegget også omfatter bygninger (brønnhus etc.), vil det være virkningene på verdifullt natur- og kulturmiljø som først og fremst bør vurderes i behandlingen av søknader. Dette omfatter dyreliv, planteliv, geologiske forekomster og kulturminner.

Oppfølgende tiltak

- Formidle informasjon om vernebestemmelser og retningslinjer til grunneiere, rettighetshavere, Kystverket, energiselskaper og andre aktuelle aktører.
- Det bør gjennomføres en kvalifisert utredning om hjemmelsgrunnlag for eventuell fjerning av moringer m/bøyer og «bøye-havner» som var etablert før opprettelsen av nasjonalparken, og som er lagt ut uten forutgående søknad og godkjenning. Havnevesenet, kommunene og nasjonalparkforvaltningen bør samarbeide om dette. Dersom man kommer fram til et hensiktsmessig hjemmelsgrunnlag og ansvars plassering, bør målet være å fjerne slike innretninger.

3.11 Tiltak i nasjonalparkens randsoner

Status og utfordringer

Ferdselen i skjærgården er i stor grad båtbasert. Det er likevel mange som ikke har egen båt og det finnes få muligheter for kollektiv transport ut i skjærgården. Samtidig viser erfaringene fra Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavets nasjonalpark at de fleste besøkende kommer med bil eller rutebåt. Et stabilt og hensiktsmessig båttilbud er derfor sterkt ønskelig. I randsonen til nasjonalparken bør det etableres tilstrekkelig med parkeringsplasser og kaier til å betjene et mer omfattende båttilbud. Kommunene, fylkeskommunen og relevante statlige myndigheter bør samarbeide om å legge til rette for dette. Samarbeidet må også omfatte private aktører som kan tenke seg å etablere båtruter.

Siden svært attraktive områder som Verdens Ende og Moutmarka er tilgjengelige med bil, vil mange velge denne måten å besøke parken på. I disse områdene er det derfor spesielt viktig å tilrettelegge med nok parkeringsplasser, og for besøk hele året. Se for øvrig kap. 6 om besøksstrategi.

Flere steder ligger nasjonalparken tett inn mot urbane miljøer. Ved planlegging og enkelttiltak i disse områdene er det viktig å ta hensyn til naboskapet med nasjonalparken slik at opplevelsen av nasjonalparken og verneformålet der ikke forringes. Eksempel på slike vurderingstemaer kan være byggeskikk, størrelse på bygninger og andre tekniske anlegg, fargesetting.

Vernebestemmelser og retningslinjer

§ 1.

Formålet med opprettelsen av Færder nasjonalpark er å bevare et større naturområde med representative økosystemer ved kysten i ytre Oslofjord med særlig vekt på landskap, naturtyper, arter og geologiske forekomster på land og i sjø og som er uten tyngre naturinngrep.

Forskriftens formål er i helhet er gjengitt på side 2 i planen.

Forslag til mål

- Det skal utvikles et tilstrekkelig tilbud om atkomst og transport til nasjonalparken via parkeringsplasser og båthavner.
- Det er viktig at Verdens Ende og Moutmarka har tilstrekkelig parkeringsplass.
- Nasjonalparkforvaltningen skal arbeide for at nasjonalparkens formål hensyntas ved planlegging og estetisk/teknisk utforming av bygninger og infrastruktur i den nære randsonen mot nasjonalparken.
- Kriterier for landskapsmessige hensynsregler i nasjonalparkens randsoner bør innarbeides som retningslinjer i kommunale og fylkeskommunale retningslinjer.

Oppfølgende tiltak

- Kommunene og fylkeskommunen bør utrede hvordan parkering i randsonen og båttransport i nasjonalparken best kan tilrettelegges.
- Kriterier for landskapsmessige hensynsregler i nasjonalparkens randsoner bør innarbeides som retningslinjer i kommunale og fylkeskommunale planer.

Oslofjordens Friluftsråd har undervisningsopplegg i nasjonalparken. Foto: Oslofjordens Friluftsråd

3.12 Forskning, formidling og undervisning

Status

Verneområder har ofte stor verdi for forskning, formidling og undervisning, både fordi de har spesielle natur- eller kulturkvaliteter og fordi vernet innebærer en stabilitet. **Forskning** i verneområder har ofte hatt fokus på overvåking av arter og naturtyper. I noen tilfeller er rene forskningsprosjekter blitt initiert av forvaltningsmyndigheten. Det er imidlertid mer vanlig at forvaltningsmyndigheten tar initiativ til naturfaglige utredninger, brukerundersøkelser, skjøtelsesplaner og annen kunnskapsinnhenting som er direkte knyttet til forvaltningen av nasjonalparken.

I Færder nasjonalpark har det vært gjennomført en rekke registreringer og undersøkelser med basis i vitenskapelige disipliner. Dette gjelder både innenfor botanikk (f. eks. havstrand-registreringer og naturtypekartlegginger), zoologi (f. eks. sommerfugl-registreringer på Østre Bolæren og overvåking av hummerbestanden ved Vestre Bolæren), kulturminneforskning (f. eks. kulturminneregistreringer i Nøtterøyskjærgården) og samfunnsforskning (f. eks. undersøkelser av båtbrukeres oppfatninger, preferanser og bruksmønstre).

Området benyttes også til **formidling** og **undervisning**. Med formidling menes her overføring av kunnskap gjennom andre enn forvaltningsmyndigheten. For eksempel arrangerer Mellom-Bolærens Venner guidede turer over Mellom Bolæren med vekt på øyas kulturhistorie. Skjærgårdstjenesten har i mange år tatt med skoleklasser på miljødager i skjærgården, der elevene lærer om natur- og kulturverdier og deltar i søppelrydding. Gjennom den kulturelle skolesekken, der Oslofjordens Friluftsråd har vært sentral i gjennomføringen, får alle 6-klassinger på Nøtterøy tilbringe en dag på Mellom Bolæren med natur- og kulturfaglig opplegg. Østre Bolæren har leirskoledrift vår og høst med fokus på kystkulturformidling og kunnskap om livet i havet. Blant annet benyttes Mellom Bolæren med sine kulturminner i undervisningsopplegget.

Russerfangeleiren på Mellom Bolæren har et stort potensial for forskning, jf. pågående nasjonale og internasjonale forskningsprosjekter av typen Painful Heritage. Anlegget har også et stort potensial for generell formidling og undervisning knyttet til krigshistorie, menneskerettigheter, holocaust og den kalde krigen.

Videre er det naturlig å benytte nasjonalparken som et utgangspunkt for formidling av lokal og regional kystkultur. Det planlagte nasjonalparksenteret vil her bli en sentral arena for utstillinger og annen formidling, men også andre steder i nasjonalparken vil være godt egnet, for eksempel Minemagasinet på Vestre Bolæren, Østre Bolæren, Færder fyrstasjon og Fulehuk fyr. Utvalgte gravrøyser fra bronsealder er også velegnet for skiltformidling på stedet. Et annet spennende felt for formidling er kulturminner under vann, f. eks gjennom merkede undervannsleder.

Forvaltningsmål

- Forskning, formidling og undervisning skal brukes aktivt for å fremskaffe og gjøre tilgjengelig kunnskap som kan fremme verneformålet, naturglede, forståelse for sammenhenger i naturens virkemåte og sårbarhet.

Utfordringer

Forskning er et viktig virkemiddel for å få til en kunnskapsbasert forvaltning. Gjennom formidling og undervisning kan man gi skoleelever og andre verdifull kunnskap og gode holdninger til vernet. Både forskning, formidling og undervisning er ressurskrevende. Det er derfor en utfordring å sikre tilstrekkelige økonomiske ressurser til denne virksomheten, samt å prioritere gode forskningsprosjekter og undervisningsopplegg.

Omvisninger og ekskursjoner med båt kan bli en populær måte å drive formidling på. Verdens Ende, med nasjonalparksenter, gode parkeringsmuligheter og stor havn, kan være et spesielt godt utgangspunkt for slike ekskursjoner, gjerne i regi av lokale båtforeninger eller andre lokale aktører.

En spesiell utfordring for Skjærgårdstjenestens miljødager er nye sikkerhetsregler for frakt av personer til sjøs. For tiden ser det ut til at opplegget kan bli vanskelig å videreføre med det båtmateriellet etc. som er aktuelt å benytte i Skjærgårdstjenestens drift.

Det antas at de fleste aktuelle forskningsprosjekter og undervisningsopplegg ikke utgjør noen vesentlig trussel mot verneverdier. Enkelte prosjekter kan imidlertid være i strid med vernebestemmelsene, og det er en utfordring å påse at disse gis en grundig behandling slik at verneverdier ikke går tapt.

Vernebestemmelser og retningslinjer

Det er ikke gitt særskilte vernebestemmelser for forskning og undervisning, men en rekke bestemmelser er relevante også for denne virksomheten.

Retningslinjer

Vernebestemmelsene gjelder også for alle former for forskning, formidling og undervisning i nasjonalparken.

Forvaltningsmyndigheten er positiv til og vil bidra til å fremme forskning, formidling og undervisning som bidrar til å øke kunnskapen om nasjonalparken og som ikke representerer nevneverdige ulemper for verneformålet.

Forskning, formidling og undervisning som kommer i konflikt med vernebestemmelsene, krever særskilt tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Siden det ikke er gitt spesifiserte dispensasjonsbestemmelser for disse aktivitetene, skal slike saker vurderes etter de generelle dispensasjonsbestemmelsene i § 4.

Tillatelser til forskning, formidling og undervisning etter § 4 skal kun gis dersom tiltaket ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig og samtidig ikke strider mot vernevedtakets formål. Det kan stilles vilkår til tillatelsen. Innenfor denne hovedrammen legges følgende retningslinjer til grunn ved behandling av søknader om forskning og undervisning etter § 4:

- Forvaltningsmyndigheten skal alltid vurdere nytten av et forskningsprosjekt opp mot omfanget av eventuelle inngrep eller tiltak og de ulemper forskningen ellers medfører.
- Forskningsaktiviteter som ikke trenger å lokaliseres til nasjonalparken, skal gjennomføres utenfor nasjonalparken.
- Som regel bør det gis dispensasjon til forsknings-, formidlings- og undervisningsaktivitet som bidrar til å fremme verneverdier eller som er relevant for forvaltningens kunnskapsbehov.
- Ved tillatelser skal det stilles vilkår om at forskningsresultater skal gjøres tilgjengelige for forvaltningsmyndigheten.

Oppfølgende tiltak

- Formidle kunnskapsbehov i nasjonalparken til universiteter, høyskoler og forskningsinstitusjoner med sikte på samarbeidsprosjekter som kan være til nytte for forvaltningen av området.
- Veilede og informere lokale og regionale skoler og leirskoler i forhold til deres bruk av nasjonalparken i formidlings- og undervisningssammenheng.
- Gjøre kunnskap om nasjonalparken tilgjengelig for organisasjoner, skoler og privatpersoner som ønsker å drive formidling.
- Bidra til videreføring av Skjærgårdstjenestens miljødager for skolene i den utstrekning sikkerhetsreglene til sjøs gjør det mulig.
- Bidra til å videreføre den kulturelle skolesekken på Mellom Bolæren.
- Bidra til å videreføre Oslofjordens Friluftsråds innsats.

Tjæreblom på Lindholmen. Foto: Erik Bleken

4 Forvaltningsoppgaver, utfordringer, mål og retningslinjer

Den praktiske forvaltningen av nasjonalparken omfatter forvaltningen av verneforskriften; behandling av søknader etter denne, informasjon, oppsyn, kartlegging/overvåking og fysiske tiltak som skjøtsel mv., som er nødvendig for å opprettholde eller oppnå verneformålet.

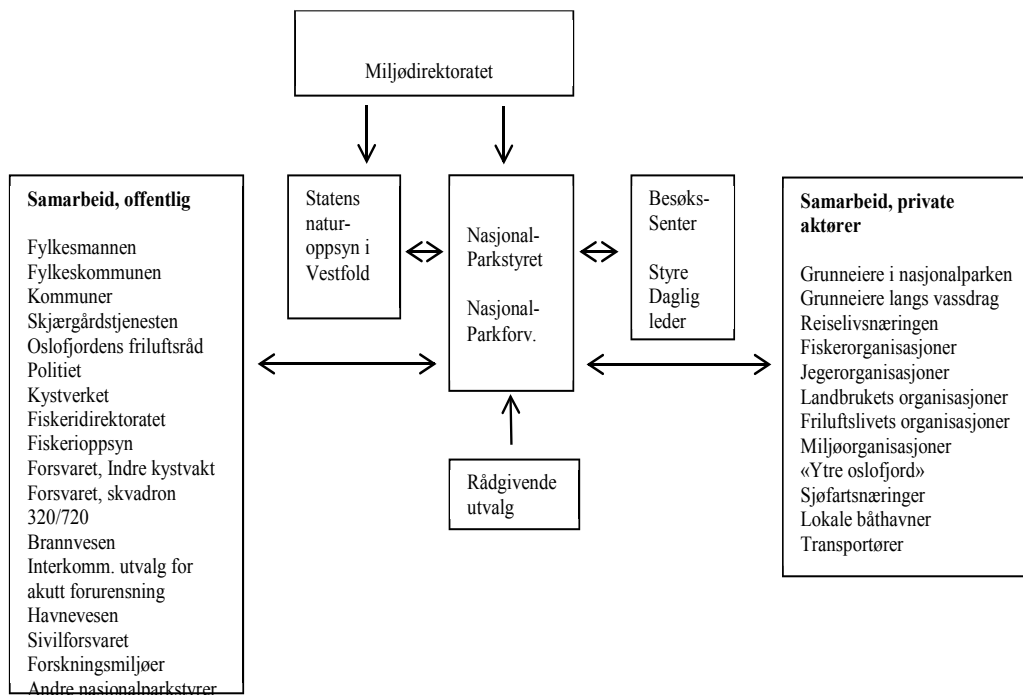
Forvaltningsplanen er en utdyping av verneforskriften og gir en rekke konkrete føringer for behandling av søknader og ulike typer aktivitet som er knyttet til nasjonalparken.

4.1 Generelt om forvaltning av verneforskriften

4.1.1 Organisering

Færder nasjonalparkstyre er det organ som fatter vedtak etter *forskrift om vern av Færder nasjonalpark*. Nasjonalparkforvalter er sekretær for nasjonalparkstyret og koordinerer driften av nasjonalparken. Statens naturoppsyn har oppsyn med nasjonalparken, forankret i naturoppsynsloven. Det er oppnevnt eget styre for driften av besøkssenteret for Færder nasjonalpark. Egen daglig leder ivaretar den daglige driften.

Som forvaltningsplanen viser er nasjonalparkforvaltningen avhengig av å samarbeide i et stort nettverk, med både offentlige og private aktører. Se særlig kapittel 6. Organisasjonskartet under viser hvilke aktører som er inne i dette nettverket.

Forvaltningen av Færder nasjonalpark, organisasjonskart.

4.1.2 Effektiv forvaltning

Etableringen av nasjonalparken innebærer på flere punkter en effektivisering av forvaltningen sammenlignet med tidligere. Et stort antall forskrifter er nå samlet i én felles verneforskrift, som forvaltes av ett forvaltningsorgan - nasjonalparkstyret. Dette fører også til en mer helhetlig forvaltning på tvers av kommunegrensene.

Ressursene til forvaltningen er også styrket ved at det tilsettes en egen nasjonalparkforvalter med hovedoppgave å forberede saker for styret og ellers følge opp forvaltningen av parken. Nasjonalparkstatusen fører også til flere ressurser til utredninger og kartlegginger som styrker kunnskapsgrunnlaget i området. Bedre kunnskap gir mer effektiv forvaltning ved at færre saker må sendes til faglig uttalelse hos regionale myndigheter.

I nasjonalparken skal det opprettes et rådgivende utvalg med representanter for ulike interesser og aktører i området. Et slikt utvalg vil gi forvaltningen god tilgang til informasjon og synspunkter som kan spare tid når det kommer til konkret saksbehandling.

Tidligere hadde kommunene saksbehandling både etter verneforskriften for landskapsvernområdet og annet lovverk. Dette krevde samarbeid mellom flere seksjoner i kommunene før vedtak ble fattet administrativt eller politisk. I nasjonalparken skal nasjonalparkstyret behandle sakene etter verneforskriften, mens kommunene skal behandle saker etter andre relevante lovverk, spesielt plan- og bygningsloven. Dette kan synes som en økt byråkratisering, men vil i praksis ikke skille seg så mye fra den tidligere ordningen som det kan se ut til. Vedtak må uansett fattes både etter verneforskrift og andre lovverk, de må delvis utredes av ulike fagmiljøer og de har forskjellig klagebehandling.

Mange vurderinger vil imidlertid være ganske like under behandlingen etter verneforskriften og f. eks. plan- og bygningsloven. Et eksempel er bygningsmessige endringer på en hytte.

Når disse vurderingene nå skal gjøres av to ulike organer (nasjonalparkstyret etter verneforskriften og kommunene etter plan- og bygningsloven), er det behov for god kontakt mellom disse. Utfordringen er å sikre at nasjonalparkforvaltningen fortsatt får tilgang til kommunenes spesialkompetanse på dette området. Det kan derfor være hensiktsmessig med et samarbeidsorgan mellom nasjonalparkforvaltningen og kommunene..

Det er viktig å finne en praktisk løsning på hvordan søknader om et tiltak eller en aktivitet rent praktisk kan behandles mest mulig effektivt. Der tiltak krever tillatelse både etter verneforskriften og annet lovverk, bør man tilstrebe saksbehandlingsrutiner som gjør at tiltakshaver slipper å sende samme søknad til flere myndigheter. Dette er en utfordring som nasjonalparkstyret og kommunene må løse i fellesskap. Det bør tilstrebnes at slike saker behandles etter strengeste regelverk først, se også naturmangfoldloven | 48, 3. ledd.

4.1.3 Generelle saksbehandlingsrutiner

Henvendelser og forespørsler om vernebestemmelsene. Før det eventuelt fremmes en konkret søknad vil det ofte være behov for kontakt mellom tiltakshaver og forvaltningsmyndighet for å avklare hvilke rammer verneforskriften setter for et tiltak. Slike henvendelser kan rettes til forvaltningsmyndigheten på den måten tiltakshaver finner mest hensiktsmessig (telefon, e-post, brev osv.). Det kan også være aktuelt med møte/forhåndskonferanse før formell søknadsbehandling.

Hvis det er tvil om et tiltak eller en aktivitet omfattes av forbudsbestemmelsene, de generelle unntakene eller de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene, skal dette avklares med forvaltningsmyndigheten før tiltaket eller aktiviteten gjennomføres.

Søknader sendes forvaltningsmyndigheten. Alle søknader om dispensasjon fra vernebestemmelsene sendes til forvaltningsmyndigheten, dvs. nasjonalparkstyret.

Unntaks- og dispensasjonsbestemmelser. Vernebestemmelsene regulerer eller forbyr inngrep og aktiviteter som kan være i strid med verneformålet. Det er så langt det er mulig foretatt en interesseavveining mellom hensynet til vern og ønsker om bruk og tiltak i nasjonalparken i forkant av vernet. Denne interesseavveiningen avspeiles gjennom at det i forskriften er fastsatt både unntaksbestemmelser og dispensasjonsbestemmelser, jf. kap. 5.2-5.4.

Tilstrekkelige opplysninger. Søknader skal inneholde tilstrekkelige opplysninger til at forvaltningsmyndigheten kan vurdere tiltakets virkning på verneverdiene. Forvaltningsmyndigheten skal om nødvendig veilede søker om dette kravet, og kan kreve tilleggskdokumentasjon dersom søknaden ikke inneholder tilstrekkelig dokumentasjon.

Verneforskriften er rammen. Ved behandling av søknader har forvaltningsmyndigheten ikke anledning til å gå utover rammen av bestemmelser som er fastsatt i verneforskriften.

I § 3 pkt. 1.1 er det fastlagt at området er vernet mot inngrep av enhver art. Med dette menes fysiske inngrep av den type som er konkret angitt videre under punktet. Deretter følger en opplisting av tiltak som er forbudt, med de unntakene som følger av § 3 pkt. 1.2 og 1.3. Opplistingen er ikke uttømmende. Det er fast praksis for at det må søkes om dispensasjon for tiltak som er eksplisitt nevnt i opplistingen, uansett om de i seg selv innebærer varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner på land og i sjø. Er de uvesentlige, kan det i stedet være et argument for å gi dispensasjon.

Naturmangfoldloven. I all saksbehandling etter verneforskriften skal det gjøres en samlet vurdering i forhold til tiltakets virkning på verneverdiene og formålet med vernet. I naturmangfoldloven kap. 2 er det fastsatt **prinsipper for offentlig beslutningstaking** som skal legges til grunn som retningslinjer ved utøvelse av offentlig myndighet. Prinsippene kommer til anvendelse ved behandling av enkeltsaker etter verneforskriften. Loven angir at det skal fremgå av vedtakene hvordan prinsippene har vært anvendt i den konkrete sak, og hvilken vekt de er tillagt, jf. § 7.

Prinsippene omtales i loven som:

- Kunnskapsgrunnlaget (§ 8)
- Føre-var-prinsippet (§ 9)
- Økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10)
- Kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11)
- Miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§ 12)

Naturmangfoldloven § 49 har egne regler for **utenforliggende virksomhet** som kan medføre skade inn i et verneområde. Kan virksomhet som trenger tillatelse etter annen lov innvirke på verneverdiene i nasjonalparken, skal hensynet til disse verneverdiene tillegges vekt ved avgjørelsen av om tillatelse bør gis, og ved fastsetting av vilkår. For annen virksomhet gjelder aktsomhetsplikten etter naturmangfoldloven § 6.

Naturmangfoldloven har også egne **håndhevings- og sanksjonsbestemmelser**, f. eks. bestemmelser om retting og avbøtende tiltak (§ 69), tiltak for å avverge eller begrense skader og ulemper (§ 70), direkte gjennomføring av forvaltningen selv (§ 71), bruk av andres eiendom ved gjennomføring av tiltak (§ 72) og tvangsmulkt (§ 73). Disse sanksjonsbestemmelsene er delegert til Fylkesmannen. Eventuell bruk av disse virkemidlene må derfor tas opp med Fylkesmannen.

Andre lovverk. Verneforskriften gjelder parallelt og samtidig med aktuelle særlover. Et eventuelt tiltak må oppfylle kravene både etter verneforskriften/naturmangfoldloven og etter det regelverket tiltaket ellers reguleres etter. Forskrifter gitt med hjemmel i naturvern- eller naturmangfoldloven vil normalt gå foran andre lover eller forskrifter hvis det er motstrid mellom bestemmelser.

For tiltak som krever tillatelse både etter verneforskriften og annet lovverk, kan tiltakshaver om ønskelig søke om tillatelse parallelt hos de aktuelle myndigheter. Vedtak skal i slike tilfeller først fattes etter verneforskriften, dersom ikke annet følger av verneforskriften eller forvaltningsmyndighetens samtykke, jf. naturmangfoldloven § 48 3. ledd. Det bør fremgå av søknaden hvem (hvilke myndigheter) den er sendt til. Den praktiske samhandlingen mellom nasjonalparkstyret og andre myndigheter (spesielt kommunene og fylkeskommunen) må avklares nærmere mellom partene.

Innhenting av uttalelser. Saker som berører kulturminner skal sendes Vestfold fylkeskommune til uttalelse før vedtak fattes. Saker som gjelder kulturminner i sjø skal sendes Norsk Maritimt Museum til uttalelse. Fiskeri- og havbruksrelaterte spørsmål skal sendes Fiskeridirektoratet og Fiskerlaget Sør for uttalelse.

Underretning om vedtak. Følgende skal ha kopi av alle vedtak: Miljødirektoratet, Statens naturoppsyn (SNO), Fylkesmannen i Vestfold, Vestfold fylkeskommune og Nøtterøy og Tjøme kommuner. For øvrig gjelder forvaltningslovens regler om underretning om vedtak til parter i saken. Vedtak skal også registreres i Miljøvedtaksregisteret.

Klagebehandling. Klager på vedtak sendes forvaltningsmyndigheten (nasjonalparkstyret). Nasjonalparkforvalteren saksforbereder innkomne klager i samsvar med bestemmelsene i

forvaltningsloven. Styret behandler klagen. Dersom vedtaket opprettholdes, oversendes klagen til Miljødirektoratet for klagebehandling.

Flerårige tillatelser. Det kan gis flerårige tillatelser for aktiviteter som gjentas regelmessig, for eksempel flytting av dyr, faste større arrangementer eller årvisse behov for motorferdsel. Det kan settes vilkår for slike tillatelser, for eksempel bruk av kjørebok, varighet/antall turer eller omfang. Flerårige tillatelser kan gis for inntil fem år. Nærmere retningslinjer for flerårige tillatelser er gitt i de enkelte temakapitlene i planen.

Rundskriv om forvaltningen. Miljødirektoratet har utarbeidet et eget rundskriv om forvaltning av verneforskrifter (november 2001, revidert februar 2010). Det vises til rundskrivet for en mer omfattende gjennomgang av saksbehandlingen ved utøvelse av myndighet i medhold av verneforskriften.

Rapportering. Forvaltningsmyndigheten skal gi en årlig rapport til Miljødirektoratet over innkomne søknader og vedtak, gjennomførte forvaltningstiltak og andre saker av interesse i forvaltningen av nasjonalparken.

4.1.4 Unntaksbestemmelser

Verneforskriften for Færder nasjonalpark har unntaksbestemmelser som angir at bestemte aktiviteter er tillatt, jf. f. eks. § 3 pkt. 1.2, 2.2 og 6.3.

Det oppstår noen ganger tvil om hva som kan innfortolkes under unntaksbestemmelsene. F. eks. kan noen bestemmelser fastslå at enkelte tiltak skal være tillatt, uten at man derved kan slutte at andre typer tiltak som er nødvendig for å gjennomføre det lovlige tiltaket også er tillatt. Dersom omsøkte tiltak ikke har hjemmel i unntaksbestemmelser i verneforskriften, må det vurderes om dispensasjon kan gis etter de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene (jf. kap. 5.4) eller de generelle dispensasjonsbestemmelsene (jf. kap. 5.5).

Nærmere retningslinjer for unntaksbestemmelsene er gitt i de enkelte temakapitler i planen.

4.1.5 Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser

Verneforskriften har en rekke spesifiserte dispensasjonsbestemmelser, jf. f. eks. § 3 pkt. 1.3 hvor det fremgår at forvaltningsmyndigheten "etter søknad kan gi tillatelse til" en rekke tiltak. Formuleringen betyr ikke at forvaltningsmyndigheten *skal* gi tillatelse, men kun at man kan vurdere om en søknad gir grunnlag for å gi tillatelse.

Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser er ofte uttrykk for konkrete avveininger av bruker- eller eierinteresser i nasjonalparken. Enkelte tiltak og interesser er løftet frem og vurdert i verneprosessen, og gitt en spesifisert adgang til å søke tillatelser. Selv om dispensasjonshjemmelens ordlyd er utgangspunktet for tolkningen, må dispensasjonsadgangen også vurderes i lys av verneformålet, naturforholdene i nasjonalparken osv. Det er adgang til å stille vilkår til dispensasjoner ut fra hensynet til verneverdiene.

Nærmere retningslinjer for de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene er gitt i de enkelte temakapitler i planen.

4.1.6 Generelle dispensasjonsbestemmelser

Verneforskriften § 4 er en generell dispensasjonsbestemmelse som innebærer at forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra forskriften dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.

Dispensasjon når det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig. Vilkåret om at tiltaket ikke skal påvirke **verneverdiene** nevneverdig innebærer at dispensasjonsadgangen er snever. Det kan bare dispenseres i de tilfeller tiltaket vil ha begrenset virkning for verneverdiene. Det er med andre ord i første rekke bagatellmessige inngrep eller forbigående forstyrrelser som er av stor betydning for søker sammenholdt med verneinteressene, som omfattes av bestemmelsen. Siktemålet er at verneforskriften ikke uthules gjennom omfattende dispensasjonspraksis.

Tiltaket kan heller ikke stride mot **formålet med vernet**. Tiltak som kan påvirke verneverdiene nevneverdig, vil som oftest også være i strid med verneformålet. Det kan imidlertid tenkes at et mindre tiltak har liten betydning for verneverdiene isolert sett. I slike tilfeller er det viktig å vurdere om en dispensasjon gjennom presedens vil kunne åpne for mange tilsvarende tiltak på stedet, slik at summen over tid vil stride mot formålet med vernet. Det vises her til prinsippet i naturmangfoldloven § 10 om at en påvirkning skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

Generelt sett vil det ikke være adgang til å dispensere for tiltak og bruk som forutsetter større tekniske inngrep. Det er derfor normalt utelukket å gi dispensasjon etter denne bestemmelsen for oppføring av nye private hytter eller andre tiltak som kan forringe eller ødelegge verneverdier.

Dispensasjonsbestemmelsen kan heller ikke anvendes for å utvide den rammen som er trukket opp i vernevedtaket. Bestemmelsen er en **sikkerhetsventil** som skal fange opp uforutsette tilfeller eller spesielle/særlige tilfeller som ikke ble vurdert på vernetidspunktet. Forvaltningsmyndigheten skal spesielt vurdere konsekvensene av en dispensasjon, f. eks. om andre kan tenkes å søke dispensasjon på samme grunnlag.

Dispensasjon dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig. Med **sikkerhetshensyn** siktes det bl.a. til sikkerhet for liv og helse, smittsomme sykdommer fra dyr og sikkerhet mot omfattende og direkte skade på eiendom. Det må i det enkelte tilfelle vurderes konkret om det er behov for spesielle tiltak av hensyn til sikkerheten for dem som bruker et område. Det kan stilles vilkår om at sikkerhetstiltaket gjennomføres i tett dialog med forvaltningsmyndigheten for å sikre at hensynet til verneverdiene ivaretas på en best mulig måte.

Når det gjelder hensynet til **vesentlige samfunnsinteresser**, gjelder bestemmelsen i første rekke tiltak som ikke var aktuelle eller ikke ble vurdert på vernetidspunktet. Bestemmelsen er ikke ment for tiltak som kun har lokal betydning. Hvis det oppstår en situasjon hvor det er aktuelt å tillate inngrep som vesentlig ødelegger eller forringer verneverdier, bør forvaltningsmyndigheten drøfte spørsmålet med overordnet myndighet.

Særskilte krav til saksbehandlingen for dispensasjon etter de generelle dispensasjonsbestemmelsene. Naturmangfoldloven § 48 inneholder særskilte krav til søknader og begrunnelse for dispensasjoner gitt etter de generelle dispensasjonsbestemmelsene. Søknad om dispensasjon skal inneholde nødvendig dokumentasjon om tiltakets virkning på verneverdiene. Forvaltningsmyndigheten vil derfor måtte veilede søker om dette kravet, og om nødvendig kreve tilleggsdokumentasjon.

Videre krever naturmangfoldloven § 48 at dispensasjoner etter denne bestemmelsen skal inneholde en begrunnelse som viser hvordan forvaltningsmyndigheten har vurdert virkningene som dispensasjonen kan få for verneverdiene, og hvilken vekt det er lagt på dette. Dette innebærer at det stilles strenge krav til begrunnelse av dispensasjoner gitt etter de generelle dispensasjonsbestemmelsene.

4.1.7 Myndighet, roller og oppgavefordeling

Nasjonalparkstyret er forvaltningsmyndighet for nasjonalparken. Styret har representanter fra Nøtterøy og Tjøme kommuner og fra Vestfold fylkeskommune. Styret har ansvaret for:

- **Myndighetsutøvelse.** Forvaltning av verneregler fastsatt i verneforskriften og naturmangfoldloven § 48. Myndigheten er begrenset til den rådighet som er direkte hjemlet i forskriften.
- **Forvaltningsplan.** Utarbeide utkast til forvaltningsplan for nasjonalparken.
- **Skjøtsel og tilrettelegging.** Vurdere behov og sørge for nødvendig gjennomføring av skjøtsel og tilrettelegging.
- **Dispensasjoner fra verneforskriften.** Treffe vedtak om dispensasjon i henhold til verneforskriften.
- **Merking og informasjon.** Nødvendig merking og vedlikehold av merking i nasjonalparken. Vurdere behovet for særskilte informasjonstiltak. Ha kontakt med grunneiere, rettighetshavere, brukere, lag og organisasjoner mv.
- **Brudd på verneforskriften.** Selv om SNO er etablert som kontrollmyndighet i området, har styret som forvaltningsmyndighet likevel et selvstendig ansvar for å påse at alle brudd på reglene i verneforskriften som styret får kjennskap til, blir rapportert/anmeldt til politiet.
- **Rapportering om forvaltning.** Rapportere om forvaltningen til Miljødirektoratet. Hvordan og hvor ofte slik rapportering skal skje, må avtales nærmere.

Statens naturoppsyn (SNO) er miljøforvaltningens operative feltorgan som er myndighetsutøver etter lov om statlig naturoppsyn av 21. juni 1996. Loven gir SNO-personell tilsynsmyndighet og ansvar for oppsyn med overholdelse av følgende miljølover; friluftsløven, naturmangfoldloven, motorferdselloven, kulturminneloven, viltloven, laks- og innlandsfiskloven, småbåtloven og deler av forurensningsloven i hele landet, både på offentlig og privat grunn. Oppsynsoppgaven er todelt og retter seg både mot tilsyn og overvåking av naturtilstanden og tilsyn med menneskets atferd i naturen i forhold til gjeldende regelverk. I tillegg til rene kontrolloppgaver er også veiledning og informasjon om regelverket, verneverdier og bruken av nasjonalparken en del av naturoppsynets virksomhet. På bestilling fra forvaltningsmyndigheten kan naturoppsynet drive skjøtsel, tilrettelegging, registrering og dokumentasjon, herunder overvåking.

I Færder nasjonalpark supplerer SNO sin aktivitet ved å kjøpe tjenester av Skjærgårdstjenesten.

Hovedoppgavene for naturoppsynet i nasjonalparken er:

- Veilede og informere brukere og besøkende.
- Kontrollere, rapportere og reagere på brudd på verneforskriften og annet regelverk.
- Holde oversikt over utviklingstendenser i bruken av området.
- Føre tilsyn med og eventuelt utføre vedlikehold på statlig eiendom, herunder informasjons- og oppmerkingsmateriell.
- På oppdrag fra forvaltningsmyndigheten kan SNO føre oppdatert status for natur- og kulturverdiene i området, med vekt på truede og sårbare arter og forekomster.
- Bidra til planlegging og gjennomføring av skjøtsel av spesielle natur- og kulturverdi.

Arbeid som blir utført av SNO vil være kostnadsfritt for styret.

Skjærgårdstjenesten er et offentlig samarbeid om drift av sjøbaserte friluftsområder. Bidragsyttere er Miljødirektoratet, fylkeskommunen, kommunene og Oslofjordens Friluftsråd. Færder enhet dekker kommunene Tønsberg, Stokke, Nøtterøy og Tjøme.

Hovedoppgavene for Skjærgårdstjenesten i nasjonalparken vil være:

- Renovasjon, vedlikehold, skjøtsel og tilsyn i de offentlige friluftsområdene.
- Veiledning, informasjon og holdningsskapende arbeid rettet mot brukere og besøkende.
- Kontroll og rapportering av brudd på verneforskriften og annet regelverk, på oppdrag fra SNO.
- På oppdrag fra forvaltningsmyndigheten eller SNO kan Skjærgårdstjenesten bidra til oversikt over utviklingstendenser i bruken av området og status/utvikling for natur- og kulturverdier i parken.
- Bidra til oversikt over utviklingstendenser i bruken av området.
- Bidra til oversikt over status og utvikling for natur- og kulturverdier i parken.
- Gjennomføre skjøtsel av spesielle natur- og kulturverdier, eventuelt i samarbeid med grunneiere, skjærgårdsjordbrukere eller frivillige organisasjoner.
- Føre tilsyn med og eventuelt utføre vedlikehold på statlig eiendom, herunder informasjons- og oppmerkingsmateriell.
- Andre oppgaver.

Politiet har ansvaret for å behandle anmeldelser av brudd på verneforskriften, samt drive oppsyn etter ulike lovverk.

Fylkesmannen i Vestfold er regional statlig fagmyndighet innenfor naturforvaltning, og har forvaltningsansvaret for verneområder der dette ikke er delegert til områdestyret eller direkte til kommunene. I Færder nasjonalpark er Fylkesmannens hovedoppgaver:

- Arbeidsgiveransvar for nasjonalparkforvalteren.
- Gi faglige råd og veiledning til nasjonalparkstyret om forvaltningen.
- Følge med på forvaltningen av området gjennom kopier av vedtak samt løpende dialog. Fylkesmannen har særskilt klageadgang på vedtak fattet av nasjonalparkstyret.

Fylkesmannen har også som et av sine oppdrag å stimulere utvikling av landbruksbaserte opplevelser og reiseliv.

Miljødirektoratet er fagmyndighet med overordnet ansvar for opprettelse og forvaltning av verneområder. Direktoratet fordeler tiltaksmidler til skjøtsel og informasjon i verneområder, og har det faglige ansvaret for utarbeiding av skiltmaler og grafiske profiler. Forvaltningsplanen for nasjonalparken skal godkjennes av Miljødirektoratet.

Klima- og miljødepartementet har det overordnede faglige og politiske ansvaret for verneområder etter naturvernloven og naturmangfoldloven.

Vestfold fylkeskommune er regional fagmyndighet for kulturminner, friluftsliv, regional utvikling og folkehelse. Hovedoppgaver i forbindelse med nasjonalparken er:

- Deltagelse i nasjonalparkstyret sammen med kommunene.
- Gi uttalelser til forvaltningsmyndigheten ved søknader om skjøtsel og restaurering av kulturminner.

- Behandle søknader om skjøtsel og restaurering av fredete kulturminner, der fylkeskommunen er forvaltningsmyndighet etter kulturminneloven.
- Yte faglig bistand i konkrete skjøtels- og restaureringsprosjekter.
- Bidra i informasjonsarbeid knyttet til kulturminner.
- Behandle søknader om tilskudd til sikring, tilrettelegging og skjøtsel av statlig sikrede friluftsområder.
- Bidra til utvikling og tilrettelegging for friluftsliv og fysisk aktivitet.
- Er regional vannmyndighet og en bidragsyter i regionale prosjekter innen vannkvalitet og miljø.

Fylkeskommunen er også deleier i Innovasjon Norge og regional utviklingsaktør, hvor et av målene er å styrke næringslivet i fylket.

Nøtterøy og Tjøme kommuner har flere roller knyttet til nasjonalparken, blant annet:

- Deltagelse i nasjonalparkstyret sammen med fylkeskommunen.
- Grunneiere for en rekke eiendommer (sikrede friluftsområder).
- Fagmyndighet for saker etter plan- og bygningsloven, friluftsløven, motorferdselloven, forurensningsloven og flere andre lover.
- Fagmyndighet innenfor bl.a. utdanning, folkehelse, kultur og teknisk drift.

Kommunene har også en viktig rolle som tilretteleggere for næringslivet.

Riksantikvaren (RA) er nasjonal kulturminnemyndighet og har et overordnet ansvar for fylkeskommunenes arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. RA forvalter også fredningsforskrifter for fredete bygg i statens eie.

Norsk Maritimt Museum har ansvar for kulturminner under vann, og forvalter statens eiendomsrett til skipsfunn.

Oslofjordens Friluftsråd (OF) er grunneier eller avtalepart for enkelte friluftsområder i nasjonalparken, og sekretariat for Skjærgårdstjenesten i Oslofjorden. OF har stor natur- og friluftsfaglig kompetanse, med aktiviteter innenfor blant annet forvaltningsplanlegging, kystled, natur- og friluftsviledning for barn og unge, tilrettelegging og drift av friluftsområder, svaibøyer, kyststier og marint avfall. OF er dermed en viktig instans med tanke på å ivareta friluftslivet i nasjonalparken.

Fiskeridirektoratet (FD) er myndighetenes rådgivende og utøvende organ innen havressurs- og akvakulturforvaltning i Norge. FD forvalter særlovgivningen på området, bl.a. havressursloven.

Kystverket (KV) er en statlig etat med ansvar for farleder, navigasjonsinstallasjoner, lostjenester, sjøtrafikk kontroll, fiskerihavner og statens beredskap mot akutt forurensing. KV forvalter særlovgivningen på området, bl.a. havne- og farvannsloven.

Skagerak Nett er et heleid datterselskap av Skagerak Energi AS. Selskapet har ansvar for konsernets distribusjon av elektrisk energi og har områdekonsesjon bl.a. for hele Vestfold.

Grunneierne forvalter eierrettighetene på sine eiendommer. De har derfor en svært viktig rolle i forvaltningen av nasjonalparken. **Rettighetshavere** (som ikke er grunneiere) har en tilsvarende viktig rolle på bakgrunn av de rettighetene de forvalter.

Frivillige organisasjoner er en betydelig ressurs i forvaltningen av området, og kan gjennom dugnader, faglige innspill og annen frivillig innsats bidra til å oppfylle formålet med

vernet. Det er viktig at skjøtsel av naturkvaliteter og kulturminner skjer etter avtale og i nært samarbeid med forvaltningsmyndigheten, som har det faglige ansvaret for skjøtselen.

Næringslivet omfatter blant annet landbruk, fiske, transport og reiseliv. Næringslivet har hovedansvaret for å videreføre og utvikle næringsaktiviteter i og omkring nasjonalparken innenfor rammene av vernet og i samarbeid med øvrige aktører.

Innovasjon Norge. Regjeringen har utarbeidet en nasjonal reiselivsstrategi, med organisasjonen Innovasjon Norge som et viktig instrument. Innovasjon Norge er eiet av Nærings- og handelsdepartementet (51 prosent) og fylkeskommunene (49 prosent), og har kontorer i alle fylker og i 30 land.

Rådgivende utvalg. I henhold til § 8 i verneforskriften skal det etableres et rådgivende utvalg for forvaltningen av området. Utvalget oppnevnes av nasjonalparkstyret. Sammensetningen fastsettes når styret er oppnevnt. Det er naturlig at for eksempel representanter for grunneiere, organisasjoner, næringsdrivende og berørte offentlige myndigheter inngår.

Gammelnorsk spælsau brukes i skjøtselsarbeidet. Foto: Hilde Marianne Lien

4.2 Skjøtsel av naturkvaliteter

De viktigste hjemlene for vernemyndighetene til å planlegge og gjennomføre skjøtselstiltak er verneforskriften §§ 5 og 6, og naturmangfoldloven § 47.

§ 5. Forvaltningsplan

Det skal utarbeides en forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon mv. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Miljødirektoratet.

§ 6. Skjøtsel

Forvaltningsmyndigheten eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer kan iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- og kulturtilstand som er formålet med vernet, jf. naturmangfoldloven § 47.

Naturmangfoldloven § 47. Skjøtsel av verneområder

I verneområder etter dette kapitlet kan forvaltningsmyndigheten foreta skjøtsel og grensemerking av nasjonalparken. Forvaltningsmyndigheten skal, hvis mulig, inngå avtale med grunneieren om at denne utfører nærmere bestemte skjøtselstiltak. Forvaltningsmyndigheten kan også inngå avtale med interesserte organisasjoner eller andre om at disse utfører slike skjøtselstiltak.

Som skjøtsel kan foretas tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep. Skjøtselstiltak som innebærer høsting av naturlige ressurser eller en vesentlig endring i naturtilstanden slik den var da vernearbeidet tok til, jf. § 42 eller § 45 første ledd, kan ikke skje etter denne paragraf.

Berører skjøtselstiltak privat eiendom eller rettigheter i nasjonalparken, skal eieren eller rettighetshaveren så vidt mulig varsles på forhånd. Økonomiske fordeler ved gjennomføring av skjøtselstiltak tilfaller grunneieren eller rettighetshaveren.

Utkast til plan for skjøtsel av nasjonalparken skal om mulig legges frem samtidig med at verneforskriften blir fastsatt.

Skjøtsels- og tilretteleggingstiltak som ikke faller innenfor hjemlene i verneforskriften § 6 og naturmangfoldloven § 47, må ha annen hjemmel. Dette kan for eksempel være tillatelser etter verneforskriften § 3 pkt. 1.3.

Status

Med skjøtsel menes her aktive tiltak på økologisk grunnlag som forvaltningsmyndigheten setter i gang for å ta vare på eller fremme området naturkvaliteter i samsvar med verneformålet. Skjøtselstiltak kan for eksempel være restaurering, rydding, tynning, styving, hogst, beiting, slått og brenning. Kanalisering av ferdsel regnes også som et skjøtselstiltak når formålet er å styre ferdselen bort fra et sårbart naturmiljø.

I nasjonalparken er det aktiv gårdsdrift bare på Søndre Årøy, noe som holder landskapet der i hevd. På de andre øyene holder grunneierne området nærmest bebyggelsen åpent gjennom klipping og rydding av vegetasjon, mens utmarka ofte er preget av gjengroing. På en rekke øyer er det husdyrbeite, primært med ulike saueraser, men også noe storfe. Totalt er det fem dyreholdere som driver beiting i nasjonalparken.

I Nøtterøys del av nasjonalparken beites det på Ormøy, Tørfest, Masseløy, Espelund, Langeskjæra, Haneflu, Østre Bolæren, Mellom Bolæren, Hvaløy, Bjerkøy, Gåsøy, Lindholmen og Søndre Årøy. I Tjømes del beites det på Leistein, Burø, Ildverket, Vestre Bustein, Sandø, Store Færder, Kløvningen og i Moutmarka.

På Steinkloss har Naturvernforbundet i Tønsbergdistriktet etter avtale med grunneier i flere år gjennomført tradisjonell slått av den gamle slåtteeenga i sør. De overvåker også den biologiske utviklingen i enga gjennom prøveflater.

På Mellom Bolæren er gjengrodd og delvis tilplantet gammel innmark ryddet ved de to småbrukene Nordre Jensesund og Vestre Rønningen og ved den fredete Grevestuen. På den tidligere skytebanen er deler av den gamle slåtteeenga ryddet og slått. Dette er tiltak som i like stor grad ivaretar kulturminnekvaliteter.

På Moutmarka (sone C) er det de senere årene gjennomført betydelige ryddetiltak. Fylkesmannen har nylig utarbeidet en egen forvaltningsplan for området, som legges til grunn for den videre skjøtselen. Fylkesmannen har også laget egne skjøtselsplaner for de tidligere Østre Bolæren plantefredningsområde og Østre Bustein naturreservat. Disse dekker behovet også etter at områdene er innlemmet i nasjonalparken.

For Sandø, Søndre Årøy og Mellom Bolæren (skyttebanen) er det utarbeidet et grundig faglig innspill til skjøtsel med forslag til bevaringsmål og skjøtsel av verdifulle forekomster (BioFokus-rapport 2010-1). Dette vurderes som faglig tilstrekkelig til å iverksette skjøtsel. Det er imidlertid behov for å drøfte enkelte tiltak nærmere med grunneierne på Sandø og Søndre Årøy. I tillegg er det behov for å avklare finansiering og praktisk ansvar for gjennomføring av tiltakene. Det kan derfor være hensiktsmessig å utarbeide fullstendige skjøtselsplaner for de tre områdene basert på det faglige underlaget.

For Hvaløy og Gåsøy er det laget utkast til skjøtselsplaner (BioFokus-rapport 2012-6 og 2012-7). Disse skal bearbeides videre til ferdige planer.

Det er også gjennomført en oversiktspreget faglig gjennomgang av en rekke øyer i nasjonalparken med tanke på kulturbetingede naturforekomster som bør prioriteres for skjøtselsplanlegging (BioFokus-notat 2012-3). Prioriteringen er slik:

- Høy prioritet: Bjerkøy, Nordre Årøy, Masseløy og Steinkloss, Sandø og Moutmarka
- Høy til middels prioritet: Nordre Årøy, Ormøy, Tørfest, Østre Bolæren, Lindholmen, Trollholmen og Burø sydvest
- Middels prioritet: Langeskjæra og Store Hui
- Middels til lav prioritet: Haneflu
- Lav prioritet: Barneskjær, Ekornholmen, Espelund, Hestskjær, Ildverket, Kjøleholmen, Mostein, Ramsholmen, Roppestadholmen, Skjellerøy, Skjellerøykalven, Skrøslingen

Forvaltningsmål

- Verdifulle skjøtselsbetingede naturtyper og forekomster i nasjonalparken skal bevares, og om nødvendig restaureres (hagemark, hule eiker, naturbeitemark, slåtteenger, tørrenger og strandenger).
- Forekomster av fremmede arter som truer stedegent plante- og dyreliv skal reduseres eller fjernes.
- Sikring av leveområder for planter utvalgt av Norsk Genressurssenter skal prioriteres.

Bevaringsmål

- 100 dekar med hagemarker, naturbeitemarkar, slåttenger, tørrenger og våte strandenger skal istandsettes i planperioden.
- I den grad gamle hustufter finnes på disse arealene, skal de holdes fri for trær og kratt.

Utfordringer

En generell utfordring i skjøtselsarbeidet er å tilpasse skjøtselen til verneverdiene. Ulike områder innenfor nasjonalparken har behov for ulike typer skjøtselstiltak. For noen områder er det ikke behov for skjøtselstiltak av noe slag, slik at naturkvalitetene inntil videre kan overlates til fri utvikling. God kunnskap om verneverdiene og tilstrekkelig faglig kompetanse innenfor skjøtsel er derfor helt nødvendig.

Mange naturtyper med særlige skjøtselsbehov er registrert i nasjonalparken, men ikke alle øyer er kartlagt. Det er en utfordring å bedre kunnskapsgrunnlaget ytterligere gjennom kartlegging på de resterende øyene.

For noen områder foreligger det skjøtselsplaner, mens det for andre er utarbeidet forslag til slike planer. Det er viktig å ferdigstille disse planene, samt utarbeide planer for flere øyer basert på en faglig prioritering. Der natur- og kulturminnekvaliteter er representert på ett og samme sted, må man avveie og samarbeide når skjøtsel planlegges og gjennomføres.

Noen typer av skjøtsel er ressurskrevende, samtidig som de tilgjengelige midlene er begrensede. Det er derfor helt nødvendig å prioritere hvilke områder og forekomster som skal skjottes intensivt.

Beiting er et meget viktig skjøtselstiltak i nasjonalparken. Det faglige grunnlaget for beitingen har variert, og det finnes eksempler på overbeiting. I noen få tilfeller har også beiting kommet i konflikt med annen bruk, f. eks. friluftsliv. Det er en utfordring å tilpasse beitingen til naturverdiene og beitegrunnlaget, og gjennomføre tiltak som motvirker konflikter med andre brukere. Rapporten fra prosjektet "Kartlegging av beiteressurser i skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme" vil være et viktig underlag her. Det bør gjøres en tilsvarende kartlegging for Moutmarka. Videre er det en utfordring å forsøke å få til en mer variert beiting enn i dag, med en kombinasjon av flere dyreslag.

For tiden er det stor interesse for beiting i skjærgården blant flere dyreeiere. Det er en utfordring for kommunene og andre offentlige grunneiere å fordele beiteressursene slik at man både tilgodeser eksisterende skjærgårdsjordbruk, og gir rom for nye aktører.

Skjøtsel omfatter også reduksjon/fjerning av bestander av uønskede, fremmede arter. I nasjonalparken er det en spesiell utfordring å redusere bestandene av rynkerose og mink.

Rammer og retningslinjer

Verneforskriften § 5 (Forvaltningsplan) og § 6 (Skjøtsel). Naturmangfoldloven § 47.

Retningslinjer

Skjøtselstiltak skal alltid være i samsvar med verneformålet, som er retningsgivende både for hvilken type skjøtsel som kan gjennomføres og omfanget av skjøtselen.

De beste skjøtselsresultatene oppnås ved god kommunikasjon og godt samarbeid med grunneierne. Dette skal derfor tilstrebes i all skjøtsel av nasjonalparken. Før skjøtsel iverksettes skal grunneierne varsles og samtykke innhentes der det er nødvendig.

Naturmangfoldloven § 47 gir forvaltningsmyndigheten hjemmel til å foreta skjøtsel også i de tilfellene der det ikke foreligger avtale mellom forvaltningsmyndigheten og grunneier eller rettighetshaver. Forvaltningsmyndigheten skal uansett "så vidt mulig" inngå avtale med grunneier/rettighetshaver. Dette forutsetter at grunneier er villig til selv å gjennomføre skjøtselstiltaket og innehar kompetanse til å utføre det. Det må også foreligge midler fra forvaltningsmyndigheten til å utføre tiltaket.

Selv om hogst kan være et lovlig skjøtselstiltak, gir ikke skjøtselshjemmelen det offentlige adgang til å tilegne seg trevirket. Dette skal tilbys grunneier eller rettighetshaver. Dette og andre spørsmål knyttet til håndteringen av trevirket bør avklares med grunneier eller rettighetshaver før skjøtselen iverksettes.

Før skjøtsel igangsettes må det alltid gjøres en konkret vurdering av om tiltaket omfattes av skjøtselshjemlene. Det vises til Forvaltningshåndboka (DN-håndbok 17-2001) for ytterligere retningslinjer for adgangen til å drive skjøtsel i verneområder.

For å gjennomføre skjøtselstiltak vil det gjerne være behov for motorisert transport av folk og utstyr. Forvaltningsmyndighetens rett til å utøve skjøtsel dekker også nødvendig motorferdsel i nasjonalparken i den forbindelse. Det er heller ikke nødvendig å søke om tillatelse etter den nasjonale motorferdselsforskriften, siden verneforskriften har en spesiell hjemmel for motorferdsel i forbindelse med bl.a. skjøtsels- og forvaltningsoppgaver (§ 3 pkt. 6.3 a). Kjemisk behandling av stubber fra or etter rydding kan tillates når ryddingen har til hensikt å hindre gjengroing på fuktige strandenger.

Alle skjøtselstiltak skal skje i regi av eller godkjennes av forvaltningsmyndigheten, og rapporteres tilbake til denne når det er andre aktører som står for det praktiske arbeidet. Slik vil en til enhver tid ha oversikt over hvilke tiltak som er utført hvor og når. Alle skjøtselstiltak skal dokumenteres med foto både før tiltaket starter opp, underveis i arbeidet og når tiltaket er gjennomført. Ofte vil det være behov for befarig og konkret avklaring av tiltak før igangsetting. Ved hogst av trær er hovedregelen at forvaltningsmyndigheten skal blinke før hogst.

Forvaltningsmyndigheten sørger for nødvendig planlegging av skjøtselstiltak og formidler skjøtselsoppdrag til aktuelle aktører. I tråd med naturmangfoldloven § 47 skal forvaltningsmyndigheten først søke samarbeid med grunneierne om utførelsen av praktisk skjøtsel. I tillegg vil det være aktuelt å inngå avtale med bl.a. skjærgårdsjordbrukere og frivillige organisasjoner om skjøtselsoppgaver i nasjonalparken. Skjærgårdstjenesten vil være forvaltningsmyndighetens utøvende organ for mye av skjøtselen i nasjonalparken.

Retningslinjer - Skjøtselsplan

For de aller viktigste områdene bør det utarbeides en skjøtselsplan for området/forekomsten. All skjøtsel skal skje med utgangspunkt i tilstrekkelig kunnskap om naturkvalitetene som skal tas vare på, kunnskap om tidligere bruk og konkrete bevaringsmål.

Skjøtselsplaner skal fortrinnsvis følge Miljødirektoratets mal for slike planer.

Når det utarbeides skjøtselsplaner for områder som både har spesielle naturkvaliteter og verdifulle kulturminner/miljøer, skal begge typer verneverdier inngå i planen.

I spesielle tilfeller, når det haster med å skjøtte et område, kan skjøtsel iverksettes uten at det foreligger skjøtselsplan. I slike tilfeller skal det lages en skriftlig arbeidsplan før tiltaket settes i gang. Også her er det viktig at rammene og retningslinjene for samhandling med grunneiere følges.

Retningslinjer – Prioritering av skjøtselsinnsatsen

I planperioden prioriteres skjøtselsinnsatsen for spesielle naturkvaliteter slik:

- Kartlagte, prioriterte naturtyper med særlig behov for skjøtsel (se temakart og vedlegg 8 mht. allerede kartlagte forekomster). Ved behov prioriteres disse ytterligere etter deres verdi for biologisk mangfold (A-, B- og C-verdi).
- Andre lokaliteter med rødlistearter som står i fare for å forsvinne hvis det ikke gjennomføres skjøtsel.
- Forekomster som har stort potensial til å kunne bli verdifulle skjøtselsbetingete naturtyper, for eksempel gamle, uhevdete slåtteeenger som ennå kan restaureres.
- Forekomster av fremmede arter (svartelistearter) som truer verneverdier og som kan fjernes ved skjøtsel.
- Forslag til skjøtselstak i kulturbetingete naturtyper framgår av vedlegg 4.

Oppfølgende tiltak

- Skjøtselstiltak for kulturpåvirkede områder gjennomføres i samsvar med forslag i vedlegg 4. Gjennomføre skjøtselstiltak foreslått av Norsk Genressurscenter (vedlegg 12).
- Kartlegge beitegrunnet i Moutmarka.
- Formidle informasjon til beiteaktører om beitegrunnet og ønskelige beiteregimer på de ulike øyene/delområdene.
- Fjerne rynkerose der den truer verdifulle naturtyper og rødlistearter, jf. også vedlegg 8.
- Fjerne mink fra hekkeholmer for sjøfugl. Så langt ressursene rekker bør både ytre og indre skjærgård prioriteres. Samarbeid med frivillige bør stimuleres.

Kompassrosa på Østre Bolæren. Foto: Jørgen Kirsebom

4.3 Forvaltning av kulturminner

Status

Kulturminnene utgjør helt sentrale verneverdier i Færder nasjonalpark. Antallet kulturminner i området er meget stort, og tilsvarende er det stor variasjon i kvalitet og verneverdi. Kulturminner har ulik vernestatus og forvaltningsreglene avhenger av hvilke kulturminner vi har med å gjøre.

Automatisk fredete kulturminner. Alle faste arkeologiske kulturminner (dvs. kulturminner som ligger i landskapet) fra tiden før 1537, byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649 og samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven. Båter, vrak, last mm. som er eldre enn 100 år, løse kulturminner (dvs. gjenstander) fra før 1537, mynter fra før 1650 og samiske gjenstander eldre enn 100 år har tilsvarende vern.

Fredete kulturminner omfatter bygninger og anlegg som Riksantikvaren har fredet i eget vedtak med hjemmel i kulturminneloven. **Verneverdige kulturminner** har ikke formelt vern i kulturminneloven, men sikres gjennom plan- og bygningsloven eller etter avtale med eier eller bruker.

Det store flertallet av kulturminner er **uten formelt vern** av noe slag. De kan likevel være beskyttet i praksis ved at de betyr noe for befolkningen, og at de vernes ved at folk ønsker å ta vare på dem. For et stort antall kulturminner har myndighetene aldri vurdert verneverdi, dvs. at man aldri har tatt stilling til om kulturminnet bør få et formelt vern. Slike kulturminner kan likevel være berettiget til støtte fra offentlige tilskuddsordninger til reparasjoner o.l. Kommunen og/eller fylkeskommunen er behjelpelig med rådgivning for eiere som ønsker antikvarfaglig bistand.

Skjøtselstilstanden for kulturminnene varierer, men noen samlet oversikt foreligger ikke.

Enkelte **arkeologiske kulturminner**, som bronsealderrøysene på Mellom Bolæren, er ryddet for vegetasjon som truer kulturverdiene.

Kulturhistorisk verdifulle **bygninger og bygningsmiljøer** i nasjonalparken forvaltes på ulike måter og har ulik bevaringsstatus, jf. gjennomgangen i kap. 3.9.

For mange **andre kulturminner**, spesielt gamle bygningsrester, steingjerder og andre spor etter tidligere bosetting i skjærgården, er status at de ikke har vært gjenstand for målrettet skjøtsel av noe omfang.

Forvaltningsmål

- Kulturminnene skal forvaltes og tas vare på i et langsiktig perspektiv som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.
- Det årlige tapet av verneverdige kulturminner som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig, jf. nasjonalt resultatmål, St. meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*.
- Fredete og fredningsverdige kulturminner skal være sikret og ha ordinært vedlikeholdsnivå i 2020, jf. nasjonalt resultatmål, St. meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*.

Utfordringer

En hovedutfordring i forvaltningen av kulturminnene er det store antallet registrerte objekter i nasjonalparken. De automatisk fredete og vedtaksfredete kulturminnene har gjennom lovverk og fredningsprosesser blitt vurdert som nasjonalt verdifulle. Det er derfor naturlig å prioritere disse i skjøtsel og annen aktiv forvaltning.

Når det gjelder de øvrige kulturminnene i nasjonalparken, er det gjennomført relativt grundige registreringer av type kulturminne og beliggenhet. Det er nå en utfordring å få vurdert og verdisatt disse kulturminnene i forhold til lokal, regional og nasjonal verdi, og i lys av deres kulturhistoriske betydning som del av nasjonalparken. Det er også viktig å få vurdert truslene mot kulturminnene, og ut fra en totalvurdering avgjøre hvilke som bør prioriteres for skjøtsel og annen aktiv forvaltning.

Noen få arkeologiske kulturminnetyper på land var ikke dekket i kontrollregistreringen i 2009-2011, og det er behov for registrering av disse. Det er også behov for å registrere tilstand og vurdere tåleevne på noen lokaliteter. Ingen kulturminner under vann er kontrollregistrert. Kunnskapen om disse er derfor svært mangelfull.

Kulturhistorisk verdifulle bygninger utgjør en spesielt synlig del av kulturminnene. En faglig verdivurdering i kategoriene A - Fredete bygninger, B - Verneverdige bygninger og C – Resterende bygningsmasse vil være et godt grunnlag for den videre forvaltningen, jf. kap. 3.9.

Selv om området er godt kartlagt med tanke på kulturminner, spesielt på land, kan det bli oppdaget tidligere uidentifiserte kulturspor etter menneskers bosetting og aktivitet. Noen av

disse kan ha status som automatisk fredete anlegg. Det er derfor fremdeles en utfordring å supplere eksisterende kartlegginger av kulturminner.

Gjengroing er en generell utfordring i nasjonalparken, også for kulturminner. Trær og røtter kan føre til direkte mekanisk skade på kulturminnet. Vegetasjonen skjuler også kulturminnene og reduserer opplevelsesverdien. Gamle steingjerder er et godt eksempel på hvordan gjengroingen både skader og skjuler kulturminnet.

Skjøtsel av kulturminner krever i noen tilfeller spesialisert fagkompetanse. Ofte er det imidlertid mulig å gjennomføre skjøtselen på grunnlag av en mer begrenset opplæring, eventuelt med fagpersoner som arbeidsledere. Det er en utfordring å gi Skjærgårdstjenesten og andre aktører tilstrekkelig kompetanse til at de kan utføre faglig forsvarlig skjøtsel av aktuelle kulturminner.

I et kulturlandskap som Færder nasjonalpark vil kulturminnene i noen tilfeller befinne seg på steder som også har verdifulle naturkvaliteter, både skjøtselbetingede og andre. I slike tilfeller kan det være en utfordring å gjennomføre en skjøtsel som ivaretar både natur- og kulturverdiene som inngår i verneformålet.

Når det gjelder overvåking av kulturminner er det behov for å prioritere de mest verdifulle og/eller utsatte kulturminnene, og følge med på tilstanden hos disse.

Rammer og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 1.1. Vern mot inngrep

Området er vernet mot inngrep av enhver art, som vegbygging, riving av bygninger, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, konstruksjoner, anlegg eller innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler, brakker og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, utendørs opplag av båter, gjerding, bergverksdrift, graving, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, påfylling av sand eller skjellsand på sjøbunnen eller på strender, sprenging og boring, uttak og fjerning av stein og mineraler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, tilplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av brygger, bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. og bøyelegging av båter. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 pkt. 4.1. Vern av kulturminner

Kulturminner skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Løse kulturminner skal ikke flyttes eller fjernes.

Verneforskriften for nasjonalparken er hjemlet i naturmangfoldloven, som er spesielt innrettet mot vern og forvaltning av naturmiljøet. Dette er bakgrunnen for at flere av bestemmelsene i verneforskriften i sin ordlyd retter seg mot vern av naturmiljøet, f. eks bestemmelsene om organisert ferdsel (§ 3 pkt. 5.3) og regulering av ferdsel (§ 3 pkt. 5.7).

Kulturminnene er imidlertid også en del av verneformålet for nasjonalparken. Det kan derfor virke unaturlig at flere av vernebestemmelsene kun omtaler naturmiljøet. Årsaken er at vern

og forvaltning av kulturminner primært reguleres i kulturminneloven, som forvaltes av Riksantikvaren, fylkeskommunen og andre kulturminnemyndigheter.

Bestemmelsen i § 3 pkt. 4.1 er dermed først og fremst en påminnelse om at kulturminnene er en del av verneverdiene i nasjonalparken og at de derfor skal beskyttes mot skade og ødeleggelse.

Retningslinjer for forvaltning av kulturminner

- Nasjonalparkstyret har ansvar for at saker som kan berøre kulturminner, behandles etter gjeldende lovverk og oppdatert statlig veileder for forvaltning av kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven.
- Ansvaret for de automatisk fredete og fredete kulturminnene er regulert i forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven. Saker som berører disse kulturminnene skal først avklares etter kulturminneloven, og deretter behandles etter plan- og bygningsloven i de tilfellene det er nødvendig.

Automatisk fredete kulturminner

- Alle tiltak som kan berøre automatisk fredete kulturminner og kulturminner i vann skal godkjennes av fylkeskommunen.
- Dersom tiltaket kan medføre inngrep, videresender fylkeskommunen saken til Riksantikvaren for avgjørelse. Riksantikvarens vedtak kan påklages.
- Fylkeskommunen har også ansvar for å avgjøre om det er nødvendig med arkeologiske undersøkelser i forbindelse med større private og alle offentlige tiltak.
- Fylkeskommunen har i tillegg ansvar for å godkjenne skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner på land. Tilsvarende myndighet har Norsk Maritimt Museum for kulturminner i vann.

Fredete kulturminner

- Fylkeskommunen kan gjøre unntak fra fredningsvedtak og –bestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep.

Verneverdige kulturminner

- Kommunen har vedtaksmyndighet for kulturminner som er sikret gjennom plan- og bygningsloven, og søknader sendes kommunen.
- Saker som gjelder vesentlig endring av byggverk oppført før 1850 skal kommunen oversende til fylkeskommunen på høring.
- Kommunene kan også sende over andre saker som gjelder verneverdige kulturminner for faglig råd.
- Fylkeskommunen kan påklage kommunens vedtak i saker som berører kulturminner og som behandles etter plan- og bygningsloven.
- Kommunen og/eller fylkeskommunen er behjelpelig med faglig rådgivning for eiere som ønsker antikvarfaglig bistand.

Andre kulturminner

- Kommunen og/eller fylkeskommunen er behjelpelig med faglig rådgivning for eiere som ønsker antikvarfaglig bistand.

Forvaltning av kulturminner i regi av forvaltningsmyndigheten

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, har i vernebestemmelsens § 6 hjemmel til å iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- og kulturtilstand som er formålet med vernet. Dette omfatter også skjøtsel,

istandsetting og andre tiltak vedrørende kulturminner og kulturmiljøer, som er en del av kulturlandskapet. Skjøtsel av kulturkvaliteter er også hjemlet i naturmangfoldlovens skjøtelsesbestemmelse (§ 47).

Retningslinjer

Når forvaltningsmyndigheten selv iverksetter skjøtsel mv. av kulturminner, skal kulturminnemyndighetene uttale seg til tiltaket og spesielt vurdere hvilke faglige hensyn som skal tas.

Dersom tiltaket krever egen behandling etter kulturminneloven eller fredningsforskrifter med hjemmel i loven, skal forvaltningsmyndigheten innhente nødvendige tillatelser fra kulturminnemyndigheten før tiltaket gjennomføres.

Når det utarbeides skjøtelsesplaner for områder som både har spesielle naturkvaliteter og verdifulle kulturminner/miljøer, skal begge typer verneverdier inngå i skjøtelsesplanen.

Motorisert ferdsel i forbindelse skjøtsel og restaurering av kulturminner og kulturmiljøer som er bestemt av forvaltningsmyndigheten, er hjemlet i § 3 pkt. 6.3 a.

Forvaltning av kulturminner i regi av andre enn forvaltningsmyndigheten

§ 3 pkt. 4.2. Forvaltning av kulturminner

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:
Istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner.

Bestemmelsen gir forvaltningsmyndigheten en særskilt hjemmel til å tillate istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner. Kulturminnemyndighetene vil være sentrale i slike saker, både gjennom innspill og behandling etter kulturminnelovgivningen. Gjennom fylkeskommunens deltagelse i nasjonalparkstyret (forvaltningsmyndigheten) sikres en god samordning mellom nasjonalparkforskriften og kulturminneloven ved behandling av konkrete saker.

Retningslinjer

Grunneiere og andre som på eget initiativ ønsker å gjennomføre istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner og kulturmiljøer, må søke forvaltningsmyndigheten om dette. Søknaden skal inneholde nødvendige opplysninger om kulturminnet og hvilke tiltak man ønsker å gjennomføre.

Før eventuelle tillatelser gis, skal kulturminnemyndighetene uttale seg til søknaden, herunder vurdere hvilke krav som skal stilles til kompetanse, plan, dokumentasjon mv. i det enkelte tilfelle. Kulturminnemyndighetene skal også foreta eventuell egen behandling av tiltaket etter kulturminneloven og fredningsforskrifter med hjemmel i loven.

Istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner skal ikke være i strid med verneformålet. Ved behandling av søknader skal det også legges vekt på om restaurering og skjøtsel kan berøre spesielt verdifulle naturkvaliteter, for eksempel rødlistearter.

Vegetasjonen på land og i sjø er vernet mot skade og ødeleggelse. Ved behandling av søknader skal det legges meget stor vekt på hensynet til verdifull vegetasjon. Eventuelle skjøtselstiltak for kulturminner som berører verdifull vegetasjon, skal avgrenses til det strengt nødvendige for å opprettholde kulturminnet.

Motorisert ferdsel i forbindelse med tillatelser etter § 3 pkt. 4.2 krever særskilt dispensasjon etter § 4.

Kulturminnemyndighetene har særskilte hjemler til skjøtsel mv. av automatisk fredete kulturminner på land etter kulturminneloven § 11 a, under vann etter § 14 andre ledd og i fredete områder og kulturmiljøer etter § 21:

Kulturminneloven § 11. Vedlikehold, gransking mv.

Når grunneier eller bruker er varslet, har vedkommende myndighet adgang til:

- a) Å søke etter, registrere, avbilde, holde i stand, restaurere, bygge opp igjen, flytte og gjerde inn automatisk fredete kulturminner og gjøre de tiltak som trengs til å pleie og anskueliggjøre dem, herunder rydde området omkring.
- b) Å granske slike kulturminner ved utgraving eller på annen måte. Etter granskingen skal kulturminnet settes i stand eller bevares hvis vedkommende myndighet etter loven her ikke fastsetter noen annet.

Kulturminneloven § 14. Skipsfunn

Staten skal ha eiendomsretten til mer enn hundre år gamle båter, skipsskrog, tilbehør, last og annet som har vært ombord eller deler av slike ting når det synes klart etter forholdene at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier.

Vedkommende myndighet etter loven her kan – uten hensyn til hvem som er eier – grave fram, flytte, granske og ta opp ting som er nevnt i første ledd og sette i verk andre tiltak for å verne eller ta hånd om tingen. Slike tiltak, eller andre tiltak som kan skade tingen, kan verken eieren eller andre sette i verk uten tillatelse fra vedkommende myndighet, eventuelt på visse vilkår. Eier eller bruker av grunnen skal så vidt mulig varsles før tiltak etter dette ledd iverksettes. Bestemmelsene i § 9, § 10 og § 11 annet ledd får tilsvarende anvendelse.

Kulturminneloven § 21. Skjøtsel

I områder som er fredet med hjemmel i kulturminnelovens §§ 19 og 20 kan vedkommende myndighet gjennomføre skjøtsel som anses nødvendig av hensyn til formålet med fredningen. Slik skjøtsel kan være vedlikehold av det fredete området, herunder rydding og pleie av vegetasjon og andre tiltak for å verne kulturmiljøet mv. Eier eller bruker må varsles før skjøtsel etter første ledd iverksettes.

Retningslinjer

Det er viktig med god faglig kontakt mellom kulturminnemyndighetene og forvaltningsmyndigheten for å sikre at skjøtselen ivaretar alle verneverdier på en best mulig måte.

Hvis kulturminnemyndighetene selv ønsker å gjennomføre istandsetting, vedlikehold og skjøtsel med hjemmel i disse bestemmelsene, og skjøtselen samtidig berører naturverdier som omfattes av verneforskriften, kreves tillatelse fra forvaltningsmyndigheten etter § 3 pkt. 4.2. Tiltak som ikke berører slike naturverdier, krever ikke søknad fra forvaltningsmyndigheten.

Hvis det er tvil om et tiltak er søknadspliktig, skal det forelegges forvaltningsmyndigheten for avklaring.

Motorisert ferdsel krever også i slike tilfeller særskilt dispensasjon etter § 4.

Oppfølgende tiltak

- Forvaltningen av kulturminnene i nasjonalparken skal følge oppdatert statlig veiledning for hvordan dette skal gjøres, samarbeidsrutiner osv.
- Bidra til å dokumentere den tyske leiren og gravplassen for russiske krigsfanger på Mellom Bolæren.
- Bidra til kontrollregistrering av kulturminner i sjø.
- Bidra til kontroll- og nyregistrering av enkelte arkeologiske kulturminner på land.
- Bidra til gjennomføring av verdivurdering og tilstandsbeskrivelse av antikvariske bygg og anlegg.
- Bidra til å gjennomgå de viktigste verneverdige, nyere tids kulturminner utenfor sone A.
- Bidra til skjøtsel ved prioriterte kulturminner, jf. forslag i vedlegg 6.
- Bidra til prioritering av hvilke kulturminner som bør overvåkes, og iverksette overvåking.
- Bidra til gjennomføring av kurs og annen opplæring for å sikre at Skjærgårdstjenesten og andre aktører har kompetanse til å utføre skjøtsel av aktuelle kulturminner.
- Dele kunnskap og opplevelser om kulturhistorien i nasjonalparken basert på et kvalitetssikret utvalg kulturminner og kulturmiljøer, jf. også kap. 3.9 og 4.5.
- Bidra til utarbeidelse av skjøtelsesplan for ID 176887 fangeleir og ID 159642 gravplass på Mellom Bolæren.

Skjærgårdstjenesten. Foto: Statens naturoppsyn

4.4 Skjøtsel og drift av sikrede friluftsområder

Status

Betydelige arealer i nasjonalparken er særskilt sikret for friluftsliv gjennom offentlige oppkjøp og avtaler. Områdene og bruken av disse er nærmere beskrevet i kapittelet om friluftsliv og ferdsel, og på temakart Brukerinteresser og forvaltningstiltak. Der er også eksisterende tilretteleggingstiltak og planlagte forvaltningstiltak vist.

Friluftsområder hvor det er registrert spesielle naturkvaliteter (naturtyper, rødlistearter) skal skjøttes i henhold til retningslinjene i kapittel 4.3. Dette kapittelet omhandler skjøtsel og drift av de friluftsområdene/deler av områdene hvor det ikke er registrert slike spesielle naturkvaliteter.

Siden 1985 har skjøtsel og drift av de offentlige friluftsområdene i Nøtterøy/Tjøme-skjærgården skjedd gjennom en organisert felles ordning. Ordningen er i dag en del av Skjærgårdstjenesten i Oslofjorden.

Skjærgårdstjenesten er etablert for å samordne arbeidet med gode standardløsninger og felles drift i de offentlige friluftsområdene i fjorden. Tjenesten er organisert i fem driftsområder med 12 driftsenheter. Hvert driftsområde har eget styre bestående av oppnevnte representanter for staten, fylkeskommunene og kommunene. Oslofjordens Friluftsråd er sekretariat.

Færder driftsenhet omfatter kommunene Nøtterøy, Tjøme, Stokke og Tønsberg. Den inngår i driftsområde Breiangen og Søndre Vestfold. Bidragsyttere til enheten er kommunene samt Vestfold fylkeskommune, Miljødirektoratet og Oslofjordens Friluftsråd.

Skjærgårdstjenestens hovedmål er å:

- Sikre at de sjøbaserte friluftsområdene blir driftet og vedlikeholdt slik at de gir mulighet for varierte naturopplevelser
- Ivareta naturens mangfold i skjærgården og bidra til økt forståelse for å ta vare på naturen
- Stimulere til aktiv bruk av natur og friluftsområder

Primæroppgavene er å utføre skjøtsel, oppsyn, tilsyn, renovasjon, vedlikehold og holdningsskapende virksomhet, herunder organisere miljødager for skolene i distriktet. I perioden St. Hans til 1. august er det dessuten intensivt tilsyn med friluftsområdene i helgene. I 2011 hadde tjenesten to årsverk samt inntil fire brukere fra NAV på arbeidstrening til disposisjon. Materiellet består av en 45 fots hurtiggående katamaran og en 29 fots hurtiggående åpen arbeidsbåt.

Skjærgårdstjenestens mandat er som nevnt å drifte de sjøbaserte friluftsområdene. Moutmarka driftes i dag fra landsiden, og er ikke en del av Skjærgårdstjenestens ansvar. Oslofjordens Friluftsråd har gått inn for at også de landbaserte områdene skal integreres i Skjærgårdstjenesten. En eventuell endring i tjenestens mandat må avklares sentralt av partene i samarbeidet. En utvidelse til landbaserte områder, som Moutmarka, vil først skje etter en slik sentral avklaring. Inntil videre legges dagens ordning til grunn for Skjærgårdstjenestens oppgaver i nasjonalparken.

Forvaltningsmål

- Skjøtsel og drift av de sikrede friluftsområdene skal bidra til gode friluftslivsopplevelser, samtidig som områdenes verneverdier og andre kvaliteter ivaretas.

Utfordringer

Hovedutfordringen er å videreutvikle den etablerte ordningen med skjøtsel og drift av friluftsområdene i regi av Skjærgårdstjenesten, Færder enhet. Dette innebærer å sikre at enheten har en god faglig kompetanse, hensiktsmessig materiell og tilstrekkelige økonomiske ressurser til driften.

Rammer og retningslinjer

Generelt

§ 3 pkt. 2.1. Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare er vernet mot skade og ødeleggelse. Planting og såing er ikke tillatt. Nye plantearter må ikke innføres.

Skjøtsel i regi av forvaltningsmyndigheten

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, har i verneforskriften § 6 hjemmel til å iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- og kulturtilstand som er formålet med vernet. Skjøtselen av sikrede friluftsområder med sikte på å ivareta allmennhetens muligheter til naturopplevelse gjennom tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging, skjer med hjemmel i denne bestemmelsen.

Motorisert ferdsel i forbindelse med skjøtsel av sikrede friluftsområder i regi av forvaltningsmyndigheten er hjemlet i § 3 pkt. 6.3 a.

Retningslinjer

Ved vurdering av om den ønskede skjøtselen samlet sett er akseptabel, skal det legges stor vekt på de botaniske verneverdiene.

Gjerding i Moutmarka for beitedyr. Foto: Jørn Lindseth

Rydding av vegetasjon på mye brukte friluftsområder i regi av andre enn forvaltningsmyndigheten

§ 3 pkt. 2.3 a). Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til rydding av vegetasjon som er til hinder eller vesentlig ulempe for mye brukte friluftsområder, jf. forvaltningsplan § 5.

Dersom det skulle oppstå behov for å rydde vegetasjon på sikrede og mye brukte friluftsområder ut over det som forvaltningsmyndigheten iverksetter, kreves tillatelse etter § 3 pkt. 2.3 a. Retningslinjer for søknader er gitt i kap. 3.3.

Motorisert ferdsel i forbindelse med slik rydding krever særskilt dispensasjon etter § 4.

Rydding av ilanddrevet tang og tare

§ 3 pkt. 2.2 f). Bestemmelsen i § 3 pkt. 2.1 er ikke til hinder for rydding av ilanddrevet tang og tare på mye brukte badestrender, unntatt på permanente tangvoller, jf. forvaltningsplan § 5.

Retningslinjer for denne bestemmelsen er gitt i kap. 3.3.

Oppfølgende tiltak

- Bidra til videreføring og styrking av Skjærgårdstjenestens arbeid med skjøtsel og drift av friluftsområdene i nasjonalparken i henhold til tjenestens vedtatte mål og driftsplaner.
- Videreutvikling av skjøtselskompetansen i Skjærgårdstjenesten gjennom kurs og annen opplæring.
- Bidra til å etablere tilrettelagte bålplasser på de mest brukte stedene i nasjonalparken.
- Merke viktige turstier.
- Fjerne plantet gran i offentlige friluftsområder.
- Oppfordre kommunene til å utrede merking av flere grunner og skjær i området av hensyn til småbåttrafikken.
- Oppfordre kommunene til å gjennomgå adferdsreglene etter frilufsloven som tidligere er innført på flere øyer.
- Bidra til at forvaltningsplaner for statlig sikrede friluftsområder blir i tråd med overordnede føringer som er gitt gjennom nasjonalparkvernet.
- Bidra til at fartsgrensene i området gjøres kjent og overholdes, blant annet gjennom informasjon og oppsyn.
- Alle sikrede friluftsområder bør ha en godkjent forvaltningsplan.

Planlagte tiltak på enkeltøyer er vist i vedlegg.

Besøkscenter nasjonalpark Færder. Foto: Birgit Brosø

4.5 Informasjon og veiledning

Status

Informasjon er en svært viktig del av forvaltningen av nasjonalparken, spesielt med tanke på bevisstgjøring, forebyggende arbeid og tilrettelegging. Informasjon om naturfaglige og kulturhistoriske verdier kan dessuten øke kvaliteten på oppholdet for dem som besøker området.

Informasjon kan formidles gjennom mange kanaler, f. eks. besøkssenter, nettsider og sosiale medier, skilting, brosjyrer, informasjonstavler, samt via oppsynspersonell, undervisningspersonell, turledere og natur- og kulturveiledere.

Nasjonalparken er i dag merket med standardskilt for landskapsvernområder på naturlige steder i terrenget, f. eks. mye brukte ilandstigningsplasser. Dette er små skilt med teksten "Landskapsvernområde", oftest plassert på en liten metallfot som er boltet i fjell eller stein.

Fylkesmannen og kommunene har også lagt ut noe informasjon om området på sine hjemmesider.

I båthavnene finnes informasjon om fartsbegrensninger i skjærgården og sjøfuglreservater, men foreløpig ikke informasjon om nasjonalparken.

For øvrig informeres det om vernestatus før nasjonalparken ble opprettet blant annet på Fylkesmannens kart over naturvernområder i Vestfold, fylkeskommunens turkart over Vestfold, samt Naturbasen i Miljødirektoratet.

Undervisning om verneverdier foregår blant annet gjennom leirskolen på Østre Bolæren og den kulturelle skolesekkens aktiviteter på Mellom Bolæren. Det foregår foreløpig heller ikke organisert naturveiledning av noe omfang, men Oslofjordens Friluftsråd gjør noe innenfor begrensede midler.

Forvaltningsmål

- Publikum skal ha god tilgang til informasjon om nasjonalparken, både i selve området og gjennom andre kanaler.
- Informasjonen skal bidra til å gi brukerne gode opplevelser i nasjonalparken og motvirke brudd på verneforskriftene som skyldes manglende kunnskap.
- Informasjonen skal ha en felles grafisk profil som tydelig viser hvem som er avsender og hva som er formålet med informasjonen.

Utfordringer

Hovedutfordringen er å etablere et informasjonsopplegg som er preget av kvalitet både i form og innhold. Dette gjelder både skilt, trykksaker, internett, veiledningsopplegg og informasjonssenter. Eksisterende informasjon må oppdateres, og spesielt må eldre skilt etc. skiftes ut. Dette er en stor oppgave, siden arbeidet med informasjonsopplegget for landskapsvernområdet ble stanset da det ble klart at man ville sette i gang prosessen med nasjonalpark.

I selve nasjonalparken er det en særlig utfordring å velge en fysisk utforming og plassering av skilt og andre informasjonstiltak som er tilpasset verneverdiene.

Så langt det er mulig bør informasjon gis en universell utforming.

Rammer og retningslinjer

Generelt

Retningslinjer

Informasjon skal gis på en måte som klart viser hvem som er avsender og at informasjonen gjelder Færder nasjonalpark.

Uteinformasjon omfatter informasjonsmateriell som plasseres ute i terrenget, f. eks. informasjonsplakater på tavler.

Områdets sårbarhet, bruksintensitet og interesse for allmennheten skal vektlegges sterkt når informasjonstiltak vurderes. Informasjon skal brukes aktivt for å kanalisere ferdsel vekk fra sårbare områder.

Besøkssenter. Mange nasjonalparker i Norge har besøkssentre (nasjonalparksentre). Besøkssenteret for Færder nasjonalpark vil ligge på Verdens Ende på Tjøme. Senteret skal ha høy kvalitet, både med tanke på arkitektur, utstillinger og annen virksomhet. Det skal også tjene som et knutepunkt for forvaltningen av nasjonalparken, med samlokalisering av viktige funksjoner knyttet til forvaltning og drift av området. Kontaktinformasjon (telefon, internett mv.) skal utformes slik at det er lett å finne fram til senteret.

Informasjonsportaler. I tillegg til besøkssenteret bør det etableres større informasjonspunkter på mye besøkte steder rundt nasjonalparken. Disse kalles informasjonsportaler, og kan både ligge i den umiddelbare randsonen til nasjonalparken, i bysentrene i Vestfold og andre steder. Informasjonsportalene får store skilt med kart og omfattende generell informasjon om nasjonalparken. Annen informasjon, utstillinger etc. kan også være aktuelt på noen av informasjonsportalene.

Ved siden av Verdens Ende er Tønsberg havn og Østre Bolæren valgt ut som informasjonsportaler.

Andre innfallsporier vil primært være småbåthavner, gjestehavner, rutebåtkaier og andre steder som brukes som utgangspunkt for turer i nasjonalparken. Disse får informasjonsskilt med kart og generell informasjon om nasjonalparken.

Lokale informasjonspunkter etableres ute i selve nasjonalparken, fortrinnsvis på mye besøkte øyer/steder. Alle disse informasjonspunktene skal ha generell informasjon om nasjonalparken. I tillegg skal en del av dem ha stedstilpasset informasjon, etter en nærmere vurdering og prioritering. Temakart Brukerinteresser og forvaltningstiltak viser hvor det skal etableres lokale informasjonspunkter. I tillegg kan det bli aktuelt med informasjon på enkelte private øyer etter nærmere avklaring. Antall og nøyaktig plassering av skiltene avgjøres av forvaltningsmyndigheten i samråd med berørte grunneier

Annen informasjon (internett, brosjyrer etc.) produseres etter behov, og med de samme krav til profesjonell presentasjon og faglig innhold som øvrig informasjon om nasjonalparken. Det er ønskelig med samarbeid med Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavets nasjonalpark om denne type informasjon.

Natur- og kulturveiledning skal gis av personell med god kompetanse på formidling, i tillegg til god kunnskap om nasjonalparkens kvaliteter og utfordringer. Det anslås et behov på to formidlingsstillinger for nasjonalparken i høysesongen. Nasjonalparksenteret på Verdens Ende skal være hovedbase for informasjonsaktiviteten i parken. Utenom høysesongen vil formidlingen kunne knyttes til nasjonalparksenteret. Skjærgårdstjenesten er dessuten tiltenkt en vertskapsrolle i nasjonalparken, og vil gjennom sin utstrakte kontakt med brukerne av området ha en viktig veiledningsfunksjon.

Universell utforming skal ivaretas så langt det er mulig.

Miljødirektorates merkevarestrategi skal legges til grunn for alt informasjonsarbeid.

Informasjonsplakater

Retningslinjer

Informasjonsplakater om nasjonalparken skal tilpasses verneverdiene og den funksjon det enkelte informasjonspunkt har. Grafisk utforming av plakater på skiltene skal følge Miljødirektoratets grafiske profil for informasjonsplakater i verneområder. Innholdet tilpasses den enkelte plakattype/informasjonspunkt.

Det utarbeides tre hovedtyper informasjonsplakater:

Verneområdeplakat 1 har omfattende generell informasjon om nasjonalparken, herunder verneverdier, viktige bestemmelser mht. bruken av området og stort oversiktskart. Format: Liggende A0 eller A1. **Plassering: Alle informasjonsportaler.**

Verneområdeplakat 2 har generell informasjon om nasjonalparken, herunder verneverdier, viktige bestemmelser mht. bruken av området og oversiktskart.

Format: Liggende A2. **Plassering: Alle andre innfallsporter og lokale informasjonspunkter.**

Lokalplakater har stedstilpasset informasjon for enkeltøyer/lokaliteter i nasjonalparken. Informasjonen bør blant annet omfatte lokale verneverdier (geologi, biologisk mangfold, kulturminner mm.), tidligere bruk og spesielle opplevelsesmuligheter. Detaljkart for øya (eventuelt basert på flyfoto) bør bl.a. vise tilretteleggingstiltak, turstier og utsiktspunkter. Informasjonen utarbeides i samarbeid med ulike fag- og forvaltningsmiljøer.

Format: Liggende A2. **Plassering: Utvalgte lokale informasjonspunkter.**

Alle steder som skal ha informasjonsplakater om nasjonalparken kan også utstyres med annen relevant informasjon, f. eks. om fartsbegrensninger i skjærgården. Slike samlinger av informasjon skal i størst mulig grad gis et felles overordnet uttrykk, f. eks. skiltstativ med lik design eller samlet plassering på en bygningsvegg. Dette er spesielt viktig på informasjonsportalene og på de lokale informasjonspunktene ute i nasjonalparken.

Skiltstativ skal utformes og plasseres slik at de er funksjonelle for brukerne og estetisk tilpasset verneverdiene. Der adkomstmuligheter og andre forhold ligger til rette, skal det velges løsninger som er universelt utformede.

Noen skilt kan kreve behandling etter plan- og bygningsloven. Dette må avklares i hvert enkelt tilfelle.

Vedlegg 5 viser plan for utsetting av ulike infoskilt i nasjonalparken og strategiske utfartsområder i randsonen.

Oppfølgende tiltak

- Bidra til etablering av et besøkssenter for nasjonalparken (nasjonalparksenter).
- Etablere et informasjonstilbud knyttet til informasjonsportalene Tønsberg havn (bl.a. dampskipet Kysten) og Østre Bolæren.
- Samarbeide med Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavets nasjonalpark om informasjon.
- Utarbeide informasjonsplakater. Prioritert rekkefølge: Verneområdeplakat 1, Verneområdeplakat 2, Lokalplakater.
- Bidra til etablering av 2 snorkelleider med nedsenkede informasjonstavler, ved Verdens Ende og Bolærene.
- Velge ut andre innfallsporter (båthavner etc.) og sette opp informasjonsskilt ved disse.
- Velge ut lokale informasjonspunkter i selve nasjonalparken. Fjerne gamle informasjonsskilt og sette opp nye.
- Bidra til et opplegg for naturveiledning i nasjonalparken.
- Informasjon om nasjonalparken bør settes opp ved alle kystledhytter i området.

Statens naturoppsyn er oppsynsmyndighet. Foto: Statens naturoppsyn

4.6 Oppsyn og grensemerking

Status

Færder nasjonalpark ligger i landets tettstede region, med flere byer og tettsteder nær inntil. Inne i nasjonalparken er det stor fritidsaktivitet, men også næringsvirksomhet knyttet til fiske, landbruk og reiseliv. Samtidig har området store verneverdier på land og i sjøen. Med vernet oppstår et behov for å føre oppsyn med at verneverdiene bevares, og at verneforskrift og dispensasjonsvedtak overholdes. Det er også av interesse å følge med på hvordan bruken av området utvikler seg.

Statens naturoppsyn (SNO) har ansvar for naturoppsynet i nasjonalparken (jf. naturoppsynsloven). De er dessuten tillagt oppsynsmyndighet etter naturmangfoldloven, friluftsløven, viltloven, lakse- og innlandsfiskekloven, motorferdselloven, kulturminneloven, småbåtloven og deler av forurensningsloven.

I tillegg til å føre kontroll med at lovverket blir overholdt, skal SNO drive veiledning og informasjon. På bestilling fra forvaltningsmyndigheten kan oppsynet dessuten drive skjøtsel, registrering og dokumentasjon.

Andre etater som driver oppsyn innenfor området er Politiet, Kystvakten, Fiskerioppsynet (Kystoppsynet) og Skjærgårdstjenesten, sistnevnte på oppdrag fra SNO og kommunene.

Oppsynet i regi av SNO kan skje i kombinasjon med andre oppgaver, f. eks oppsyn av andre verneområder i distriktet.

I 2014 ble det etablert et tettere samarbeid mellom alle etater med oppsynsansvar i nasjonalparken. Det omfatter SNO/Skjærgårdstjenesten, Politiet, Fiskerioppsynet og Indre

kystvakt. Erfaringene fra dette samarbeidet er godt. Det bidrar til mer effektiv ressursbruk, heving av kompetanse hos alle deltakende parter og økt kontinuitet.

Forvaltningsmål

- Nasjonalparken skal ha et tilstrekkelig stort, effektivt og samordnet oppsyn til å sikre viktige verneverdier, naturressurser og opplevelseskvaliteter. Det er ønskelig at det brede samarbeidet mellom ulike oppsynsetater som er etablert, kan videreføres.
- All grensemerking skal være slutført i 2016.

Utfordringer

Hovedutfordringen er å sikre et oppsyn med et omfang og en kvalitet som står i forhold til nasjonalparkens størrelse, verneverdier og den aktiviteten som pågår der. Dette gjelder både antall oppsynstimer og kompetansen i oppsynet.

Nasjonalparken benyttes mye til rekreasjon og annen fritidsbruk, og for sterk overvåking og kontroll kan forstyrre brukernes opplevelser.

Det er i dag særlig to områder som peker seg ut som problematiske; ulovlig fiske og fartsovertredelser. Disse temaene bør gis prioritet i oppsynet.

Rammer og retningslinjer, SNO

Retningslinjer

SNO har ansvaret for det statlige naturoppsynet i nasjonalparken, og hovedansvaret for å føre kontroll med at verneforskriften og eventuelle dispensasjonsvedtak overholdes. SNO kan kjøpe oppsynstjenester av andre aktører, f. eks Skjærgårdstjenesten.

Oppsynspersonell kan ihht. naturoppsynsloven gis begrenset politimyndighet etter politiloven, og er ved utøvelse av denne myndighet underlagt politiet. Oppsynets kontrollvirksomhet skal utføres i nært samarbeid med og supplere det lokale politi.

Oppsynet har ihht. naturoppsynsloven rett til å bruke motorkjøretøy, båt eller luftfartøy når dette er nødvendig for utføring av oppsynets oppgaver. Motorferdsel skal skje så skånsomt og begrenset som mulig. Jf. også verneforskriften § 3 pkt. 6.3 a.

Gjennom bestillingsdialogen skal det etableres rutiner for samarbeidet mellom forvaltningsmyndigheten, Fylkesmannen og SNO mht. oppsyn diskuteres, slik at en i fellesskap kan prioritere innsatsen.

Naturoppsynet skal ha kopi av eventuelle dispensasjonsvedtak, slik at oppsynet kan følge opp vedtaket gjennom kontroller i felt.

Alle vesentlige brudd på verneforskriften skal anmeldes til politiet. Ved mindre vesentlige brudd skal det gis skriftlige eller muntlige advarsler. Skriftlige advarsler bør velges for saker hvor en ligger nær opp mot en anmeldelse eller der det er fare for gjentagelse. I slike tilfeller er det viktig å kunne dokumentere at advarselen er gitt.

Naturmangfoldloven hjemler også sanksjoner som retting (§ 69) og tvangsmulkt (§ 73). Myndigheten er delegert til Fylkesmannen. Bruk av disse reaksjonene utelukker ikke anmeldelse, men gir flere muligheter for reaksjoner. Anmodning om bruk av slike virkemidler må rettes til Fylkesmannen.

Forvaltningsmyndigheten skal ha melding om alle brudd på verneforskriften som avdekkes gjennom naturoppsynet. Rapport om naturoppsynet skal sendes forvaltningsmyndigheten en gang i året

4.7 Ytterligere styrking av kunnskapsgrunnlaget

Status

En grunnleggende forutsetning for kunnskapsbasert forvaltning av nasjonalparken er at verneverdiene og brukerinteressene er identifisert og beskrevet. Det er gjennomført flere faglige registreringer og undersøkelser før og i løpet av planarbeidet. Oversikt over dokumentasjonen finnes i kap. 7 (litteratur og dokumentasjon).

Landskapsverdiene er dokumentert i forbindelse med Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap og det påfølgende verneplanarbeidet for Oslofjorden. Dette munnet ut i vedtaket om å opprette Ormø-Færder landskapsvernområde.

Andre naturverdier ble også gjennomgått i Oslofjordverneplanen og er sammenstilt i en egen utredning for Miljødirektoratet forut for etableringen av landskapsvernområdet. Denne bygger på et bredt underlag av registreringer. Skjøtsels- og forvaltningsplaner for spesielle delområder/forekomster har mer detaljert dokumentasjon av naturverdier, jf. kapitlet om skjøtsel. Marine naturverdier er utredet som del av nasjonalparkprosessen, med vekt på naturtyper i grunnere områder. Naturtyper og rødlistearter er dokumentert i de offentlige databasene Naturbase og Artsdatabanken.

Brukerinteresser er beskrevet i en egen rapport om bruker- og verneinteressene i skjærgården. Friluftslivet, spesielt båtlivet, er dokumentert gjennom flyfotostudier, båttellinger og brukerundersøkelser. Blant temaene som er undersøkt er geografiske bruksmønstre, aktiviteter/utstyr, stedstilknytning, oppfatninger om ulike miljøspørsmål og synspunkter på forvaltningen av området.

Kunnskapsstatus og utfordringer for kulturminner er beskrevet i kap. 4.3.

Forvaltningsmål

- Forvaltningen skal ha tilgang til basiskunnskap om forekomsten av viktige verneverdier i området.

Utfordringer

Selv om det finnes mye kunnskap om verne- og brukerinteressene i området, er det fremdeles behov for basiskunnskap. Områdets geologiske verneverdier er mangelfullt dokumentert. Det mangler også naturtypekartlegginger for flere øyer. Videre er det et stort potensial for å finne flere rødlistearter, spesielt innenfor sopp, karplanter og insekter. Marine naturtyper er relativt godt kartlagt for de grunne områdene, mens det er lite dokumentasjon fra dypere områder.

Det er en generell utfordring å holde kunnskapen om naturverdier, kulturminner og bruken av området oppdatert. Dette er nærmere beskrevet i kapittelet om overvåking.

Retningslinjer

Basiskartlegging skal prioritere geologiske forekomster, naturtyper på øyer som ikke er kartlagt, marine naturkvaliteter i dype hard- og bløtbunnsområder, samt områder med stort potensial for ytterligere funn av rødlistearter.

Oppfølgende tiltak

- Supplere kunnskapen om geologiske verneverdier gjennom systematisering av eksisterende dokumentasjon og nyregistreringer.
- Supplere kunnskapen om verdifulle naturtyper, både kulturbetingede og andre, gjennom ytterligere kartlegging.
- Supplere kunnskapen om rødlistearter gjennom ytterligere kartlegging, spesielt innenfor sopp, karplanter og insekter.
- Styrke kunnskapen om marine verneverdier, spesielt i dype hard- og bløtbunnsområder.
- Bidra til å styrke kunnskapen om forurensning og forsøpling, bl.a. virkningen av mikroplast for dyre- og planteliv og menneskers helse.

Overvåking av hummerfredningsreservatene. Foto: Bjørn Strandli

4.8 Overvåking

Status

Kunnskapsbasert forvaltning krever også oppdatert informasjon om verneverdiene gjennom overvåking. Overvåkingen kan enten ta sikte på å avdekke endringer over tid (tidsserier) eller finne ut om et på forhånd fastsatt mål er nådd. Begge formene er nødvendige i forvaltningen.

Det foregår i dag noe overvåking av verneverdier i området. Statens naturoppsyn (SNO) gjennomfører årlige sjøfugltellinger og hekkeregistreringer i en rekke sjøfuglreservater og biotopvernområder i begge kommuner. Dessuten telles ærfugl i området rundt Store Færder, og Store Færder Ornitologiske Stasjon har løpende registreringer og ringmerking av trekkfugler på øya.

Havforskningsinstituttet overvåker bestandene av fisk og skalldyr i hele området. De overvåker også bestanden av hummer i fredningsområdet ved Vestre Bolæren.

Skjærgårdstjenesten gjennomfører årlige registreringer av slitasje og forsøpling på de mest brukte friluftsområdene. De registrerer dessuten omfanget av telting på utvalgte øyer hvert år. Bruksmønstre for båter overvåkes ikke gjennom systematiske registreringer, men Skjærgårdstjenesten får gjennom sin kontinuerlige aktivitet i området et godt bilde av situasjonen.

Oslofjordens Friluftsråd har ferdselstellere i Moutmarka.

Forvaltningsmål

- Forvaltningen skal ha tilgang til oppdatert kunnskap om tilstanden for viktige verneverdier i området, både i sjø og på land

Utfordringer

Det er behov for å styrke overvåkingen innenfor flere områder.

På land vil det være viktig å følge med på utviklingen av enkelte sårbare naturtyper og forekomster av rødlistearter. Dette gjelder både med tanke på slitasje og gjengroing/behov for skjøtsel. Hekkende sjøfuglarter i tilbakegang, spesielt sildemåke og makrellterne, bør overvåkes på utvalgte holmer, med vekt på sone B.

Nasjonalparken har mye ferdsel, spesielt i forbindelse med friluftsliv og rekreasjon om sommeren. Det er ønskelig å vite hvordan denne ferdselen virker på natur- og kulturverdiene i området, spesielt gjennom slitasje. Siden mulighetene for friluftsliv og naturopplevelse er en del av verneformålet, er det også av interesse å overvåke hvordan ulike ferdselsformer påvirker hverandre, f. eks gjennom støy og annen forstyrrelse. Oslofjordens Friluftsråd har spesielt pekt på betydningen av å involvere interessegrupper og lokal aktører i dette arbeidet, og ønsker for sin del å bidra mest mulig.

Overvåking av ferdselen vil være et nyttig underlag for vurdering av ulike forvaltningstiltak, som kanalisering av ferdsel gjennom informasjon og tilrettelegging.

I sjøen er det ønskelig å overvåke vannkvalitet, utviklingen av svartlistearter, sårbare og truede arter, tilstanden for stortare, sukkertare, ålegras og andre ømfintlige marine naturtyper og forekomster.

Overvåking skal fortrinnsvis baseres på konkrete og etterprøvbare mål og et sett av tilstandskategorier og standarder. Disse er under utvikling på nasjonalt nivå, og det kan derfor være en utfordring å etablere en faglig god overvåking for mange av verneverdiene nå. Overvåking er dessuten ressurskrevende, og de tilgjengelige ressursene vil være begrensede. Det er derfor en utfordring å prioritere hvor innsatsen skal settes inn.

Det bør utarbeides et eget overvåkingsprogram for nasjonalparken, der alle vesentlige verneverdier inngår, også friluftsbuiken. Noe overvåking vil kunne utføres av SNO og Skjærgårdstjenesten, men mange verneverdier krever spesialkompetanse.

Utfordringer med hensyn til overvåking av kulturminner er beskrevet i kap. 4.3.

Rammer og retningslinjer

Retningslinjer

Overvåkingen skal prioritere vannkvalitet (økologisk og kjemisk), truet og sårbare arter og de mest verdifulle natur- og kulturkvalitetene i nasjonalparken.

Alle natur- og kulturkvaliteter som skal overvåkes skal ha et definert bevaringsmål som beskriver den ønskede tilstanden.

Overvåkingen bør nedfelles i et samlet overvåkingsprogram der alle de tre nasjonalparkene i Ytre Oslofjord sees i sammenheng.

Oppfølgende tiltak

- Bidra til etablering av et felles overvåkingsprogram for de tre nasjonalparkene i Ytre Oslofjord der vannkvalitet, marin økologi og marine naturtyper og vesentlige verneverdier på land inngår.

Moutmarka en vårdag. Foto: Birgit Brosø

5 Besøksstrategi

De norske nasjonalparkene har et todelt hovedsiktemål. De skal ta vare på naturarven samtidig som det skal tilrettelegges for opplevelser og verdiskaping. I dette kan det ligge målkonflikter, dersom man ikke på forhånd har avklart hvordan bruken skal tilrettelegges uten at området naturarv og kulturhistoriske verdier blir skadet. Hensikten med en besøksstrategi er derfor først og fremst å finne løsninger på bruk av nasjonalparken som lar seg forene med verneverdiene.

En besøksstrategi for Færder nasjonalpark berører mange offentlige og private aktører. Det handler om tilrettelegging for besøkende både innenfor og utenfor nasjonalparken. For å unngå målkonflikter er det viktig at aktørene kommuniserer og finner en felles virkelighetsforståelse. Mangfoldet av aktører både innenfor og utenfor nasjonalparken gjør at vi har valgt å lage et eget avsnitt om «Besøksstrategi», som berører både forvaltningen inne i nasjonalparken og den aktiviteten som skjer i randsonen, med tilrettelegging, informasjon og markedsføring osv.

5.1 Status og utfordringer

Generell omtale av friluftsliv/reiseliv med regelverk og tiltak for kanalisering av ferdsel i nasjonalparken, er nærmere omtalt i kap. 3.6 og 3.7.

Færder nasjonalpark er trolig den nasjonalparken i Norge som har mest urban beliggenhet. Den er antakelig også Norges mest brukte og besøkte nasjonalpark.

Samtidig representerer skjærgårdsområdet i Ytre Oslofjord det rikeste livsmiljøet og artsmangfoldet vi har i norsk natur. I Færder nasjonalpark er det så langt registrert 324 rødlistearter. Skjærgårdsnaturen er sårbar og det er viktig å tilrettelegge ferdselen på en slik måte at området fortsatt blir tilgjengelig for mange, uten at naturmiljøet tar skade av det.

Færder nasjonalpark har også en gammel bosettingshistorie som inngår i verneformålet. Kulturminner i området kan stå i fare for å bli forringet, dersom ikke ferdselen tilrettelegges på en god måte.

I perioden 2013 - 2015 ble det gjennomført et bredt samarbeidsprosjekt i Vestfold kalt «Færder nasjonalpark – kunnskap og næring». Berørte kommuner, Fylkeskommunen, Fylkesmannen, næringslivet og nasjonalparkforvaltningen deltok aktivt i arbeidet. Sluttrapport fra dette arbeidet ble lagt fram i 2015 (Vestfold fylkeskommune 2015). Her finnes gode oversikter over reiselivet i regionen, hvilke muligheter og utfordringer som næringen har og aktuelle tiltak.

I en delrapport fra dette arbeidet, «Strategi for utvikling av næringsvirksomhet i tilknytning til Færder nasjonalpark», beskrives følgende forhold:

- Nåsituasjonen for reiselivsrelatert næringsliv i regionen
- Eksterne rammebetingelser
- Trender, segmenter, marked og målgrupper
- Hva skal til for å lykkes med verdiskaping
- Muligheter og barrierer for næringsutvikling i randsonen rundt Færder nasjonalpark
- Prinsipper for bærekraftig reiseliv
- Aktuelle mål og tiltak

Rapporten foreslår en rekke tiltak. Eksempler på dette er produktpakker, bedre tilrettelegging for kai og parkering, nye båt og bussruter, forsterkning av gjestehavner, skilting, kystledhytter, tur og sykkelstier, bruk av dampskipet Kysten som informasjonsportal for nasjonalparken og ikke minst Færder nasjonalparksenter som hovedknutepunkt for opplevelse og reiseliv. Rapporten foreslår at Færder nasjonalpark og randsonen rundt sertifiseres som Bærekraftig reisemål. Dette er særlig viktig når selve produktet består av verdifull og sårbar natur.

I dagens marked er opplevelser den grenen innenfor reiselivet som vokser raskest, sammenlignet med for eksempel servering, overnatting og transport. Rapporten framhever at det regionale/nasjonale markedet representerer den største etterspørselen, særlig barnefamilier og kurs/konferansemarkedet. Det finnes også nisjemarkeder som etterspør spesialiteter, for eksempel fugletitting, lokal mat og opplevelse av marine dyr.

Selv om det nasjonale markedet er det største, peker rapporten på at man må regne med noe økt etterspørsel fra et internasjonalt marked.

Både det nasjonale og internasjonale markedet forutsetter en profesjonell kvalitet på tilbudene i nasjonalparken og randsonen. Det er etter hvert mange som har blitt klar over «opplevelsesmarkedet» og konkurransen er absolutt tilsted.

Kommunene og Skjærgårdstjenesten har også gjort egne kartlegginger/brukerundersøkelser de senere årene, som bekrefter den omfattende bruken av området. Det er verdt å merke seg at bruken av området har endret seg vesentlig de siste tiårene. Tidligere hadde skjærgården blant annet store teltleire med familier som bodde der store deler av sommeren. Tilsvarende var uthavnene flittig brukt og til dels overfylte.

Etter hvert som velstanden, behovet for komfort og størrelsen på båtene har økt, har besøkstrykket flyttet seg fra skjærgården og inn til steder som tilbyr god havn, servering, handel osv. Typiske eksempler på slike havner i randsonen rundt Færder nasjonalpark er Tønsberg havn, Vestre Bolæren, Østre Bolæren, Sandesund og Verdens Ende.

Som følge av «sentraliseringen» av bruksmønsteret er slitasjen i skjærgården mindre i dag enn den var for 30 -40 år siden. Vi kan si at markedsutviklingen faktisk har gitt naturen i skjærgården flere pusterom og det er i dag mindre målkonflikter enn tidligere. Fortsatt er det steder som må beskyttes mot forstyrrelse deler og året (eks. hekkeområdene for sjøfugl, områder med sårbare rødlistearter osv.), men dette er i all hovedsak forstått og respektert av de besøkende i området. Dessuten har vi i dag et bedre oppsyn enn tidligere, som informerer aktivt og hjelper folk til rette.

I besøksstrategien for nasjonalparken vil det være gunstig å underbygge ytterligere denne trenden gjennom de senere år, ved å tilrettelegge ytterligere de viktigste «knutepunktene» i randsonen. Det er i tråd med folks ønsker og bidrar til dempe slitasjen i nasjonalparkens kjerneområder.

Selve nasjonalparken besøkes av alle aldersgrupper. En økende trend de senere år har vært bruk av kajakk og enkle, kortvarige overnattinger i små telt. Flere skoler bruker nasjonalparken i sin undervisning og på Bolærene har det vært stor leirskoleaktivitet de senere årene.

For nasjonalparkene er jo barn, unge og barnefamilier en viktig målgruppe. Skolenes leirskolebudsjetter har skrumpet inn de senere årene, og man søker mer tilbud med kortere reiseavstand og enklere standard. Vi registrerer at bruken av det som nå er blitt nasjonalpark til undervisning, har økt de senere år. Flere og flere skoler lager sine egne opplegg. Av ressursmessige hensyn har det kommet ønske fra flere skoler om å legge til rette for et felles undervisningsopplegg for skoleverket, særlig knyttet til nasjonalparksenteret på Verdens Ende og Østre Bolæren (i den grad leirskolen der videreføres).

Opprettelsen av Færder nasjonalpark har dessuten synliggjort at aldersgruppen mellom 50 og 80 år bruker nasjonalparken mye og engasjerer seg sterk i frivillig arbeid. Denne gruppen er forholdsvis tallrik og en stor ressurs for nasjonalparken.

Prioriterte steder for utsetting av informasjonstavler er de mest besøkt øyene med bryggekapasitet, båthavner, hoteller og serveringssteder i randsonen.

Tjøme, Nøtterøy og Tønsberg kommuner samarbeider om informasjon og reiseliv knyttet til nasjonalparken. Det er derfor også satt opp en firespråklig informasjonsportal i et sentralt knutepunkt (randsonen) i hver av de tre kommunene; på Verdens Ende, i Tønsberg havn og på Østre Bolæren. Verdens Ende tilrettelegges nå tungt for informasjon og opplevelse.

I Tønsberg havn er det behov for ytterligere informasjonstiltak. Det er interesse for å gjøre dampskipet Kysten til «nasjonalparkambassadør» ved faste seilinger i nasjonalparken. Båten kan også være aktuell som informasjonsportal for nasjonalparken når den ligger i havn.

På Østre Bolæren foregår i dag leirskolevirksomhet og nasjonalparken utnyttes aktivt i denne sammenheng. I tillegg ligger det et forslag om å gjøre Østre Bolæren til en informasjonsportal om bosettingshistorien og det historiske kulturlandskapet i nasjonalparken. Det finnes sjøbuer på øya som kan egne seg for dette. Østre Bolæren og Vestre Bolæren er også gode utgangspunkter for opplevelsestilbud i parken. Hvor stort omfanget på dette kan bli, er noe usikkert. Det pågår diskusjoner om blant annet om hvor stor overnattingskapasiteten på Bolærene skal være i årene framover.

I årene framover vil det være viktig å skolere personer som kan påta seg informasjonsoppdrag og guiding. I 2014 ble det utdannet ca 60 nasjonalparkverter. Disse har fått basisopplæring i områdets egenart og verdier og det regelverk som gjelder. Mange av disse er allerede aktive. De har også deltatt i informasjonskampanjer i områdets havner.

Deler av nasjonalparken består av kulturbetingete naturtyper, slåtteeenger, beiteenger og hagemarker. Disse er under restaurering en rekke steder og er knyttet til områdets bosettingshistorie. I 2014 ble det etablert et undervisningsopplegg for skjøtsel av disse naturtypene, kalt «kulturlandskapsskolen». Disse områdene bidrar til mye til opplevelseskvaliteter i nasjonalparken, med vakkert landskap og stort blomsterflor.

Selv i en kystregion som vår har flertallet ikke båt. Det er nå satt i gang en utredning for å vurdere en båtrute i nasjonalparken, i trekanten Tønsberg, Bolæren, Verdens Ende. Det finnes også båttaxi i området og flere private tilbud er under utvikling. I løpet av et par år vil trolig dampskipet Kysten også trafikere nasjonalparken med faste seilinger.

Til slutt må nevnes at fritidsfiske er en viktig faktor for områdets attraktivitet. Mange kommer til området for å fiske. En sikring av robuste fiskestammer er viktig i denne sammenheng. Se kapittel 2.7 og 6.6.

Det er mange aktører knyttet til reiseliv og en besøksstrategi for nasjonalparken. Risikoen er tilstede for at «alle venter på alle» og at ting skjer ukoordinert. I verste fall kan mangel på samarbeid også være konfliktskapende, ved at man har sprikende virkelighetsbilder og mål.

Miljødirektoratet har nylig utgitt en veileder for «besøksforvaltning». Denne understreker viktigheten av å kople sammen kunnskapen om verneområdet og ulike aktiviteter i områdets randsoner, herunder kommunale og fylkeskommunale planer.

Arbeidsprosesser og kommunikasjonen i verneplanarbeidet for Færder nasjonalpark handlet i svært stor grad om hvordan man skulle få til en riktig kombinasjon av bruk og vern. Nærmest alle kapitler i forvaltningsplanen er derfor også gjennomsyret av dette.

Forvaltningsplanen for Færder nasjonalpark ivaretar relativt grundig intensjonene i Miljødirektoratets veileder (2015) for besøksforvaltning gjennom:

- Beskrivelse av brukerinteresser og påvirkningsfaktorer
- Retningslinjer som er gitt i kap. 3 og 4 om friluftsliv og reiseliv
- Kap. 4.5 om informasjon og veiledning
- Kap. 4.6 og 4.8 om overvåking og oppsyn
- Kap. 5 om «besøksstrategi»
- Kap. 6 der det rettes en rekke forventninger til omkringliggende aktører i randsonen
- Vedlegg 5, Temakart som viser brukerinteresser, friluftsliviltak og skiltplan.

Vestfold fylkeskommune har laget en egen utredning om reiselivet knyttet til nasjonalparken. Denne inneholder en rekke analyser og beskrivelse av utfordringer og tiltak.

Det skal også etableres en felles nettside for nasjonalparkparken og besøkssenteret, der opplevelsestilbud, overnatting og servering mv. skal framgå.

Landområdene i Færder nasjonalpark hører med til de best dokumenterte i landet. Forutsatt at Miljødirektoratet bidrar med de nødvendige ressurser til overvåking av områdets tilstand, har vi gode forutsetninger for å oppdage og iverksette tiltak. Fram til nå har gjengroing av områdene, redusert vannkvalitet og forringelse av fiskeressursene vært en langt større risikofaktor enn ferdselen og det allmene friluftslivet. Bruken av området til allment friluftsliv har gått betraktelig ned de senere år, som følge av nye trender i friluftslivet.

Når vi får noe mer erfaring med drift av Færder nasjonalpark, bør det tas en gjennomgang av hvordan ferdselen i nasjonalparken fungerer sett i forhold til sårbare forekomster.

5.2 Forslag til prinsipper og mål

- Nasjonalparken skal kunne brukes som en ressurs for friluftsliv og reiseliv i regionen.
- Reiselivet knyttet til nasjonalparken skal være bærekraftig og ikke i strid med nasjonalparkens formål og regelverk (se prinsipper for bærekraftig reiseliv i kap. 3.7 og mål/retningslinjer for friluftsliv i kap. 3.6 og 4.4). I selve nasjonalparken skal det ikke etableres tekniske anlegg for reiseliv, disse må etableres i nasjonalparkens randsone..
- Reiselivsaktører med tilknytning til Færder nasjonalpark bør miljøsertifiseres.
- Et hovedgrep for ferdsel i nasjonalparken er å satse relativt mye på tilrettelegging noen steder som har forutsetninger for dette og som tåler tilstrømning av mange mennesker. På disse stedene bør det være mulig å få god informasjon om nasjonalparken og gjerne opplevelser (f eks kulturlandskapsskolen på Østre Bolæren, bruk av Kysten som informasjonsbase, både på turer og ved landligge). I de øvrige delene av nasjonalparken skal tilretteleggingen være beskjeden, omtrent på samme nivå som den var før nasjonalparken ble opprettet.
- Det skal tilrettelegges for en god kollektiv og individuell båttransport til nasjonalparken.
- Det skal satses videre på tilrettelegging i et mindre antall områder i nasjonalparken og randsonen rundt som har infrastruktur og slitesterke arealer. Slike områder er Tønsberg havn, Vestre og Østre Bolæren, Fulehuk, Sandesund og Verdens Ende. Disse områdene kan betjene et større antall mennesker. Etter hvert vil Færder fyr også kunne bli et slikt sted. Fjærholmen bør også vurderes i en slik sammenheng.
- Dampskipet Kysten bør utvikles til å bli et portal for informasjon om nasjonalparken, både i form av faste nasjonalparkseilinger og som informasjonsportal når båten ligger i havn.
- I de offentlige og private friluftsområdene skal tilrettelegging være omtrent som før nasjonalparken ble opprettet, med enkle ilandstigningsplasser eller fortøyningsbolter i fjell, enkle toaletter og renovasjon. Fler av disse områdene har sårbare naturtyper og arter. Kanalisering av ferdsel kan være hovedvirkemiddel for å unngå for sterk slitasje eller at livsmiljøet for arter blir ødelagt. Et eksempel kan være Sandø, der en omfattende telting på øyas nordside kan bli en trussel for rødlistearten kubjelle. Et teltforbud i dette området er derfor en relevant kanalisering av ferdsel. Et annet eksempel på kanalisering av ferdsel er begrensning av ridning i Moutmarka til en opparbeidet, merket ridesti. Oppsetting av tilrettelagte bålpanner er et viktig kanaliseringstiltak for å forebygge brann og for å hindre at de artsrike tørrengene blir nedslitt og ødelagt av bålplasser.
- Flere nasjonalparker har opplevd at det har oppstått konkurranse mellom allmenn og kommersiell bruk av offentlige friluftsområder og tekniske anlegg. Det kan bli et aktuelt tema i Færder nasjonalpark, med sin popularitet og urbane beliggenhet. I slike tilfeller må det gjøres spesifikke avtaler med grunneier og nasjonalparkforvaltningen

som regulerer den kommersielle bruk (eks. turoperatører). Eksempler i dag på slike steder er Færder fyr og Fulehuk fyr.

- Transport, guidede turer, informasjon i nasjonalparksenter, på nettsider, sosiale medier, veimerking og annen informasjon/markedsføring skal skje innenfor denne strategiens rammer og mål og retningslinjer i forvaltningsplanens kap. 3.6.

5.3 Forslag til oppfølgende tiltak

Oppfølgende tiltak

- Færder nasjonalpark og tilknyttet aktivitet i randsonen bør sertifiseres som «Bærekraftig reiseliv»
- De mest brukte havnene og badestrendene i randsonen sertifiseres med «Blått flagg».
- Prioriterte områder for tilrettelegging og tiltak (se kap. 5.2) og aktuelle tiltak innarbeides i kommunale og fylkeskommunale arealplaner og tiltaksplaner.
- Verdens Ende og besøkssenteret for Færder nasjonalpark tilrettelegges tungt for profesjonell informasjon og opplevelse. Dette kan bli landets mest besøkte nasjonalparksenter.
- Det skal utvikles en felles nettside for nasjonalparken og besøkssenteret, der tilbud om opplevelser, overnatting, servering osv. kommer tydelig fram.
- Reiselivsnæringen skal være representert i besøkssenteret, sammen med de viktigste aktørene i forvaltningen av nasjonalparken og driftsansvarlige for besøkssenteret. Samarbeid om informasjon og tilrettelegging blir viktig i dette fellesskapet.
- Et GPS basert «sømløst» informasjonssystem bør utvikles; nasjonalparksenteret, internett, sosiale medier, QR- koder ute i terrenget osv.
- Bruk av dampskipet Kysten som informasjonsportal for nasjonalparken bør utredes
- Bruk av en sjøbu på Østre Bolæren som informasjonsportal for nasjonalparkens bosettingshistorie og historiske kulturlandskap, bør utredes.
- Produksjon og oppsetting av informasjonstavler av god, flerspråklig kvalitet gis prioritet. Bruk av QR koder eller lignende bør utvikles i tillegg.
- Overvåking av sårbare naturtyper og arter følges opp gjennom oppsyn og overvåking. Etter noen års erfaring med drift av nasjonalparken, bør det vurderes om dagens sikring av sårbare elementer og kanalisering er tilstrekkelig for å ivareta området miljøkvalitet.
- Det er utdannet ca 60 nasjonalparkverter knyttet til Færder nasjonalpark. Mange av disse kan brukes til informasjon og guiding i parken. Nasjonalparkvertene bør tilbys oppdateringskurs med jevne mellomrom.
- Samarbeid om oppsyn og overvåking prioriteres slik at nasjonalparkens ressursgrunnlag ikke brytes ned.
- Det bør opprettes et samarbeidsorgan som kan påta seg koordinering og pådriverarbeid knyttet til besøksstrategien og reiselivsaktivitet knyttet til Færder nasjonalpark..

Nasjonalparken nyter godt av mange frivillige. Foto: Pål Otto Hansen

6 Forventninger til andre offentlige og private aktører

Tilstanden i nasjonalparken påvirkes av mange ytre faktorer som ikke kan kontrolleres av nasjonalparkstyret. Særlig viktige faktorer er påvirkning av vannkvalitet, tilførsel av marint avfall, sjøsikkerhet, brannsikkerhet og forvaltningen av fiskeressursene (fiskeressursene i nasjonalparken forvaltes av fiskerimyndighetene). Dette er nærmere omtalt i kap. 2.

Færder nasjonalpark ligger i et tett befolket område. Svært mange er opptatt av hvordan nasjonalparken forvaltes og de muligheter den kan tilby. Dette gjelder både lokalt, regionalt og nasjonalt. Både grunneiere, allmennhet, frivillige organisasjoner, næringsliv, kommuner og andre offentlige myndigheter representerer store ressurser som kan komme nasjonalparken til gode. For å sikre at forvaltningen spiller på lag med disse ressursene, har samarbeid en avgjørende betydning. Noen av disse samarbeidsmulighetene er gjennomgått nedenfor.

I forvaltningsplanen foreslås det derfor noen mål som kan være utgangspunkt for iverksetting av tiltak og virkemidler i regi av andre viktige aktører. Disse målsettingene bør tas inn i relevante myndigheters planverk/styringsdokumenter.

Mange av beskrivelsene i forvaltningsplanen er relevante både for den forvaltningen som skjer etter verneforskriften (nasjonalparkstyret) - og for tiltak der man er avhengig av samarbeid med andre offentlige og private aktører. For å unngå å skrive samme tekst flere ganger i dokumentet, er status og utfordringer for ulike temaer samlet ett sted, fortrinnsvis i kapitlene 2, 3 og 4. I det følgende er det gitt henvisninger til relevante tekster i disse kapitlene. For oversiktens skyld er det allikevel tatt med et relevant sammendrag av status og utfordringer også i dette kapitlet, slik at det kan leses sammenhengende uten hele tiden å måtte slå opp i andre kapitler.

6.1 Samarbeid med frivillige

Status/utfordringer

I deler av området har det blomstret opp stor aktivitet fra frivillige. Flere bygninger og anlegg med historisk verdi har blitt restaurert gjennom frivillig arbeid. Det kan se ut som frivillig innsats også kan bli en betydelig faktor i restaurering og skjøtsel av kulturlandskap (rydding og slått mv.), vertskapsfunksjoner på fyrene, guiding osv. Her vil det være viktig å bygge videre på erfaringene fra de vellykkede ordningene som allerede finnes, blant annet på Mellom Bolæren og Fulehuk.

Det vil være viktig å invitere de som organiserer frivillighet i dag, til å foreslå hvordan dette kan videreutvikles. Flere av øyene har behov for permanent innsats med skjøtsel og vedlikehold. Vil det være riktig å tenke i retning av arbeidende «venneforeninger» knyttet til enkeltøyer, slik vi allerede har god erfaring med flere steder i nasjonalparken? Et godt samspill mellom de respektive grunneiere og frivillighetsinnsatsen kan ha stor betydning.

Forslag til mål

Det bør vurderes hvordan offentlige myndigheter kan bidra til ytterligere stimulering av frivilliges rolle i nasjonalparken.

6.2 Samarbeid med andre nasjonalparker og internasjonalt samarbeid

Status/utfordringer

Det vil være behov for et faglig samarbeid mellom de tre nasjonalparkene i Ytre Oslofjord/Nordre Bohuslän (Ytre Hvaler, Kosterhavet og Færder). Samarbeidet bør også omfatte eventuelle nye nasjonalparker langs Telemarks- og Sørlandskysten. Det kan også være riktig å profilere kystparkene under én paraply. Etter hvert vil det være naturlig med et internasjonalt samarbeid mellom nasjonalparkene og andre viktige verneområder rundt hele Skagerak og Kattegat. Disse områdene er utsatt for mange av de samme påvirkningene og risikofaktorene. Et internasjonalt samarbeid vil dessuten kunne styrke de lokale fagmiljøene.

Forslag til mål

De tre sammenhengende nasjonalparkene rundt Ytre Oslofjord bør samarbeide om informasjonsoppgaver, samfunnssikkerhet, vannkvalitet og marint avfall, forvaltning av fiskeressurser, reiseliv, kompetanseutvikling, internasjonalt samarbeid.

6.3 Vannkvalitet

Status/utfordringer

Det er behov for å redusere tilførsel av næringssalter til sjøen fra kommunal kloakk og jordbruksarealene. Tilførsel av næringssalter og leirpartikler vil øke som følge av klimaendringer og avrenning av næringssalter, hvis ikke tiltak mot avrenning intensiveres. Det er for høy forekomst av miljøgifter i deler av nasjonalparken.

Ytre Oslofjord er et svært viktig utfarts – og friluftsområde for store deler av Norges befolkning og verneinteressene er store, med tre sammenhengende nasjonalparker. Det er også knyttet stor næringsinteresser til fjorden. Oslofjorden har så stor nasjonal verdi at det bør vurderes om målsettingen om god økologisk kvalitet er god nok. Ytre Oslofjords viktige status kan forsvare at målet for vannkvaliteten settes til *svært god økologisk kvalitet*. Det er vanskelig med dagens kunnskap å si om det er mulig å nå dette ambisjonsnivået. Det bør gjøres en utredning om de tekniske og økonomiske konsekvensene av å løfte vannkvaliteten til svært god økologisk kvalitet som et grunnlag for en videre diskusjon.

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 3.1 samt vedlegg.

Berørte aktører

- Kommuner
- Fylkeskommuner
- Fylkesmenn
- Grunneiere langs vassdrag
- Landbrukets organisasjoner

Forslag til mål

- Nasjonalparken skal være et giftfritt økosystem, hvor marine organismer kan spises av mennesker og dyr uten risiko for skadevirkninger.
- Økologisk tilstand (vannkvaliteten) i Ytre Oslofjord skal utvikles fra god til svært god, basert på kriteriene i EUs vanndirektiv.
- Kjemisk tilstand skal være god, basert på kriteriene i EUs vanndirektiv.
- Det bør gjøres en utredning om de tekniske og økonomiske konsekvensene av å løfte vannkvaliteten til svært god .
- Reduksjon av høstpløyd åker og bruk av fangdammer bør prioriteres høyt.
- Samlet lokal tilførsel av miljøgifter fra industri, båthavner, sedimenter og kommunal kloakk skal reduseres slik at det ikke representerer noen risiko for skadevirkninger på arter og økosystem.
- Disse målsettingene bør gjelde for hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).
- Det bør etableres et tilstrekkelig antall tømmestasjoner for båtseptik i nasjonalparkens randsoner.

Årlig strandryddeaksjon i regi av Skjærgårdstjenesten, Oslofjordens Friluftsråd og nasjonalparken. Foto: Oslofjordens Friluftsråd

6.4 Marint avfall

Status/utfordringer

Det er fortsatt behov for årlig rydding av ilanddrevet søppel på strendene i nasjonalparken. Det er dessuten behov for å eliminere lokale kilder til marint søppel. Dette krever informasjon og forebyggende arbeid.

Det planlegges et EU – finansiert samarbeid rundt Skagerak og Kattegat for å redusere mengdene av marint søppel. Hvis dette blir realisert, bør Færder nasjonalpark inngå i dette samarbeidet. Nasjonalparker har en viktig «signalfunksjon».

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 3.1.

Berørte aktører

- Kommuner
- Skjærgårdstjenesten
- Fylkeskommuner
- Fylkesmenn
- Friluftslivets organisasjoner
- Organisasjonen «Ytre Oslofjord»
- Ulike sjøfartsnæringer og deres organisasjoner og rederier

Forslag til mål

- Lokale tilførsler av marint søppel skal stoppes.
- Årlige strandryddedager i nasjonalparken skal videreføres.
- Færder nasjonalpark bør delta i relevant samarbeid rundt Skagerak og Kattegatt, i den grad slikt samarbeid kan bidra til opprydding og redusert tilførsel av marint søppel.
- Disse målsettingene bør gjelde for hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).

6.5 Samfunnssikkerhet, risiko for skipsuhell og brann

Status/utfordringer

Større utslipp av olje eller andre kjemikalier kan få store negative konsekvenser for naturmiljøet i nasjonalparken, bruken av friluftsområdene, næringsinteresser og grunneiere i området. Erfaringer viser at opprydding etter en slik hendelse også er svært kostbar. Oppryddingen etter Full City, som havarerte ved Langesundsfjorden i 2009, kostet anslagsvis 240 mill. kroner. Et større utslipp innimellom de mange holmer og skjær i nasjonalparken vil kunne få enda større omfang enn Full City ulykken.

Det er behov for å styrke beredskapen rundt skipstrafikken i området. Den sikkerheten som ligger i dagens lostjeneste må opprettholdes. Det er viktig med gode samarbeidsrutiner mellom beredskapsmiljøene i hele Ytre Oslofjord, inkludert Kosterhavet. Det er dessuten behov for en mer gjennomarbeidet plan for prioritering av tiltak og praktisk gjennomføring av disse, i tilfelle en ulykke skulle skje.

Kystverket har startet opp et arbeid med såkalte "tiltakskort mot akutt forurensning". Tiltakskortene skal illustrere og beskrive strategi og tiltak for å beskytte utvalgte miljøfølsomme områder i akutfase, og vil være et verktøy for å hindre/begrense miljøskade som følge av akutt forurensning. Tiltakskortene vil bidra til å styrke beredskapen i nasjonalparken, ved at de lokale beredskapsstyrkene raskt kan iverksette innsats og skadebegrensende tiltak, og dermed redusere skadeomfanget ved en akutt forurensningshendelse.

Brann i skjærgården kan gjøre stor skade på naturverdier, muligheten for friluftsliv og eiendom. For noen år tilbake hadde vi en stor brann på Vestre Bustein, der all vegetasjon brant ned til grunnen. Det er tidkrevende å få fram tungt utstyr fra fastlandet til øyene. Responstiden ved større brannutvikling er derfor relativt lang. Skjærgårdstjenesten har pumpeutstyr om bord og brannvesenet har en egen båt liggende i Knarberg båthavn.

Det er i dag et forbud i nasjonalparken mot brenning på fjell og vegetasjonsdekket mark. Ved utforming av regelverket er det tatt høyde for at det skal være mulig å tenne et «kaffebål», dersom det ikke gjøres på fjell eller vegetasjonsdekket mark. Tilrettelagte bålplasser har en viktig forebyggende funksjon. Ved å ha et tilstrekkelig antall tilrettelagte bålplasser sikrer man i større grad at brenning skjer på egnede steder, og det er lettere med en systematisk håndhevelse av regelverket for bålrensning.

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 3.2.

Berørte aktører

- Kystverket, inklusive lostjenesten
- Kommuner, IUA og havnevesen
- Vestfold interkommunale brannvesen (VIB)
- Politiet
- Kystvakta
- Skvadron 320/720, Rygge
- Interkommunale brannvesen
- Skjærgårdstjenesten
- Statens naturoppsyn
- Redningsselskapet
- Fylkeskommuner
- Fylkesmenn
- Sivilforsvaret
- Indre kystvakt og andre deler av forsvaret
- Ulike sjøfartsnæringer og deres organisasjoner og rederier
- Nødhavnene ved Hvasser, Mågerø og Bolærne

Forslag til mål, utslipp av olje og andre kjemikalier

- Alle lospliktige skip med skadepotensiale og som ikke har eget farledsbevis (kan gå uten los) skal ha los innenfor dagens losbordingfelt ved Store Færder.
- Det skal opprettes et felles beredskapsråd for hele Ytre Oslofjord, inkludert områdene i Kosterhavet nasjonalpark. Formålet med dette skal være å heve beredskapsnivået, bedre samarbeidsrutiner og effektiv bruk av ressurser.
- Det skal lages tiltakskort for nasjonalparken for å beskytte utvalgte miljøfølsomme områder mot akutt forurensning.
- Disse målsettingene bør gjelde for hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).

Forslag til mål/tiltak, brann

- Tilrettelegging av bålplasser bør prioriteres som kanalisierende/brannforebyggende tiltak.
- Brannmyndighetene og nasjonalparkforvaltningen bør samarbeide om forebyggende informasjon til publikum.

Som en del av beredskapssamarbeidet i Ytre Oslofjord bør det lages og øves rutiner for å korte ned responstiden for slukking, i tilfelle større branntilløp skulle oppstå.

Fritidsfisket har vært omfattende. Foto: Terje Wilhelmsen

6.6 Fiskeressurser

Status/utfordringer

Formålet med Færder nasjonalpark er blant annet å «ta vare på variasjonsbredden i naturmangfold, herunder arter, bestander, naturtyper, geologi og økologiske prosesser». Dermed blir det viktig å sikre seg at livsmiljøet for marine organismer blir bevart og bestander av arter opprettholdes på et bærekraftig nivå.

Næringsfiske og fiske til egen matauk har foregått i dette området til uminnelige tider. Å kunne fortsette disse viktige tradisjonene forutsetter at det finnes «liv i havet» og at bestandene er så store at de tåler beskatning. Jo større bestandene er, jo mer kan det hentes ut i form av fiske. Fiske er en stor attraksjon i dette området, med så mange mennesker.

Faren for overfiske er imidlertid stor i dette området, med så stor befolkning og lett tilgang til fiskeplassene. Den skjermede skjærgården er som skapt for fiske med lett utstyr. Fritidsfiske har derfor fått stort omfang de siste tiårene. Et overdimensjonert fiske er en trussel mot fiskeressursene i området.

Erfaringer viser at ulovlig fiske i dette området har hatt stort omfang i lang tid. Dette representerer også en åpenbar trussel mot ressursgrunnlaget.

Å få til en god bestandsforvaltning av fisk og skalldyr blir viktig av to grunner: Det vil gi rom for å videreføre en eldgammel tradisjon med næringsfiske og fiske til privat matauk
Det bidrar til balanse og bærekraft i de marine økosystemene, og dermed oppfyllelse av nasjonalparkens formål

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 2.7 og 3.3.

Berørte aktører

- Kommuner
- Fylkeskommuner
- Fylkesmenn
- Norges Fiskerlag
- Norges Fritidsfiskerforening (Småfisker`n)
- Norges jeger - og fiskerforbund
- Fiskeridirektoratet

Forslag til mål

- Nasjonalparken skal beskytte yngle,- oppvekst og leveområder for marine organismer og fugl som er avhengig av marine biotoper.
- Sjøområdene innenfor Færder nasjonalpark skal være en ressurs for næringsfiske og fritidsfiske innenfor rammen av verneformålet.
- Beskatning av fisk og skalldyr skal innrettes slik at bestandene er robuste og bærekraftige.
- Bestanden av ørret, torsk og hummer skal økes.
- Forsøpling og forurensning av sjørretbekker må bekjempes.
- Lysfiske bør forbys innenfor nasjonalparkens grenser.
- Oppsyn med overholdelse av regelverket for fiske i sjørretbekkenes munnings bør prioriteres.
- Flere fredningsområder for hummer skal utredes og iverksettes, sammen med Fiskeridirektoratet og lokale fiskere.
- Ytterligere forbedring av gytebekker for sjørret skal utredes og iverksettes.
- Fiskerne skal ha lett tilgjengelig informasjon om regelverket for fiske.
- Ulovlig fiske skal bekjempes gjennom effektivt oppsynssamarbeid.

Aktiviteter og innretninger som er i strid med nasjonalparkens formål (områder for yngling, oppvekst og oppholdsområder for marine organismer og fugl) skal fjernes/forbys. Eksempel på slike innretninger er ulovlige flytebrygger, moringer og bøyehevner

6.7 Stillehavsøsters

Status utfordringer

Stillehavsøsters er en svartlistet art og har spredd seg langs kysten med enorm kraft de senere årene. Etter hvert vil den kunne gjøre store strandområder ubrukelige til bading. Mange gruntvannsområder vil endres til østersrev og dette kan gi store økosystemendringer. Store oppvekstområder for fisk vil bli forringet, Naturmiljøet som er avhengig av gruntvannsområder vil bli sterkt endret. I dag kjenner vi ikke metoder som effektivt kan bekjempe denne arten, som er svartlistet i norsk natur.

Stillehavsøsters har i mange år vært utnyttet kommersielt i Europa og dette er nå til vurdering i Norge. En kommersiell utnyttelse vil kunne dempe skadevirkningene.

Blant svartlistede arter i Norge ser stillehavsøsters ut til å være en av de som kan gjøre størst skade for mange samfunnsinteresser. Miljødirektoratet har laget en egen handlingsplan for stillehavsøsters, sammen med bl.a. fiskerimyndighetene. Det foreslås der at de marine nasjonalparkene blir pilotområder for utprøving av metoder for å bekjempe arten.

Berørte aktører

Kommuner
Fylkeskommuner
Fylkesmenn
Statlige fiskerimyndigheter
Fiskerinæring
Fiskerorganisasjoner
Forskningsinstitusjoner
Statlige miljømyndigheter
Frivillige organisasjoner

Forslag til mål

Sektorovergripende handlingsplan for å holde stillehavsøsters på et forsvarlig nivå må følges opp av nasjonale myndigheter..

Færder nasjonalpark ønsker å være pilotområde for utprøving av virkemidler/metoder for å bekjempe stillehavsøsters.

6.8 Kulturlandskap

Status/utfordringer

Færder nasjonalpark inngår i et område som fra tidligere er definert som «Utvalgt kulturlandskap». Det betyr at nasjonale landbruks og miljømyndigheter samarbeider om å ta vare på de nasjonalt viktige historiske og biologiske verdiene som dette landskapet representerer. Det gis årlig tilskudd over statsbudsjettet for å skjøtte verdiene i dette landskapet.

Det nasjonalt utvalgte kulturlandskapet i skjærgården sammenfaller med nasjonalparkens formål. Regelverket for nasjonalparken er utformet slik at behovet for restaurering og skjøtsel ivaretas. Det gis også midler over nasjonalparkens budsjett til skjøtsel av viktige kulturbetingete naturtyper.

Utvalgte kulturlandskap, nasjonalparkforvaltningen og Oslofjordens Friluftsråd har også satt i gang en «Kulturlandskapsskole», som er et undervisningstilbud om skjøtsel av historiske kulturlandskap, til grunneiere, frivillige og andre interesserte.

I dette arbeidet er vi avhengige av grunneiere, frivillige, landbruksmyndigheter og miljømyndigheter har et godt samarbeid. Det har vi fått til og dette samarbeidet må videreføres.

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 2.3 og 3.4.

Berørte aktører

- «Utvalgte kulturlandskap»
- Kommuner
- Fylkeskommunen
- Fylkesmannen
- Grunneiere
- Landbrukets organisasjoner
- Oslofjordens friluftsråd
- Interesserte lag og foreninger

Forslag til mål

- Samarbeidet mellom grunneiere, det offentlige og frivillige må videreføres. Det er plass til flere frivillige i dette arbeidet.
- Kulturlandskapsskolen videreføres.
- Det bør utvikles en «informasjonsportal» om historiske kulturlandskap på Østre Bolæren.
- Bistå med frakt av beitedyr gjennom Skjærgårdstjenesten.

6.9 Forvaltning av sel og gås

Status/utfordringer

Selarten steinkobbe forekommer regelmessig i nasjonalparken, samt i randsonene rundt. Nasjonalparken er et viktig leveområde for steinkobbe i Skagerrak/Oslofjordområdet, og bestanden i Vestfold teller ca 180 dyr. Havert (*Halichoerus grypus*) forekommer ikke regelmessig. Bestanden av steinkobbe utgjør, sammen med forekomstene i Østfold og på svensk side, det vesentlige av bestanden i indre Skagerrak. Hovedområdene for bestanden i Oslofjorden er de grunne sjøområdene ytterst i Hvaler i Østfold, samt innenfor Færder Nasjonalpark i Vestfold. Her er det viktige kaste- og hårfellingsplasser på nakne holmer og skjær. Fra tid til annen opptrer sannsynligvis også andre selarter og streifdyr av hval innenfor området.

Grågås er en annen art som har etablert seg på nytt i Oslofjorden. Fra den første hekkingen ble registrert på Bolærneøyene i 1974, er det nå 500-800 hekkende par i Vestfold. 80 prosent av disse finnes innenfor nasjonalparkområdet. Den sterke økningen i antall gås i området har ført til at kommunene Horten, Nøtterøy, Stokke, Tjøme og Tønsberg sammen har laget en egen forvaltningsplan for grågås. Denne planen angir rammer for jakt, organisering, oversikt over erstatningsordninger ved beiteskader, og prioriterte forebyggende skader forvoldt av grågås. De seneste årene har også hvitkinngås økt i antall.

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 2.5.

Berørte aktører

- Statens naturoppsyn
- Kommunene
- Fylkeskommunen

- Fylkesmannen
- Fiskeridirektoratet

Forslag til mål

- Unødig forstyrrelse av hekkende sjøfugl og sel fra bl.a. friluftsliv skal unngås.
- Hekke- og yngleplasser for sjøfugler og sel skal ha god økologisk status og ferdselsreguleringene skal fungere.
- Tiltak i regional forvaltningsplan for grågås bør følges opp av viltmyndighetene. En mer aktiv forvaltning og reduksjon av den sterkt økende gåsebestanden bør vurderes (med 2015 som referanseår). Oppdatering og oppfølging av forvaltningsplanen for gås bør startes opp i 2016/2017.
- Selstammen i området bør overvåkes av viltmyndighetene. Beskatning er aktuelt i perioder med et stort antall dyr. Beskatning skal ikke skje dersom antall dyr i området kommer under 100.
- Ungeproduksjonen hos steinkobbe skal i samme periode være tilstrekkelig for en stabil bestand.

6.10 Samarbeid om oppsyn, overvåking og styrking av kunnskapsgrunnlaget

Status/ utfordringer

Nasjonalparkstyret er opptatt av å få til en helhetlig forvaltning av områdene innenfor nasjonalparkens grenser. Dette vil kreve at en rekke myndigheter og private aktører må samarbeide. Etablering av 3 marine nasjonalparker som et sammenhengende belte i Ytre Oslofjord er et tydelig signal om at den økologiske tilstanden i området skal tillegges vekt i all samfunnsplanlegging.

I arbeidet med EUs vanndirektiv har det kommet fram at kunnskapsgrunnlaget for klassifisering av vannkvalitet er usikkert på flere områder. Dersom kunnskapsgrunnlaget er for svakt, kan det være problematisk å sette i verk kostnadskrevende tiltak.

Nasjonalparkstyret er opptatt av at alle oppsynsetater som har ansvar innenfor nasjonalparkens grenser, samarbeider. Dette er viktig for effektiv utnyttelse av ressurser, kompetanse og kontinuitet.

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 4.6, 4.7 og 4.8.

Berørte aktører

- Relevante utrednings- og forskningsmiljø
- Ytre Hvaler og Kosterhavet nasjonalparker
- Statens naturoppsyn
- Politiet
- Indre Kystvakt
- Fiskerioppsynet
- Skjærgårdstjenesten

Forslag til mål

- Det bør etableres en felles kunnskapsinnhenting for å overvåke den økologiske og kjemiske tilstand i det marine miljøet (vannkvalitet) og sårbare arter og naturtyper, for eksempel ålegrasenger og tareskog. Denne målsettingen bør omfatte hele nasjonalparkbeltet i Ytre Oslofjord (inkludert Kosterhavet).
- Samarbeidet mellom alle etatene som utøver oppsyn innenfor nasjonalparkens grenser, bør etableres som en fast ordning.

6.11 Besøkscenter

Status/utfordringer

Besøkscenteret på Verdens Ende kan ligge an til å bli et av Norges mest besøkte besøkscentre. Det gir oss følgende utfordringer:

- Området må ha nok kapasitet til å ta imot et stort publikum
- Kvaliteten på tilrettelegging, informasjon og opplevelse må være høy
- Utearealene er en stor ressurs mht. kunnskapsformidling og opplevelse
- Det må lages en organisasjon for driften av stedet som legger til rette for godt samarbeid mellom ulike offentlige og private aktører
- Det må skaffes tilstrekkelige ressurser for å kunne utvikle stedet i tråd med punktene over
- Frivilligheten må ha en plass i drift og informasjonstilbud

Se øvrig omtale av dette temaet i kap. 4.5.

Berørte aktører

- Kommuner
- Fylkeskommunen
- Fylkesmannen
- Enkeltbedrifter og organisasjoner knyttet til reiselivsnæringen
- Informasjonsfaglige ekspertmiljøer

Forslag til mål

- Parkering og kollektiv transport må være tilstrekkelig til å betjene et av Norges mest besøkte besøkscentre.
- Kvaliteten på tilrettelegging og informasjon må være høy.
- Utearealene må brukes aktivt i kunnskapsformidling og opplevelse.
- Det må framskaffes tilstrekkelige ressurser til å oppnå de tre første målene.
- Frivilligheten må ha en plass i drift og informasjonstilbud.
- Det bør etableres en parkeringmulighet lenger nord på øya med sykkelutleie og tilknytning til kollektivtransport, framfor å øke parkeringskapasiteten på Verdens Ende.

6.12 Tiltak i nasjonalparkens randsoner

Status/utfordringer

Ferdselen i skjærgården er i stor grad båtbasert. Det er likevel mange som ikke har egen båt og det finnes få muligheter for kollektiv transport ut i skjærgården. Samtidig viser erfaringene fra Ytre Hvaler nasjonalpark og Kosterhavets nasjonalpark at de fleste besøkende kommer med bil eller rutebåt. Et stabilt og hensiktsmessig båttilbud er derfor sterkt ønskelig. I randsonen til nasjonalparken bør det etableres tilstrekkelig med parkeringsplasser og kaier til å betjene et mer omfattende båttilbud. Kommunene, fylkeskommunen og relevante statlige myndigheter bør samarbeide om å legge til rette for dette. Samarbeidet må også omfatte private aktører som kan tenke seg å etablere båtruter.

Siden svært attraktive områder som Verdens Ende og Moutmarka er tilgjengelige med bil, vil mange velge denne måten å besøke parken på. I disse områdene er det derfor spesielt viktig å tilrettelegge med nok parkeringsplasser, og for besøk hele året. Se for øvrig kapittel 5 om besøksforvaltning.

Flere steder ligger nasjonalparken tett inn mot urbane miljøer. Ved planlegging og enkelttiltak i disse områdene er det viktig å ta hensyn til naboskapet med nasjonalparken slik at opplevelsen av nasjonalparken og verneformålet der ikke forringes. Eksempel på slike vurderingstemaer kan være beskyttelse av gruntvansområder, byggeskikk, størrelse på bygninger og andre tekniske anlegg, fargesetting mv.

Se for øvrig omtale av dette temaet i kap. 3.11.

Berørte aktører

- Kommuner
- Lokale båthavner
- Fylkeskommunen
- Fylkesmannen
- Private og offentlige transportører

Forslag til mål

- Det skal utvikles et tilstrekkelig tilbud om atkomst til nasjonalparken via parkeringsplasser og båthavner.
- Det er viktig at Verdens Ende og Moutmarka har tilstrekkelig parkeringsplass.
- Nasjonalparkens formål skal hensyntas ved planlegging og estetisk/teknisk utforming av bygninger og infrastruktur i den nære randsonen mot nasjonalparken.
- Kommunene og fylkeskommunen bør utrede hvordan parkering i randsonen og båttransport i nasjonalparken best kan tilrettelegges.
- Kriterier for landskapsmessige hensynsregler i nasjonalparkens randsoner bør innarbeides som retningslinjer i kommunale og fylkeskommunale planer.

6.13 Samarbeid om investeringer

Status og utfordringer

Det er viktig å gi nasjonalparken et kvalitetsstempel. Det innebærer god informasjon, god service, gode tekniske anlegg, transport, renovasjon, toaletter osv. Som landets trolig mest besøkte nasjonalpark, må denne parken også ha et profesjonelt besøkssenter.

Samlet vil nasjonalparken utløse et betydelig investeringsbehov, med besøkssenteret som det største tiltaket. Her må offentlig sektor samarbeide og det kan være høyst relevant å invitere inn privat kapital. Flere miljøer i Vestfold, både offentlige og private, kan være interessert i å bruke nasjonalparken som utstillingsvindu. Mange offentlige og private aktører vil ha et «eierskap» til dette området. Det blir viktig å skape oppslutning og forutsigbarhet rundt aktuelle investeringstiltak og finansieringen av disse. Spleiselag kan bli nødvendig i flere sammenhenger.

Forslag til mål

- Samarbeid mellom ulike offentlige og private aktører skal prioriteres. Eksempler på slikt samarbeid er utvikling og drift av besøkssenteret, friluftsområder, transport og tilrettelegging for verdiskaping og allmenheten i nasjonalparkens randsoner.

7 Litteratur og dokumentasjon

- Abel, K. 2012. Skjøtselsinns spill for Lindholmen, Ormø og Tørfest i Ormø-Færder landskapsvernområde. BioFokus-notat 2012-30.
- Abel, K. og Blindheim, T. 2008. Kulturlandskapskartlegging i Nøtterøy og Tjøme kommuner, skjærgården øst. BioFokus-rapport 2008-27.
- Abel, K. og Laugsand, A. 2012. Kartlegging av skjøtselsbehov i Ormø-Færder landskapsvernområde, Nøtterøy og Tjøme kommuner. BioFokus-notat 2012-3.
- Andersen, T. og Fjeldså, A. 1984. Sommerfugler (Lepidoptera) i åpent kystlandskap på Sandøy, Hvasser og sydenden av Tjøme, Tjøme kommune, Vestfold.
- Andersen, T. og Søli, G. E. E. 1988. Sjeldne og truede sommerfugler (Lepidoptera) i Vestfolds kystområder.
- Artsdatabanken. 2015. Svartlistearter. Rødlisterarter.
- BioFokus, 2008. Kulturlandskapskartlegging i Nøtterøy og Tjøme kommuner, skjærgården øst.
- BioFokus, 2010. Natur- og kulturlandskapskartlegging, samt innspill til skjøtsel på tre øyer i skjærgården øst, Nøtterøy og Tjøme.
- BioFokus, 2010. Natur- og kulturlandskapskartlegging, samt innspill til skjøtsel på tre øyer i skjærgården øst, Nøtterøy og Tjøme.
- BioFokus, 2010. Rapport fra befarings på Bjerkø ang. skjøtsels- og restaureringstiltak.
- BioFokus, 2012. Skjøtselsinns spill for Lindholmen, Ormø og Tørfest i Ormø-Færder landskapsvernområde.
- BioFokus, 2012. Kartlegging av skjøtselsbehov i Ormø-Færder landskapsvernområde.
- Biofokus, 2012. Utkast til skjøtselsplan for Gåsøy, Nøtterøy kommune.
- Biofokus, 2012. Utkast til skjøtselsplan for Hvaløy, Nøtterøy kommune.
- BioFokus, 2013. Skjøtselsinns spill for Masseløy, Langeskjæra, Haneflu og Espelund i Nøtterøy kommune.
- Bioforsk, 2013. Modellberegning Agricat P i Vestfold
- Bjåen, R. 2011. Beiting i skjergarden. Kartlegging av beiteressursar i skjergarden aust for Nøtterøy og Tjøme.
- Brendalmo, A. 1993. Een Øe langt fra Landet. Kulturminneregistrering i skjærgården. Utgitt av Nøtterøy kommune.
- Ehrlinger, K. A. 2010. Gjengroing av kulturlandskapet på to øyer i Ytre Oslofjord. En drøfting med utgangspunkt i vegetasjonskartlegging og historisk bruk. Masteroppgave, UMB, Institutt for naturforvaltning.
- Det sentrale utvalget for nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. 1994. Verdifulle kulturlandskap i Norge. Mer enn bare landskap! Del 4. Sluttrapport.
- Flinder, I. M. R. 1992. Sandø - vår øy i havgapet.
- Forsvarsbygg. 2002. Biologisk mangfold på Bolærene fort: Østre Bolæren, Mellom Bolæren og Vestre Bolæren, Nøtterøy kommune, Vestfold. BM-rapport pkt. 15 (2002).
- Fylkesmannen i Vestfold. 1987. Forslag til tiltaksplan for friluftsområdene i Nøtterøy/Tjømeskjærgården øst.
- Fylkesmannen i Vestfold. 1994. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. Registreringer i Vestfold 1993.
- Fylkesmannen i Vestfold. 1996. Utredning fra en arbeidsgruppe om strategier for forvaltning av skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme.
- Fylkesmannen i Vestfold. 1999. Naturfaglige registreringer i Vestfold. Oslofjordverneplanen 1994-1996.
- Fylkesmannen i Vestfold. 2008. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Områdeplan og skjøtsels- og vedlikeholdsplaner for skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme.
- Fylkesmannen i Vestfold. 2012a. Skjøtselsplaner for truede planteforekomster i åtte verneområder. Mellomøya, Reverompa, Østre Bolærene, Sandvikbukta og Karlsvika plantefredningsområder og Østre Bustein og Ringane naturreservater.
- Fylkesmannen i Vestfold. 2012b. Forvaltningsplan for Moutmarka naturreservat, Tjøme kommune.
- Fylkesmannen i Vestfold. 2014. Tilskudd til regionale miljøtiltak for jordbruket i Vestfold.
- Gederaas, L., Moen, T.L., Skjelseth, S. & Larsen, L-K. (red.). 2012. Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012. Artsdatabanken, Trondheim.

- Hansen, E. W. & Grøstad, T. 2008. Inventering av gul hornvalmue *Glaucium flavum* i Nøtterøy kommune 29.6.2008. Notat fra SABIMA/NBFs truede-arter prosjekt.
- Hansen, O. & Hansen, L. O. 1998. Verneverdige insekthabitater, Oslofjordområdet. NINA Oppdragsmelding 546.
- Havforskningsinstituttet, 2015. Marine naturforhold og naturverdier i Færder nasjonalpark
- Jacobsen, Kristina. 2010. Vurdering av øyene i skjærgården i forhold til beitegrunnlag. Notat.
- Jansson, U. & Abel, K. 2012a. Utkast til skjøtselsplan for Hvaløy, Nøtterøy kommune. BioFokus-rapport 2012-6.
- Jansson, U. & Abel, K. 2012b. Utkast til skjøtselsplan for Gåsøy, Nøtterøy kommune. BioFokus-rapport 2012-7.
- Klif, TA 2285 – 2009. Vurdering av tiltak mot bortfall av sukkertare
- Lundgren, A. & Rydgren, K. 1994. Havstrand på Sørøstlandet. Regionale trekk og botaniske verdier. NINA Forskningsrapport 47.
- Meyer, R. 1991. Flyfotografering og telling av småbåter: En metodestudie fra Nøtterøy- og Tjømeskjærgården, juli 1990. AKUP-rapport, Olje- og energidepartementet, Oslo.
- Meyer, R. 1993. Viktige miljøegenskaper i båtutfartsområder sett fra brukernes side. I B. P. Kaltenborn & M. Vorkinn (Red), Vårt friluftsliv: Aktiviteter, miljøkrav og forvaltningsbehov (pp. 59-67). Trondheim, NINA.
- Meyer, R. 1994. Friluftslivsområder – mer enn funksjon og estetikk? Om friluftsliv og affektive bånd til steder. I: Friluftsliv – effekter og goder. Referat fra forskningskonferanse (pp.209-220). DN-notat 1994-7. Direktoratet for naturforvaltning.
- Meyer, R. 1995. Båtfolks oppfatninger om miljøproblemer og forvaltning i Nøtterøy/Tjømeskjærgården. NINA Oppdragsmelding 340. NINA, Trondheim.
- Meyer, R. 1997. Environmental attributes in recreational boating. A case study from the Nøtterøy/Tjøme Skerries in southeastern Norway. Norsk geogr. Tidsskr. 51, 103-121.
- Meyer, R. 1999a. Activity involvement, equipment, and geographic connection to recreation area: The case of boaters in southeastern Norway. Norsk geogr. Tidsskr. 53, 17-27.
- Meyer, R. 1999b. Encounter norms in a frontcountry boating area. A case study from the Nøtterøy/Tjøme Skerries in southeastern Norway. Norsk geogr. Tidsskr. 53, 29-44.
- Meyer, R. 1999c. Cognitive and behavioral aspects of people-place interactions in recreational boating. The case of locals, cabin dwellers and boat tourists in the Nøtterøy/Tjøme Skerries boating area, southeastern Norway. Dr. polit.-avhandling, NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Geografisk institutt.
- Meyer, R. 2001. Forvaltningsplan for sikrede friluftsområder i Nøtterøy/Tjømeskjærgården: Et eksempel på bruk av Visitor Impact Management-modellen. UTMARK, 2001:2. <http://www.utmark.org>
- Meyer, R. 2002. Høy fart – et problem for båtfolket? En brukerundersøkelse fra Nøtterøy/Tjømeskjærgården i Vestfold. UTMARK, 2002:2. <http://www.utmark.org>
- Miljødirektoratet. 2015. Veiledning for besøksforvaltning i norske verneområder.
- Miljøverndepartementet. 2006. Verneplan for Oslofjorden – delplan Vestfold. Foredrag til kgl. resolusjon.
- NIVA-rapport Lnr. 6352-2012 Overvåking av Ytre Oslofjord i 2007 – 2011. 5-årsrapport
- NIVA-rapport L.nr. 6680 – 2014 Overvåking av Ytre Oslofjord 2013. Årsrapport
- NIVA-rapport L.nr. 6434 – 2012 Utredning av marine naturkvilieteter i og omkring Ormø-Færder landskapsvernområde i Vestfold
- Norling, P. & Jelmert, A. 2010. Fremmede marine arter i Oslofjorden. NIVA-rapport 5919-2010. NVE, aug. 2013. Aulivassdraget i Vestfold sedimentbudsjet - elveløpserosjon
- Nøtterøy kommune. 1990. Naturmiljø og kulturlandskap på Nøtterøy.
- Nøtterøy kommune & Tjøme kommune. 2001a. Kystsoneplan for Nøtterøy og Tjøme.
- Nøtterøy kommune & Tjøme kommune. 2001b. Forvaltningsplan for sikrede friluftsområder i Nøtterøy/Tjømeskjærgården.
- Nøtterøy kommune & Tjøme kommune. 2012. Forvaltningsplan for Ormø-Færder landskapsvernområde.
- Orre, E. 1985. Slitasje i skjærgårdsmiljø. Skjøtsels- og tiltaksplan for skjærgårdsområdet øst for Nøtterøy. Hovedoppgave, NLH, Institutt for landskapsarkitektur.
- Orre, E. 1996. Skjøtselsplan for Gåsøy i skjærgården øst for Nøtterøy. Rapport nr. 12/96. Fylkesmannen i Vestfold, Miljøvern avdelingen.

- Rinde, E. & Norling, P. 2012. Utredning av marine naturkvaliteter i og omkring Ormø-Færder landskapsvernområde i Vestfold. NIVA-rapport 6434-2012.
- Riksantikvaren og Miljødirektoratet. 2015. Kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven.
- Skeie, R. 2012. Ytre Hvaler nasjonalpark og randområdene. Utarbeidelse av en strategisk plan for bærekraftig reiselivsutvikling ved anvendelse av landskapsressursanalyse og GIS. Masteroppgave, Institutt for landskapsplanlegging, Universitetet for miljø- og biovitenskap.
- SMHI, Rapport nr. 2013-39 Scenarioberäkninger för Yttre Oslofjorden
- Soglo, E. 2012. Sjøfugl og overvåking i Ormø-Færder landskapsvernområde. Upublisert notat.
- Spikkestad, O. K. 1995. Bruker- og verneinteresser i skjærgårdsområdet øst for Nøtterøy-Tjøme, Vestfold fylke. Oppdragsrapport for Fylkesmannen i Vestfold.
- Strandli, B.V. 1975. Buskkratt og tørrenger langs stranden i Ytre Oslofjord. Hovedoppgave ved Norges Landbrukshøgskole.
- Strandli, B.V. 1977. Varmekjære rose- og slåpetornkratt i Ytre Oslofjord. Blyttia 35, 67-77.
- Verneplanutvalget for Oslofjorden. 1999. Vern av viktige naturområder rundt Oslofjorden og Telemarkskysten. Utredning for DN (Direktoratet for naturforvaltning) 1999-8.
- Vestfold fylkeskommune. 2002. Fylkesdelplan for kystsonen i Vestfold.
- Vestfold fylkeskommune. 2004. Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold.
- Vestfold fylkeskommune. 2015. Færder nasjonalpark – kunnskap og næring. Prosjektrapport/samlerapport.
- Voith, R. J. D. I., & Berggren, K. 2006. En undersøkelse av sommerfuglfaunaen på Østre Bolærene i 2006.
- Wexelsen, H.-V., & Svendsen, A. R. 2000. Natur og kulturlandskap på Mellom Bolæren. Hovedoppgave, Høgskolen i Telemark.

Naturbasen <http://dnweb12.dirnat.no/nbinnsyn/>
Artsdatabanken <http://www.artsdatabanken.no/frontpageAlt.aspx?m=2>
Kulturminnesøk <http://www.kulturminnesok.no/>

Færder nasjonalpark

Færder nasjonalpark er opprettet for å verne landskap, naturtyper, arter og geologi og kystøkosystemer på land og sjø i et større område ved kysten i ytre Oslofjord. Færder nasjonalpark har et av de rikeste livsmiljøene i landet. Her finnes det sjeldne naturtyper som edelløvskog, kystfuruskog, strandenger, gammel slåttemark og naturbeitemark på øyene, og tareskoger, ålegrasenger, bløtbunnsområder og skjellsandområder i sjøen. Dette er leveområder for et mangfold av planter og dyr.

Nasjonalparken skal også verne kulturminner, og gi mennesker plass til uforstyrrede naturopplevelser og enkelt friluftsliv.

Kontakt

Nasjonalparkforvalter
Fylkesmannen i Vestfold
Telefon: 33 37 10 00

E-post: fmvepost@fylkesmannen.no
<http://færdernasjonalpark.no/>

Postadresse:
Postboks 2076
3103 Tønsberg
Orgnr. 974762501

Besøksadresse:
Statens Park - Hus I
Anton Jenssens gate 4